

821.135.1(478)
P74

Biblioteca Municipală
B.P. HASDEU

calea ta spre cunoașterea!

Vlad Pohilă

Disecarea cărților

VLAD POHILĂ

DISECAREA CĂRȚILOR

Biblioteca Municipală B.P. HASDEU

calea ta spre cunoaștere!

Vlad Pohilă

DISECAREA CĂRȚILOR

(Recenzii, consemnări, prefete, postfete)

CHIȘINĂU
2018

821.135.1(478)-95 = 135.1

CZU 811.135.1

P 74

Ediție îngrijită de dr. Mariana Harjevschi

Coordonator: conf. univ. dr. Lidia Kulikovski

Fotografii: dr. Vasile Șoimaru și colaboratori ai BM „B.P. Hasdeu”

Indexuri: Valeriu Rață, secția „Memoria Chișinăului”

Lectori: Valeriu Rață, Daniel Voloșciuc

Coperta și machetarea: Ion Vărlan

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Pohilă, Vlad.

Disecarea cărților : (Recenzii, consemnări, prefețe, postfețe) / Vlad Pohilă ; coord.: Lidia Kulikovski ; ed. îngrijită de Mariana Harjevschi ; indexuri: Valeriu Rață ; fot.: Vasile Șoimaru [et al.] ; Bibl. Municipală "B. P. Hasdeu". - Chișinău : S. n., 2018 (Tipogr. "Notograf Prim"). - 382 p. : fot., il.

Ind. de tit., nume, geogr.: p. 353-381. - 200 ex.

ISBN 978-9975-84-076-7.

821.135.1(478)-95

P 74

SUMAR

NEBĂNUITELE SPLENDORI ALE RECENZIEI. 9

I. LA ÎNCEPUTURI

<i>Destinul Inorogului</i>	19
<i>Căderea Parisului</i>	20
Dostoievski: <i>Pagini pentru copii</i>	22
Albumul <i>Alexandru Plămădeală</i> – o filă mai puțin cunoscută din trecutul imediat al culturii noastre	23
<i>Opere de Mihai Eminescu în trei volume</i>	24
<i>Busola filologului-cercetător</i>	26
Innokenti Smoktunovski: <i>Timpul bunelor speranțe</i>	27
<i>Scrieri alese</i> de Aureliu Busuioc	28
Ion Druță: <i>De la verde pîn' la verde</i>	29
Volume de creație populară	30
<i>Măști, șarje</i> de Glebus Sainciuc	32
<i>Meridiane-83</i>	34

II. LITERATURĂ ARTISTICĂ

a) poezie

Poeți basarabeni acasă la... Tîrgoviște	37
Sinceritatea, ca o condiție <i>sine qua non</i> a poeziei	39
Leacuri poetice care ne încălzesc sufletele	42
Poezia dorului de-acasă.	47
Versul negrei deznădejdi, luminat de albul exaltării	51

b) proză

Caii albi ai dorului bulgar pe pajiște moldavă	56
„Drumul n-avea capăt, noaptea nu se mai sfîrșea...”	62
<i>20 de ani în Siberia</i>	64

Cea mai mare Marie a muzicii lirice românești	67
Laturi ale adevărului, care scînteie	70
Gustul amărui al merelor moldovenești, la răscrucea sec. XX-XXI	72

III. CARTEA ȘTIINȚIFICĂ

a) bibliologie

Despre multe pe scurt, într-un excelent îndreptar pe anul 2002	76
Tulburătoare spovedanie a unui cărturar	79
Bibliotecile pot fi utile pentru cei mai triști ca noi	80
O surpriza de pe plaiuri vrîncene: revista <i>Lector</i>	83
O șansă sigură pentru dănuirea noastră	88
Apar și la noi manuale în domenii de strictă specializare	93
Mai mult decît o bibliografie	96
O realizare de seamă pe tărîmul bibliologiei	100
Un suflet deschis spre bibliotecă, lectură, cititor	104
Trei tipărituri din vechea noastră cetate de scaun	107
Omagiu bălțean unui savant de la Chișinău	112
Totul despre comunicare, de la „ <i>a-rond</i> ” pînă la „ <i>zvon</i> ”	119
Fenomenul informațional pus în fața interdisciplinarității, transdisciplinarității și multidisciplinarității	125
Noi publicații bibliografice din Polonia	131
Actrița Ninela Caranfil în oglinda unui volum pentru urmași	139
Mișcarea culturală de la Biblioteca Municipală în retrovizorul lui Valeriu Rață	146

b) filologie și alte științe

Relațiile noastre cu slavii: o viziune proaspătă	151
Adevărul despre noi: <i>Limba Română este Patria mea</i> (Studii, comunicări, documente)	155
Comunismul are, cu siguranță, un sfîrșit	157
Scoaterea din anonimat a unei așezări românești din triumghiul de sacrificiu	159
Eminescu, din nou la Praga	162
O <i>Lumină</i> ce vine din Banatul Sîrbesc	165
Patru secole de literatură română văzute de la Praga (și, parțial, de la Chișinău)	169

Un studiu rezistent prin trăinicia documentării și eleganța expunerii	175
Cu drag de Mălăieștii din preajma Rîșcanilor	178
Ultima carte a Mioarei Avram	184
Despre „difcil, dar nu și imposibil”: istorie, teorie, practică	190
Chimia și viața – între știință și poezie	200
Ca o fortăreață fără garnizoană...	206
Un model de ținută enciclopedică în domeniu: <i>Dicționarul avangardelor</i> de acad. Dan Grigorescu	220
Drumul anevoios, dar și fascinant, al cunoașterii de sine	229
Rodnică valorificare a (în)semnelor vechii culturi românești	236
Elogiu talentului de a evoca	240
Basarabeni au multiple și surprinzătoare talente	244

IV. PUBLICISTICĂ

Există în lume și „lagăre libere”...	253
Clar, cuprinzător și obiectiv despre noi.	257
Șansa de a fi sensibil la freamătul din jur	259
Poate nu prea mult, dar edificator	264
Ora eseisticii de vîrf într-o eră barbară.	268
Blestemul și norocul de a fi publicist la timpul potrivit...	274
O carte al cărei titlu se vrea o realitate palpabilă.	278
Cu mult drag și despre țărani, și despre artiști.	284
Pînă se va risipi năluca rătăcitoare din capetele unor sus-puși...	287

V. CONSEMĂRI

Călătoriți prin lume... barem cu ajutorul lecturii	299
O ediție monumentală a Cărții Cărților	300
Prinos credinței strămoșești și plaiului natal	302
Modelul existențial german: admirabil, demn de urmat, oricât de greu ar fi...	305
Debut editorial tardiv, dar extrem de semnificativ	313
Cel mai durabil monument al satului Șoimărești	321
În sudul Basarabiei istorice tragedia băștinașilor continuă. Însă nici lupta lor pentru dreptate nu încetează.	330
Totul pentru... Basarabia: și dragoste, și dor, și durere, și speranță...	336
O nouă carte cu scrieri de Andrei Vartic	346

APRECIERI.....	348
CURRICULUM VITAE.....	350
ANEXE	
Index de titluri de recenzii, consemnări, prefețe, postfețe.....	353
Index de cărți și reviste recenzate.....	355
Index de nume de persoană.....	359
Index de nume geografice.....	376

NEBĂNUITELE SPLENDORI ALE RECENZIEI

(În loc de prefață)

Să încercăm a da o definiție *recenziei*, fără a trage cu coada ochiului în DEX sau în altă sursă lexicografică similară. Cîndva, de mult, cu vreo 40 de ani în urmă, am trecut la facultate un curs special, numit *Genurile presei*; era și un manual cu acest titlu (colectiv de autori, majoritatea dintre ei fiind profesorii mei de la Secția de jurnalistică din cadrul Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău) și nu încapă nicio îndoială că a trebuit să învăț, apoi poate să și spun, la vreun seminar, colocviu sau examen „Ce este o recenzie?” Peste ani, răstimp în care am scris zeci și zeci de recenzii, afirm că avem a face cu *o specie literar-publicistică în care se face prezentarea, analiza unei cărți (de regulă) noi, și care ține, totuși, mai curînd, de domeniul criticii literare. Asemenea scrieri, de cele mai multe ori, au o tonalitate binevoitoare, laudativă, elogioasă; mai rar – pot purta și o încărcătură negativă, critică. Însă nu de puține ori autorul recenziei „scaldă în două ape” prezentarea cărții (sau: cartea prezentată), pentru a nu supăra pe scriitor (respectiv, pe editor), posibil, și pentru a nu-l indispuce pe cititor.*

Greu de spus categoric care din aceste trei abordări sau maniere, modalități de prezentare a cărților este cea „naturală”, obiectivă, corectă, capabilă să facă cinste și acestei specii literar-publicistice, și autorului recenziei, și autorului volumului prezentat. Este dificil și din cauza că, cu timpul, în jurul recenziei se „învîrtește” și ciudatul fenomen numit „scrisul la comandă”, adică la sugestia, la rugămintea, la insistențele cuiva – de regulă, ale unui autor mai tînăr sau mai în vîrstă, dar în egală măsură dornic de publicitate. Se pare că „scăldatul în două (cîteva) ape”, la prezentarea / analiza unei noi

aparitiei editoriale este o „metodă” relativ recentă, cam de cînd oamenii au devenit mai vanitoși. Cert e că la aceasta recurg unii critici literari fie în disperare de cauză (pentru a scăpa de sîciiala autorului ahtiat de glorie), fie pentru că nu doresc să se expună riscurilor dacă ar face o analiză obiectivă, nepărtinitoare. Nu excludem, în cazul „scăldatului...” să fie la mijloc și superficialitatea autorului (recenziei, dar și al textului supus „analizei”). Or, scrierea unei recenzii are șanse reale de izbîndă, adică, poate avea efectul scontat doar atunci cînd autorul ei se orientează bine în domeniul literaturii (sau în alte domenii de care ține obiectul recenziei), preferabil să fie și un om de cultură, și să aibă discernămînt – acestea toate, pe lîngă supremația bunului-simț. Așadar, *recenzia mai este și o specie de critică literară care se vrea cultivată de oameni avizați, de bună-credință, dar și buni cunoscători, cel puțin, ai sferei din care scot ei volumul prezentat. Totodată, ea conține, presupune, implică și un risc* – aproape că fără excepție, doar recenzentul apare aici pe post de învățător sau profesor, obligat de Inspectoratul școlar să dea o notă răspunsurilor pe care le-a auzit la învățăceii săi. Dar cîte îi este dat să audă unui cadru didactic pînă „scoate la liman” o clasă cu 20-30 de elevi! La fel, prin extrapolare, vom spune: numai ce nu trebuie să citească un critic literar pentru a scrie o recenzie onorabilă din toate punctele de vedere!

Dincolo de formulările în stil „clasic” ale definiției, mai e de menționat că *recenzia este, de regulă, un frumos cadou pentru autorul lucrării analizate și, concomitent, e o recomandare, o sugestie, un îndemn pentru cititori*. Evident, nu se încadrează în acest „supliment” recenziile critice, cu deosebire cele distructive, intenționat malițioase: acestea indispun, uneori și nenorocesc autorii vizați, dar pot să și deruteze pe unii cititori. Bunăoară, pe cititorul care s-a întîmplat să fi citit cartea „nimicită” de vreun critic, avea despre respectiva lucrare o impresie bună, și cînd acolo...

Dincolo de orice definiție, recenzia tăinuiește și alte valențe, adevărate splendori – adesea, nebănuite de autori, dar și de cititori. Am spus, cu diferite ocazii, referitor la eseu că este o specie literar-publicistică generoasă – pentru că oferă autorului largi posibilități de dezvoltare, aprofundare, amplificare a subiectului, de a face devieri ce pot conferi textului scris consistență, făcîndu-l captivant, acapa-

rator la lectură. Sintem de părerea că *recenzia se înscrie în aceeaşi categorie de specii literar-publicistice (iar în bună măsură – şi ştiinţifice) generoase* şi ne vom ilustra aserţiunea printr-o comparaţie ce stă la îndemîna oricui. O specie gazetărească numită *ştirea la zi* sau alta asemănătoare întru cîtva – *reportajul*, implică nu numai maximă precizie, dar şi concizie, iar acestea exclud orice extindere, orice deviere de la subiect. Tocmai din acest motiv nici ştirea, nici reportajul nu pot acorda autorului decît un număr limitat de posibilităţi, abaterile de la subiect fiind inoportune, uneori – nocive, dacă nu şi fatale. Pe cînd recenzia...

În afara obiectivului de bază, definitoriu – prezentarea / analiza / „disecarea” unei cărţi –, recenzia îţi oferă multe alte şanse, îndemnîndu-te (uneori, chiar obligîndu-te) să profiţi de ele:

- a) să prezinţi, în diferite ipostaze, autorul lucrării;
- b) să faci incursiuni în domeniul sau în tematicile abordate de autorul cărţii recenzate;
- c) să proiectezi lucrarea analizată deasupra contextului „local”, făcînd paralele – privitor la subiect, la epoca sau atmosfera descrisă, la personaje etc. – cu situaţii din alte spaţii literar-estetice, mai apropiate sau mai îndepărtate;
- d) să dai frîu liber imaginaţiei, fanteziei, evident, pînă la momentul cînd acestea pierd legătura cu obiectul analizei / prezentării etc.

Nu este întîmplător faptul că, în ultimele decenii, s-a înregistrat o spectaculoasă creştere a prestigiului, a ariei de răspîndire şi a popularităţii recenziilor. Oaspete rar, dacă nu şi ingrăt, chiar şi în revistele literare şi de cultură, cu vreo 25-30 de ani în urmă, în prezent recenziile efectiv inundă, invadează publicaţii literar-culturale de primă mărime. Să răsfoim doar două din acestea, ambele fiind reviste ale asociaţiilor scriitoriceşti, ambele cu apreciable motivaţii de a fi luate în seamă: *România literară*, de la Bucureşti, şi *Literaturnaia gazeta*, de la Moscova. Diferite ca demers, ele inserează număr de număr, zeci şi sute de recenzii ale unor noi apariţii editoriale, evident, cu accentul pe literatura artistică. Se creează impresia că în publicaţiile amintite recenzia dacă nu a înlocuit, atunci cu siguranţă a luat-o mult înaintea articolelor de analiză critică, sintezelor critice şi eseurilor. Oare nu cumva, prin aceasta, ni se dă de înţeles că pulsul literaturii (română, respectiv, rusă, în cazul dat) este ţinut cel mai bine de recenzii, alias,

de autorii lor? Firește, nici cea mai strălucită recenzie nu va putea înlocui un solid, temeinic, articulat studiu critic. Or, într-un fel sau altul, nu poate fi hazardat numărul mare de recenzii în presa literară și culturală din mai multe capitale europene – fapt de care am putut să ne convingem personal, citind cu regularitate sau episodic asemenea publicații (pe lângă cele din București și Moscova – altele, de la Varșovia, Praga, Paris, Vilnius, Tallinn, Riga, Belgrad, Zagreb, Sofia...). Prin publicarea lor, insistentă, desigur că se urmărește un scop, e la mijloc o misiune, iar în ultimă instanță, și o modalitate *sui generis* la care recurg criticii literari, de obicei suprasolicitați, de a pune la dispoziția cititorului grăbit, alertat, suprasolicitat – o imagine la zi a literaturii naționale. Imaginea aceasta devine uneori și o panoramă – posibil, nu întotdeauna bine organizată, ci mai curînd de o manieră caleidoscopică, mozaicală, miscelaneică. Oricum, avem la îndemîină un tablou al tendințelor dintr-o literatură sau alta; în egală măsură, prin recenzii, ne putem face o închipuire și despre evoluțiile din creația unor scriitori aparte.

Această stare de lucruri nu este absolut nouă, dat fiind că recenziile [cu diferite conținuturi și denumiri, inclusiv *cronică (literară)*, (*trecere în*) *revistă* și chiar *rezumat*] au de vreo două secole, cel puțin, o apreciabilă circulație, respectiv, și o finalitate ce nu poate fi neglijată – în lumea literară, în cea artistică, în cea științifică. Inclusiv grație faptului că specia recenziei a fost cultivată de numeroși scriitori deveniți clasici ai sec. XIX-XX, fiind și astăzi agreată nu numai de criticii literari, dar și de poeți, prozatori, dramaturgi, esești, publiciști, ziariști etc.

Recenziile temeinice au contribuit plener la înălțarea unor scriitori, de la debuturi timide spre maturitate memorabilă. Aruncînd o privire retrospectivă, să ne amintim că o succintă, dar călduroasă (și obiectivă) consemnare sau recomandare (așadar, tot un fel de recenzie!) a lui Iosif Vulcan, în revista *Familia*, din 1866, a consfințit debutul lui Eminescu în marea poezie, la fel cum aprecierile lui Titu Maiorescu, de peste vreo șase ani, aveau să anunțe afirmarea pleneră a Luceafărului. [Cităm din studiul *Direcția nouă în poezia și proza românească* (1872): „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern..., pînă acum așa de puțin format încît ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cu-

vîntului este d. Mihail Eminescu” (subl. noastră, *VI. P.*)]. La rîndu-i, celebrul deja Mihai Eminescu, avea să încurajeze foarte mult talentul de povestaș, de prozator în genere, al lui Ion Creangă, tocmai cînd învățătorul din tîrgul Ieșilor nu-și dorea mai mult decît o remunerare decentă, bunul nume al unui titular de catedră la școala primară, eventual – și recunoașterea publică pentru eforturile de autor al unor manuale școlare. Diferența e că T. Maiorescu a admirat și sprijinit harul poetic eminescian și prin vorbe, dar și în scrieri, pe cînd M. Eminescu i-a acordat lui Ion Creangă toată solitudinea aproape că exclusiv prin viu grai. Astfel, Mihai Eminescu, ca și alți junimiști, de altminteri, pot fi considerați, pe drept cuvînt, părinți ai „recenziei orale”, (pseudo) specie ce dăinuiește și astăzi, putînd fi auzită la fiecare lansare de carte la BM „B.P. Hasdeu”, la Biblioteca Națională, la Biblioteca Academiei, la Uniunea Scriitorilor, la Muzeul literaturii române „M. Kogălniceanu” etc., atunci cînd critici literari sau simpli admiratori ai cuvîntului scris își exprimă opiniile despre o nouă operă literar-artistică, științifică, publicistică etc.

Referitor la impactul recenziei în actualitate, într-o relativă contemporaneitate, nu putem să nu amintim, întîi de toate, de „cazul Ion Druță”, viitorul mare prozator, dramaturg și eseist fiind îndrumat și binecuvîntat la începuturile sale, ca autor de nuvele, de către maestrul poeziei și al traducerii Igor Crețu. O prefață, „transformată” dintr-o recenzie, a lui Andrei Lupan, a scos din anonimat, ba mai mult – a salvat de la pieire *Piața Diolei*, cartea de debut a poetei Leonida Lari. O scriere similară, adică o recenzie-prefață de Aureliu Busuioc, pentru o carte de debut, îi servește și astăzi drept carte de vizită altei poete basarabene, stabilită mai de mult la Paris – Lorina Bălțeanu. Dimpotrivă, unele recenzii au încetinit ori au blocat chiar accesarea în literatură a unor grafomani sau pastişori (cu regret, nici pe departe a tuturor!).

Din recenzii (suplimentate, desigur, de o titanică muncă de cercetare, inclusiv în arhivele BAR – Biblioteca Academiei Române) s-a născut magistrala *Istorie a literaturii române de la origini pînă în prezent* de G. Călinescu (prima ediție, 1941). Acad. Mihai Cimpoi pare să fi parcurs un traseu similar la elaborarea unei replici „zonale” a capodoperei călinesciene – *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, cu mai multe ediții în ultimele două decenii. Între acești

doi faimoși istorici și critici literari (G. Călinescu, M. Cimpoi), am putea evoca încă vreo zece nume de maeștri români ai spiritului critic în literatură, astfel încât vom afirma, fără teamă de aproximații sau de erori că, de foarte multe ori, dacă nu întotdeauna, recenziile și speciile îngemănate sînt cele care „reglementează” procesul literar. Iar prin aceasta ele devin și niște furnizori de sugestii pentru cărți solicitate acum sau care vor fi căutate într-un viitor apropiat de cititorii realmente interesați. Niște furnizori generoși, dar și obiectivi, poate incisivi uneori, dar în general – demni de încrederea noastră.

* * *

Cînd am scris primele lucrări de acest gen – numite printr-un termen inventat, dar corect, pe măsura modestiei demersului și a realizării lui: „*microrecenzii*” – la începutul anilor '80 ai secolului trecut, aveam o imagine vagă despre rostul lor, cu atît mai puțin să fi știut, clar și argumentat, despre efectul final pe care-l poate avea un „serial” de recenzii. Mă obliga atunci să le scriu exercițiul funcțiunii – postul de redactor-șef adjunct al buletinului *Noutăți editoriale*, publicație a Comitetului de Stat pentru edituri și a Asociației republicane pentru difuzarea cărții. Oricum, nu am scris decît despre cărți care îmi plăceau, mă impresionau, mă tulburau, mă uimeau. Mai rar, am scris recenzii și pentru a încuraja vreun autor mai tînăr – printr-o vorbă bună, strecurată în text, dar și printr-o formă, oricît de aproximativă, de publicitate, în măsura în care îmi oferea acest privilegiu sus-amințitul buletin sau cîteva ziare de atunci, unde prezentam variante „dezvoltate” ale „microrecenziilor”: *Tinerimea Moldovei*, *Literatura și arta*, *Învățămîntul public*, *Viața satului*. La fel am procedat și în anii următori, la fel procedez și acum: scriu despre cărți care mă impresionează și merită să afle și alții despre ele; scriu pentru a încuraja sau a elogia vreun autor sau vreo creație literară anume; scriu și atunci cînd mi-o cere interesul și obligațiunile de serviciu, la o revistă consacrată integral bibliotecilor, cărților, lecturilor, cititorilor, cum este *BiblioPolis*.

Recenziile mi-au deschis calea spre alte genuri de referință, asemănătoare sau îngemănate, cum ar fi *impresiile* (sau *notele*) de *lectură*, apoi *prefața*, *postfața*, *cuvîntul introductiv*, *nota asupra ediției* etc. Privind retrospectiv, îmi dau seama că cel mai des am fost solicitat să scriu prefețe și note asupra unor ediții – de către autori ale căror

manuscrite le-am redactat, și mi-am exprimat opinia despre acestea sau am însăilat, tot prin viu grai, niște impresii de lectură. În aceste impresii aveam deja „osatura” viitoarei prefete sau note asupra ediției, a viitorului cuvînt introductiv ș.a.m.d., rămînea doar să trag niște hașuri pentru desăvîrșirea tabloului. Iar scriind o prefață, poți considera că ai și o bază, adeseori solidă, pentru o recenzie. Și nu de puține ori am „transformat”, fără dificultăți, prefete – în recenzii, acest fapt fiind o dovadă grăitoare a „înrudirii”, îngemănării acestor specii literare, toate avînd un scop comun: promovarea cărților, respectiv, a scriitorilor, iar mai larg – a unor epoci, curente, fenomene literare, dacă nu și a unor literaturi în ansamblu.

Cît despre finalitatea recenziilor pe care le-am scris... Faptul că am recenzat / prezentat (apoi și prefațat, postfațat) zeci și sute de cărți, de autori foarte diferiți, din diverse generații, epoci, școli literare, și din literaturi diferite, nu permite constituirea acestor scrieri într-un demers comun, ferm, novator. Nici nu mi-am propus vreo dată așa ceva, repet, din simplul motiv că nu știam, la debuturi, ce impresionante posibilități și valențe stau în spatele unei recenzii, mai exact – ale unui ciclu de asemenea scrieri.

Prin consemnări, microrecenzii, treceri în revistă, apoi și recenzii ca atare, de-a lungul anilor am îndemnat cititorii noștri să se oprească în dreptul unor opere de valoare: cărți abia apărute, dar și reeditări, de autori basarabeni contemporani, precum și capodopere ale literaturii române, de la cronicari și D. Cantemir – la C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Eminescu, Ion Creangă, B.P. Hasdeu, Victor Crăsescu, Alexe Mateevici ș.a., pînă la Mihail Sadoveanu, Marin Preda, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ion Druță, Aureliu Busuioc, Igor Crețu, Adrian Păunescu, Ana Blandiana... Am popularizat, pornind de la sincera încîntare, și cărți de autori străini, ce meritau să capteze atenția conaționalilor noștri: de exemplu, prozele și eseurile lui Albert Camus; eseurile, de-a dreptul superbe (printre care e și unul consacrat lui George Topârceanu!), ale rusului Konstantin Paustovski; scrieri diverse de autori feluriți din cele trei state baltice și din mai multe țări slave, inclusiv un roman bulgăresc, delicat-psihiologic, *Noaptea cu cai albi*, de Pavel Vejinov, tradus la noi de Tamara Moraru-Iacovlev, în anii '80 ai secolului trecut. La începutul anilor '90, același veac, cred că am semnalat, primul la Chișinău, apariția unor

zguduitoare amintiri de român deportat – cartea *20 de ani în Siberia* a țărăncii Anița Nandriș-Cudla de la Boianul din preajma Cernăuților. Am popularizat zeci de numere ale revistei *Limba Română*, la răscruce de secole și milenii, convins fiind că astfel mai mulți conaționali se vor apleca mai sînguincios și mai atent asupra frumoasei, dar și nedreptății noastre limbi strămoșești. La revista *BiblioPolis* am recenzat mai multe volume ce prezintă interes – profesional și pur uman – pentru colegele-bibliotecare. Mai știi că publicînd unele recenzii, am adus bucurii în sufletul și în casele autorilor: fie că era vecina mea de „cartier proletar”, faimoasa actriță Ninela Caranfil, de la Teatrul Național „Mihai Eminescu”; fie poetul Aureliu Busuioc, trăitor pe bd. Ștefan cel Mare și Sfînt al Chișinăului; fie medicul-scriitor Corneliu Florea (Dumitru Pădeanu) din Winnipeg, Canada; fie autorul unui roman căruia „i-am dat verde”, și nu regret nici acum: Dumitru-Dan Maxim care, à propos, cînd a scris această proză excepțională, nici loc de trai nu avea, făcînd ciudata navetă Drăslăeni – Ialoveni.

Țin să exprim cele mai sincere mulțumiri administrației Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, care acum, iată, mi-a oferit șansa unică de a aduna într-un volum o bună parte (posibil, și partea cea mai bună!) din recenzii mele. Astfel, aceste scrieri fac un simbolic „corp comun”, oferind cititorului interesat prilejul să judece mai bine despre posibila lor finalitate.

Mă întrebam dacă nu cumva ofer eventualilor cititori o primă carte, publicată la noi, alcătuită integral din recenzii, de vreți – o carte consacrată recenziei ca modalitate sigură, verificată în timp și prin experiența unor înaintași de seamă, de a populariza cartea, lectura, trăirile umane și miraculoasa lume a cunoștințelor văzute prin prisma frumosului „dostoievskian” – cel care, credea neasemuitul scriitor și psiholog rus, va salva omenirea. Repede însă, mi-am dat seama că am emis o judecată pripită!... Doar tocmai la noi, la Chișinău, în anul 2010 a fost tipărit, la Editura „Prometeu”, dar sub auspiciile BM „B.P. Hasdeu”, superbul volum *155 de cărți într-o carte*, o frumoasă culegere de recenzii scrise, de-a lungul cîtorva decenii, de dr. Zamfira Mihail, distinsa lingvistă și profesoară universitară de la București. Astfel încît, mai mult intuitiv decît conștient, iată-mă că merg pe urmele Zamferei Mihail, alcătuiind o carte cu recenzii, plus cîteva „minirecen-

zii”, cronici literare, impresii și note de lectură. Aceste scrieri ilustrează cum nu se poate mai bine preocupările mele de creație, și de suflet, prin care – da, după studierea aprofundată, promovarea, apărarea și cultivarea Limbii Române vorbite în spațiul pruto-nistrean – m-am străduit să cultiv și altora dragostea pentru cititul cărților, o greu de înlocuit posibilitate de a deveni mai fericit în viață.

AUTORUL
Aprilie 2016

I. LA ÎNCEPUTURI

DESTINUL INOROGULUI

„În privirea literară, dacă nu și în politică, Dimitrie Cantemir va trăi cât însăși limba”, spunea B.P. Hasdeu cu aproximativ o sută de ani în urmă. Astăzi vedem că opera și fapta marelui gânditor și scriitor moldovean este, într-adevăr, o permanență a culturii noastre. La noi au fost editate o parte din creațiile lui D. Cantemir, au apărut câteva studii asupra vieții și operei sale. Și iată încă un omagiu adus lui Dimitrie Cantemir: cartea *Destinul Inorogului* (Editura „Literatura Artistică”, 1981), prin care se continuă o serie de culegeri omagiale, consacrate marilor noștri înaintași.

Ca și în volumele anterioare din această serie – cele dedicate memoriei lui Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, *Destinul Inorogului* se deschide cu o serie de aprecieri, date lui Cantemir – omul de stat, gânditorul și literatul – de către unele personalități ale culturii universale: Voltaire din Franța, V. Bielinski din Rusia, William Jones din Anglia, Michail Skendos Vanderbech din Grecia... Menționăm, că acest capitol mai putea fi întregit și de alte aprecieri: geniul cantemirian, după cum se știe, a trezit încântarea lui Leibniz, Byron, Pușkin, Victor Hugo ș.a.

Celelalte materiale din carte, selectate și ele cu gust și în cunoștință de cauză, încearcă să ne prezinte vasta și fructuoasă activitate a marelui domnitor și cărturar moldovean. Studiile criticilor și istoricilor literari Vasile Coroban, Lazăr Ciobanu, Vasile Badiu, cel al poetului Andrei Lupan fac un portret colectiv al lui Dimitrie Cantemir-scriitorul. La raporturile operei sale cu folclorul se referă câteva articole

ale specialiștilor Efim Junghietu, Andrei Hîncu ș.a., iar muzicologul P. Stoianov prezintă un aspect al preocupărilor lui D. Cantemir, mai puțin reflectat deocamdată la noi – cel de compozitor și teoretician al muzicii. Diverse domenii ale activității sale de savant sînt amplu oglindite în mai multe articole, semnate de cunoscuți oameni de știință din republică. Despre aportul lui D. Cantemir la susținerea, îmbogățirea și ridicarea la rang de limbă literară a graiului nostru tratează în studii amănunțite academicianul Nicolae Corlăteanu și lingvista Tamara Ursu.

Destinul Inorogului însumează și omagii poetice aduse lui D. Cantemir (poezii de Pavel Boțu, Gheorghe Vodă, Gheorghe Dimitriu, Nicolae Esinencu, Liviu Damian, Anatol Ciocanu ș.a.), precum și fragmente din cunoscutele bucăți de proze istorice ale lui Vlad Ioviță și Gheorghe Madan, care au surse de inspirație viața și activitatea luminatului domnitor.

Însoțită de prețioase note și comentarii privind circulația operei cantemiriene în lume, culegerea *Destinul Inorogului*, prin valoarea literar-istorică a materialului adunat și ținuta editorială, se face atractivă și utilă tinerilor studioși, cadrelor didactice, tuturor iubitorilor de frumos.

(Noutăți editoriale.

30 iun. 1981)

CĂDEREA PARISULUI

A fost odată la Paris o cafenea... Și în această cafenea, într-un sfîrșit de toamnă, la început de secol XX, s-au întîlnit doi tineri intelectuali: unul din Apus, altul din Răsărit. De atunci s-a scurs multă apă pe Sena, acei doi tineri au devenit mari maeștri, dintre cei mai de vază în Europa, în întreaga lume chiar. Mare, fiecare cu muza lui: Pablo Picasso – cu cea a penelului; cu rozul blînd, cu albastrul plin de mahnă, cu forme și gînduri concentrate la maximum, pînă la puterea enigmei, numite într-un cuvînt „cubism”; Ilya Ehrenburg – cu cea a scrisului, cu zeci de poeme, nuvele și romane, cu sute de articole de natură să demaște chipul sinistru

al fascismului, cu volumele de memorii în formă de eseuri estetico-sentimentale *Oameni, ani, viață*.

Să ne fie iertat acest preambul cu iz de basm, dar așa este: el se referă la doi dintre cei mai puternici slujitori ai artei, respectiv, ai literaturii din acest veac. Trecînd la realitate, consemnăm cu satisfacție apariția în traducere moldovenească a romanului *Căderea Parisului* de Ilya Ehrenburg (Editura „Literatura Artistică”, 1981). Acest eveniment editorial a avut loc chiar la aniversarea a nouăzecea de la nașterea scriitorului.

W. Shakespeare considera *Romeo și Julieta* drept cea mai tristă poveste de iubire din lume – prin tragismul generat de niște raporturi familiale strîmbe. *Căderea Parisului* e un frumos și trist roman de iubire, suportul tragic al căruia îl constituie relațiile strîmbe dintre state. Un roman scris de sufletul receptiv al intelectualului sovietic I. Ehrenburg, ce s-a cutremurat la căderea dramatică, sub loviturile barbare ale nazismului, a „capitalei capitalelor”. La fel se cutremurase și sufletul artistului parizian Pablo Picasso la distrugerea *Guernicăi*, în timpul războiului civil din Spania. Receptivitate a vădit și cel care a folosit lucrări de Picasso pentru ilustrarea ediției moldovenești a *Căderii Parisului*. Acum, în Anul Picasso, cînd o lume îi sărbătorește centenarul. Astfel, într-un mod fericit, s-au reîntîlnit două mari talente. Mai mult chiar: această carte a apărut cu participarea a încă unui mare maestru – a traducătorului Alexandru Cosmescu. Referitor la tălmăcitorul nostru nu se pot spune aici anumite cifre, exacte, rotunde, căci numărul traducerilor dumnealui – din Ch. Perrault și H. Ch. Andersen, din M. Lermontov, Lev Tolstoi, A. Kuprin și E.L. Voynich, din M. Șolohov, M. Gorki, St. Zweig și alții – poate să fi ajuns la o sută, poate o fi trecut de sută... O știu cu precizie doar cîțiva bibliografi, în virtutea obligațiilor de serviciu. Ceilalți, vreo trei milioane de cititori, știu una și bună: că lui Al. Cosmescu îi datorăm multe traduceri măiestrite, într-o limbă „dureros de frumoasă”, după spusa plastică a lui A. Busuioc și că fără ele, întocmai ca și fără cele ale lui Igor Crețu, noi toți am avea un prea mare gol – în biblioteci, în suflet, în patrimoniul nostru cultural.

(Noutăți editoriale.
Aug. 1981)

DOSTOIEVSKI: PAGINI PENTRU COPII

Despre dostoievskiana moldovenească postbelică se poate vorbi, deocamdată, în termeni destul de modești. Din 1949, anul când Dostoievski a comunicat cu cititorii pentru prima dată în moldovenește, prin *Oameni sărmani*, pînă în 1980 au fost editate trei cărți ale sale: *Satul Stepancikovo și oamenii lui*, *Jucătorul*, *Netoșka Nezvanova și Crimă și pedeapsă*. La Teatrul republican al tineretului „Lucaefărul” timp îndelungat s-a jucat cu succes piesa *Alioșa Karamazov*. O exegeză demnă de obiectul studiat a tipărit Vasile Coroban în almanahul *Meridiane* (1968): *Dostoievski și arta romanului*.

Pe la începutul toamnei librăriile noastre au pus în vânzare o nouă ediție moldovenească cu scrieri de Dostoievski: *Pagini pentru copii*. Lăsînd cititorul să judece calitatea selecției textelor (inspirată de o ediție moscovită, tipărită la Editura „Detskaia literatura”, cu fragmente din jurnalul scriitorului și din lucrările sale epice *Oameni sărmani*, *Adolescentul*, *Umiliți și obidiți*, *Amintiri din casa morților și Frații Karamazov*) și a traducerilor făcute de George Meniuc și Nicolai Costenco, dar și de cîțiva talmăcitori mai tineri, trebuie să menționăm că această cărticică constituie o importantă realizare editorială. Importantă prin faptul că s-a făcut la noi o primă tentativă de a-i iniția pe cei aflați la începuturile pasiunilor lecturii în misterele universului dostoievskian – pe cît de ispititor, pe atît de greu penetrabil, – mistere, pe care se căzneau în permanență să le descifreze o lume întreagă de cititori.

Această carte, ca și ediția originală, ca și oricare altă ediție similară, mai dobîndește valoare și grație faptului că ea reabilitează un aspect – un timp neglijat într-o oarecare măsură – al vieții și scrisului marelui mucenic al literelor ruse. Memoriile soției sale, Anna Grigorievna Dostoievski, abundă în momente grăitoare că scriitorul își iubea copiii săi, iubea toți copiii. E adevărat că Feodor Dostoievski n-a scris nicio carte expres pentru „aceste ființe mici”, ale căror imagine se asociază în scrierile sale mai ales cu băiatul cela entuziasmat la pomul de Crăciun, găsit apoi înghețat după o stivă de lemne. Nici intenția de a selecta din propriile-i cărți paginile consacrate copiilor și de a le edita aparte n-a fost transformată în fapt. Episoadele cu și despre copii sînt destul de numeroase în mai multe opere ale sale și fiind tot atît de

dostoievskiene ca și toate celelalte, tocmai ele pot introduce pe elevii noștri în marea sa operă, în marea literatură.

În fine, încă o virtute a *Paginilor...* rezidă în aceea că ele pot fi integrate enormei liste de acte editoriale consacrate dublei aniversări Dostoievski: o sută șazeci de ani de la naștere, o sută de ani de la moarte. Prin UNESCO, 1981 a fost declarat „Anul Dostoievski” – un îndemn spre activizarea valorificării și revalorificării creației sale. Astfel, editura noastră „Literatura Artistică” și-a adus modesta-i contribuție la întregirea anului consacrat scriitorului, ale cărui cărți apelează și vor apela la conștiința milioanei în vecii vecilor.

(*Tinerimea Moldovei.*
27 dec. 1981)

ALBUMUL ALEXANDRU PLĂMĂDEALĂ – O FILĂ MAI PUȚIN CUNOSCUTĂ DIN TRECUTUL IMEDIAT AL CULTURII NOASTRE

În sculptura moldovenească Alexandru Plămădeală n-a avut egali. Soarta n-a fost chiar surîzătoare cu acest mare artist: a trimis la el moartea ca să-l secere cu cruzime în vara lui 1940, la numai 52 de ani. Și mai neîndurători au fost primii ani de după plecarea lui pe alte tărîmuri: războiul a dus pe calea cea fără întoarcere, împreună cu alte valori, aproape toate creațiile sale. Referindu-se la ele, azi, ghizii Muzeului de Arte al RSS Moldovenești trebuie să spună, iar specialiștii trebuie să scrie în studiile de artă plastică dureroasele cuvinte: „Dispărute în timpul războiului...”

Disparația, pierderea rodului muncii unui artist adeseori echivalează cu uitarea lor. Poate că s-ar fi întîmplat la fel și cu Al. Plămădeală. Dar în calea uitării stă la Chișinău monumentul lui Ștefan cel Mare, la care sculptorul a lucrat intens, febril și cu multe tragere de inimă pe parcursul a patru ani.

Iubitorii de frumos îl țin minte pe Al. Plămădeală ca pe un director ager și energic, statornic în post și în poziția ce o ocupa la Școala de Arte Plastice din Chișinău și ca fondator al actualului Muzeu Republican de Artă. Iubitorii de literatură cunosc acest nume făcînd o tă-

cută vizită la bustul poetului limbii noastre – al lui Alexei Mateevici, instalat pe mormîntul său de la Cimitirul Central din capitală.

În calea uitării talentatului sculptor moldovean se situează și albumul-studiu *Alexandru Plămădeală*, apărut recent la Editura „Literatura Artistică”. Cartea cuprinde un studiu asupra operei sale, bazat pe memoriile văduvei sculptorului, Olga Plămădeală, și pe analizele Sofiei Bobernagă. În calea uitării se află și o suită de reproduceri după lucrările existente și unele dispărute ale lui Al. Plămădeală. Astfel reapar, bine imprimate pe hîrtie de calitate, în perimetrul unei machete ce bucură privirile, sculpturile de nuanță realistă *Disperare*, *Muncitorul*, *Portret de femeie*, *Mulsul oilor*; busturile literaților A. Donici, B.P. Hasdeu, A. Mateevici, al cîntăreței Lidia Lipcovschi, al medicului Toma Ciorbă. Sînt reproduse (pentru prima oară) unele picturi ale lui A. Plămădeală și frescele executate de el pentru catedrala din Bender.

O carte de artă frumoasă și necesară – astfel se poate spune despre albumul-studiu *Alexandru Plămădeală*. Frumoasă, căci a fost făcută de o mîna de editori cu har; necesară, fiindcă reconstituie o filă mai puțin cunoscută din trecutul imediat al culturii noastre – o filă mare, importantă, de care nu ne putem lipsi.

(Noutăți editoriale. 15 ian. 1982;
Tinerimea Moldovei. 24 ian. 1982)

OPERE DE MIHAI EMINESCU ÎN TREI VOLUME

Eminescu – cărțile și gîndurile sale, viața și chiar chipul lui au devenit de mult pentru noi o permanență, un act cotidian, întocmai ca și graiul nostru, ca doina, ca hora, ca și pămîntul acesta cu înfățișare de strugure de poamă... Putem spune fără părtinire, dar cu mîndrie, că în toate casele noastre opera lui Eminescu a intrat și intră pe uși mereu deschise vraisește anume pentru ea, în formă scrisă sau verbală, întocmai cum vine în casa omului apa din fîntînă, porumbul copt, merele toamnei, mirozna busuiocului. Și, totuși, fiecare apariție editorială Eminescu, oricît de frecventă ar fi ea, ne prilejuiește zile mari, zile de sărbătoare a sufletului.

Îmbulzeală în secțiile cu literatură moldovenească a librăriilor în aceste zile cu fulguri: au apărut trei volume cu *Opere* de M. Eminescu. Între copertile cu efigiul Luceafărului au fost adunate de Editura „Literatura Artistică”, pe mai bine de o mie de file, poeziile și poemele publicate în timpul vieții, cele tipărite după stingerea lui, poveștile, nuvelele și povestirile sale. Ce-i drept, cu zece ani în urmă Editura „Cartea Moldovenească” ne-a bucurat cu o ediție mai completă – în patru volume, ultimul cuprinzând texte din publicistica eminesciană. Dar nici actuala ediție a *Opereleor* nu e lipsită, de surprize: în ea au fost incluse în premieră câteva balade și legende ce constituie căutările poetului pe drumul creării poemelor *Luceafărul* și *Călin*, precum și basmele în versuri *Călin Nebunul* și *Fata în grădina de aur*. În capul celor trei volume stă eseul poetului-academichian Andrei Lupan *Destinul omenesc al Luceafărului*, fiecare carte are comentarii și glossare întocmite de cercetătorul Lazăr Ciobanu și de redactorul Eugen Lungu, partea artistică a *Opereleor* a fost încredințată maestrului Isai Cârmu, care și de data aceasta – a câta oară de acum! – a putut găsi o soluție grafică plină de finețe și frumusețe, o adevărată probă de admirabil bun gust.

Îmbulzeală în librării, îmbulzeală la standul cu *Operele* lui Eminescu în aceste zile cu fulguri... Trei volume din bogata moștenire lăsată de Luceafăr. O fi fiind doar o pură coincidență, dar gândul oricum ne duce la o altă primă lună de iarnă – cea din 1883, când, prin strădania lui Titu Maiorescu, a văzut lumina tiparului primul și modestul volumaș *Poesii de M. Eminescu* – spre marea bucurie a autorului, istovit și ținuit de boala ce-l năpăstuiuse, spre bucuria multilor săi admiratori. E o simplă coincidență și apariția *Opereleor* chiar în ajunul zilei sale de naștere – 15 ianuarie, dar întimplarea e cu atât mai plăcută, mai fericită, cu cât se prezintă ca o modalitate de a cinsti iarăși și iarăși memoria creatorului.

(*Viața satului*. 16 ian. 1982)

BUSOLA FILOLOGULUI-CERCETĂTOR

Acest îndrumar, așa cum devine clar și din titlul lui: *Busola filologului-cercetător* (Editura „Știința”, 1981), se adresează studenților, învățătorilor și tinerilor profesori, popularizatorilor literaturii și altor persoane preocupate de filologie.

Chiar dacă în ultimele două decenii numărul studiilor, monografiilor, manualelor destinate umanitariștilor a sporit în republică simțitor, *Busola filologului-cercetător* de Leonid Curuci rămâne într-un fel o carte unică. E adevărat că acest îndrumar filologico-istoric nu aduce ceva nou sub aspectul teoriei, dar, de fapt, autorul nici nu și-a propus acest scop. Prioritatea și valoarea *Busolei*... rezidă, în primul rând, în caracterul ei documentar-informativ și aici L. Curuci vădește cunoștințe vaste, punându-ne la curent cu tot ce e la zi în teoria literaturii, în critică și metodologie literară, în poetică.

Istoria obiectului analizat de autor începe cu antichitatea și se încheie cu cele mai semnificative tendințe actuale, iar geografia lui cuprinde practic toate țările și popoarele, savanții și literații cărora s-au impus prin idei temeinice, originale, îndrăznețe. Nu sînt trecute cu vederea nici eforturile învățaților, scriitorilor și oamenilor de cultură moldoveni – poate mai modeste, poate neapreciate încă la justa lor valoare: Constantin Negruzzi, Alecu Russo, B.P. Hasdeu, Mihai Eminescu, C. Dobrogeanu-Gherea ș.a. Autorul nu numai că le trece în revistă, ci încearcă să le introducă în contextul lor firesc, european.

Un alt merit al îndrumarului este buna sistematizare a ramurilor, domeniilor, principiilor și legilor cuprinzătoarei științe filologice. Mai amintim și de numărul mare al surselor bibliografice, care vor fi de un ajutor real pentru cei care doresc să-și aprofundeze cunoștințele într-un anumit domeniu de cercetare al filologiei.

(*Noutăți editoriale.*

Iul. 1982)

INNOKENTI SMOKTUNOVSKI: TIMPUL BUNELOR SPERANȚE

Îl cunoaștem cu toții, de pe ecranul mare sau de pe cel mic. Rolurile principale, interpretate de el în filmele *Hamlet*, *Ceaikovski*, *Unchiul Vania*, *Atenție, automobil!* ș.a. nu pot fi uitate, în pofida trecerii anilor. Ne rămân în memorie și alte roluri mai mici, însă mici numai în sensul timpului scurt de apariție a actorului pe ecran: în *Cadavrul viu* (după Lev Tolstoi), *Scrisoarea neexpediată*, *Crimă și pedeapsă* (după F. Dostoievski), *Ultima lună de toamnă* (nu, nu ați greșit – după frumoasa, profunda, tulburătoarea nuvelă a lui Ion Druță!) etc. Cine a avut posibilitatea să frecventeze teatrele din Moscova și Leningrad poate a avut norocul să-l vadă și „pe viu”, jucînd pe un Ivanov cehovian, pe un țar Feodor Ioanovici sau altă personalitate complexă.

Întă-l acum pe Innokenti Smoktunovski cu totul aproape de noi. Apropierea ne-o prilejuiește traducerea cărții sale de amintiri și reflecții *Timpul bunelor speranțe* (Editura „Literatura Artistică”, 1981). Activitatea oamenilor de creație a trezit întotdeauna cel mai viu interes din partea publicului. Și atunci cînd artistul, cum e cazul lui I. Smoktunovski, ne poartă cu amabilitate în biroul său, pe scenă, unde se țin repetițiile, pe platoul de filmare și chiar în cercul său de colegi și prieteni, invitația va fi acceptată cu toată plăcerea. În ciuda scuzei cu care începe *Timpul bunelor speranțe*, că „meșteșugul scrisului nu e treabă actricească”, actorul I. Smoktunovski ne-a dăruit o carte atractivă.

Poate din modestie inerentă unui talent autentic, Innokenti Smoktunovski își prezintă sumar bogata-i biografie de creație, acordînd mult spațiu colaborării și raporturilor sale cu personalități ale artei și literaturii sovietice contemporane: Mihail Romm, Eldar Rezanov, Oleg Efremov, Tatiana Samoilova, Tatiana Doronina, Aleksei Batalov, Evgheni Evtușenko... E o modestie care nu poate fi decît apreciată, căci prin ea căpătăm posibilitatea de a ne lărgi cunoștințele și de a ne forma o imagine mai completă asupra „momentului Smoktunovski” din acest „timp al bunelor speranțe” pentru arta teatrală și cinematografică sovietică.

(Noutăți editoriale.
Iul. 1982)

P.S. – Aproximativ în aceeași perioadă a apărut și la o editură din București cartea de memorii, reflecții și impresii ale actorului rus I. Smoktunovski. Nu mai țin minte nici cum arăta, nici numele traducătorului, din păcate, nu mi-l amintesc. Țin bine minte, în schimb, titlul, care suna nițel mai altfel decât la Chișinău: *Timpul speranțelor*. Așadar, *Vremea dobrih nadejd* s-a tradus la București fără adjectiv... Aparent bizar, și totuși, adecvat. Poate în rusă speranțele (*nadejdi*) sînt și bune, și rele, pe cînd în română o speranță conține o conotație exclusiv pozitivă: nu putem vorbi de speranțe rele (proaste, primejdioase etc.), iar în consecință – nici de speranțe bune nu poate fi vorba, astfel încît îmbinarea ce a apărut în traducerea de la Chișinău este un pleonasm, o tautologie... Iată ce înseamnă să cunoști o limbă străină în toate nuanțele ei! Dar și mai mult contează să-ți cunoști subtil propria limbă!... (Completare: iunie 2016)

SCRIERI ALESE DE AURELIU BUSUIOC

Deschizînd o carte și citind în capul foii: „*Îmbătrînesc. / Și-am început mutarea / poveștilor / din inimă / în minte*”, involuntar surîzi, căci gîndul te duce, vrei, nu vrei, la acea listă de minciuni frumoase, cu adevărat poetice, cu care maestrul Aureliu Busuioc ne tot ia de un sfert de secol încoace: *Eu sufăr uneori de daltonism; Am vrut cîndva s-o fur pe Mona Lisa; Cum știu că plec, aș vrea să-ți las pe lume [...]; Am să mor probabil într-o seară* etc. Dar dacă citești aceste versuri într-un volum solid, cu chip de bilanț, fie el și provizoriu: **Aureliu Busuioc, Scrieri alese?**

Ora acestui bilanț, firește, provizoriu, ne-a oferit-o cu mărinimie recent Editura „Literatura Artistică”. A fost la mijloc, bineînțeles, o întîmplare, că *Scrierile alese* au apărut în librării chiar în Ziua poeziei, ca un recital discret al acestui meșter mare de la mănăstirea liricii moldovenești. Întîmplător o fi fiind și faptul că volumul său de sinteză n-a apărut în seria de cărți similare ale literaților noștri (de cîteva zeci la număr, deja), ci într-un fel mai aparte, cum e mai aparte și întreaga sa creație. De categoria întîmplărilor – și vesele, și triste – trebuie să țină și încadrarea lui A. Busuioc la cei care-și fac bilanțuri, chiar dacă-s preliminară.

Poezia, proza, dramaturgia și publicistica lui Aureliu Busuioc, așa cum au spus-o în repetate rânduri criticii literari, a mișcat simțitor roata literelor moldave. A mișcat-o spre profunzime și frumusețe, dar și spre meridiane lingvistice care nu se încadrează între Prut și Nistru: pot fi numărate cincisprezece limbi din URSS și din străinătate, în care au fost traduse creațiile sale cu iz de busuioc. Această forță de mișcare a scrierilor maestrului A. Busuioc poate fi explicată, cine știe, tocmai prin permanențele și stopurile lor interioare. Prin permanența sintaxei elegante a versului și narațiunii sale, insistența gândului rafinat, stopul plin de răbdare în fața unei reticențe cu care ne delectează arareori alte cărți, alți literați. Și, cine știe, poate de aici se trage și permanența creației sale alături de noi, în noi. Sînt cunoscute pe de rost nu numai poemele sale, ci și pagini de dramă și de roman și le știu pe din afară nu numai pedagogii și actorii, ci și învățăceii lor, și spectatorii lor...

„Bătrînul, extrem de bătrînul poet” pășește alături de noi. Dar Radu Negrescu o fi primit „marele semnal”? *Cerul acela* rămîne mereu învăpăiat. Dar lui *Radu Ștefan* chiar să nu-i fie dat nicicînd să mai revină pe tron? *Gorunii freamătă* abia, abia....

Bucură-te, stimat cititor, că mai poți pune pe masa ta de lecturi încă o carte din cele la care revii, fără să vrei, adeseori, poate chiar zilnic. Bucură-te, „că mult e bine în viață... să ai alături de tine un mare meșter făurar”.

(Noutăți editoriale.
Sept. 1982)

ION DRUȚĂ: DE LA VERDE PÎN' LA VERDE

Un adevăr verificat deja de timp vine să ne spună că Ion Druță nu mai aparține exclusiv nouă, oamenilor de pe plaiurile cu doine duioase și hore focoase. Așa e: de vreo două decenii, badea Cireș și mătușa Ruța, Rusanda și Onache Cărăbuș, bătrînul cu sania și atîția alții au început o călătorie de lungă durată prin lume, oprindu-se peste tot, acolo unde e înțeles și apreciat la justa lui valoare frumosul: în Armenia, în Letonia, în Polonia, în Ceho-Slovacia, în RDG, în Bulgaria, ba și în Mongolia, în SUA, în Japonia... O fi fost la mijloc

și faptul că scriitorul și-a făcut premierele prozelor și pieselor mai recente în marea capitală, la Moscova, de unde se deschid mai multe drumuri spre alte edituri și tipografii, dar oricum traducerile din Ion Druță merg peste tot cu mărturiile harului, ale conținutului plin și ale fondurilor armonioase.

Așadar, Ion Druță călător prin lume... Iată-l însă acum, toamna, din nou acasă, cu un volum retrospectiv de proză, un volum la care și titlul e perfect druțian – *De la verde pîn' la verde*, și tirajul nemaipomenit – 100 000 (una sută de mii) de exemplare e întru totul demn de talentata sa creație, proză și dramaturgie.

Deschizi noua carte a lui Ion Druță și din nou te pierzi pe ulițele satului Valea Răzeșilor ca s-o închizi bolnav de nostalgiile bătrînului tată a patru feciori de la Horodiște. Ce plăcută capturație a lecturii, ce delectare a revenirii la ea! O numim simplu, dar de pe acum cu pioșenie: Ion Druță. În afara *Frunzelor de dor* și a *Ultimei luni de toamnă*, devenite pentru literatura noastră „clasice din naștere”, culegerea recent apărută în colecția *Biblioteca școlarului* a Editurii „Lumina”, ne mai oferă un mănunchi de nuvele a căror valoare nu a fost nici ea pusă la îndoială vreodată: *Sania*, *Rubanca*, *Bătrînețe haine grele*, *Murgul în Crimeea* și încă alte douăzeci.

Să stai și să tot citești, să te bucuri și să te mîhnești cu personajele atît de dragi, atît de apropiate, atît de vii. Să descoperi și să redescoperi miracolul numit Ion Druță. Acum. La iarnă. La primăvara verde. De la verde pînă iar la verde.

(*Noutăți editoriale*.
15 noiem. 1982)

VOLUME DE CREAȚIE POPULARĂ

Proverbe și zicători, Editura „Știința”, 1981

Volumul cu acest titlu (alcătuire, articol introductiv și comentarii – Efim Junghietu) continuă prețioasele și mult necesarele selecții folclorice apărute în serialul *Creația populară moldovenească*. El inserează circa nouă mii de proverbe și zicători, culese de cronicari, folcloriști, scriitori, pedagogi pe parcursul a mai bine de trei secole.

(Cu regret, însă, multe proverbe și zicători cunoscute au rămas în afara volumului, unele din care se puteau lua din *Scrisoarea XII [Păcală și Tindală]* de C. Negruzzi). Aceste genuri „gnomice” ale folclorului concentrează în câteva cuvinte adîncă înțelepciune și filozofie populară, au o poetică a lor, distinctă de cea a altor genuri. Ca volum, proverbele și zicătorile, am zice, sînt niște microopere care, însă, privite din punctul de vedere al „volumului sensului” pe care-l poartă, capătă amploare și vigoare ce pot fi transpuse în câteva pagini. De acest fapt ne putem convinge și din proverbele și zicătorile ce le reproducem din volumul recenzat:

- E bine să înveți și de la dușmani.
- Înveți învățînd pe alții.
- Omului cu învățătură îi curge miere din gură.
- Ce știi, nu duci în spate.
- Să înveți pentru tine, dar să știi și pentru alții.
- Degeaba ai trăit, dacă nimic n-ai citit.
- Nu e orfan cel fără tată și mamă, ci cel fără învățătură.
- A mînca cărțile cu mămăligă.
- Cel ce caută știința caută viața.
- A învăța pînă la genunchiul broaștei.
- Știe multe, dar mărunte.
- A face slova cu piciorul de furnică.

***Trandafirii dragostei*, Editura „Literatura Artistică”, 1981**

Spunea cîndva revoluționarul bulgar Gheorghi Dimitrov că și un popor mic e capabil de valori spirituale de seamă și că anume prin acestea se estimează măreția unui neam. Acest gînd îți vine după lectura antologiei *Trandafirii dragostei* (Editura „Literatura artistică”, 1981), prima de acest gen, care încearcă să prezinte cititorului moldovean creația orală a minorității naționale a găgăuzilor, aciuată în Bugeac încă la începutul secolului trecut, XIX. Cîntece voinicești și de dragoste, basme și legende, snoave cu proverbialul Hogeia Nastratin – toate balansînd între unda melancoliei și cea a unui umor sănătos, pe alocuri cam îngroșat – iată, pe scurt, conținutul cărții. Revelatoare sînt poemele de dragoste și de dor, câteva cu strălucire de diamant ca, de exemplu, cel intitulat *Flori de rouă strînge fata...*, al cărui final e înnobilat de o alură mioritică:

„– Însoară-se bădișorul,
Că nu m-a dorit –
Cu luceafărul, cu dorul
Eu m-am însoțit!”

Firește, strălucirea poeziei se datorește și muncii de giuvaiergiu a traducătorului, în cazul dat a maestrului Igor Crețu, care, de altfel, are meritul să fi descoperit mai de mult pentru noi farmecul unor poezii populare ale găgăuzilor. Alături de el se înscriu în lista traducătorilor și poeții Anatol Ciocanu, Arhip Cibotaru, Vitalie Filip, prozatorul Gheorghe Gheorghiu.

Trandafirii dragostei vor completa, neîndoielnic, imaginea cititorului nostru despre variata creație populară orală – cîndva unica expresie a spiritului poporului găgăuz, vitregit secole de-a rîndul, dar care și-a conservat creațiile, valorificîndu-le și perpetuîndu-le fructuos, de acum pe cale cultă, cu multe scrieri interesante, în anii socialismului.

(*Noutăți editoriale.*
Dec. 1982)

MĂȘTI, ȘARJE DE GLEBUS SAINCIUC

Într-un apartament foarte ospitalier din Vilnius, capitala Lituaniei, sub sticla unui raft de cărți moldovenești, am văzut un portret al gazdei, un portret familiar, lucrat într-o manieră cunoscută, nu însă pentru că reda fidel chipul ei, nici din cauza vecinătății aduse sau primite de la noi. Fata din acel apartament și de pe portretul în creion era Violeta Steponaityte, traducătoare lituaniană din limba noastră, iar desenul cu pricina fusese făcut la Chișinău, la un cenaclu literar, de către Glebus Sainciuc. Cazul dat nu este din cele extraordinare, s-ar putea să fie încă multe alte orașe, multe apartamente și mulți norocoși – deținători ai unor portrete lucrate de acest artist plastic pe cît de talentat, pe atît și de generos. Poate mai puțin sînt împrăștiate prin lume – căci se fac mai greu și, de aceea, se lasă mai greu a fi donate – măștile, alt gen de artă cultivat cu multă îndemînare de maestrul G. Sainciuc. Dar cine are norocul să viziteze casa sau atelierul maestru-

lui, rămîne cu impresia că acestea, măștile și mai ales portretele-șarje sînt acolo fără număr.

Măști, șarje. Domenii ale artei plastice care s-au aflat timp îndelungat în dizgrația slujitorilor muzelor. Nedreptățite sînt ele într-un fel și acum, cel puțin la noi. Totodată, ele reprezintă niște arealuri plastice ale căror lacăte atîrnă greu pe porțile din fața artiștilor. Gleb Sainciuc le-a descuiat, se pare, cu ușurință și pe parcursul a cîteva decenii „eliberează” de după aceste porți zeci și sute de opere, una mai curioasă decît alta. Mai mult chiar, la multe le-a dat „foaie de parcurs” spre alte meleaguri. Că lucrările lui G. Sainciuc sînt risipite prin lume e, firește, un fapt îmbucurător. Și mai îmbucurătoare a fost ideea de a aduna o parte din ele într-o carte: *Măști, șarje* (Editura „Literatura Artistică”, 1983).

Selecția reproducerilor a fost făcută chiar de maestrul însuși. Lucrările nu sînt aranjate în ordine strict cronologică, dar, oricum, răsfoind albumul, te urmărește impresia de cronică – a mișcării literare și artistice din republică, din țară, din lume. Cu creionul, penița, pixul, pensula, frămîntînd materialul din care se confecționează măștile, Maestrul Emerit al Artelor din RSSM, laureatul Premiului de Stat din republică consemnează, selectînd cu gust riguros, dar și cu jovialitate, prezențe spirituale memorabile, peste care puternica avalanșă informativă încearcă cu îndărătnicie să arunce vîlul uitării.

Pretexte pentru aceste realizări de creație au fost mai multe. Emoționantele spectacole prezentate la Chișinău de Juliette Greco și Marcel Marceau, Leonid Kogan și Sveatoslav Richter, Sofia Rotaru și Mahmud Esambaev; conferințele lui Jean-Paul Sartre, serile de poezie cu participarea lui Evgheni Evtușenko, Gevorg Emin și Rimma Kazakova. Turneele sărbătorești ale Teatrului „Vasile Alecsandri” din Bălți, spectacolele de vîrf ale „Luceafărului”. Debuturile impresionante ale Leonidei Lari și Anastasiei Lazariuc. Succesele internaționale ale Allei Pugaciova și Demis Roussos. Recunoștința publicului nostru cititor pentru cărțile noi scrise de Grigore Vieru și Aureliu Busuioc, Liviu Damian și Ion Druță, pentru filmele lui Emil Loteanu, pentru cîntecele lui Eugen Doga.

Și printre atîtea remarcabile personalități și evenimente trece un val relaxant, înviorător de caricaturi, îngemănate întru cîtva cu cele

ale pictorului francez Jean Effel (ciclurile *Adam și Eva*, *Năzdrăvăniile lui Păcăluș* ș.a.).

Măști, șarje. Un album ce va împodobi orice bibliotecă. Un album ce face cinste autorului, editurii, tuturor celor ce s-au străduit să-l facă prezent în librării, poate în primul rând – maestrului fotograf Nicolae Răileanu, numele căruia apare pe mai multe cărți cu splendide fotografii. La potrivirea în pagini a șarjelor, desenelor și măștilor a lucrat cu inspirație pictorul Aurel Ololenco. À propos, fără a pune la îndoială faptul că dînsul cunoaște bine această artă, totuși, ne întrebăm: nu e prea încărcată cu reproduceri această carte? Densitatea creațiilor din album este cam deranjantă: pe alocuri nu mai știi de unde să începi urmărirea reproducerilor, pierzi firul, consecutivitatea înșiruirii lor. Sînt și cazuri cînd explicațiile, comentariile la reproduceri se află într-o inexplicabilă lipsă de armonie. Poate era mai bine să fie „montată” această mulțime de reproduceri din creația lui Glebus Sainciuc în două sau chiar trei albume? Căci, lucru știut: cărțile, cu cît sînt mai bune, e cu atît mai bine pentru noi, cititorii.

(*Noutăți editoriale*. Aug. 1983;
Tinerimea Moldovei. 18 sept. 1983)

MERIDIANE-83

Cine mai ține minte, în toamna lui 1967 în librării a apărut pentru prima oară o carte intitulată *Meridiane*, avînd subtitlul *Pagini din literatura universală*. Între 1970 și 1974 această carte (de fapt, un almanah) a cunoscut vremi de glorie, dar odată cu volumul din anul următor, „s-a stins viața falniciei antologii”. Au fost tipărite de tot opt cărți cu acest titlu și subtitlu, dacă nu punem la socoteală almanahurile asemănătoare într-un fel: *Panorama și Stropi de soare*, cu care Editura „Cartea Moldovenească” încercase în 1977 să ne destrame mîhnirea pierderii intelectuale suferite.

În filele almanahului *Meridiane*, de-a lungul anilor, au fost publicate în premieră multe bijuterii ale literaturii universale, unele din ele (versuri de Marina Țvetaeva, Juan Ramón Jiménez, Jacques Prévert, povestirea psihologică de proporții *Penitența*, de Franz Kafka, nuvele de Heinrich Böll și de alți membri ai „Grupului celor 47”, romanul de

dragoste *Vă place Brahms?* de Françoise Sagan etc.) constituind adevărate revelații pentru cititorii obișnuiți a citi mai mult sau exclusiv literatură națională sau rusă, sau, posibil, scrieri de unii autori din republicile sovietice.

Despre frumosul almanah îngrijit statornic de Igor Crețu și Pavel Starostin se vorbea numai la trecut și bibliofilii, chiar și cei inițiați întru câțiva în misterele tipăririi cărților, își luaseră rămas bun de la el. Viața însă e plină de surprize și iată că într-o bună zi de decembrie ne trezirăm cu un *Meridiane-83* în librării. Poate să nu ne bucure această renaștere peste ani?

Din punct de vedere „aritmetic” almanahul a rămas și în acest an aproape neschimbat: circa 300 de pagini, peste 30 de autori și opere de seamă. Câteva premiere absolute: traduceri din M. Bulgakov (*Am ucis*), N. Dumbadze (*La cucaracha*), rune (cînturi) din eposul finlandez *Kalevala*; o „replămădire” în moldovenește a *Demonului* de M. Lermontov; poeme clasice, dar mai puțin cunoscute la noi ca cele de rusul I. Nikitin, de gruzinul D. Guramișvili sau turkmenul Mah-tumkuli Fraghi. Menționăm, de asemenea, prezența în acest volum a unor autori cunoscuți, dar cu creații inedite pentru noi: A. Cehov, M. Gorki, K. Paustovski, C. Aitmatov, L. Promet, G. Emin, V. Bîkov... Ne-au părut foarte interesante eseurile despre traducători și traduceri, semnate de M. Cimpoi, A. Cupcea-Josu, G. Meniuc, I. Pavelciuc.

În lista traducătorilor aflăm numele multor specialiști consacrați: Pavel Starostin, George Meniuc, Eugenia David, Argentina Cupcea-Josu, Mihail I. Cibotaru ș.a. Și-au dat osteneala (și ceea ce e mai îmbucurător – cu mult folos) și câțiva tineri tălmăcitori. Să amintim, mai întâi, de cei care dau o notă proaspătă ediției actuale a *Meridianelor*. Ion Gheorghiiță (ce-i drept, referitor la el noțiunea de tînăr e cu totul relativă) – din ucraineană; Leonida Lari – din rusă (*Demonul*, să specificăm); Maria Macovei-Briede – din letonă; Ipolit Leca – din lituaniană.

Departa de noi gîndul de a contesta calitatea și utilitatea altor traduceri din almanah și, totuși, se cere de remarcat, cu regret, „sincopa” din dreptul numelui celorlalți angajați la actul de tălmăcire. Formularea „traducere de...”, fără indicarea limbii (ca și o altă formulă, și mai stranie: „În moldovenește de...”), o știm cu toții prea bine – nu înseamnă altceva decît folosirea intermediarului. Cînd vom putea face

cu mândrie, specificările „din gruzină”, „din estonă”, „din tadjică”, „din kirghiză”? Cu titlu de comparație, vom aminti un model întru totul demn de urmat: într-o singură republică frățească, de altfel, cea mai mică în privința populației – Estonia, se realizează transpuneri din 60 de limbi! După cum am precizat, atâtea idiomuri n-au fost învățate numai la vechea universitate din Tartu, ci și la Moscova, la facultățile de limbi occidentale, clasice și orientale, în capitalele republicilor unionale și autonome, în unele țări străine. Le-au studiat tineri, de obicei, studenți de la filologie, beneficiind de burse acordate de Uniunea Scriitorilor estonieni sau în baza schimbului de studenți cu alte republici, și acesta asigurat de organizația literaților. Oare să n-avem și noi tineri doritori de „a se încălzi” cu o bursă?

Revenirea *Meridianelor* nu poate decît să ne bucure. Primul volum al celei de-a doua serii este semnificativ și prin faptul că e consacrat frăției literaturilor din marea Uniune. Totuși, sperăm că tematica almanahului se va diversifica mereu, iar periodicitatea sa nu se va măsura cu anii.

(*Tinerimea Moldovei*. 22 ian. 1984)

II. LITERATURĂ ARTISTICĂ

a) poezie

POEȚI BASARABENI ACASĂ LA... TÎRGOVIȘTE

Poate și de aceea că a apărut în alt oraș decât București (chiar dacă Tîrgoviște e prima cetate de scaun a Țării Românești!), poate din pricina că aici, în Basarabia, nu a cunoscut o difuzare mai largă, poate din cu totul alte motive... însă o remarcabilă antologie de poezie nu a cunoscut mediatizarea ce o merită.

*Poezia acasă: Poeți contemporani din Basarabia** este rodul unei amiciții, al unei colaborări, dar și al unei comuniuni de simțire estetică și civică a două personalități ale culturii române: Iulian Filip de la Chișinău și Mihai Stan, literat, directorul Casei de Editură „Bibliotheca” din Tîrgoviște.

Din prefață, ca și de pe ultima pagină a copertei, aflăm preistoria acestei antologii, care e, neîndoios, una dintre cele mai cuprinzătoare și mai originale din câte s-au făcut pînă acum, avîndu-se ca punct de plecare și „materie primă” poezia basarabească contemporană. Așadar, totul a început de la găzduirea, lunar, din toamna anului 2000, de către revista *Litere* de la Tîrgoviște, a cîte unui poet de la Chișinău. Un simplu calcul ne ajută să deducem și numărul de

* *Poezia acasă: Poeți contemporani din Basarabia* / Antologie de Iulian Filip și Mihai Stan. Tîrgoviște : Bibliotheca, 2003. 256 p. : il. (Colecția „Lirica”)

autori incluși în culegere; după aproape trei ani de popularizare prin intermediul revistei *Litere*: 30 de condeieri, foarte diferiți, pentru că, așa cum precizează și Iulian Filip, s-a făcut „o selecție subiectivă, de autor, ca în oricare altă antologie”. Mi s-a părut remarcabil gestul antologatorilor de a omagia o listă destul de mare de poeți din generația a doua postbelică (sau poate cu adevărat generația întâia de după ultimul mare război?), inclusiv pe unii care s-au călătorit: Petru Zadnipro, Liviu Damian, Ion Vatamanu, Victor Teleucă... Sînt prezenți, desigur, și maeștri ca Aureliu Busuioc, Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Dumitru Matcovschi ș.a. Cred însă că cel mai cuprinzător apare în antologie generația următoare: Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Leonida Lari, Vasile Romanciuc, Arcadie Suceveanu, Iulian Filip etc., apoi și mai tinerii Nicolae Popa, Irina Nechit, Ianoș Țurcanu, Em. Galaicu-Păun, Leo Bordeianu, Alexe Rău... În fine, găsim și poeme de autori mai rar antologați chiar și la noi – de pildă, Nicolai Costenco, Andrei Țurcanu, Dumitru Fusu, Vasile Spinei.

Menționasem la începutul acestei cronici că antologia de la Tîrgoviște este una mai deosebită. Originalitatea ei stă și în felul cum sînt prezentați autorii: nu prin niște banale, seci fișe biobibliografice (care, la o adică, pot fi și ele expresive), ci prin niște frumoase minieseri ce poartă amprenta unui stil destul de bine cunoscut la Chișinău – cel al lui Iulian Filip. Titlurile sînt semnificative, edificatoare: *În cenacul literar după Cercul Polar* (N. Costenco), *Atît de al totului* (I. Vatamanu), *Poet cu pietrele adunate* (semnatarul plachetei *Îndărătnicia pietrei*, A. Codru), *În teatrul pîlpîirilor gînditoare* (L. Lari), *A vrut cîndva s-o fure pe Mona Lisa* (A. Busuioc), *Cel mai blind vodă al Basarabiei* (Gh. Vodă), *Poetul tăcerilor neobișnuite* (M.I. Cibotaru), *Între neologisme, luturi neare și alte provocări* (I. Hadârcă) ș.a.m.d.

Inedit mai e și materialul iconografic din culegere: suplimentul *Fețe cu obraz* (fotografii din arhiva personală a lui I. Filip, în care sînt surprinși, în felurite ipostaze, colegii de condei și... de idei), precum și grafică – da, desigur, tot de Iulian Filip, care și-a făcut un soi de titlu de glorie (și) din această pasiune, dar și de unii poeți mai puțin cunoscuți în acest sens: N. Dabija, I. Țurcanu, I. Hadârcă, L. Butnaru – pentru propriile versuri.

Un amator de poezie, oricine s-ar interesa de pulsul liricii din Basarabia, răsfoind volumul *Poezia acasă*, își va putea face o imagine

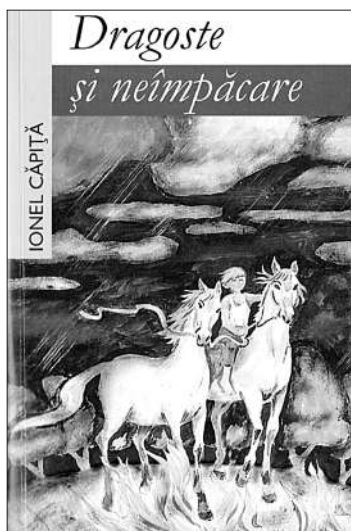
destul de clară și corectă despre ce fel de poezie se scrie la noi. Va găsi o poezie nu mai puțin românească decât cea de la București, Iași, Cluj sau Tîrgoviște. Și va trage numaidecît concluzia că la est de Prut se cultivă, în a doua jumătate a secolului XX, o poezie de calitate, la unison cu multe vibrații lirice, din aceeași perioadă, din alte spații europene, poate mai ales sud-est-europene. Și dacă cineva își face această imagine și trage tocmai această concluzie – alcătuitoarii *Poeziei acasă*, Mihai Stan și Iulian Filip, se pot mîndri cu o remarcabilă împlinire extrapoetică și, totodată, parafrazîndu-l pe scriitorul (al)chimist Ion Vatamanu – atît de mult a poeziei!...

(*BiblioPolis*. 2004, vol. 12, nr. 4)

SINCERITATEA, CA O CONDIȚIE SINE QUA NON A POEZIEI

Nu știu exact cînd și unde a apărut această plachetă de versuri, de Ionel Căpiță: *Dragoste și neîmpăcare**. Nu știu nici unde sau dacă se difuzează cumva în genere; personal, am primit-o în dar de la autor, cu următoarea remarcă: „Dacă îți va plăcea vreo poezie din cartea mea, să știi că mă voi bucura mult.”

Vreau să-l asigur, din capul locului, pe scriitorul Ionel Căpiță (e adevărat, mai cunoscut ca jurnalist, ca reporter TV) că mi-au plăcut mai multe poezii din placheta pe care mi-a donat-o, dovadă fiind și consemnarea de față. Mai mult, cred că

nu sînt unicul care poate spune o vorbă bună despre scrisul lui Ionel Căpiță. În această ordine de idei, țin să relatez aici un caz cu totul aparte legat de placheta *Dragoste și neîmpăcare* – e o întîmplare

* Căpiță, Ionel. *Dragoste și neîmpăcare* : poezii / prez. graf. Sergiu Puică. Chișinău : Trigraf-Tipar, 2005. 192 p. : il.

demnă de o (minitele-)nuvelă! Imaginați-vă... Un tânăr soț citește cartea cu pricina, în așteptarea unui apel telefonic de la soția sa, plecată la munci în neagra străinătate (bine că, în altă parte decât în Rusia!). La telefon, din vorbă în vorbă, soții despărțiți (provizoriu, totuși!) de mizeriile vieții de la noi, ajung și la întrebarea: „Dar ce făceai acum?...” „Citeam niște versuri, îs mai mult de dragoste – de femeie, familie... parcă-s despre mine și tine...”, răspunde soțul. „Ei, glumești și tu...”, aude el replica consoartei. „Dacă nu mă crezi, iată, îți citesc și ție...”, i-a citit la telefon jumătate de carte, apoi cealaltă jumătate... „Oh, nu mai pot aici, vin acasă!...”, face soția sughițind de lacrimi. „Vino, dragă, pornește-te chiar azi... – începe a o ruga soțul. – Cît ne iubim, nu mai murim noi de foame! Dar dacă moare dorul și dragostea, nu ne-a mai trebui nimic, nici un fel de bogăție!...”

Aș vrea să cred că această convorbire telefonică a avut un deznodământ fericit, un *happy end*, cum se spune acum, și că acel cuplu care nu se ceartă, ci își citește la telefon versuri, trăiește poate mai modest, dar în bună înțelegere și în mare dragoste, aici, pe acest pământ binecuvîntat (sau poate blestemat) să fie al nostru și care fără noi ar deveni o pustie a Tartariei ce se întinde de la Oceanul Înghețat de Nord și pînă la Oceanul Pacific și tot nu-i ajunge, tot mai jinduiește la pămînturi și la suflete străine!

Cam neobișnuit, dar se pare că întru totul corect, din punct de vedere etic, placheta *Dragoste și neîmpăcare* se deschide cu un *Cuvînt-înainte* scris de... autorul însuși, de Ionel Căpiță. E această prefață o spovedanie de dragoste și de recunoștință făcută tatălui – „om cu patru clase românești, care a fost o enciclopedie vie a creației folclorice, un depozit de înțelepciune și un tezaur filozofic creștin, un neîmpăcat cu tot ce-i fals, străin și dăunător...” Nu e de mirare că chipul tatei transpare în mai multe poezii din volum, de altfel, ca și chipurile mamei, fraților, surorilor, fiicei, această linie „familistă” conferind, în special compartimentului *Fulgere la răspîntii*, o notă sentimentală, intimistă, nostalgică. Deschidem la întâmplare cartea, ca să citim: „De cîte ori afară plouă, / La mine-acasă mă gîndesc, / Cum mama, aplecată-n două, / Cu tata străchini grămădesc. / Ca să le pună sub șuvoaie, / În pod, unde s-a ciuruit / Acoperișu-îmbătrînit / Pe care-l cearcă înc-o ploaie. / Și nu mai știu cîte tacîmuri / În pod, sărmanii

au urcat, / Pe scara ruptă-n cîte rînduri, / Sub cerul des înnourat” (*De cîte ori afară plouă*).

Alt compartiment al plachetei, al patrulea – *Dor și lacrimi* –, include preponderent lirică de dragoste, subiectul (sau subiectele) adesea fiind concentrate în titluri: *Iubito, Iubirea mea, Amore, Iubire, tu; Mi-reasa neuitării, Chiar dacă pleci, Suflet drag, Rămîi, Dorule* ș.a. Inegale ca realizare, poeziile din această despărțitură excelează prin sinceritate – de fapt, sinceritatea este, credem, principiul de bază, condiția *sine qua non* în tot ce scrie Ionel Căpiță. Dacă în versurile „intimiste” putem intui unele accente de tip Octavian Goga sau George Coșbuc, în cîteva poeme de dragoste auzim note bacoviene: „Iubito, e tîrzie toamnă / Și-i frig, și-i trist, și-afară plouă / Și-așa-i de sumbru și pustiu / Ca viața mea frîntă în două. / Și-afară plouă, plouă, plouă / Și-mi pare casa un mormînt / Cu ploaia rece-n legămînt / Doar că lipsește un sicriu... / Afară-i toamnă și-i tîrziu” (*Autumnală*).

În ultimul compartiment, numit *De-a pururi enigmă*, autorul reia subiectele „intimiste”: dragostea, femeia, familia, așteptarea, deznădejdea, decepția, neîmpăcarea și altele asemenea, precum și icoana ființelor dragi, de acasă – mama, tata... Doar pura întîmplare a făcut să cităm mai sus două poezii „în care e trist și plouă”! Căci în compartimentele „de mijloc”, II – *Răsai, soare* și III – *Vrere și durere*, citim destule versuri săltărețe, unele ironice, satirice, „usturătoare”, dar de multe ori cu un gust amăru. Acest gust de „piper amar” se simte cel mai bine în poeziile civice și / sau politice (de fapt, mai potrivit ar fi să le numim „etico-politice”) ale lui Ionel Căpiță, risipite în toate compartimentele, poate cu precădere în cele de la început. De obicei, titlurile vorbesc de la sine: *Omule, încotro?, Lume, lume, Fiecare cu ce are, Imperiul răului, Năvălitorilor, Stegarul minciunii, Nesaț de minciună, Din temnița durerii, Viață, viață..., E timpul de apoi* etc. Și printre aceste versuri, despre tot felul de „păgîni” – cam sumbre, apăsătoare –, iată că răsare și cîte o poezie însoțită, de obicei, luminată de dragostea pentru Neam și Țară: „Dragoste netrecătoare, / România, Țara mea, / De mă bucur, de mă doare, / Îmi săruți tu lacrima. / Eu la vechile-ți hotare, / Stau de veghe, ca să știe / Toate hoardele barbare, / Că-mi ești scumpă, Românie” (*Să se știe, Românie*).

Aș remarca, în mod special, în compartimentele „de mijloc” ale cărții, caracterul aforistic, sentențios-folcloric al unor poezii: „Și-n

țările calde / mi-i frig” (*Străinătate*); „Mamă, / nu mă blestema, / le
iei pîinea / altora” (*Pîinea îngropăciunii*); „Baia / nu curăță / de păca-
te” (*Rătăcire*); „Sînt lut, / Piatră sînt, / Iarbă sînt. / Suflet de-aș fi...”
(*Nemuritor aș fi*); „Roșu / Galben / Și / Albastru” (*Patria mea*); „Peste
o turmă / de mioare, / unu-i mai mare. / Și acela-i berbec” (*Pieire*);
„Mai bine arzînd / Decît putrezind” (*Crez*).

Și dacă am ajuns la Crez – fără de care nu poate fi nici poezie, dar
nici omenie! – ne exprimăm părerea că adevăratul Crez liric al lui
Ionel Căpiță e comprimat într-o strofă pe care el însuși nu întîmplă-
tor a scos-o pe coperta-spate a plachetei. Reproducem și noi această
strofă, măcar și din motivul că un final mai bun nici că se poate găsi:
„Eu vin și plec în depărtare / Și tot ce-am izbutit rămîne, / La Zestrea
Neamului cea mare, / O Lacrimă și pentru mîine” (*Eu vin și plec – Lui
Mihai Grati*). Din această Lacrimă, ca mîine vor răsări, cu certitudine,
alte versuri, poezii noi și înnoite, prin care Ionel Căpiță va merge și
mai apăsat pe drumul zgrunțuros al vieții și al creației.

P.S. – Placheta de versuri a lui Ionel Căpiță, *Dragoste și neîmpăca-
re*, beneficiază de o excelentă prezentare artistică, asigurată de Sergiu
Puică, un veritabil maestru al graficii de carte (și nu numai!). Și încă
o precizare: dacă Ionel Căpiță marchează prin această carte un debut
editorial, Sergiu Puică trece cu ea suta de volume ilustrate! Ce să-i
faci, talentele mari și netrecătoare sînt, adeseori, și deosebit de rod-
nice, prolifiche...

VL. P.

(*BiblioPolis*. 2006, vol. 18, nr. 2)

LEACURI POETICE CARE NE ÎNCĂLZESC SUFLETELE

Întrebați pe oricine – în stradă sau la masă, la vreo petrecere fami-
lială – de ce se teme cel mai mult în viața asta – și veți auzi unul și
același răspuns, aproape că fără variațiuni. Da, majoritatea oamenilor
au cel mai mult frică de judecători, de polițiști și... de medici.

Părerea mea e că nu trebuie să avem frică nici de medici, nici de
polițiști, nici de judecători, doar sînt și ei oameni! Și atunci cînd aceș-
tia sînt oameni – cel puțin în două ipostaze – îți pot deveni chiar și un

fel de prieteni, poate chiar și niște ființe extrem de simpatice! Prima ipostază ar fi atunci când medicul (avocatul, sectoristul etc.) îți este rudă, de sînge sau prin alianță, și cum nepotismul și cumetristul sînt extrem de dezvoltate pînă în prezent la noi, trecem peste acest aspect. Unde mai pui că a doua ipostază a transfigurării acestor potențiali generatori de stresuri este cu mult mai curioasă... Da, da, devine altul omul care scrie – fie el polițist, judecător sau medic. Ba chiar și parlamentar, ministru, prim-ministru, președinte de stat, adăugăm noi.

Trebuie însă să recunosc, franc: nu am cunoscut (deocamdată) polițiști și nici judecători care să fi ajuns și oameni ai scrisului. Medici – da, cunosc destui medici „afecțați de maladia scrisului”, unii, afectați rău de tot! – încît nu mai știi ce să crezi despre ei: sînt medici sau totuși scriitori?! Și abia la o cunoaștere mai îndeaproape a muncii lui X, Y, Z înțelegi că, deși a atins surpinzătoare culmi ale măiestriei scriitoricești, el tot medic a rămas, nu a putut nici alunga, nici răpune doctorul din el...

Nu știi dacă s-a scris vreo teză de doctorat – mai curînd, da, pur și simplu, nu a ajuns și în vraful meu de lecturi curente –, dar ar merita să fie cercetat acest fenomen: *medicul în literatura artistică* (sau: *literatura artistică creată de medici*). Nu trebuie să treci la universitate un curs minuțios de literatură universală, nici să citești prea multe biografii romanțate ca să întocmești o listă – dacă nu uriașă, apoi cu certitudine impresionantă – de medici care au devenit scriitori de seamă. Aș începe această listă cu Rabelais, cel care a dăruit omenirii romanul-nepereche despre Gargantua și Pantagruel. Avea studii medicale, dar și practică în domeniu și Friedrich Schiller, cel care, alături de Lenau, Novalis și Goethe, a servit, în multe privințe, model de talent literar, pentru Mihai Eminescu. În epoci mai aproape de noi „au răsărit” multe alte genii literare cu studii în medicină, cu aplecare pentru meseria de a alina durerile oamenilor: scoțianul Arthur Conan Doyle, rusul Anton Pavlovici Cehov, englezul Somerset Maugham (a fost și agent al serviciilor secrete! dar aceasta e deja o „zonă” ce se află dincolo de interesele noastre); iarăși un rus, Mihail Bulgakov; francezul Louis-Ferdinand Céline, polonezul (era, de fapt, evreu polon) Stanisław Lem... cîți alții! Să nu se creadă că nu am avut și noi, românii, scriitori medici! Un viguros talent de narator avea medicul Victor Crărescu (1848-1918), originar din Chișinău,

dar care s-a afirmat în Delta Dunării, mai întâi ca „doftor”, apoi și ca nuvelist și romancier, zugrăvind cu o călduroasă compasiune pe cei „umiliți și obidiți”, anticipându-l pe Panait Istrati cel puțin la capitolul „caractere umane” – și ca exotism, și ca fragilitate a tăriei (fizice, de caracter etc.). Apoi, cel puțin doi licențiați în medicina românească au ajuns a fi reprezentanți de primă mărime ai poeziei românești: Vasile Voiculescu (1884-1963), tot el și martir al experimentelor comuniste; și Alexandru Lungu (1924, Cetatea Albă – 2011, Bonn, Germania), care prin 1949 a luat la București un doctorat în endocrinologie (*Reglarea hormonală a acțiunii dinamice specifice*, ceva în

genul acesta era subiectul disertației sale). Dar se impusese deja și ca poet, alături de Ion Caraion, bunăoară, prin 1940-1944 trezind încântarea – pentru creațiile sale lirice, nu medicale! – lui Perpessicius, Șerban Cioculescu sau Vladimir Streinu. Avem și în Basarabia scriitori cu studii medicale: unul a fost prozatorul, dramaturgul și (mai ales) traducătorul Alexandru Cosmescu; altul este poetul, prozatorul, dramaturgul și eseistul Andrei Burac; lui i se alătură prozatorul și eseistul Vlad Zbârciog...

Curios, dar cei mai mulți reprezentanți ai acestei categorii de literați scriu, cu precădere, dacă nu exclusiv: epigrame, parodii, pamflete, schițe și tablete umoristice. Nu voi da aici nume de autori; în niciun caz nu voi încerca să fac acum o ierarhizare a acestor autori, din simplul motiv că toți sînt talentați, toți sînt mari, iar unii au ajuns și membri în Uniunea Scriitorilor.

Un nume, voi invoca totuși. De fapt, mă voi referi la un om, care mai e și medic, mai e și scriitor: **Ion Răzlog**. I-am citit recent, mai întâi în manuscris, cea mai nouă carte de poezii „vesele și triste” (nu știu cine ar putea găsi, pentru ele, un calificativ mai potrivit decît acesta, preluat de la George Topârceanu). Este cartea pe care o deschizi și d-ta, stimate cititorule, acum. Anterior, mai citisem alte două cărțuții de-ale dlui Ion Răzlog; cam de patru ori pe lună citesc ce publică dumnealui – cu o uimitoare ritmicitate – pe ultima pagină a revis-

tei *Săptămîna*. Astfel încît, pot pretinde că știu binișor bibliografia curentă a acestui poet umorist (dar și satiric, și liric, și filozofic, și civic... depinde de unde, cum și cînd începi lectura creațiilor sale!). Mai important mi se pare însă că am avut șansa de a cunoaște de ceva vreme pe omul Ion Răzlog. (Pe medicul din el încă nu l-am „deranjat”, nici nu mi-aș dori, la drept vorbind – citiți începutul acestei tablete, à propos de cele mai mari trei fobii ale moldovenilor. Așadar, încă nu am ajuns la medicul Ion Răzlog, dar cine știe! – cu viața asta a noastră... cu stresurile continui ce ni le provoacă atît de generos guvernările noastre...).

Parafrazîndu-l pe Ion Creangă (de care dl doctor Ion Răzlog îmi amintește ori de cîte ori avem prilejul să stăm „la un pahar de vorbă”), zic și eu: „Hai mai bine despre omenie să vorbim...” și atunci mă întorc cu bucurie spre omul Ion Răzlog. L-am cunoscut, cum ar zice unii, în niște „circumstanțe mai mult politice”, adică într-o atmosferă de grele frămîntări sociale, civice, dar și economice, și culturale. M-a impresionat sinceritatea excesivă cu care aborda orice problemă, orice provocare ce viza prezentul și viitorul apropiat al acestei palme de pămînt: era ceva mai rar întîlnit, chiar dacă (eu, cel puțin) mai trăiam în epoca unor speranțe nespulberate încă. În egală măsură m-a impresionat bunătatea și omenia domnului doctor, deși era un timp cînd încă nu știam că aceste virtuți pot deveni niște mărfuri extrem de deficitare. În fine, nu am putut să nu observ inteligența acestui om, doctor și fruntaș al luptei pentru o societate mai dreaptă, respectiv, pentru o viață mai decentă. Din cîte știu, dl doctor Ion Răzlog a părăsit de mulțișor implicările în viața social-politică; nici nu l-aș întreba de ce, pentru că știu de ce: s-a decepționat, ca să nu zic s-a scîrbit de multe cîte a văzut și cîte avea să le mai vadă...

Însă, drept a spus cine a spus că nu e rău fără bine... Despovărat de implicații de natură politică, a putut să se consacre mai mult scrisului. Ne-o demonstrează și această carte nouă, intitulată pe cît de lung, pe atît de motivat: *Ionică scriitorul stă de vorbă cu poporul*^{*} și care este, din cîte știm, un fel de al treilea episod dintr-un serial în care Ionică este purtat pe bănuite și nebănuite cărări ale vieții. Nu știu cîte episoade va avea acest „serial lirico-umoristic” (și dramatic...), dar

* Răzlog, Ion. *Ionică scriitorul stă de vorbă cu poporul* : versuri satirice și umoristice. Chișinău : [S.n.], 2010. 136 p. ISBN 9789-9754-7037-7.

după lecturarea manuscrisului, înainte de a fi dat la tipar, mi-am zis: să-i dea Domnul multă sănătate și tot atîta inspirație dlui Ion Răzlog, căci știe a face cărți foarte *citibile*, adică din cele care se citesc ușor și cu plăcere.

Nici nu s-ar putea altfel, doar autorul surprinde măiestrit „pulsatiunile” (nu vreau să zic „spasmele”, care te duc cu gîndul la delir...) din societatea noastră, le zugrăvește în versuri agreabile în care bagă obligatoriu o injecție întremătoare (moralizatoare), dar și alte cîteva – de voie bună, de optimism chiar, atît de necesare într-o vreme și o comunitate unde domnește totuși indispoziția, starea deprimantă, lehametea. În genere, are versuri bine ticluite, rîndurile curg în ritmuri antrenante, formînd firesc strofe în care grija pentru formă nu se ceartă cu logica formală. Ion Răzlog este poetul care ne încălzește sufletele, chiar și atunci cînd – vom vedea în continuare – versurile sale par a fi cotropite de tristețe.

Este uimitor spiritul de observație al poetului umorist (al medicului psihiatru? al cetățeanului treaz?) care nu „iartă” nicio ispravă dintre cele „de rîs și de plîns” comisă în Parlament, la Guvern, la Președinție... Denunțînd cele observate, autorul rîde cu poftă de prostia omenească, dă și unele sfaturi „salvatoare”, în anumite cazuri acestea fiind niște înțelepte concluzii sau aspre verdicte: „În Parlament se sfîdesc / Și nimic nu hotărîsc. / Vă mirați că nu-i frăție? / – *Sînt făcuți toți la beție*” (*Palavra și pravila*, sublinierea noastră, Vl. P.).

Ochiul ager, cu adevărat de Esop, al lui Ion Răzlog, nu poate trece mijit pe lîngă mulțimea de rele și belele ce copleșesc nu numai viața politică de la noi, dar și pe cea economică, academică, culturală...

Abordînd tema exodului moldovenilor spre Vest și spre Est, în căutarea unui rost mai sigur în viață, versurile lui Ion Răzlog capătă inflexiuni mai puțin hazlii și mai mult tragicomice, iar uneori pur tragice, marcate de neliniște și durere pentru destinul oamenilor de pe acest pămînt, care se văd nevoiți să se încălzească dansînd *Ciuleandra* (a se vedea poezia cu acest titlu), cînd s-ar cuveni să joace *Hora* dătătoare de noi puteri, de noi speranțe, de noi împliniri. De fapt, umorul său este ca un frate geamăn al tristeții, al unor concluzii cu gust amar. Inclusiv atunci cînd se referă la sfera sănătății publice, căci, în ciuda impresiei că medicii ar suferi de un exces de solidaritate – pe toată linia, încît s-ar părea că se autoplasează în afara oricărei jude-

căţi critice, Ion Răzlog nu-şi menajează nici colegii (şi nici şefii!) de breaslă: „Un ministru cam senil: / *Hipocraţii* iar iau mită! / Directiva din april, / Ştiţi prea bine, solicită: / Pentru doctori consacraţi: / Luaţi seama cum luaţi!” (*Circulară*).

Ion Răzlog, am impresia, scrie mult, scrie mereu şi pretutindeni: şi acasă, şi la serviciu, şi aflându-se în avionul spre Lyon, Franţa, şi stînd întins pe plajă în Antalya, Turcia. Dacă e așa, ar trebui să aibă la activ deja vreo zece, poate chiar cincisprezece cărţi. După cum vedem însă, se află abia la a treia carte (à propos, număr suficient pentru a candida la calitatea de membru în Uniunea Scriitorilor din Moldova...). Această modestie aritmetică este, cred eu, şi un semn al exigenţei faţă de textul scris: se vede că Ion Răzlog nu încredinţează tiparului chiar tot ce încredinţează hîrtiei, spre deosebire de unii scriitori de la noi care consideră că tot ce au înşirat pe foaia de hîrtie (pe ecranul calculatorului) trebuie să fie adus obligatoriu la cunoştinţa „întregii obşti”. Într-un fel sau altul, o creştere a grijii faţă de forma mesajelor umoristice publicate se poate observa chiar dacă e să citim mai atent, contrastiv, prima carte, apoi a doua şi pe cea de faţă care, cu certitudine, nu închide un şir, ci mai curînd îl deschide.

Tocmai aceasta ţinem să-i mai dorim poetului Ion Răzlog: o creştere continuă a numărului de cărţi tipărite, concomitent cu sporul de calitate a versurilor. Iar totodată, şi o înmulţire a numărului de admiratori (şi admiratoare, deh!...) – o meritaţi din plin (sau: „cu vîrf şi îndesat”, cum zic adeseori [şi] umoriştii), pe cuvîntul meu de coleg de breaslă ce vă sînt.

Februarie 2013

(*BiblioPolis*. 2013, vol. 47, nr. 1)

POEZIA DORULUI DE-ACASĂ

Plecările masive ale moldovenilor în lumea largă, din fericire, nu înseamnă obligatoriu şi ruperea definitivă, totală, ireversibilă a acestora de valorile pe care se văd nevoiţi a le părăsi, provizoriu sau poate chiar pentru totdeauna: limba maternă, muzica populară, datinile strămoşeşti, peisajele gliei natale, relaţiile cu cei apropiaţi genetic ori sufleteşte etc. Fireşte că fiecare dintre „neorefugiaţi” sau „neode-

portații benevoli”, cum mai sunt numiți ei de către publiciști, își manifestă în mod individual aspirația de a menține o legătură cât mai strânsă cu patria primară. Și nu de puține ori – o fac prin intermediul versurilor, altelei prin a scrie publicistică sau proză.

Este edificator, în acest sens, și cazul cărții de versuri pe care o puteți citi*, mai exact – exemplul oferit de autoarea acestei plachete, **Ala Tonu-Coșcodan**, originară din Condrătești – Ungheni. Plecată de mai mulți ani la muncă în Italia, dumneaei se întoarce, iată, acasă, pentru a-și face aici debutul poetic, relativ tardiv, căci ispita scrisului „îi făcea din ochi” încă din anii de școală, dar câteva decenii a preferat să păstreze o discreție cvasitotală. Nu știm ce a determinat-o pe Ala Tonu-Coșcodan să se ferească atât de aprig de șansa unui debut măcar în paginile vreunei reviste, care, cu certitudine, i-ar fi inserat nu numai versuri scrise în ultimii doi ani, ci și din cele mai „vechi”, din anii de facultate ori de muncă prestată după absolvirea Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova. O fi fost la mijloc tradiționala timiditate a fetelor născute și crescute la țară, dar poate că s-o fi ghidat de înțelepciunea principiului formulat în dictonul latin *Festina lente – Grăbește-te încet*.

Dar nu la termenul publicării acestei cărți de versuri vrem să ne referim acum, ci la un fapt deja împlinit: creațiile lirice ale Alei Tonu-Coșcodan parcă se cereau a fi adunate într-o culegere, meritau a fi puse în atenția unui cerc mai larg de cititori – iubitori ai poeziei, ai literaturii în genere. „Eu noaptea n-am dormit, am plâns, am răs, / Din inimă am rupt tot ce am scris”, ni se confesează autoarea în poezia numită *Am făcut ce am putut*, ca să ni se mai destăinuiească, în alt poem – *Ziua cu noroc*: „Astăzi sunt fericită / Am început din nou să scriu poezii.” Cine va avea curiozitatea, apoi și plăcerea de a parcurge paginile acestei cărți, se va convinge de sinceritatea spovedaniilor pe care ni le face autoarea în stihurile citate mai sus, chiar dacă și mai înainte și alți oameni ai condeiului au echivalat scrisul și cu un supliciu, și cu fericirea existenței.

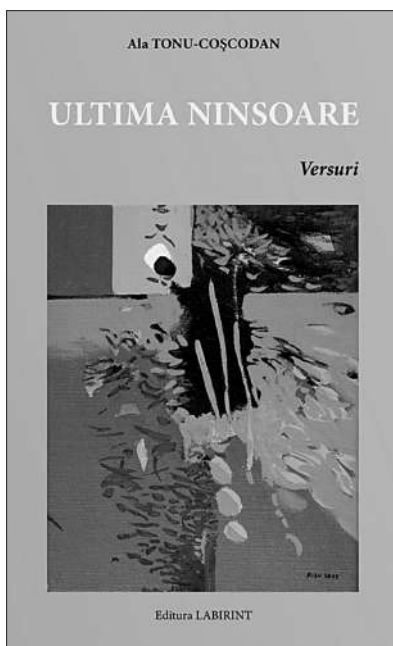
În cele circa 150 de pagini ale cărții sale de debut în poezie, Ala Tonu-Coșcodan adună un amplu registru tematic, prevalând, se pare, versurile de dragoste, în care dragostea capătă înfățișări dintre cele

* Tonu-Coșcodan, Ala. *Ultima ninsoare* : versuri. Chișinău : Labirint, 2013. 152 p. ISBN 978-9975-948-98-2.

mai diverse: dragostea de mamă, de tată; de copii (fiu, fiică); patima, intens trăită, față de bărbatul iubit; iubirea de Neam, „fragmentată” în mai multe subcategorii – pentru plaiul natal, pentru Limba română, pentru personalități marcante ale istoriei și culturii noastre etc. Veți găsi între copertele plachetei mai multe poezii străbătute de tristețe, pesimism, deznădejde; apar, în unele versuri, imagini apocaliptice, în altele autoarea blamează „principiile stricate” de care se ghidează numeroși politicieni, dar și simplii muritori de la noi. Cu toate acestea, autoarea e convinsă – și vrea să ne convingă și pe noi – că

„omul din lumină e făcut” (*Dorință și speranță*) și lumina va fi călăuză dintotdeauna a oamenilor, atâta doar că ei ar trebui să pună în prim-planul existenței lor iubirea (*Păstrați iubirea*), în sensul cel mai larg al acestui cuvânt, după cum am arătat ceva mai sus.

În pofida diversității tematice ce transpare la lectura poeziilor Alei Tonu-Coșcodan, o linie de subiect definește impresionant conținutul plachetei de față: dorul de-Acasă, nostalgia după cele lăsate aici, la baștină, dragostea pentru tot ce-i aparține în virtutea legăturii transcendente cu strămoșii. Dorul acesta pentru Acasă este un fel de axă pe care se rotesc celelalte teme, subiecte, motive, refrenuri. Acest sentiment pare a fi atotputernic și atotbiruitor în poezia Alei Tonu-Coșcodan, capabil să strămtoreze curiozitatea sau chiar pasiunea pentru alte spații. Astfel, oricât am căutat, nu am găsit în paginile prezentei cărți vreun vers inspirat de noile realități în care trăiește de mai mulți ani autoarea – poate doar ceva aluziv, prea aluziv... Și doar – după cum „nu e om să nu fi scris o poezie”, tot așa cam fiecare poet ține să dedice vreun vers măcar „falnicei Veneții”, eternei Rome sau Florenței celea, cică, fără seamăn, pe „cizma italiană”!...

Însă, indiferent de subiect sau motiv, versurile Alei Tonu-Coșcodan sunt foarte sincere și accesibile, ferite de sofisticări ori filozofări la modă, acum. Tocmai de aceea, creațiile incluse în cartea recenzată sunt și agreabile la lectură. Este adevărat, „pică” uneori autoarea și în mici stângăcii, în constatări ce dezarmează pe o clipă, dar acestea se pierd printre multe alte rânduri plăcute ca mesaj și sonoritate.

Ala Tonu-Coșcodan cultivă, în genere, forma clasică, dar cochează (sau „păcătuiește”?) și cu versul alb, care însă nu o caracterizează și, am impresia, nici nu-i asigură, deocamdată, cel puțin, un salt în demersul poetic. Mai frapante ni se par versurile scrise în ritm folcloric și în care se regăsește o fațetă a puternicei ei legături cu cele de Acasă. Judecați și Dvs., stimați cititori: „[...] Ars-a focu-întreaga viață / Până astăzi dimineată, / Focul cel ca din poveste / S-a stins pe neprins de veste. / Vrut-am să-l aprind ieri seara, / Lumânarea-și plângea ceara, / Să-l aprinzi azi dimineată, / Focul nu-l aprinzi cu gheață [...]” (*Floare-albastră*).

Unele poezii de Ala Tonu-Coșcodan au trecut foarte bine examenul maturității poetice, încât ar merita să fie incluse și în antologii, ceea ce ar dovedi o dată în plus că, în anumite sfere, tânăra noastră poetă din Italia ar rezista, ba poate chiar ar și învinge, în competiții lirice pe categorii tematice: „Cât de departe zbori, inima mea, / În zile reci, târzie primăvară / Departe de oraș, de febra sa / Spre-un ocean adânc, imens, spre vară. // Departe spre apus, mă adâncesc, / Ca plâns, suspin, să nu se mai audă, / În Paradisu-albastru pământesc, / Unde te leagăna oceanul pe-a sa undă. // Căci cel din cer, regatul parfumat, / Cel plin de dragoste și bucurie, / Se zice că de noi o fi distant – / Cine o ști când îl găsim, unde-o să fie?” (*Departe, spre apus*). Sau, alt exemplu din același registru al împlinirii gândului și a prozodiei: „Uite ce iute frigul se lasă, / Prinde și inimi și suflute-n plasă, / Uite un val rece vine spre tine, / Tu mă cuprinzi și mă-ngeți și pe mine. // Uite nori negri cum cad peste casă, / Nici să trăiești, să respiri nu te lasă. / Uite cum luna-ți îngheață privirea / Rece cum e, nu-i mai place iubirea. / Fugi, să fugim din această rea fază, / Spune-un cuvânt, eu voi spune o frază” (*Fază lunară*).

Un spor incontestabil de calitate conferă acestei plachete și prezentarea ei artistică, asigurată de Valeriu Rusnac, designer, precum și de maestrul româno-ceh Tudor Buzu. Conaționalul nostru din Cehia a

pus, generos, la dispoziția autoarei noastre din Italia, câteva foi grafice și o pictură a cărei reproducere o putem admira pe coperta-față a *Ultimei ninsori*.

Deși au „concurat” mai multe denumiri, de comun acord cu autoarea, editorii acestei cărți au optat pentru titlul ales inițial de dânsa. *Ultima ninsoare* nu e o trimitere la un fapt consumat, finit, ci mai curând la unul care vine – în cazul dat, bucuria primăverii, după o ninsoare de pe urmă a unei ierni grele. Îi dorim ca placheta intitulată astfel – deci, chiar dacă și conține adjectivul *ultimă* – să-i fie Alei Tonu-Coșcodan de bun augur, aidoma unei foi de parcurs pentru o situație mai sigură în preajma poeziei autentice. Să-i fie însă și o dezlegare spre tipărirea altor cărți, prin care să-i bucure pe cei apropiați și dragi, ca și pe unii necunoscuți, cărora le va oferi șansa de a-i îndrăgi gândurile îmbrăcate în haina de atlas a unei poezii feminine cu agreabile nuanțe sentimental-romantice.

(*BiblioPolis*. 2013, vol. 49, nr. 3)

VERSUL NEGREI DEZNĂDEJDI, LUMINAT DE ALBUL EXALTĂRII

Dacă nu fiecă scriere aparte, apoi un ciclu sau o culegere de versuri de Nicolae Bălțescu oscilează vibrant între zbucium și acalmie, între deznădejde și exaltare, între respingere și aprobare. Există în versurile sale o legătură relativ ușor perceptibilă – nu numai pentru cei care îl cunosc personal pe autor – între real și aspirație, între destin și fuga de ursită, între *ce este* și *ce poate* sau *ce trebuie să fie*: „Sunt peregrin etern, colind de mult prin obositul / Spațiu pământesc. A câta oară vin și plec? Nu știu. / Poate... e a șaptea rundă! Înfrunt destinul vrut, / Plăsmuit și viu, țesut de mine însumi. Am pribegit / În multe triburi și popoare, toate în trufie cununate! / Dar nu mi-a fost să văd, să deslușesc...” (*Cine sunt, de unde vin...*)

Deși încă din școala medie de cultură generală dorea să devină medic și a făcut apoi o apreciabilă carieră în domeniul sănătății publice, conform propriilor mărturii, în aceeași perioadă a adolescenței școlare Nicolae Roșca era pasionat de poezie – și de lecturarea ei, dar și de ispita de a scrie versuri. Are caiete cu „încercări literare”

din anii din studenție medicinistă, apoi din perioada când a muncit ca medic, câteva decenii la rând, în diferite regiuni ale Rusiei – din centrul acestei țări și până în Extremul Orient. Totuși, se pare că adevărata lui apropiere de poezie s-a produs la începutul anilor '90 ai secolului trecut când, revenind definitiv în Patrie, a muncit câțiva ani buni la revista *Glusul*, prima publicație în grafie latină din Basarabia postbelică. L-o fi favorizat într-o câțiva și anturajul creator, literar-artistic și chiar boem de la respectiva publicație, deși nu putea constitui aceasta un factor decisiv, N. Roșca fiind o persoană mai mult introvertită, discretă, selectiv-comunicativă. Doar unor persoane maximum apropiate sufletește le-a încredințat unele file de poezie, printre aceștia numărându-se și subsemnatul, astfel încât pot conchide că am o idee relativ clară despre scrisul său de-a lungul a două decenii.

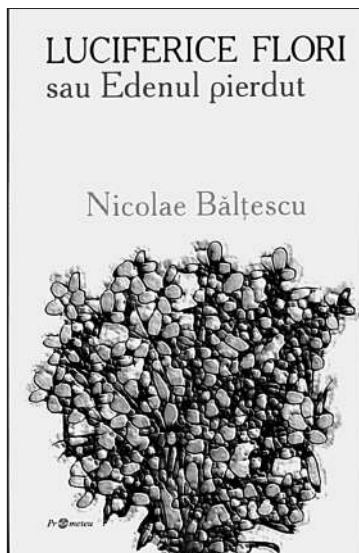
Când a decis să debuteze editorial, adoptând numele de scriitor **Nicolae Bălțescu**, întâmplarea a făcut să-i fie lector și la prima, apoi și la a doua plachetă: *O lume rătăcită* (Editura „Prometeu”, 2008); *Pasaj teluric: Mesaje pentru pământeni* (Editura „Prometeu”, 2010) – ambele prefațate cu multă minuțiozitate și simțire de scriitoarea Claudia Partole. A fost o nouă etapă de familiarizare a mea cu scrierile lirice ale lui N. Bălțescu, dar – ce e mai important – am putut vedea o altă treaptă a zbciumului de creație al autorului.

În genere, Nicolae Bălțescu cultivă versul de factură clasică, dar și versul alb; scrie poezii meditative, interiorizate; egoul său liric optează, ba chiar militează continuu, pentru altruism, armonie și perfecțiune în lume, pentru o moralitate și o desăvârșire a omului în accepția biblică a acestor imperative. Are și motive sau momente mai obscure, invocări obsesive, vehemente chiar. Acestea din urmă sunt pasabile de a deruta pe unii cititori însă, în linii majore – constituie și un avantaj al scrisului lui N. Bălțescu – versurile sale te pun pe gânduri, generând asocieri și trimiteri la reflecții caracteristice, tipice, poate chiar definitorii ale vremii în care trăim.

În cartea de față, a treia, a lui N. Bălțescu, autorul adoptă un alt fel de discurs literar, volumul incluzând scrieri situate la o fragilă frontieră dintre poezie și proză. Chiar și titlul cărții a fost privat de „sprinteneala” specifică, în general, denumirilor de plachete de versuri, acest titlu fiind formulat după cum urmează: *Luciferice flori sau Ede-*

*nul pierdut**. V-a dus cumva această denumire cu gândul la două capodopere ale literaturii universale: *Florile răului* de Charles Baudelaire și *Paradisul pierdut* al lui John Milton? Foarte posibil să facă cineva asemenea corelări, deși, la drept vorbind, unica imputare efectiv motivată ar fi preocuparea dintotdeauna a omului creator (sau, pur și simplu, gânditor) de a vedea într-un fel mai aparte încheștarea dintre bine și rău și de a nu se lipsi de plăcerea aspirației spre un univers paradiziac, oricât de îndepărtat, dacă nu imposibil, ar fi acesta.

Poemele lui N. Bălțescu, din prezenta culegere, lasă impresia unor scrieri de proză lirică, greu de atribuit unei specii literare anume. Totuși, în cazul în care ni s-ar cere să le categorisim, am prefera să le trecem la confuza specie numită *epifanie*. Confuzia, aici, are la bază atât originea termenului, cât și aria redusă – și în timp, și în spațiu – de cultivare a epifaniei. În limba greacă acest cuvânt înseamnă *apariție, arătare*, și se utiliza cu referire la ivirea lui Hristos în fața norodului. Ulterior, semnificația noțiunii s-a extins, desemnând revelația unei lumi nevăzute sau imaginare. Și mai târziu, epifania a fost consacrată ca o specie literară de tranziție, însemnând o scriere plămădită din elemente de tabletă, minieseu, meditație, reflecții, cugetări – toate expuse într-un registru liric. Prin anii '70 ai secolului trecut a adus consacrare epifaniei un mare poet și eseist leton, Imants Ziedonis (1933-2013), de la el „molipsindu-se” de patima acestei varietăți literare scriitori și din alte republicii înglobate în URSS: ruși, ucraineni, estoni, georgieni, armeni... La noi a excelat în cultivarea epifaniei Leonida Lari – ca să mă limitez la un singur exemplu, devenit și model, și cărei N. Bălțescu îi dedică o tulburătoare elegie, eruptă din suflet în decem-

* Bălțescu, Nicolae. *Luciferice flori sau Edenul pierdut*. Chișinău : Prometeu, 2013. 144 p. ISBN 978-9975-919-96-8.

brie 2011, la moartea năprasnică a poetei. În mod semnificativ, acest poem elegiac încheie prezenta culegere, așa cum dispariția fizică a Leonidei Lari a încheiat o etapă distinctă în poezia românească din Basarabia unui dramatic sfârșit de secol și mileniu.

Prin scrierile pe care noi le-am numit, poate cam abuziv, *epifanii*, N. Bălțescu tinde să facă dovada unui palier nou al inspirației și al efortului său creator. Spuneam mai sus că epifania presupune zugrăvirea unei lumi nevăzute; ei bine, la N. Bălțescu acest univers capătă contururi întru totul concrete, „ivirile” sale fiind rupte – repet, cu vehemență – din realitatea de lângă noi. Și doar arareori poetul „răsfoiește și registrul anticei Clio”, cum o spune chiar el, făcând trimiteri și la Antichitate, la Evul Mediu, la epoca stalinistă etc.

Linia directoare a scrierilor din prezenta carte a lui N. Bălțescu – ca și a multor creații mai vechi de ale sale, de altfel – este veșnica, perpetua, crâncena lupta dintre bine și rău. Accentul fiind pus pe opțiunea pentru mai bine, este firesc ca mama relelor și toate metehnele născute de ea să fie blamate pe un ton ce nu admite niciun fel de armistițiu. Așadar, N. Bălțescu „se războiește” în scrierile sale, neostoit, cu mulțimea de păcate și cusururi omenești, elogiind, exaltând patetic virtuțile biblice, eterne, ale oamenilor (ale „pământenilor”, vorba lui). Astfel încât nu e de mirare că, în pofida unei noutăți a expresiei, autorul rămâne și în această carte fidel unor resorturi mai vechi, asimilate din startul său literar, cum ar fi patetismul și vehemența. Primul găsindu-și expresie în repetate, obsesive adresări, apeluri, îndemnuri (către oameni – „pămâteni”, către bunul-simț, către Forța Divină); cel de al doilea – în felul neiertător în care condamnă relele ce au copleșit lumea, întregul Pământ. Urmărind scopul ce și l-a propus, N. Bălțescu nu se sinchisește să recurgă, adesea, la titluri banale: *Să-l venerăm pe Dumnezeu, Iubiți-vă, oameni!...*, *Despre batjocură și îndoială* etc. Sau, chiar la substantive ce sintetizează în câteva silabe unite într-un cuvânt zecile de rânduri ce urmează sub titlu: *Aroganța, Discordia, Ura, Neiertarea, Patima, Viclenia, Deșertăciunea, Trufia, Slava deșartă, Lăcomia, Desfrânarea, Lenea, Minciuna*, pe de o parte, iar pe de altă parte – *Frumusețea, Bunătatea, Înălțare, Iubirea, Castitatea, Smerenia, Credința, Moralitatea...* Nu ar trebui să se deducă din acest alineat că nu am găsi în volumul prezentat de noi și destule titluri inspirate, sugestive, frumoase: *Căzut din netimp, Astăzi ceasul*

veşniciei bate, Pastel astral, Steaua albastră atinge punctul critic, Reaprinde flacăra speranţei ş.a.

Osândindu-i pe purtătorii de însemne ale declinului, ale căderii, ale păcatului, autorul nostru nu conţeneşte să-i laude pe cei care acceptă, doresc chiar „să ostenească spiritual”. La fel, deşi poate lăsa impresia că stimulează o atmosferă exclusiv sumbră, pe parcursul celor peste o sută de pagini ale plachetei, N. Bălţescu nu se lasă copleşit şi nu vrea nici pe noi, cititorii, să ne lase apăsaţi de imagini apocaliptice, deprimante, găsim loc şi pentru firele de rază aducătoare de lumină şi speranţă. Un singur exemplu, întru totul edificator, însă: „Necuviinţă e în tot: în dans, lectură, în modă şi în port... / Ceremonii, petreceri, orgii, saune, chefuri, tot felul de / Distracţii!” [...] „Timpul de acum, ca niciodată, lucrează pentru / Timpul de apoi, din răsputeri se străduieşte – metodic, / Insistent – să tulbure candoarea vrăjită a intuiţiei şi, abil, / Viclenitor, creează măgitoare măşti. Sufocant şi iscusit, / Seducător, dogmatic, şovăielile ce mai apar la unii / Pe loc sunt ameţite senzual de «vorbe izvorâte / Mari» şi ridicate din instinctul sexual, vibrând ispititor / Neconţinut, alimentând dorinţi, în hrană nouă...” – citim în poezia *Moralitate*. Însă versul „Totuşi, într-o Zidire Nouă să sper n-am încetat” din apelul poetic *Cititorului meu* este un laitmotiv, un refren ce nu trebuie căutat cu lumânarea, el răzbătând – e adevărat, mai timid – în multe pagini ale plachetei pe care, sper, o veţi deschide şi Dvs.

E de menţionat că, deşi a avut un debut tardiv şi discret, cărţile lui Nicolae Bălţescu au beneficiat de nişte frumoase lansări la biblioteci de prestigiu din Chişinău, în Casa de cultură a Universităţii de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemiţanu”; la fel, s-au bucurat aceste volume de recenzii şi consemnări în publicaţiile *Literatura şi arta*, *Viaţa Basarabiei*, *Capitala*, *BiblioPolis*. Vom aminti doar câteva nume dintre scriitorii care s-au expus favorabil pe marginea poeziilor lui: Ion Ciocanu, Claudia Partole, Tamara Gorincioi, Ion Hadârcă, Ion Cuzuioc ş.a.

În încheierea acestei succinte prezentări a căutărilor poetice ale lui N. Bălţescu, nu ne rămâne decât să ne exprimăm speranţa că şi această carte nouă îşi va găsi destinatarul, „omul ce-l va asculta” şi va încerca să-l înţeleagă, după cum crede şi autorul, în poemul ce deschide volumul pe care l-am prefăţat şi în care scriitorul atât de sincer se au-

todefinesc: „...Deschide astă carte și-asupra slovei / Mele te apleacă: dă-ți osteneala verbul de-mi ascultă, / Verb plămădit în mari, teribile dureri de suflet, / În inimă-ncrustat adânc și-apoi născut în suferință cruntă / Într-o înstrăinată lume [...]” (*Cititorului meu*).

(*BiblioPolis*. 2013, vol. 50, nr. 4)

b) proză

CAII ALBI AI DORULUI BULGAR PE PAJIȘTE MOLDAVĂ

Pavel Vejinov (1914-1983) a fost un Moș Gerilă al literaturii bulgare, și nu unul obișnuit. Cu fiecă an el își desfăcea tot mai larg sacul, scoțind de acolo cadouri, unul mai frumos decât altul. Scriitor de o apreciabilă productivitate, dar și de o rară exigență față de cele scrise, P. Vejinov este autorul multor proze originale. Însă în fruntea lor se situează, fără doar și poate, pînza epică *Noaptea cu cai albi* (1975).

N-a trecut niciun deceniu de la tipărire, dar valoarea acestui roman a fost verificată și confirmată din plin. Astfel, după cum ne asigură săptămînalul bulgar *ABV* (are subtitlul *Viața cărților*), proza în cauză a fost tradusă în circa 30 de limbi străine. Încilinăm să credem, însă, că statistica furnizată de această revistă a bibliofililor din Republica Populară Bulgaria nu e chiar completă. Dovadă e și faptul că ea n-a înregistrat încă apariția, din vară, a romanului la Chișinău. Semnata versiunii moldovenești, Tamara Iacovlev-Moraru, nu e un novice în ale tălmăcirii. Nu dispunem de date exacte în privința activității dumneai, însă, studiind fișierele cu traduceri la Biblioteca Republicană, am remarcat la T. Iacovlev-Moraru o anumită specializare: cu excepția unor nuvele orientale și a cîtorva de Guy de Maupassant, dumneai a transpus în moldovenește opere din literaturile unor popoare din Uniunea Sovietică și din literaturi slave, inclusiv *Romanța andaluză* a cehului Michal Smolik, *Ora de vîrf* a polonezului Jerzy Stefan Stawinski, *Îngemănarea apelor* de azerbaidjanul Maksud Ibrahimbekov ș.a.

Asumîndu-și responsabilitatea de a transpune acest roman, traducătoarea a avut de înfruntat multe dificultăți. Armonia, claritatea, firescul din opera lui Pavel Vejinov îi poate face pe unii să creadă că a-i tălmăci prozele e o treabă destul de simplă. Mă rog, dacă e vorba de înțelegerea textului, a contextului și subtextelor, firește, Marcel Proust sau Julio Cortázar sînt infinit mai greu accesibili. Ne referim, însă, mai întîi de toate, la redarea dintr-o limbă în alta a textului. Și atunci... Ca să traduci bine *Noaptea cu cai albi* trebuie să te descurci (cît de cît!) în aviație și automobilism, arhitectură și cosmetică, arta culinară și modă, muzică și pictură, filozofie și toponimie etc., etc., ca să nu vorbim de biologie, microbiologie, medicină, genetică și alte științe adiacente specializării personajelor principale.

Traducătoarea a ieșit, de cele mai multe ori, învingătoare în acest duel cu mulțimea de „valuri lexicale”, cu numeroasele straturi stilistice ale narațiunii (limbajul lumii mondene... savante... artistice... al militarilor... jargoane... vorbe de mahala...). Deosebit de reușit sînt redate descrierile și monologurile interioare, deși n-am putea obiecta ceva deosebit nici referitor la transpunerea dialogurilor – atît de vii, atît de antrenante. Vom ilustra printr-un exemplu doar, luat la întîmplare.

„– Știți, doamnă, că dumneavoastră semănați grozav de mult cu a treia mea soție, zise Welch, examinînd-o fără nicio jenă pe Irena.

– Foarte bine, răspunse Irena. Înseamnă că pot să mă consider în afară de orice pericol?

– Absolut!, declară filozoful cu urmă de amărăciune în glas. – Era spaniolă. Ne-am despărțit după ce ea a spart de capul meu o vază de porțelan chinezesc din secolul al nouălea.

– Dar capul? se interesă numismatul.

– Capul a rămas teafăr! Însă vaza m-a costat cîteva mii de lire, vă dau cuvîntul meu de onoare. Și s-a făcut țîndări.

– Așa cap mai zic și eu! bolborosi cu admirație numismatul” (p. 101).

Chiar și la cea mai atentă lectură a traducerii, făcută, cum e în cazul nostru, prin confruntarea ei cu originalul (*Noștem s belite kone*, Plovdiv, Editura „Hr. G. Danov”, 1981) și cu versiunea rusească (*Nočiu na belih koneah*, Moscova, Editura „Moskovski raboci”, 1981), ea ne prilejuiește desfătare. Dar, precum se spune, și soarele-i cu pete. Și nu că am căuta cu orice preț aceste pete în traducere – niște scăpări

mai mult sau mai puțin importante. Observațiile noastre au mai curînd rolul de sugestie pentru eventuala reeditare a *Noapții cu cai albi*.

Oricît ar părea de neverosimil după elogiile enunțate mai sus, găsim în textul moldovenesc al *Noapții...* și greșeli de traducere, unele, am zice, destul de banale. Astfel, rus. „priglasitelnîi bilet” este redat prin „bilet de invitație” (p. 11, corect: **invitație**); „nesmotrea na to, što” – prin „necătînd la” (p. 12, corect: **deși; cu toate că; în pofida...**), „podmasteria” – „ucenici” (p. 38, 54, corect: **calfe**), „vracebnaia taina” – „taină profesională” (p. 90, **secret profesional**), „blok sigaret” – „bloc de țigări” (p. 132, **cartuș de țigări**), „telefon-avtomat” – „telefon automat” (p. 132 ș.a., **telefon public**), „igrovîe avtomati”, „upravleaiemîe avtomobil’ciki” – „automate de joc”, „automobile de la distanță” (p. 146, **jocuri mecanice, automobile teleghidate**), „kinoplakati” – „placarde cinematografice” (p. 240, **afișe de film / de cinema**), „v rezul’tate” – „în rezultatul” (p. 359, **în urma; în consecință; după...; ca rezultat (urmare) a...; datorită**), „belie mîși” – „șoareci albi” (p. 290, 356, 357, 415; **cobai**).

Pe alocuri eroarea de traducere coexistă cu forma corectă. De exemplu, pentru rusescul „nabirat’ nomer telefona”, figurează echivalentul „**a forma un număr de telefon**”, dar mai ales calchierea „a culege un număr” (p. 16, 35, 60, 132, ș.a.). Fraza „polojit’ trubku [telefona]”, deși pe alocuri e redată bine – „**a închide telefonul**”, „**a pune receptorul în furcă**”, de cele mai multe ori e tradusă greșit – „a pune receptorul” (p. 17, 35, 47, 281). Cuvîntul „benzokolonka” e tradus de două ori eronat: „coloană de alimentare cu benzină” (p. 323) și „punct de alimentare cu benzină” (p. 395), deși a fost găsită și soluția corectă – „**stație de alimentare cu combustibil**” (p. 388; pentru variere mai putea fi folosit și termenul „**benzinărie**” – nepretențios și clar pentru toată lumea).

Nu lipsesc nici ticurile de traducere. Unul dintre ele este folosirea abuzivă a pronumelor personale. Să ne fie iertată această statistică în spiritul îndeletnicirilor profesorului Unrat, dar, totuși, pe o singură pagină – 106 – am numărat de vreo douăzeci de ori pronumele „el”, „ea”. Nici chiar în rusă, unde aceste instrumente morfologice sînt absolut indispensabile pe lîngă verb, ele nu apar de atîtea ori.

Obsedant se apelează la o locuțiune adverbială prin care se traduc din rusă formule ca „raz tî [reșil, sprosil etc.]”: „*odată ce ai luat deci-*

zia” (p. 52), „*odată ce eu am uitat-o*” (p. 123), „*odată ce m-ați întrebat*” (p. 339). Însă mai puteau fi utilizate și alte câteva din mulțimea de sinonime: „*de vreme ce*”, „*din moment ce*”, „*atunci când*”... ș.a.

Pe aceeași linie se situează și transpunerea unor construcții rusești cu adverbul „*tak*” și cu pronumele „*takoi, takaia, takoe, takie*”: „*por-ni cu așa (asemenea) viteză*” (p. 171), „*privi la el cu o așa (asemenea, atîta) speranță*” (p. 185), „*să aibă așa (asemenea, atare) voce*” (p. 294), „*îi arse așa o pereche de palme*” (p. 245 – aici „*așa*” este, pur și simplu, de prisos; pentru accentuare trebuiau utilizate alte mijloace stilistice).

Regretabile sînt cazurile cînd greșeala de traducere lunecă în gafă. Odată la Academie, „*lui Urumov îi veni brusc o mișcare îndrăzneată*” (p. 180; rus. „*prișiol v golovu otcaianîi hod*”, p. 184). Nu, protagonistul narațiunii nu juca acolo șah ori dame, ci era antrenat într-o discuție aprinsă și, prin urmare, în cap îi veni „*o idee salvatoare*”, „*un gînd salvator*”.

Cancerul, acest rău al secolului nostru, constituie obiectul de studiu al profesorului Urumov (personajul central al romanului) și al discipolilor săi. E și firesc ca în roman să se amintească adeseori de **cancerigene** – „*substanțe sau factori ce favorizează apariția cancerului ori a altor tumori*” (ESM, vol. 3, p. 194). În traducerea de referință acest termen e scris în două chipuri („*cancerighen*” – p. 166 și „*canceroghen*” – p. 371, 394), numai nu corect. Și cînd te gîndești că avem atîtea cuvinte arhicunoscute cu rădăcina **-gen-**: **genetică, genealogie, geneză**... în fine, neologismul savant **cancerigen**.

La p. 251. citim următoarea constatare: „*Instanțele superioare care, reieșind din necesitățile statale...*”, iar ceva mai jos (p. 253) profesorul Urumov e pus să spună: „*Astfel, [eu] reieșind din aceste idei...*”. Gerunziul subliniat cu aldine cursive vrea să fie echivalentul construcției rusești „*ishodea iz...*”. Vrea însă imposibilul, căci în moldovenește poate reieși doar teză din teză (ceva din ceva), iar referitor la persoane (instituții) se zice „*pornind de la...*”, „*apreciind...*” ș.a.m.d. Propoziția „*A rasskazîvaiem anekdoty...*” apare în moldovenește ca „*povestim anecdote*” (p. 246). E drept că unii zic așa, dar limba literară impune o formă mai veche și mai firească: „*a spune anecdote / bancuri*”.

Încheind acest capitol, vom aminti de două „*nesocotințe*” de traducere cu totul jenante. ...O adolescentă inteligentă, tobă de lecturi,

provoacă o discuție pe marginea pasiunilor sale literare: „– Ai citit „Gusta Berlin”? N-ai citit? Dar „Peer Gynt”? (p. 155, rus. p. 162: „Ty cital „Gustu Berlin”? A „Peer Gynt”?). Cu „Peer Gynt” totul e clar, dar ce să fie cu această „Gustă Berlin”? Enigma o descifrăm, răsfoind textul bulgăresc – e vorba de **Gösta Berling**, romanul cu care suedeza Selma Lagerlof (1858-1940) a devenit, în 1909, prima femeie-laureată a Premiului Nobel...

A doua gafă, la fel de regretabilă, figurează numai în versiunea moldovenească. ...O echipă de prieteni intră într-un local sordid, care „aducea cu vreun abator sau cel puțin cu *barca lui Hari*” (p. 350). Ultima comparație e cu atât mai intrigantă, cu cât unul dintre protagoniștii echipei se numește chiar Hari. În rusă, însă, posesorul bărcii e altcineva: „pomeșceniie napominalo (...) *ladiu Harona*” (p. 346). Așadar, e vorba de *barca lui Caron*... Sunt de acord, că niciun curs universitar nu ne inițiază în toate miturile anticele Ellade; de acord, că nu toți au răbdare să citească *Eneida* lui Vergiliu, și totuși, totuși, totuși...

Merită o discuție aparte și comentariile la traducere. Versiunea noastră le-a preluat pe cele din ediția intermediară (rusă), în care, ai impresia, comentariile au fost făcute după principiul „ce știu, aceea explic și cititorilor”. Și, să vedeți ce minuni se întâmplă! Ni se explică, de pildă, cuvântul bulgar „*rachia*” (p. 48), care, de fapt, trebuia doar pus la forma ambigenă: **rachiu**. Pe de altă parte, nu se dau explicații clare la cuvintele „lukanka”, „sugiuk” (varietăți de salam uscat, presat) sau de ce învățătorii indulgenți îi dau micuței Krista numai **note de 6** (care în Bulgaria e nota maximă). Ni se lămurește, că Bankea e o stațiune balneară, iar Kneajevo – o periferie a Sofiei, însă lipsesc comentariile similare la toponimele Obzor, Primorsko și Vitoșa, Lozeneț, Liulin, respectiv, Simeonovo. Aflăm ce s-a întâmplat în timpul bătăliei de la cotul Cernei și în focul răscoalei din septembrie 1923, ce înseamnă OF – abreviere bulgară pentru Otecestven Front – Frontul Popular, constituit în Bulgaria în 1944 (de altfel, explicația trebuia făcută la subsol, nu intercalată în text). Rămîn, însă, în negură și noțiunile „Mormîntul tragic” (tumul al unei căpetenii trace, descoperit în urma săpăturilor arheologice lângă orașul Kazanlık), „librăria Danov” (cea mai veche și mai prestigioasă din Bulgaria țaristă), „Cutezătorul” (vas militar ce s-a remarcat prin eroism în timpul războaielor balcanice și

ai cărui marinari au aderat la mişcarea revoluţionară). Subînţelegem că „Şumako”, „Varşovia”, „Ştastliveţa” („Fericitul”), „Vitoşa”, „Clubul rusesc” sînt nişte localuri, dar felul cum sînt puse ele pentru cititorii noştri – toate într-o oală – ar provoca, pe puţin spus, surîsul locuitorilor capitalei bulgare, Sofia, care ştiu bine, că fiecare îşi are altă aşezare, altă bucătărie şi altă reputaţie. Ni se dau relaţii despre personalităţile lui Gh. Rakovski, S. Vraceanski, Bacio Kirov, A. Ţankov, dar sînt trecuţi sub tăcere Danail Decev (peisagist bulgar, 1891-1962), Hristo Danov (famos editor, 1828-1911), Gheo Milev (poet simbolist ataşat ideilor revoluţionare, 1895-1925), Kosta Iankov (revoluţionar bulgar, 1888-1925).

O ultimă observaţie priveşte scrierea numelor străine – chestiune doar aparent lipsită de importanţă. Tabloul transcrierii în carte a antroponimelor şi toponimelor străine lasă o impresie destul de tristă. Dacă traducătoarea s-ar fi uitat mai atent în original (în bulgară neexistînd declinarea, substantivele păstrează mereu forma de nominativ) sau ar fi tras cu coada ochiului la vreo hartă a Bulgariei, ar fi ortografiat corect aceste denumiri geografice: Banişoara, Beala Cerkva, Bealata Voda, Gălăveţ, Iskăr, Primorsko, Pozino, Simeonovo, Sredna Gora (nu Golubeţ, Bela Voda, Primorskoe, Rozin, Simeonova, Srednogoria etc., cum apar ele în cartea de la Chişinău). Ar fi scăpat de inconsecvenţe la scrierea numelor de persoane: ba Rakovskii (p. 196), ba Rakovski (corect, la p. 141); ba Skelarov (p. 134), ba Sekelearov (p. 144) – în ambele cazuri greşit, la P. Vejinov e numai Sekelarov; cînd Angelina (p. 23), cînd Anghelina (p. 33, corect). Numele Kisiov (a se vedea originalul) e scris Kisev (p. 195, 222, 227), iar prenumele Evdokia devine din neatenţie în varianta rusă Evghenia şi în moldoveneşte – Eugenia (p. 228). Pe alocuri e scăpată o literă – Fancio Kukata (p. 124, în loc de Kuklata); Gherşin (p. 60, pentru [George] Gershwin, compozitorul şi pianistul); Stambul (p. 169, 196) pentru Istanbul (p. 169, 196); alteori cîte o literă e adăugită nejustificat: Julietta (p. 276), în loc de Julieta, cum scriem potrivit tradiţiei. Pe de altă parte, făcîndu-se totală abstracţie de o indicaţie a *Dicţionarului ortografic al limbii moldoveneşti*, ed. II (Chişinău, 1978, § 7 al *Îndreptarului de nume geografice*, p. 490), nu sînt menţinute consoanele duble la aceste şi alte nume proprii străine: Attila, Botticelli, Gellért, Piccadilli, Kennedy, Rotterdam, Sabahattin ş.a.

...Greu a fost drumul ... *Cailor albi* ai dorului bulgăresc pînă la pașiștea moldovenească. Dar iată-i, în fine, alături de noi. Ei și ce dacă-s cam obosiți, că nu le-au fost desprinși din coamă toți ciulinii? Să-i privim, să-i admirăm în noaptea liliachie a visărilor.

(*Literatura și arta*. 6 dec. 1984)

„DRUMUL N-AVEA CAPĂT, NOAPTEA NU SE MAI SFÎRȘEA...”

(În loc de prefață)

Cel de-al Doilea Război Mondial cu dramatismul său înfiorător și cu eroismul său impresionant a generat în Polonia o literatură pe cît de bogată, pe atît de originală. Nici nu se putea altfel – acest ultim cataclism al omenirii rămîne, peste ani și decenii, o permanență a conștiinței polonezilor, o rană, o durere, al cărei panaceu nu va fi găsit, probabil, nicicînd. Cotropitorii naziști plănuiau nimicirea biologică a poporului, în care scop au folosit lagărele de concentra-re – Auschwitz, Majdanek, Bełżec, Sobibor... Numai la Auschwitz (Oświęcim) hitleriștii au exterminat patru milioane de oameni nevinoși, în majoritate evrei și polonezi.

Războiul a durat 2078 de zile. În fiecare zi mureau în medie aproape trei mii de cetățeni ai Poloniei. Dintre cele șase milioane de cetățeni polonezi, căzuți victime ale ocupației naziste, 1,8 milioane au fost copii și adolescenți...

Însă războiul n-a însemnat numai moarte, numai exterminare, ci și luptă pentru existență, pentru o viață liberă și demnă. Fiii și ficele Poloniei au luptat împotriva ocupanților hitleriști aproape pe toate fronturile – în Franța, Norvegia, Italia, Uniunea Sovietică și, firește, în propria lor țară. Astfel, în 1944, cînd Armata Roșie trecea victorios frontierele Țării Sovietelor, numărul participanților la mișcarea de rezistență de pe teritoriul Poloniei se ridica la 500 mii de combatanți.

Unul dintre cei mai cunoscuți scriitori polonezi, care a relatat în romanele sale destinele oamenilor simpli în perioada interbelică și din timpul celui de-al Doilea Război Mondial este Leopold Buczkowski.

Pînza epică *Torentul negru*, scrisă în anii '50, a avut în Polonia șase ediții, fiind tradusă și în cîteva limbi străine. La lectura acestui roman se vor isca, probabil, pentru cititorii mai puțin familiarizați cu literatura modernă, unele întrebări, îndoieli, neclarități. Răspunsul la ele îl va da, în primul rînd, citirea mai atentă a cărții.

Din cupa amărăciunilor aduse Poloniei de hitleriști au gustat, în egală măsură, toți cetățenii ei: polonezi, evrei, ucraineni, bieluoruși, lituanieni. Acest „internaționalism al suferințelor” constituie un filon important al *Torentului negru*. Majoritatea personajelor din carte reprezintă comunitatea evreiască din Polonia, care, din cauza prejudecăților rasiale ale naziștilor, a avut de îndurat chinuri de-a dreptul îngrozitoare, fiind expuse pericolului exterminării totale. Or, în această situație, legenda despre închistarea semită – chipurile, nativă, chipurile, cultivată secole de-a rîndul, – se destramă cu ușurință – la lupta împotriva barbarilor veacului XX se ridică toți cetățenii polonezi, indiferent de apartenența națională, rasială sau religioasă. „Toți cei adunați aici sînt ca frații, la fel îi voi simți și eu. Nu-s toți evrei, dar sînt ca o familie, căci se călăuzesc de principiul: «Unul pentru toți și toți pentru unul»”, astfel înțelege lucrurile tînărul Hendl, unul dintre eroii principali ai romanului, cînd aderă la mișcarea de partizani.

Supliciile la care sînt expuși eroii cărții, viziunile de coșmar ce-i urmăresc generează o stare de spirit aparent ciudată – existența lor e străbătută de îndoieli, teamă, mahnă, nostalgii, lamentații chiar, apoi de revoltă bărbătească, de curaj, de hotărîrea de a pedepsi pe cei vinovați de atîtea omoruri și chinuri absurde, de minți tulburate, de surîsuri strivite pe buzele copiilor...

„Oare poate fi scăpare?” – aceste cuvinte pline de disperare ale preotului catolic Banczycki definesc nu puține personaje din roman, dar mulți eroi se pătrund de îndemnul lui Wąskopyski, conducătorul unui detașament de partizani: „Dacă e să punem mîna pe cineva, apoi s-o facem bărbătește, fără văicăreli și cîrpăceală.”

Țesătura epică a *Torentului negru* pare într-o cîtva lipsită de soliditate, de densitate, lăsînd impresia unei înșiruiți de situații, întîmplări, descrieri, dialoguri, meditații, în fine – operații cu iz de roman polițist – nu întotdeauna bine cimentate, clădite mai mult pe orizontală. În schimb investigațiile de ordin social și psihologic,

făcute mai mult pe verticală, imprimă lucrării pondere, consistență, pe alocuri fiind reluate ca să ne prezinte personajele și situațiile în prim-plan, altelei secvențele se îndepărtează prea mult de noi ori chiar se întrerup într-un mod bizar, privîndu-ne de imagine, dar lăsîndu-ne singuri cu gîndurile, cu libertatea de a tălmăci cum credem mai bine, cum ne sugerează conștiința și imaginația. Se pare că pentru autor nu contează atît precizia în narațiune – cum a fost sau ce a fost în timpul războiului –, ci, mai ales, ideea posibilității războaielor: ce păcat că oamenii au admis și mai admit să fie zile, luni și chiar ani de urgie...

Dacă e se apelăm la o imagine, *Torentul negru* de L. Buczkowski (prin titlul căruia autorul face o aluzie la valul de ferocități la care s-au dat naziștii în patria sa și în alte țări ocupate) e un torent de frînturi de descrieri, dialoguri și meditații de factură mai mult publicistică, eseistică. Un torent specific unui film – lucru explicabil, doar autorul a pornit de la intenția scrierii unui scenariu, care a și stat la baza unei pelicule cinematografice. Acest torent, cînd mai lent, cînd mai vertiginos nu poate să nu atragă privirile cititorilor, invitîndu-i să guste dintr-o originală și captivantă carte despre rezistență.

(*Torentul negru*,
de Leopold Buczkowski; trad. din polonă de Vl. Pohilă.
Chișinău, Ed. „Literatura Artistică”, 1986, 264 pagini)

20 DE ANI ÎN SIBERIA

Din noianul de cărți – să fi fost o sută, să fi fost două sute de volume –, aduse, de la București și din alte cîteva orașe din Țară, în dar basarabenilor, cîteva zeci de titluri mi-au reținut numadecît atenția. O carte însă mi-a atras atenția în mod deosebit, magnetizant – prin coperta ei neagră, pe acest fundal cumva îndoliat înălțîndu-se un chip de Madonă rafaeliană, dar îmbrăcată în haine populare românești specifice Bucovinei. Și numele protagonistei, al autoarei adică, trăda aceeași obârșie bucovineană: Anița Nandriș-Cudla. Avea cartea un titlu în aparență simplu: *Amintiri din viață*, dar subtitlul ei m-a dus ceva mai departe de viață: *20 de ani în Siberia*.

Nu am greșit: acea Madonă de pe copertă era chiar autoarea cărții în discuție, o țărăncă din Nordul Bucovinei, mai exact din comuna Mahala de lângă Boianul invocat de Mihai Eminescu în *Doina*; această mamă cu fiul în brațe fiind doar doi din cei cinci membri ai familiei Nandriș-Cudla, deportați, la începutul verii lui 1941 – în „Siberii de gheață”, la mii de kilometri de Patria aflată sub ocupație sovietică. Cinci din zecile de mii de români nord-bucovineni și basarabeni mînați atunci pe Drumul pătimirilor, adeseori fără întoarcere.

Am luat cartea Aniței Nandriș-Cudla cu intenția de a o citi în cel mai apropiat timp, în prima săptămînă (relativ) liberă. S-a întîmplat însă că am început lectura ei în chiar seara acelei zile, ca să înțeleg ce grozavă achiziție bibliografică (dar și sentimentală, istorică, psihologică, artistică și chiar filologică etc.) am făcut! Cum am început a o citi, nu am mai lăsat cartea din mîini pînă la ultima ei filă, pînă prinse a se lumina de zi. De fapt, fără să vreau, mint: de-a lungul nopții, de cîteva ori am lăsat totuși cartea din mîini, am întrerupt lectura – atunci cînd lacrimile îmi împînzeau privirile; cuvintele, frazele, rîndurile se învălmășeau, și nu mai puteam citi...

De mult nu am mai citit o carte asupra căreia să plîng, oricît de mult aș fi dorit să „roiesc” avalanșa de trăiri generate de forța narațiunii. Citeam, plîngeam... mă mai răcoream astfel și reluam lectura, apoi din nou mă podideau lacrimile și... da, nu mă rușinam defel că sînt un sentimental incurabil, că mă las copleșit de niște amintiri, trăiri, dureri, spaime, disperări – toate la gradul unei treceri prin cercurile *Infernului* lui Dante Alighieri. Poate cu singura diferență că în iad mai curînd trebuie să fie năbușitor, cald, pe cînd în locurile de deportare a Aniței Nandriș-Cudla temperaturile cădeau sub 40, 50 și chiar 60 de grade Celsius. Așa e în Siberia, au spus-o mulți și o mai spun nu mai puțini care au fost pe acolo. O iarnă este oribilă acolo – cel puțin pentru un pămîntean din zona caldă a Europei – dar 20 de ierni, cît a avut de îndurat această frumoasă și vrednică fiică a Nordului Bucovinei, împreună cu cei trei copii ai ei, alături de mii și mii alți români și oameni din alte neamuri, „pedepsiți” de un regim criminal numai pentru că erau buni gospodari și pentru că își iubeau patria ocupată de veneticii de la Răsărit.

Prezentăm în acest număr al revistei noastre (*Glasul, n.n.*) un fragment din cartea de amintiri *20 de ani în Siberia*, de Anița Nan-

driș-Cudla (București, Ed. „Humanitas”, 1991), fragment ce redă un episod deosebit de dramatic din existența fraților noștri din Nordul Bucovinei în primul an de ocupație sovietică, anume tentativa unor locuitori ai satului Mahala de a trece peste frontiera instalată după 28 iunie 1940 între România ciopîrțită și imperiul roșu. Acest act de deznădejde, dar și de mare curaj, este în cartea Aniței Nandriș-Cudla ca un preambul pentru celelalte, zeci și sute de tragedii prin care trece autoarea și conaționali ei, dar deja mai departe de casă, de fapt, în altă lume, numită Siberia.

Alături inserăm amintirile lui Ilie Horoșinschi, și el fost locuitor al aceuiași sat din preajma Cernăuților, martor ocular, mai precis – participant norocos la disperata încercare a consătenilor săi de a fugi din iadul comunist, majoritatea „fugarilor” fiind secerăți de mitralierele grănicerilor sovietici. Relatările se completează reciproc, dîndu-ne o imagine zguduitoare atît despre marea dorință a românilor ocupați de ruși de a trăi liberi, în țara lor, cît și despre fața adevărată a orînduiei aduse de invadatorii ruși. Am găsit de cuviință să alăturăm acestor tulburătoare mărturii și un comentariu – cel mai potrivit posibil, aparținînd dlui dr. Gheorghe Nandriș, nepotul de la frate al Aniței. Precizăm că Gh. Nandriș este și omul căruia îi datorăm salvarea manuscrisului cu amintiri din Siberia, prin trecerea lui, din fosta URSS (din „Bucovina sovietică”) – în România, încă ceaușistă; apoi grija pentru editarea, prefațarea și postfațarea cărții *20 de ani în Siberia*.

Menționăm că la reproducerea pasajelor din cartea Aniței Nandriș-Cudla (pe care vom prezenta-o, mai amplu, cu o proximă ocazie), păstrăm, așa cum a procedat și Editura „Humanitas”, de altfel, toate particularitățile de exprimare și de scriere ale autoarei – atît pentru a nu altera valoarea de document a lucrării, cît și din respect față de admirabila originalitate a românismului acestei țărănci bucovinene.

În finalul acestei succinte prezentări, retipărim un gînd edificator al dlui dr. Gh. Nandriș, din postfața la cartea *20 de ani în Siberia*: „Fuga în masă spre libertate (în România, *n.n.*), cu prețul sacrificiului suprem, a peste 300 de tineri (români din s. Mahala de lîngă Cernăuți, *n.n.*), este plină de semnificație. Așadar, s-au ucis nu numai la Zidul Berlinului, s-au ucis și la Prut. Despre aceștia din urmă însă nu s-a vorbit. Ei sînt uitații noștri. Și nu e drept.”

Editarea unor cărți de genul celei cu amintiri din Siberia ale Aniței Nandriș-Cudla va scoate, fie și parțial, din nedreapta uitare, numeroasele victime ale comunismului sovietic, nenumărații mucenici ai regimului de ocupație rusească.

(*Glasul Națiunii*. 1 mai 1992)

CEA MAI MARE MARIE A MUZICII LIRICE ROMÂNEȘTI

Am citit recent o curioasă statistică: fiecare a 20-a româncă se numește Maria... Acest prenume, care în conștiința noastră este asimilat obligatoriu numelui Maicii Domnului, a devenit cu adevărat emblematic în muzica românească: Maria Tănase, Maria Lătărețu, Maria Drăgan, Maria Ciobanu, Maria Bieșu, Maria Dragomiroiu, Maria Iliuț, Maria Sarabaș... Și, desigur, Maria Cebotari! Numai 39 de ani i-a hărăzit Domnul Mariei Cebotari, dar câtă strălucire i-a asigurat într-o viață atât de scurtă și dramatică!

Până pe la finele anilor '80 ai secolului trecut acest nume – Maria Cebotari, și vocea ei de soprană fără seamăn, erau prezente numai în uzul melomanilor din Occident. Deși atât la Chișinău, cât și la București, erau în viață încă mulți oameni care o cunoscuseră „pe viu”, o auziseră și o admiraseră, „pe viu”, aici nu se putea vorbi despre un nume atât de glorios al Basarabiei și al întregii românimi. Numai de aceea pentru că ea cântase în faimoase săli ale unor teatre de operă frecventate la timpul lor și de căpeteniile naziste și jucase în filme care plăceau și acestor căpetenii, inclusiv în pelicula *Odesa în flăcări*, considerată ca o creație profund antisovietică. Este adevărat, în dicționarele de specialitate de la București numele Mariei Cebotari a fost totuși inclus și în anii de după cel de-al Doilea Război Mondial. Mai timid, punându-se preponderent accentul pe talentul muzical de excepție al Mariei Cebotari, s-a scris și la Chișinău, începând cu anii '70. Muzicologul Radion Arabagi a publicat mai întâi câteva articole, apoi și o monografie întreagă despre cântăreața Maria Cebotari. În anii de glorie ai ziarului *Tinerimea Moldovei* (aceiași deceniu al șaptelea al secolului XX), a apărut o prezentare a celebrei noastre naționale semnată de Ioan Mânăscuț, iar în revista *Femeia Moldovei*

a scris despre cea mai mare Marie a muzicii lirice românești din anii '30-'40 ai secolului XX – Vera Malev.

Această prozatoare și-a asumat riscul și curajul de a însăila o biografie romanțată avînd-o ca protagonistă pe Maria Cebotari. Astfel, a apărut în 1986 romanul *Recviem pentru Maria*, primit în genere cu interes și simpatie de critica timpului și de cititorii care pe atunci erau foarte numeroși și avizi de lectură. În surdină, se discuta, totuși, că romanul, scris cu simțire și talent, plătește tribut unor calapoade ideologice: de ex., Maria era prezentată excesiv de filorusă și chiar... cu viziuni de stînga, iar culorile Chișinăului din anii '30 erau uneori prea de tot îngroșate în nuanțe sumbre... pentru că nu se putea, conform „doctrinei” ocupanților sovietici, să fie și ceva lumină în anii de regim burghezo-mosieresc, specific României Mari!

Ideea unei reeditări a cărții *Recviem pentru Maria*, cu revizuirea unor momente biografice din roman, prin ajustarea lor la adevărul istoric, o avea chiar autoarea. Moartea prematură a împiedicat-o s-o facă, ultimii ani de viață Vera Malev consacîndu-i altui roman, pe care, de altfel, nu l-a scos la capăt și care, cu regret, încă nu a văzut lumina tiparului, deși, se zice, are contururile unei proze destul de articulate.

Ce nu a izbutit să facă scriitoarea, a făcut sora ei, radiojurnalista Nadejda Malev. M-am bucurat sincer că mi-a încredințat mie redactarea acestui roman, care mă impresionase în genere la prima lectură, după lansarea ediției din 1986. În acei ani scriitoarea trebuia „să spele” astfel imaginea Mariei Cebotari, încît să fie acceptată și de vechilii ideologici de la Chișinău. Nu putea Vera Malev să redea în roman, de exemplu, nici bine cunoscuta declarație a Mariei: „Sînt româncă, iar faptul că mă revendică rușii, italienii, nemții, mă fletează, dar rămîn ceea ce sînt: româncă...” Prozatoarea știa, desigur, adevărul despre Maria, acest adevăr ar fi dorit să-l fixeze, în măsura în care i-ar fi permis o scriere beletristică. Într-o nouă ediție a *Recviemului*...

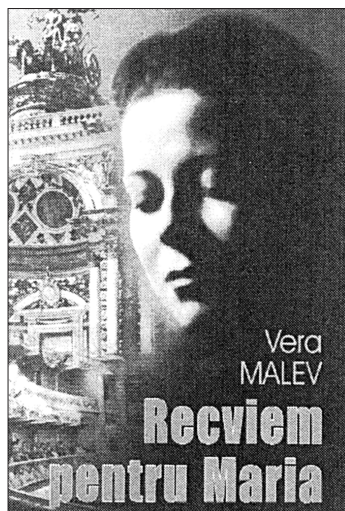
Micile intervenții operate în recenta ediție* nu au atentat în niciun fel la narațiunea Verei Malev, scrisă cu însuflețire și cu talent. Astfel, au fost eliminate zeci de poezii de autori ruși de la începutul sec. XX, de care liceana de la Chișinău, Maria Cebotari, mai curînd nu știa, dar plasarea lor, a unor versuri de Blok sau Briusov, frumoase, de al-

* Malev, Vera. *Recviem pentru Maria* : roman. Chișinău : Cartea Moldovei. 2004. 416 p.

tfel, trebuia să demonstreze că geniala noastră interpretă, ajungînd pe culmile gloriei în Occident, nu s-a infectat de „nefasta spiritualitate” de acolo, ci ar fi rămas fidelă culturii ruse, ceea ce corespundea foarte aproximativ realității. Au fost sacrificate unele „reflecții” prosovietice ale Mariei – prea de tot erau acestea trase de păr: dacă, de pildă, ea s-ar fi bucurat de ocuparea Basarabiei, de către sovietici, în 1940, ar fi lăsat totul baltă la Berlin, Viena sau Milano și ar fi venit fuguța să cînte pe scena de la Bolșoi Teatr!...

Maria Cebotari a interpretat peste 40 de roluri celebre pe scene nu mai puțin faimoase din Europa de Vest și din America de Nord, contactînd cu notorietăți ale muzicii din acea epocă: o admirau Arturo Toscanini și Richard Strauss, iar Benjaminso Gigli declara că e o mare cinste pentru el să se producă în același spectacol de operă cu Maria Cebotari. A jucat în opt filme, alături de vedete ale cinematografului de atunci, inclusiv alături de soțul ei, Gustav Diessl. Era Maria noastră pe cît de talentată, pe atît de spontană, extrem de emotivă, mistuită de spaime și neliniști, poate și de presimțirea unui final prea de tot grăbit. Își iubea patria – la București se simțea mai bine decît la Berlin, atunci cînd ambele orașe se aflau în stare de război. Și își iubea, desigur, baștina... pare acum incredibil ce putere de atracție aveau pentru Maria Cebotari – cea răsfățată de splendorile capitalelor vest-europene – unele obiective din centrul „clasic” al Chișinăului: Catedrala, cinematograful „Odeon”, o cafenea de la parterul Primăriei, inexistentă acum; clădirea unde Sfatul Țării votase unirea Basarabiei cu România și unde făcuse studii muzicale; în fine, actualul Sediul Central al BM „B.P. Hasdeu”, unde în acea epocă se afla hotelul „Suisse” și unde s-a cazat, de cîteva ori, și Maria Cebotari, celebră deja.

Țin să menționez că la apariția acestui roman al Verei Malev, care își va găsi (sau regăsi) cu certitudine admiratorii, și-au adus contribuția cîteva distinsse doamne: Nadejda Malev, despre al cărei aport am

amintit deja, Raisa Suveică, directoarea Editurii „Cartea Moldovei”, și Valentina Buzilă, redactor-șef la aceeași casă de editură.

Prin tipărirea cu litere latine a *Recviemului*... s-a făcut și un gest reparatoriu față de memoria celebrei Maria Cebotari, dar și a prozatoarei Vera Malev, care nu ar fi scris o asemenea proză dacă nu întrunea datele necesare, în primul rînd, har de naratoare, apoi o simțire aparte, care se numește în mod diferit, dar noi optăm pentru calificativele de *simțire pur omenească* și de *apartenență la o națiune* – aceași cu a Mariei Cebotari.

(*BiblioPolis*. 2004, vol. 11, nr. 3)

LATURI ALE ADEVĂRULUI, CARE SCÎNTEIE...

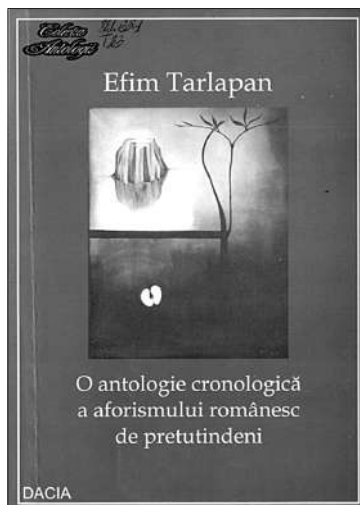
Vechea noastră rubrică (apare constant, din chiar primul număr de *BiblioPolis*) – *Stați și reflectați!* (*Ce spun alții, mai deștepți ca noi...*) are de acum înaintea un serios concurent! Sau poate o nouă sursă de inspirație? Mai curînd, și una, și alta. Nicolae Iorga a numit cugetarea (maxima, aforismul) atît de frumos și de... adevărat! – „o *latură de adevăr care scînteie*” și credem că laturile acestea trebuie „să scînteie”, „să fulgere”, să lumineze cît mai mult, pentru cît mai multă lume.

Iar concurentul sau potențialul izvor de inspirație la care ne referim este, într-o măsură apreciabilă, opera lui Efim Tarlapan, scriitor, umorist și satiric, traducător, autor de jurnale și, nu în ultimul rînd, antologator de texte literare de natură să ne ridice dispoziția. De cîtiva ani buni E. Tarlapan face naveta Chișinău–Cluj-Napoca, și se vede că o realizează cu succes. O împlinire incontestabilă a sa este și o proaspătă carte – adevărată carte de învățătură! – intitulată *O antologie cronologică a aforismului românesc de pretutindeni**.

Adoptînd principiul cronologic, alcătuitorul, așa cum menționează în *Nota* de pe ultima pagină a copertei, a dorit să ne prezinte „un argument în plus că scriitura aforistică românească tot „de la Rîm se trage”, adică de la eterna sentință latină...”. Cartea (de altfel, într-o execuție poligrafică apreciabilă) se deschide cu sentințe din Sfînta

* *O antologie cronologică a aforismului românesc de pretutindeni*. Alcătuitor: Efim Tarlapan; prefața de Constantin Zărnescu. Cluj-Napoca, Ed. „Dacia”, 2005, 215 p. – Col. *Antologii*.

Scriptură (culese, probabil, din *Biblia de la București*, 1688), urmate imediat de maxime alese de la D. Cantemir, Iordache Golescu, Anton Pann... Se încheie cu gânduri de ale unor scriitori (relativ) tineri, dar totuși bine cunoscuți la noi: Ianoș Țurcanu, Efim Bivol, Ion Diviza ș.a. Între aceste două extreme au fost situate cugetările unor „monștri sacri” în materie: N. Iorga, M. Eminescu, I.L. Caragiale, M. Kogălniceanu, T. Maiorescu, S. Haret, G. Ibrăileanu, T. Mușatescu, L. Blaga, N. Titulescu, C. Brâncuși și încă mulți alții! – de tot circa 90 de autori, toți prezentați succint de către alcătuitor.

Făcînd selecția, E. Tarlapan, se vede, este deosebit de generos cu: a) literații români din afara României (din Basarabia, Nordul Bucovinei anexat Ucrainei, Banatul de Sud [zis și Sîrbesc], din diasporele românești trăitoare în Vestul Europei, America, Israel...); b) cu autorii de aforisme cunoscuți / apreciați și ca umoriști – așa cum e și alcătuitorul însuși.

Este mare și firească tentația de a prelua pentru cititorii *BiblioPolis*-ului o salbă de mărgăritare din reflecțiile unor somități ale literaturii, filozofiei, artelor românești. Vom face-o, neîndoios, cu o proximă ocazie. Acum am dori să vă prezentăm o fațetă inedită a antologiei recenzate: E. Tarlapan a depistat, pentru Dvs., mai multe nume, respectiv, cugetări inedite sau puțin cunoscute de marele public cititor. Este și cazul lui Cilibi Moisi (1812-1870), evreu venit în Țara Românească din Galiția, „neguțator mărunt din Focșani”, dar mare meșter la glume și vorbe de duh, pe care le-a tipărit, cică, în 13-14 broșuri, de largă circulație în epocă. Cităm doar trei din cugetările sale, care ni s-au părut semnificative:

- *Dumnezeu ne dă ploaie și țăranul mîncare.*
- *Românii au 99 de daruri bune, le lipsește unul să împlinească suta: cînd bate unul pe altul, al treilea ride.*
- *Acei care iubesc patria nu pot tubi moneda.*

Am pune punct aici consemnării noastre, dar o nedumerire ne dă ghes. Cartea pe care v-o prezentăm este o antologie, așadar, o adunare de texte străine, rînduite și comentate de Efim Tarlapan. De ce apare însă numele lui E. Tarlapan pe copertă și pe foaia de titlu a volumului – sus, acolo unde stau, de obicei, numele autorilor, și nu pe foaia de titlu, la mijloc, cu o specificare gen „alcătuitor”, „antologator”, „selecție, note și comentarii de...”? Ce să fie la mijloc? Necunoașterea acestor exigențe / delimitări? O schimbare de care nu știm încă, survenită în practica bibliografică, editorială, a „copyright”-ului? Sau poate „o latură de... umor” (nu de adevăr!) care vrea astfel să scînteie? Orice ar fi, avem a face cu o ciudățenie de natură să deruteze cititorul cît de cît avizat. Bine că în rest, după ce parcurgi coperta și foaia de titlu, ai parte de o *Antologie*... care te tine strîns legat de foile doldora de adevăruri și înțelepciune.

(*BiblioPolis*. 2005, vol. 15, nr. 3)

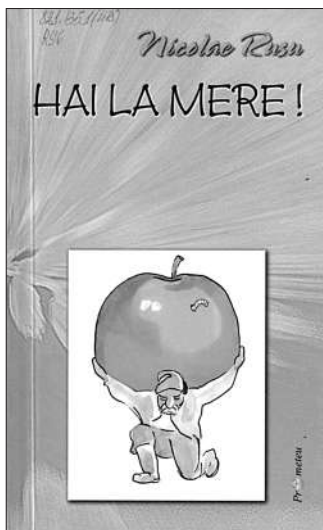
GUSTUL AMĂRUI AL MERELOR MOLDOVENEȘTI, LA RĂSCRUCEA SEC. XX-XXI

Am și eu, ca tot omul cititor, un raft (mare, înalt, chiar trist de impunător!) de cărți ce-și așteaptă rîndul a fi citite. De obicei, scot de acolo câte un volum mai greu, mai solid, cu coperte tari, deci, ferit de riscul de a se rupe cînd îl scoți din clid. Dar iată că într-o seară, din acea grămadă de cărți solide, lunecă una subțirică și nu știu cum sfioasă... Ah, da, *Hai la mere!** – fac eu, surprins. Mi-a dăruit-o chiar autorul ei, prozatorul și dramaturgul Nicolae Rusu – să nu uit, să-i mulțumesc și pe această cale.

Știam că-i un volumaș umoristic, poate comic, posibil satiric... și, mai citindu-i o dată titlul, m-am gîndit că o oră-două-trei mă voi relaxa cu niște istorii hazlii, cu săteni de-ai noștri – cultivatori, culegători sau negustori de mere. Citesc însă pe foaia de titlu un fel de subtitlu-explicație pentru eventualul cititor: „*Povestiri, schițe, miniaturi... și alte mere... sau m.r., adică m(omente) r(idicole) din viața noastră.*” „Ah, momente!” îmi zic și gîndul mă duce, dulce, la Caragiale sau la Tudor Mușatescu.

* Rusu, Nicolae. *Hai la mere!*: povestiri, schițe, miniaturi. Chișinău : Ed. Prome-teu, 2005. 156 p.

Dar cum? Mă întreb: Nicolae Rusu și Mușatescu sau chiar Caragiale?! De la *Pînzele babei*, debutul său, din 1978, îl știu pe N. Rusu de scriitor serios. În alte cărți, să zicem, în *Ploaia de aur* (1997) e un liric, foarte gustat, cred eu, de tineri și tinere, mai ales. Are N. Rusu un lirism din cel cu note dramatice, pe care (notele dramatice) pe alocuri le îngroașă la modul grav, uneori dur, alteori tragic, prin întortochele psihologice de te prinde a durea și inima, și capul (a se citi, în acest sens, de ex., *Șobolaniada*, 1998, sau *Naufraziul*, 2004). Este adevărat, că și prozele sale cu substrat preponderent analitic-psihologic nu sînt lipsite de elemente comice sau caricatural-comice și, totuși, nu știu cum îți e peste mînă să pui adjectivele *umoristic*, *ridiccol*, *comic*... ori, mai cu seamă, substantivele *umorist*, *satiric* pe lîngă numele lui Nicolae Rusu...

De fapt, vina pentru acest preambul cam lungit o poartă, pînă la urmă... Tudor Mușatescu! Sau poate Ion Luca Caragiale însuși! Ori poate Vasile Băran, un talentat umorist (cu un nume așa de ciudat pentru noi, românii cunoscători de rusă!...), acel V. Băran care, prin anii '70-'80 nu știu cum făcea că publica, printre puținii, la București, proze scurte și cu adevărat umoristice, cu precădere în *Urzica*, și ea, sărmana, grav periclitată de *ceaușizare*... Desigur, „acuzăția” aceasta nu e decît o glumă, în realitate. Însă... gluma-i glumă, dar nici adevărul gol-goluț nu se lasă... îmbrăcat: facem noi ce dregem și nu ne putem lăsa de obișnuința de a compara ceva (cam orice) cu... unicatele. Dacă scrie la Chișinău cineva o *fabulă* – să fie musai ca la Donici, ori ca la înaintașul francez al românului nostru – La Fontaine, sau măcar ca la rusul Ivan Andreevici Krîlov... Dacă apare în presă vreun „moment” – apoi trebuie să fie à la Caragiale, dacă răsare o *epigramă* – ca la Petru Cărare să fie, ori cel puțin ca la Efim Tarlapan!... și tot așa!

Însă chiar și cu patima comparațiilor, dacă citești *Hai la mere!*, observi numaidecît că Nicolae Rusu și-a găsit o cărare a sa pe dru-

murile de la noi ale prozei umoristice. Sau, o nișă proprie, pentru a ne trece prin hățșurile comicalui, ridicolului, în genere, povestirile (*m.r.*-le, vorba vine) sînt inofensive, calde, cumiņi, ferite de venin ori de condamnări drastice, de ridicare pe eșafod a celor prinși în vizorul autorului. Oamenii noștri (adică personajele lui N. Rusu din cartea cu pricina) – păcatele noastre cele grele! – și acum, la început de mileniu III, „fac ce fac de mult”. Beau, uneori peste măsură (*Rațe duse pe pustii*). Fură, iarăși fără măsură (*Operația „Bradul”, Merele, Necazuri cu educația*). Mint, de îngheață apele (*Doi de la Calcavura, Chichi-Pichi*). Se uscă de atîta zgîrcenie (*La țîrg, Felii de mere*). Se prostesc și se autoînșeală (*Al patrulea, Fericit și fără vise, Divorț provizoriu*). Își iau nasul la purtare, fără a avea nici nas, nici purtare pe potrivă (*Prefixul, Răvaș de la oraș, Doamnă și domnișoară*)... Curvăresc de... și așa mai departe, pînă epuizezi lista cu păcate biblice. Dar, cum ziceam mai sus, N. Rusu nu vrea să le fie judecător suprem, nici măcar un jude prea aspru al eroilor zugrăviți. Nici vorbă, în prozele sale, de malițiozitate – aproape că omniprezentă la noi, în fiecare articol, în multe recenzii, în mai toate paginile de „neo-memorii” – ia, așa, niște aduceri-aminte basarabene, „de ieri pe azi, de azi pe mîine”, adică exact cît e și valabilitatea temporală a unei stupide delațiuni. Autorul le ia pe toate așa cum sînt ele, ni le povestește și ne lasă pe noi să fim judecătorii. Dacă vrem. Dacă ne mai țîn nervii. Dacă mai punem vreo miză pe realitățile interumane (-umane?) din jurul nostru sărăcit, comunitizat, adus la disperare sau la fals optimism.

Ziceam de ridiculizarea unor păcate biblice în cartea lui N. Rusu și cite cineva poate rămîne cu impresia că autorul nostru nu-i decît un tradiționalist. Dar nu e așa. Nu prea voluminoasă, cum a văzut lumina tiparului, cartea cu *m(omente) r(idicole)*, *Hai la mere!* aduce și cite ceva nou, poate chiar absolut nou, inedit în domeniu, aici, în spațiul literar pruto-nistrean: se pare că acesta e, amărui, gustul merelor basarabene acum, la răscrucea sec. XX-XXI, întocmai așa cum ni-l descrie N. Rusu. Am remarca, la capitolul *nou și/sau proaspăt*, în primul rînd, ridiculizarea unor aspecte ale scrisului, ale snobismului literar, ale grafomaniei, ale fascinației pentru absurd și imaginarul stupid. S-ar încadra în acest compartiment trei nuvelete (cel puțin): *Despre genuri literare (Din meditațiile unui bucătar)*, *Chichi-Pichi*, *Consultație literară*. Snobismul, ca o boală mai veche și greu curabilă

a moldovenilor cu ceva școală, capătă în această carte noi fațete: a se vedea (adică: a se citi), bunăoară, aceeași proza cu *Chichi-Pichi* sau cea intitulată *Răvaș de la oraș*. Se extinde și geografia narativă a bucăților din *Hai la mere!*: personajele unei nuvele nimeresc și hălăduiesc, buimăciți, printre milioanele de locuitori și oaspeți ai Moscovei, iar într-o fabulație (poate chiar în două) se fac aluzii transparente la trotuarele Istanbulului. Pulsul stării social-politice actuale de la noi e ținut de autor în câteva momente, fie că e vorba de: a) mancurtizare / rusificare / românofobie, alterarea, batjocorirea limbii materne, adularea străinilor, fie că e vorba de... b) „partidomanie”. Nuvelele *Prefixul*, *Consultație literară*, *Răvaș de la oraș*, *Chichi-Pichi* reprezintă cum nu se poate mai bine primul subcompartiment – [a)], iar cel de al doilea [b)] are nu mai puțin de o mostră, în schița despre *Partidul Riglei* și *Partidul Bilei*...

În final, aș aminti de încă două nuvele din culegerea *Hai la mere!* Ele, aceste povestioare, au poate mai puțin a face cu umorul în sensul primar, clasic, al termenului, dar ilustrează, în schimb, clar, o fațetă a înțelepciunii și tristeții noastre existențiale. Se numesc, nu știu cum, cam simplist: *Sîrma* și *Proces-verbal*, dar, zău, merită a fi citite neapărat. De altfel, ca și celelalte proze din noua carte a lui Nicolae Rusu, prezent, iată, în librării și în biblioteci (probabil) într-o nouă ipostază, care-i face și ea cinste. Ca și mai înainte, ca și în alte ipostaze prin care-l cunosc cei de-i citesc scrierile.

(*BiblioPolis*. 2006, vol. 17, nr. 1)

III. CARTEA ȘTIINȚIFICĂ

a) bibliologie

DESPRE MULTE PE SCURT, INTR-UN EXCELENT ÎNDREPTAR PE ANUL 2002

Avăzut lumina tiparului (nu însă și „lumina librăriilor”) ediția din anul curent, 2002, a *Calendarului Național (CN-2002)*, această sursă de referință periodică absolut unică la noi, în Republica Moldova. Este o ediție aniversară – doar s-a ajuns la volumul al 10-lea al CN. Acest volum se deschide cu un cuvânt-înainte, *Calendar și calendare*, semnat de scriitorul Alexe Rău, directorul Bibliotecii Naționale, dânsul fiind și directorul general al *Calendarului Național*. Urmează o serie de aprecieri și sugestii, doleanțe, cu genericul *Excelente dicționare anuale de personalități și evenimente de seamă care e*, de altfel, calificativul dat de către acad. Petru Soltan, și la care, în linii generale, subscriu acad. M. Cimpoi, dr. Mioara Avram de la Academia Română, Constantin Lupu, redactor la cotidianul *România liberă*; oameni de cultură și știință, prieteni ai limbii și ai spiritualității române din străinătate, precum: prof. univ. dr. Libuše Valentová de la Universitatea Carolină din Praga, Cehia; Lica Melnic-Žalakevičiene, traducătoare de la Vilnius, Lituania; profesorul romanist Stephen Hanighan din Ontario, Canada ș.a.

Ca și în alți ani, fiecare lună se deschide cu o listă generală de aniversări, urmată de prezentări mai amănunțite ale unor personalități marcante. Astfel, în listele generale sunt trecute în acest an peste 1200 de nume mai mult sau mai puțin celebre: scriitori, filologi, istorici și alți cercetători, pictori, muzicieni, ziariști ș.a.

Dincolo de această aritmetică se află o muncă scrupuloasă, pe alocuri și istovitoare, prestată de câțiva angajați ai Bibliotecii Naționale

– autori ai *Calendarului Național*, precum și de unii colaboratori externi. O vom numi, în primul rând, pe dna Valeria Matvei, responsabilă de ediție, alături de dumneaei mai dîndu-și concursul: Elena Sănduță, Maria Șveț, Raisa Gaisan, Călina Trifan, Vera Nechiforeac, Larisa Bulat, Ion Madan (elaborarea articolelor) și subsemnatul (coautor și redactor stilizator); Elena Conțescu, Rodica Avasiloaie (coordonare), Elena Turuta (editare) ș.a.

Volumul se deschide cu portretul biobibliografic al teologului, cărturarului și patriotului Gurie Grosu, primul mitropolit al Basarabiei unite cu România. Și dacă tot ne referim la cele sacre, menționăm că în CN-2002 mai găsim un articol consacrat aniversării a 75-a de la înființarea Mitropoliei Basarabiei; în aprilie este omagiat arhimandritul Cleopa Ilie; în iulie – Nicu Steinhardt; în noiembrie – IPS Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei. Tot în 2002 se împlinesc 250 de ani de la ctitorirea Bisericii Măzărache, considerată cea mai veche din Chișinău.

Trei piloni ai spiritualității românești deschid și binecuvîntează, parcă, actuala ediție a *Calendarului*: I. Heliade-Rădulescu (200 de ani), Ion Luca Caragiale (150 de ani) și Sextil Pușcariu (125 de ani). Dintre scriitorii mai apropiați nouă, aniversați în 2002, vom menționa doar o parte din condeierii de pe ambele maluri ale Prutului (dați aici în ordine cronologică): Victor Teleucă și Andrei Lupan, Petru Zadnipru și Anatol Gugel, Ana Blandiana, Fănuș Neagu, Ștefan Augustin Doinaș, Vladimir Streinu și Spiridon Vangheli, Marin Preda, Olga Vrabie, Mihai Cimpoi, Zaharia Stancu, Eugen Ionescu, Arcadie Suceveanu, Cezar Petrescu, Iacob Negruzzi...

De câțiva ani deja, alcătuitoarii CN au procedat la o apreciazabilă deschidere spre valorile spirituale universale. În anul curent, cu diferite ocazii aniversare, sunt prezentați numeroși nemuritori: Ovidiu, Molière, J.-J. Rousseau, V. Hugo și Al. Dumas-tatăl, E. de Goncourt și St. Mallarmé, Ch. Dickens și V. Woolf, Ch. De Coster, J. Amado și O'Henry, Aleksei Tolstoi, Marina Țvetaeva, Konstantin Paustovski ș.a. Semnalăm și prezența în CN-2002 a unor laureați ai Premiului Nobel pentru literatură: M. Maeterlinck, H. Hesse, J. Steinbeck, Ivo Andrić, B. Bjørnson, G. Grass, J. Saramago; dar și a unor literați din spații cumva „umbrite”, exotice: Elias Lönnrot (cel care a cules eposul național finlandez *Kalevala*); prozatoarea estoniană Lilli Pro-

met, o bună prietenă a culturii române; poetul și prelatul lituanian Maironis; turcul Nâzım Hikmet (care, din fericire, numai comunist nu a fost, așa cum ni-l prezentau cândva); poetul naționalist bielorus Ianka Kupala... Alți oameni ai Cuvântului sunt prezenți printr-un admirabil florilegiu de lingviști aniversați în 2002: Arcadie Evdoșenco, Silviu Berejan, Marcu Gabinschi, Grigore Cincilei, Anatol Lețea – de la Chișinău; Mioara Avram, Marius Sala, Matilda Caragiu-Marioteanu – de la București; de asemenea, romaniștii Alf Lombard (Suedia) și Raymund Piotrowski (Rusia). Am alătura aici și numele altor mînuitori ai slovei scrise, mai exact traduse – maeștrii Igor Crețu și Alexandru Cosmescu, cărora li se alătură Iuri Kojevnikov, tălmăcitor și exeget (și) al lui Eminescu în rusă.

De asemenea, vor sărbători aniversări Biblioteca Națională – 170 de ani și Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu” – 125 de ani de la fondare. Se împlinesc 70 de ani de la întemeierea revistei *Viața Basarabiei*, care, iată, va fi în curând revigorată prin eforturile Uniunii Scriitorilor de la Chișinău.

Sunt prezentați în *Calendarul Național-2002* numeroși muzicieni: Mihai Dolgan și Ion Cristinoiu, Veronica Garștea, Dumitru Goia, Ion Dascăl, Sergiu Celibidache, Radu Șerban (vă amintiți de splendida lui piesă muzicală *Prieten drag?*...) ș.a. – dintre cei români, dar și somități ale muzicii din lume ca Debussy, Paganini, J. Strauss, C. Franck, I. Kálmán, M. Rostropovici ș.a.

Din cele două categorii de artiști – plastici și de teatru-cinema – impresionează prezența unor portrete biobibliografice consacrate lui Octav Băncilă, Aurel Guțu, Sorin Bălașa, Vilhelmina Zazerschi, Filimon Hămuraru, Milița Petrașcu, apoi Edouard Manet, Osip Kiprenski, V. Vereșciaghin, R. Guttuso, R. Kent. Nu au dat uitării autorii *CN-2002* nici pe oamenii de știință: suficient să amintim de numele lui D.C. Giurescu, Petru Creția, E. Grebenicov, Ș. Cioculescu, O. Bădina, V. Pârvan, R. Vulcănescu; profesorii noștri de la Universitate Elena Ciornâi și Ion Osadenco, dar lista nu se încheie aici.

Cumva aparte trebuie evocați și cărturarii patrioți (unii – și martiri) Aurel Vlaicu, Nicolae Titulescu, Onisifor Ghibu, Nicolae N. Moroșanu, N. Testemițanu, A. Corobceanu...

În încheiere, constatăm cu mâhnire că actualul volum al *Calendarului Național* are un tiraj mic (câteva sute de exemplare), devenind,

practic, de uz intern – am vrea să credem că s-a întâmplat aceasta numai din rațiuni financiare.

Vă îndemnăm să solicitați la biblioteci această *carte rară, de învățatură și de memorie, de reflecție a lumii cunoștințelor și frumosului pe principiul clasic* „Multum in parvo” – „Despre multe pe scurt”.

(Țara. 26 mart. 2003)

TULBURĂTOARE SPOVEDANIE A UNUI CĂRTURAR

Iată o carte* pe care ar fi păcat să n-o citești din scoarță-n scoarță. Titlul ei, *Philobiblon mureșean*, ne duce cu gândul la Tîrgu-Mureș, la Transilvania, la polul de vest al românimii. Iar subtitlul – *O viață printre oameni și cărți* – pune în evidență o axiomă despre autor. Dl prof. Dimitrie Poptămaș, un cărturar ardelean de excepție, este într-adevăr de neconceput dincolo de cărți și de oamenii cărții. Așa cum notează și Melinte Șerban, prefațatorul volumului, „D. Poptămaș este un mare iubitor al cărții, omul care a citit mult, are ceva de spus, mereu cu înțelepciune”.

Din cele opt compartimente ale *Philobiblon-ului mureșean*, cîteva sînt consacrate exclusiv bibliotecii, cărții, lecturii, înseși titlurile lor ne vorbesc despre aceste predilecții intelectuale ale autorului: *Biblioteca, Cartea veche românească, Note de lectură, Presa mureșeană. Capitolele Rememorări și Oameni și locuri* includ articole și studii din care răzbat chipuri și fapte ale unor iluștri scriitori și cărturari români de ieri și de azi (M. Eminescu, N. Iorga, Vasile Netea, Ion Vlasiu, Al. Mureșean, Viorel Borșianu etc.). Se citesc cu emoție paginile adunate sub genericul *Impresii din Basarabia și Bucovina*. Aceste impresii ale lui D. Poptămaș sînt deosebit de vii, autentice, credibile, și pentru că autorul lor este un vechi și fidel prieten al nostru, unul dintre ctitorii bibliotecilor „Transilvania” și „Tîrgu-Mureș” din Chișinău.

Bogatul material ilustrativ, în care regăsim multe imagini și chipuri cunoscute, conferă volumului un spor de căldură, armonie și unitate – de simțire, de cuget, ca și de limbă, cultură, istorie.

* Poptămaș, Dimitrie. *Philobiblon mureșean. O viață printre oameni și cărți*. Tîrgu-Mureș: Biblioteca Județeană Mureș, 2002. 344 p. (Caiete mureșene; 14).

Philobiblon mureșean este un emoționant și lăudabil prinos al prof. Dimitrie Poptâmaș la cimentarea dragostei de carte, dar și de limbă maternă, de spiritualitate românească.

(*BiblioPolis*. 2004, vol. 10, nr. 2)

BIBLIOTECILE POT FI UTILE PENTRU CEI MAI TRIȘTI CA NOI

Într-o lume atît de bulversată... este absolut firesc să se diversifice tot mai mult fiecă aspect al vieții, muncii, comunicării... Își putea imagina cineva, cu 15-20 de ani în urmă, să citească o monografie întregă dedicată persoanelor dezavantajate și încă prin prisma ameliorării existenței acestora prin a le se oferi... cărți, lecturi, alte subiecte ale informării?

Se pare însă că dna conf. univ. dr. Lidia Kulikovski era preocupată de această problemă – pe cît de gravă, pe atît de stringentă – încă de pe atunci cînd la noi (în URSS, respectiv, în RSSM) persoane dezavantajate parcă nici nu erau – evident, din punctul de vedere al constructorilor „raului comunist”. Îmi exprim această bănuială în ceea ce privește vechimea preocupărilor dnei L. Kulikovski, pentru că sînt convins: asemenea lucrări pot fi duse la bun sfîrșit desigur, grație unor minuțioase cercetări și elaborări, dar – obligatoriu – și datorită unor puternice și de lungă durată trăiri: dragostea de aproape, compasiunea, dorința de a face bine altora etc.

Titlul și subtitlul cărții – *Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Istoric. Prezent. Tendințe*^{*} ne spun deja destule despre conținutul ei. Parcurgînd compartimentele ce alcătuiesc studiul, ne edificăm și mai mult în ceea ce privește mesajul monografiei, demersul cercetării:

I. *Accesul persoanelor dezavantajate în contextul politicii sociale moderne;*

II. *Evoluția serviciilor de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate în cadrul sistemului instituțiilor BM „B.P. Hasdeu” din Chișinău;*

* Kulikovski, Lidia. *Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Istoric. Prezent. Tendințe* : studiu monografic / Lidia Kulikovski; USM: Facultatea de jurnalism și științe ale comunicării, Catedra de biblioteconomie și asistență informațională. Chișinău : [S.n.], 2004. 180 p.

III. Repere teoretico-experimentale pentru un concept modern al serviciilor de bibliotecă – persoanelor dezavantajate.

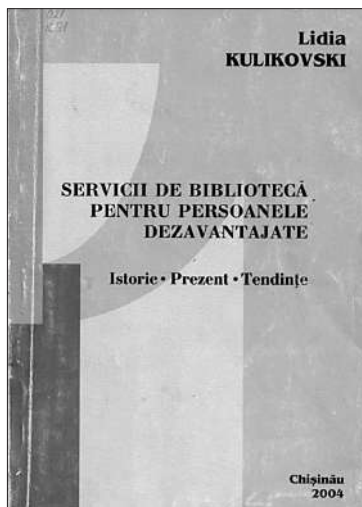
IV. Concluzii.

Așadar, dna L. Kulikovski traversează inițial un traseu aproape clasic: problema văzută în trecut, apoi în actualitate, în fine – scrutează perspectivele, la nivel de tendințe la zi. Iar situația persoanelor dezavantajate a fost la noi și mai este destul de dificilă. Inclusiv în domeniul servirii cu cărți, accesului la valorile spirituale, la informație. Totul apare și mai grav dacă e

să comparăm starea de lucruri din R. Moldova cu cea din unele țări mai avansate – din Finlanda sau Suedia, bunăoară...

Jumătatea cea de secol de experiențe comuniste și-a pus adînc și fatal amprenta asupra societății noastre – e și penibil să faci vreo analogie între R. Moldova și niște țări cu adevărat dezvoltate. Totuși, grație unei logici a evoluțiilor, iată-iață că se mișcă și la noi cîte ceva înspre bine. Tot mai multe biblioteci din sistemul BM se includ în programe și activități al căror scop este atragerea persoanelor dezavantajate în viața comunității, încercînd să le satisfacă necesitățile de ordin sufletesc, spiritual, să le diversifice zilele lipsite fie de lumină, fie de sunete, fie de șansa de a se deplasa dintr-o camera în alta a casei, măcar... Indirect, monografia este un grav memento pentru cei care formează alte categorii de cetățeni, decît persoanele dezavantajate.

Autoarea parcă ne sugerează: „Bucurați-vă, oameni buni, că puteți călca pe iarba verde, că puteți admira culorile florilor sau ale tablourilor, că vă puteți asculta mama, soția / soțul, copiii!... Prețuiți la justa valoare aceste daruri de la Dumnezeu și fiți mai îngăduitori, mai buni cu cei lipsiți de aceste șanse!” Recunosc: la lectura cărții, am trăit puternic revelația de a mă bucura de aceste daruri, care sînt absolut firești, dar și niște incredibile avantaje, pe care le realizezi pe deplin

abia cînd trebuie să compari sau, pur și simplu, să te gîndești că, din păcate, nu toți oamenii beneficiază de un număr egal de date ce s-ar părea inerente omului de la naștere... Simplificînd (intenționat) nișel lucrurile, vom spune că de pe paginile monografiei, autoarea, tot ea și director general al BM „B.P. Hasdeu”, își îndeamnă colegii de breaslă să fie mai atenți, mai generoși, mai senini cu persoanele dezavantajate, vîzînd un rost al activității bibliotecilor și în a promova *incluziunea socială* a celor dezavantajați, altfel zis – în a-i atrage maxim posibil, pe acești oameni, în viața comunității, societății, țării. Căci nimeni nu are dreptul de a considera pe cineva inutil, de prisos, împovărător, din cauza unei sau chiar mai multor deficiențe de ordin fizic, mintal etc.

Studiul monografic *Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Istoric. Prezent. Tendințe* are la bază teza de doctor a dnei Lidia Kulikovski. Îmi amintesc, la susținere, mai mulți oponenți au remarcat că e o lucrare trebuincioasă, actuală, motivată, ce conține și teoretizări precise, și soluții practice plauzibile, realiste. Dl prof. univ. dr. Ion Stoica de la Universitatea București, ținînd minte, vorbea despre „construcția solidă” a disertației de doctor în științe a Lidiei Kulikovski. Alte aprecieri ale distinsului savant din capitala României le aflăm în postfața studiului monografic prezentat. Vom reține doar una din notele date de d-lui, în articolul postfațator, intitulat *Bibliotecile, ca factor integrator al comunității*. „Dna Lidia Kulikovski a ilustrat cu competență fiecare dintre aceste idei directoare ale studiului său. Deplina integrare în strategiile comunității este un obiectiv salvator atît pentru comunitate, cît și pentru biblioteci. Teza este demonstrată cu adîncime și cu finețe. Se conturează, explicit și implicit, faptul că bibliotecile sînt excelent plasate pentru a rebusola membrii dezavantajați, dezamăgiți și rătăciți ai comunității, pentru că pot face acest lucru într-o manieră superioară, punînd în relație complementaritatea funciară a fluxurilor și formelor informației contemporane.”

Mai menționăm că monografia conține și o listă de termeni-cheie din domeniul abordat de autoare (în fond, un indice de termeni pedagogici, psihologici, bibliografici etc.), 10 anexe, incluzînd rezultatele unor sondaje la biblioteci, grafice vizînd diverse caracteristici ale BM (structura utilizatorilor, văzută pe mai multe criterii), un *Referențial al competențelor profesionale ale bibliotecarilor ce deservește persoanele*

dezavantajate. Este impresionantă bibliografia cărții: 27 de articole și studii publicate de autoare la subiectul lucrării, pînă la susținerea ei, și aproape 300 de poziții / lucrări științifice (în română, engleză, rusă), consultate în procesul elaborării tezei de doctor, respectiv, a cărții la care ne-am referit.

Studiul monografic *Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Istoric. Prezent. Tendințe* este un incontestabil succes personal și profesional al dnei Lidia Kulikovski, succes care va avea și certe repercusiuni de ordin social, măcar și pentru faptul că-și va găsi destinatarul în cele mai multe biblioteci de la noi, la facultățile de specialitate de la universități, de unde se va difuza, în continuare, grija, atenția, răspunderea pentru un segment de populație care mai este numit *persoane dezavantajate* sau, cumva metaforic – *cei mai triști ca noi*.

(*BiblioPolis*. 2004, vol. 12, nr. 4)

O SURPRIZĂ DE PE PLAIURI VRÎNCENE: REVISTA LECTOR

Ce să însemne oare pentru omul comun – și mă gîndesc acum la basarabeanul comun – Focșanii, Vrancea?

Probabil, în memoria celor mai mulți aceste toponime se asociază cu: balada *Miorița*, auzită și culeasă acolo de Alecu Russo; cu *Hora Unirii* / cu Milcovul din apropiere, a cărui apă au „sorbit-o” unioniștii la 1859; cu munții și cu seisme ce ne zguduie și pe noi, din cînd... în cînd...

Cine a călcat pe aceste plaiuri și-a spălat neapărat ochii cu frumusețea peisajelor. Cei mai sentimentali s-o fi oprit la Cetatea Crăciuna, întărită de Ștefan cel Mare, cei cu credință în suflet o fi aprins o luminare în Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” sau în „Sf. Maică Precistă” – prima, ctitorită de Gr. Ghica-Vodă, iar cea de-a doua – de Nicolae Mavrocordat.

Mai puțini sînt cei care știu că la Focșani funcționează Biblioteca Județeană „Duiliu Zamfirescu”. [Bine că diplomatul D. Zamfirescu (1858-1922) a scris *Viața la țară, Tănase Scatiu, În război...* încă vreo

cîteva proze *tari* despre Comăneșteni, și astfel, iată, și-a asigurat neuitarea urmașilor – în genere, niște ingrați, care, cu o uimitoare ușurință îl pot confunda cu celălalt Zamfirescu, George Mihail (1898-1939). Și nici nu știi dacă face să te superi pe această categorie de ingrați... cînd, orice ai zice, senzualitatea, fie și numai dintr-un titlu ca *Maidanul cu dragoste*, incită memoria și alte simțuri mai mult decît... chiar niște frumoase nume de femei, devenite titluri de carte: *Lydda, Anna...*]

Cred însă că și mai puțini sînt cei care au văzut / au citit revista pe

care o editează aceasta importantă bibliotecă din Focșani. Se numește *Lector* și e, de fapt, un „*periodic de informare bibliologică și atitudine culturală*”. Personal, am rămas plăcut surprins chiar și de această precizare de lîngă titlul revistei, pentru că în ea se clarifică scopurile, sarcinile pe care și le propun editorii. Cu atît mai mult cu cît, scopurile și sarcinile asumate de ei mai sînt și realizate. În plus, e o revistă elegantă, cu texte absolut lizibile – din mai multe puncte de vedere (tehnice, stilistic, semantic...).

Răsfoind / citind / lecturînd două ultime numere de *Lector* (5 și 6 din 2005), mi-am dat seama că revista își justifică și titlul, și „precizarea” de sub el, lăsîndu-mi una dintre cele mai frumoase impresii din cîte am cules, în ultimul timp, frunzărind publicații periodice similare din provincia românească.

Cine nu crede – să citească *Lector*-ul! Dar fiindcă așa ceva e cu totul problematic (ori trebuie să mergi la Focșani, ori să ai niște „pile” pe la poalele Vrancei...), am decis să prezentăm, succint, cititorilor noștri, revista bibliotecarilor și bibliofililor din acest județ al uneia dintre cele mai sigure uniri românești.

Contrar unei cîdate obișnuințe gazetărești, vom începe prezentarea cu... începutul revistei. Adică: prin a-i nominaliza pe cei ce animă / concep / fac / elaborează / scriu / redactează *Lector*-ul de la Fo-

çşani: **Teodora Fîntînaru** (director), **Gabriel Funica** (redactor-şef), **Anamaria Cătănoiu** (tehoredactor), **Nicoleta Oprişan**, **Margareta Tătăruş**, **Elena Velniţă**, **Ioana Blendea** (redactori), **Angela Paragină**, **Geta Bobolan** (culegere de text şi corectură).

Chiar că de excepţie ni s-a părut nr. 5/2005, consacrat integral lui Jules Verne. Să aduni între paginile unui periodic circa 20 de materiale axate pe un subiect (oricît de mare ar fi el) – e o sarcină ce şi-o asumă cu un anumit spor de emoţii pînă şi o revista de la Bucureşti, elaborată de scriitori sau de cercetători ştiinţifici. Bibliotecarii, jurnaliştii, scriitorii de la Focşani s-au ambiţionat să o facă aproape exclusiv cu propriile puteri şi au făcut-o la nivel, inspirat, cu un grad de subliniată seriozitate. *Jules Verne şi românii*, *Recviem pentru corăbii pierdute*, *Literatura SF şi bagheta lui Proteu*, *Bibliofiction: Borges şi Umberto Eco*, *Jules Verne între ştiinţă şi vizionarism* – iată nişte titluri, iată nişte eseuri ce fac dovadă că autorii *Lector*-ului iau lucrurile în serios, punînd la contribuţie şi cunoştinţe, şi inspiraţie, şi o manieră narativă agreabilă. Unii dintre semnatari au nume cunoscute şi la noi, alţii s-ar putea să se afle abia la începuturile scrisului: Ion Hobana, Teodor Vărgolici, Teodora Fîntînaru, Paul Miclău, Florentina Caloian, Veronica Crăciun, Irène Stoenescu...

Un interviu cu Jules Verne (nu fictiv, ci real! din timpul vieţii sale!), tradus din engleză (totuşi!) l-am citit cu acelaşi interes cu care savurezi un dialog cu un contemporan demn de toată atenţia noastră acum, la începutul mileniului III. Mai aflăm că la BJ Vrancea se găsesc circa 450 de exemplare de cărţi avîndu-l ca autor pe Jules Verne, inclusiv vreo 30 de volume depozitate în colecţia de carte veche şi rară. Şi care, credeţi, că sînt cele mai solicitate scrieri julesverniene printre cititorii de la Focşani? În linii mari, cele ce se bucură de căutare şi la noi: *Copiii*

căpitanului Grant, 20 000 de leghe sub mări, Căpitan la 15 ani, Cinci săptămâni în balon. Ocolul Pământului în 80 de zile, Insula misterioasă... Ni se mai pune la dispoziție o bibliografie selectivă a literaturii SF de autori români, de la Felix Aderca pînă la Dănuț Ungureanu, iar în unul din eseurile amintite de noi mai sus, autoarea, dna bibliotecară pe nume Margareta Tătăruș, se ocupă de apariția și evoluția unor termeni din domeniul SF.

Și dacă pînă aici am arătat „rădăcina, tulpina și crengile” revistei *Lector*, apoi în ultimele ei pagini apar și „mugurii”: scrieri ale unor elevi, liceeni din municipiu, premiate la Concursul de proză scurtă SF, organizat cu aceeași ocazie: Anul Jules Verne. Vom cita și la acest compartiment cîteva nume, cine știe, poate peste ani unele dintre acestea vor fi nume de rezonanță în domeniu: Elisabeta Rău (cl. V), Raluca Baciu (cl. V). Alexandra Roxana Martin (cl. VIII), Diana Toma (cl. VIII)... Scrierile acestor adolescenți sînt ilustrate de colegi de ai lor, învingători la compartimentul *Desen* al aceluiași concurs (Mădălina Neagu, Raluca Spoială, Constantin Ispas, Mihaela Cîrlan, Ion Zaharia, Petru Munteanu).

Numărul 6/2005 al *Lector*-ului de la Focșani reia, într-o bună măsură, subiectul Jules Verne, inclusiv prin publicarea altor lucrări în proză ale tinerilor cîștigători ai Concursului de proză scurtă SF.

Dintre scrierile „adulte”, mi-a reținut atenția un eseu intitulat *Cartea ca dar*, autoare dna prof. Teodora Fîntînaru. Poate și de aceea că de cînd mă știu... adult – nu am găsit, nu am conceput, nu am recunoscut un cadou mai frumos, mai de preț, decît cartea –, m-am surprins nu o singură dată frămîntat de întrebarea: „Oare cînd, unde, cine, cum... a văzut primul în carte un dar mai nobil decît aurul sau argintul?” În *Lector*, iată, am aflat (fie și parțial) răspunsul la această întrebare și reținem, din articolul cu pricina, și pentru cititorii noștri, următoarea constatare: „...Darul de carte este investit cu prerogativele unui adevărat program cultural *in nuce* de domnitorul Matei Basarab, a cărui predoslovie la Psaltirea de la Govora, 1673, este un exemplu de conștiință civilizatoare prin carte: „De aceea, primiți cu aceeași iubire acest dar [= cartea, *n.n.*] ...”

Aș fi regretat mult, sincer, dacă din grabă sau din neatenție treceam peste articolul semnat de dna bibliotecară Corina Aiacoboe *Biblioteca Județeană „Duiliu Zamfirescu” Vrancea – un spațiu al solidarității.*

Este vorba în el despre trei campanii, organizate în ultimul an, de BJ din Focșani, pentru strângerea donațiilor de carte de la persoane fizice, instituții publice, edituri etc. Nu ne mai poate mira că primul destinatar al generoaselor donații de carte este Basarabia, mai exact – Biblioteca „Ștefan cel Mare și Sfânt”, cea mai nouă din Chișinău. Ceilalți destinatari sînt localitățile vrîncene afectate de inundații. Am scris *localitățile*, nu *bibliotecile*, și nu am greșit. Pentru că în zonele grav răvășite de furia naturii au fost trimise nu numai colete cu cărți pentru bibliotecile comunale, dar și donații de produse alimentare, obiecte de strictă necesitate, îmbrăcăminte și chiar... apă. Vă amintiți? Stihia a lovit România, cel mai cumplit, în toiuł verii, în luna lui Cuptor, pe niște călduri toride...

Și în acest număr putem citi eseuri și recenzii / analize extrem de curioase, scrise de Ion Hobana, Cristina Săvescu, Ștefan Ghidoveanu, Veronica Crăciun, Nicoleta Oprișan, Margareta Tătăruș, Teodora Fintînar, Doina Popa-Stoiciu, Lascăr Zamfirescu, Cosmin Dragomir, Diana Pavel ș.a. Nu lipsește nici rubrica *Revista revistelor*, nici articolul cu rol de editorial, semnat aici de Gabriel Funica. Deși se numește *Marile speranțe*, acest editorial putea să aibă, fără mari pierderi, și un titlu gen *În căutarea apetitului de lectură*. Credeam sincer că numai la Soroca, la Orhei sau Cahul o anumită lume raționează într-un fel anume, în ceea ce privește ne-trebuința, ne-fascinația, ne-apetitul – pentru carte și lectură... Însă G. Funica ne convinge că geografia acestora este cu mult mai largă: „Oare dormi mai liniștit dacă l-ai citit pe Dostoievski? Vinzi mai mulți castraveți cu citate din Proust? Vorba cuiva, urcînd grăbit în mașină: „Vrei să se dărîme biblioteca pe tine?! Vrei să pățești ca Eminescu?!” Am citit în *Lector* aceste rînduri, am rîs, apoi m-am văzut copleșit de o mare tristețe... Bine că am obiceiul de a citi pînă la capăt cam orice scriitură, odată începută. Și reproduc, cu un sentiment de ușurare, finalul acestui editorial de la Focșani: „Deocamdată, în România, se publică de-a valma și se citește puțin, după criteriile indiscernabile. [Exact ca și în Basarabia, *n.n.*] Cu toate acestea, nu-i deloc exclus ca plăcerea lecturii să revină, chiar dacă lumina ecranului e mai puternică decît lumina tiparului. [Da, nici la noi, în Basarabia, nu-i exclus... – *n.n.*] Crepusculul poate resuscita apetențe nebănuite, preocupări latente. De aceea, avem speranțe că într-o bună zi cartea își va lua locul în

caleașca princiară. [Nutrim și noi, basarabenii, aceleași speranțe... – *n.n.*] Mari speranțe?”

Vorba veche (și turcească): Aferim! Ultima moare speranța, iar dacă e și mare, poate că nici nu moare...

(*BiblioPolis*. 2005, vol. 16, nr. 4)

O ȘANSĂ SIGURĂ PENTRU DĂINUIREA NOASTRĂ

Lucrător Emerit al Culturii, decorată cu ordinul *Meritul Civic*, doctor în pedagogie, conferențiar universitar la Catedra biblioteconomie și asistență informațională din cadrul Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării, la Universitatea de Stat din Moldova, mai mulți ani – președinte al Asociației Bibliotecarilor din R. Moldova, membru în câteva colegii de redacție (*Buletinul ABMR*, revista *Biblioteca* din București, publicația *Symposia Professorum*, seria *Biblioteconomie. Informare. Documentare*, editată de ULIM)... – iată câte demnități poate adăposti un singur nume, o singură personalitate! Și nici nu sîntem siguri că le-am enumerat pe toate. Dar cu certitudine, încă nu e totul. Trebuie să adăugăm cel puțin încă o calitate, cea de bază – director general al Bibliotecii Municipale „B. P. Hasdeu”, plus director-fondator al revistei *BiblioPolis*... – și oricine va înțelege că e vorba de doamna Lidia Kulikovski.

Am înșirat aceste funcții și onoruri sau – cum s-ar spune ceva mai elegant – demnități, întrunite de dna conf. univ. dr. Lidia Kulikovski, pentru a vă îndemna și pe Dvs. să socotiți, să vă mirați și să vă încîntați câte poate face un singur om, o singură femeie! – atunci cînd simte chemarea de a se realiza, atunci cînd, an de an, decenii la rînd, face dovada unor forțe și energii lăuntrice explozive, parcă inepuizabile, de care beneficiază comunitatea bibliotecară din municipiu și din republică, obștea literar-artistică și culturală de la noi și, în genere, chișinăuienii sau cel puțin jumătate din populația capitalei noastre, care locuitori, într-un fel sau altul, sînt cititori ai BM „B. P. Hasdeu”.

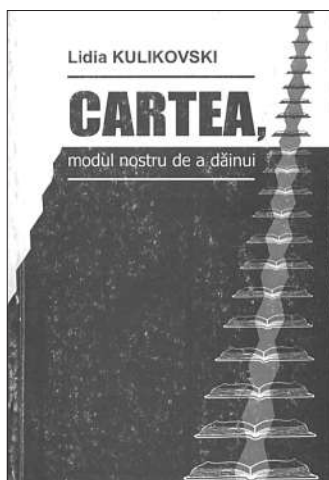
Dar, nu vă grăbiți: nici acum încă nu e totul! Dna Lidia Kulikovski mai vorbește... frumos și cu mult tîlc... în sensul că e un orator de excepție – la numeroase și foarte diferite manifestări culturale și civice. Lidia Kulikovski mai scrie... și scrie foarte bine! – adică,

documentat, competent, coerent, curgător, clar, captivant... Citiți, de pildă, monografia *Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate: Istorie. Prezent. Tendințe* (Chișinău, 2004), citiți prefețele sau cuvintele introductive la zeci de biobibliografii editate de BM „B.P. Hasdeu”, la care se produce și ca îngrijitoare sau responsabilă de ediție, citiți zecile, sutele de interviuri, articole, risipite prin presa de la Chișinău... Dar cel mai bine e să citiți un volum al dumneaei de sinteză, cel care a văzut lumina tiparului la începutul acestei primăveri, tocmai când protagonista a marcat o cifră magică din calendarul vieții... Vă asigur că veți avea parte de o lectură și fascinantă, și folositoare.

Așadar, cartea la care vrem să ne referim pentru a o vă recomanda călduros spre citire și meditație se numește: Kulikovski, Lidia. *Cartea, modul nostru de a dăinui: Contribuții la dezvoltarea domeniului biblioteconomie: interviuri, management, instruire, biblioteci – bibliotecari, Asociația, miscelaneu**. A apărut sub auspiciile Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, la Editura „Reclama”, 2006, avînd 268 de pagini. Au mai contribuit la editare: lector – Vlad Pohilă, paginare computerizată, design – Ana Manole, copertă – Nicolae Sîrbu.

În fond, descifrarea de sub titlul cărții: *interviuri, management, instruire, biblioteci – bibliotecari, Asociația [Bibliotecarilor], miscelaneu* – ne orientează destul de sigur în conținut: avem a face cu un volum panoramic, de o impresionantă diversitate tematică, volum ce întrunește scrieri / luări de atitudine profesională, umanistă și civică din ultimii patru-cinci ani.

Deși, cum ziceam, totul este limpede din chiar sumarul cărții, insistăm asupra cîtorva precizări.

* Kulikovski, Lidia. *Cartea, modul nostru de a dăinui: Contribuții la dezvoltarea domeniului biblioteconomie: interviuri, management, instruire, biblioteci – bibliotecari, Asociația, miscelaneu* / Lidia Kulikovski; Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu”. Chișinău : Reclama, 2006. 268 p.

Cartea, modul nostru de a dăinui este o culegere de texte aniversară, reprezentînd un bilanț prealabil – de aici și caracterul mozaical, de aici și apariția în prim-plan a autoarei în calitate de vedetă, protagonistă de interviuri. Dialogurile, confesiunile Lidiei Kulikovski au putut fi citite mai întîi în publicații periodice: în ziarle *Accente*, *Capitala*, *Democrația*, *Literatura și arta* (cîteva interviuri), în revista *Limba Română* și, desigur, în *BiblioPolis* (de altminteri, mai multe materiale din volumul recenzat de noi au fost tipărite inițial în publicația noastră). Amintim aici și numele celor care au realizat interviurile – de regulă, ziariști experimentați, versați în tematica culturală și chiar în domeniul bibliologic: Nadina Gheorghîță, Tamara Gorincioi, Dumitru Ioanid-Păsat, Grigore Grigorescu, Veronica Gorincioi, Maria Vieru-Ișaev...

Impresionează virtuozitatea dnei L. Kulikovski în calitate de interviuată: deși gazetarii adesea îi pun cam aceleași întrebări, dînsa, practic, nu se repetă! Ai impresia că poate vorbi despre carte, despre lectură, despre biblioteci – la infinit, de fiecare dată altfel, cu noi gînduri, date și fapte noi, cu alte amănunte, accente și nuanțe... În interviuri, mai mult decît în alte materiale semnate de L. Kulikovski, în mod cu totul firesc, răzbate o linie personală, poate sentimentală, chiar intimistă. Însă nici aici dînsa nu uită de colegii de breaslă, de subalterni (echipa „Hasdeu”, despre care vorbește de atîtea ori cu drag și cu mîndrie!), la care revine, în repetate rînduri, și în alte scrieri incluse în această carte.

Compartimentele *Management*, *Instruire*, *Asociația Bibliotecarilor* – sub aspect tematic, fac un bloc comun. Trei ipostaze distincte, și totuși, strîns legate, căci ele oglindesc niște preocupări îngemănate: munca la BM, în calitate de director general, activitatea în funcția de președintă a Asociației Bibliotecarilor din R. Moldova, în fine – munca de profesoară la catedrele de specialitate ale Universității de Stat din Moldova, la Școala de Biblioteconomie a Moldovei, precum și la diferite seminare, cursuri, reciclări, conferințe, colocvii, congrese... Mi se pare semnificativ faptul că în articolele, analizele, studiile din aceste capitole autoarea lor nu cade în didacticism, avansînd în prim-plan o bunăvoînță în ceea ce spune / scrie, atunci cînd îndeamnă, recomandă, solicită, insistă...

Să enumerăm unele dintre subiectele abordate aici: mutațiile, evoluțiile din Societatea Informațională; apropierea biblioteconomiei

noastre de standardele europene (sau, și mai exact – vestice, căci modelul american este unul persistent în viziunea, respectiv, în scrierile Lidiei Kulikovski); exigențele față de munca bibliotecarilor, în fruntea cărora (și ca exigență, și ca virtute) autoarea pune *competența profesională*. Apoi, grija pentru formarea tinerelor cadre de bibliotecari și bibliologi, pe care vrea să-i vadă specialiști competenți, „europeni ca pregătire și naționali ca simțire” (deducția îmi aparține, dar nu cred ca sînt departe de adevăr, adică de viziunea dnei L. Kulikovski).

Aș pune aparte compartimentul *Biblioteci, bibliotecari* – scris cu pătrundere și competență, dar, în primul rînd – cu o deosebită simțire și căldură, la acest capitol autoarea vădind o apreciabilă măiestrie, punînd la dispoziția cititorilor adevărate bijuterii ale speciei gazetărești numită ba *schită*, ba *portret*, ba *crochiu*... nu mai contează care e termenul cel mai precis! Mai important ni se pare că în aceste scrieri apar, aproape că filmic, în stilul cinematografei artistico-documentare, instituții ca: Biblioteca Națională, Camera Națională a Cărții, bibliotecile-filiale ale BM – „O. Ghibu”, „Tîrgoviște”, „Tîrgu-Mureș”... Tot aici am consemna și articolul despre Biblioteca Municipală din Helsinki (inclus în compartimentul *Miscelaneu*), materialele sau referirile la alte biblioteci din străinătate (din Israel, din SUA...) – modele demne de imitat pentru BM și, în genere, pentru sistemul bibliotecar de la noi.

Se citesc cu interes eseurile despre bibliologi celebri ca N. Rubakin sau Traian Brad, despre oameni ai cărții din alte sisteme de valori (scriitorul, istoricul Iurie Colesnic, Mariana Alecsandri de la Fundația „Soros-Moldova”), despre unii colegi de breaslă (de altfel, autoarea nu face o delimitare netă între noțiunile de *coleg* și *subaltern!*): Dimitrie Poptămaș, Alexe Rău, Ludmila Corghenci, Zinaida Pahomi, Veruța Osoianu, Silvia Ghinculov... (Lista poate fi continuată! În sensul că Lidia Kulikovski își completează continuu această galerie – după ce manuscrisul prezentei cărți a fost dat la tipar, dînsa a mai scris cîteva portrete de colegi, inserate în *BiblioPolis*, posibil și în alte publicații.) Deși mi se par toate extrem de reușite, colorate, dense, totuși, nu pot să nu evidențiez ca remarcabile două eseuri: unul consacrat memoriei lui Traian Brad, și altul scris la jubileul lui Iurie Colesnic.

Mă gîndesc, cine a mai scris despre colegii din comunitatea bibliotecar-culturală de la noi, atît de mult și cu atîta suflet, ca Lidia Ku-

likovski? Nu știu... Este adevărat, nu sînt prea mulți cei care să aibă talentul, inspirația Lidiei Kulikovski... Dar și mai puțini sînt cei care au sensibilitatea, generozitatea dînzei...

Din compartimentul *Miscelaneu* reținem articolul despre *ludotecă* – un nou serviciu pentru copiii dezavantajați. Articolul (de fapt, e un studiu) se înscrie într-o preocupare mai veche (și constantă!) a dnei dr. Lidia Kulikovski: persoanele dezavantajate, „cei mai triști ca noi”, despre care și-a scris teza de doctor, și pentru care manifestă, în practică, o atenție aparte. Tot aici am desprinde și cîteva recenzii – altă specie (literar-publicistico-bibliografică) în care L. Kulikovski excellează – și prin felul documentat de a prezenta cărțile, și prin generozitate. În volumul pe care-l prezentăm noi sînt reluate trei recenzii dintre cele mai rezistente, scrise la apariția următoarelor volume: S. Cojocaru, C. Gaindric. *Edificarea Societății Informaționale* (Ed. „Știința”, 2004); *Prelegeri pentru studenții specialității „Biblioteconomie și asistență informațională”* (Ed. USM, 2002); Natalia Goian. *Organizarea informației: Analiza documentară* (Ed. USM, 2005).

Iată și cîteva observații finale pe marginea noii cărți a dnei conf. univ. dr. Lidia Kulikovski. Citind-o (sau recitind-o), nu poți să nu remarci o fascinație a scrisului, de care este copleșită autoarea: rămîi cu impresia că dînsa nu scrie pur și simplu, ci savurează subiectul, gîndul, fraza... Apoi, cine urmărește ce a scris Lidia Kulikovski – să zicem, în ultimii 10-15 ani – nu poate să nu observe o notabilă ascensiune a autoarei: la frumusețea expresiei în mînuirea frazei, la suplețea gîndului, la coerența ideilor lansate și/sau susținute, la greutatea judecăților și concluziilor... Este vădită, este apreciazabilă, este demnă de toate elogiile „creșterea continuă” înregistrată de Lidia Kulikovski în materie de alegere, găsire și plasare a cuvîntului potrivit la locul potrivit (ca să recurgem la metafora legendară a maestrului Valentin Mândăcanu), felul tot mai meșteșugit de a înșira gîndurile, unde tot mai mult domină eleganța lingvistică, finețea observației, pe scurt – o limbă română corectă și mlădioasă.

„...Cînd o națiune se deșteaptă, cărțile îi sînt memoria” (Ted Hughes). Acesta este motto-ul noii cărți a Lidiei Kulikovski și credem că a făcut o alegere extrem de reușită – doar s-au scris atîtea cugetări scilicitoare despre rostul cărții! Așadar, cartea și valoarea ei pentru o națiune, cînd aceasta se deșteaptă, cum a fost și la noi în memorabilii

ani 1988-1991 (1992? 1999?... – nu mai știu care!). Dar când o națiune obosește? Când e copleșită de apatie, de deznădejde? – cum e și cazul populației băștinașe a R. Moldova, acum, în ultimii ani? Cu atât mai mult cărțile trebuie să devină memoria acestei comunități, o șansă de salvare din cădere, o șansă de dănuire!

Trăim într-o epocă în care numărul șanselor, posibilităților, opțiunilor și oportunităților noastre este destul de mare. Și totuși, obiectiv, opțiunile-posibilitățile pe care le putem fructifica nu-s chiar multe, nici accesibile. Cartea rămîne, cu certitudine, o șansă la îndemîna majorității – și la noi, și acum. Prin acest volum aniversar Lidia Kulikovski ne oferă personal o minișansă de a ne revedea, a ne reevalua, de a conștientiza că atîta timp cît mai avem cărți bune și biblioteci atractive, cît mai avem măcar interes, dacă nu și pasiune pentru carte și lectură – înseamnă că nu e chiar totul pierdut... Mulțumim autoarei pentru că și de data aceasta – prin volumul la care am avut bucuria și plăcerea să ne referim – a demonstrat sensibilitate și generozitate, atît de necesare nouă, în vremurile tulburi ce s-au așternut peste piciorul nostru de plai.

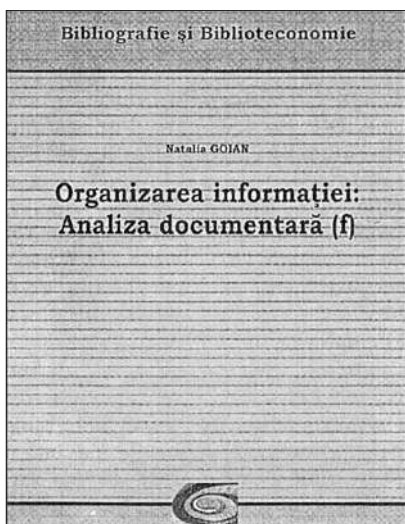
(*BiblioPolis*. 2006, vol. 18, nr. 2)

APAR ȘI LA NOI MANUALE ÎN DOMENII DE STRICTĂ SPECIALIZARE

Se pare că au rămas în urmă, pentru totdeauna, vremurile cînd la Chișinău se scriau / se elaborau / se editau numai manuale universitare de filologie. Urmărind bibliografia aparițiilor editoriale curente de la noi, vei descoperi, surprins, monografii, studii, manuale, diverse suporturi didactice în cele mai incredibile subdomenii ale medicinei, ecologiei, jurisprudenței, tehnicii fine, informaticii, politologiei etc., etc.

În acest palmares de apariții editoriale mai rare se înscrie și noua carte a dnei conf. univ. dr. **Natalia Goian** *Organizarea informației: Analiza documentară (f): Manual pentru studenții specialității Biblioteconomie și asistență informațională*^{*}. Volumul, elaborat sub aus-

^{*} Goian, Natalia. *Organizarea informației: Analiza documentară (f): Manual pentru studenții specialității Biblioteconomie și asistență informațională* / Univ. de Stat din Moldova; Fac. de Jurnalism și Științe ale Comunicării; Catedra biblioteconomie și asistență informațională / Chișinău : CEP USM, 2005. 150 p.

piciile Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării (Catedra biblioteconomie și asistență informațională), a fost tipărit de CEP al USM, anterior fiind aprobat de Consiliul metodic-științific și editorial al USM. Pentru o descriere bibliografică mai completă, se cuvine să amintim încă vreo câteva nume: conf. univ. dr. **Ion Madan** și **Vlad Pohilă**, membri ai colegiului de redacție (ultimul – și lector al manuscrisului), conf. univ. dr. **Lidia Kulikovski** – recenzent, **Ariadna Strungaru** – redactor, **Ana Enachi** – asistență computerizată.

Așa cum putem afla din *Prefața* volumului recenzat, „disciplina didactică *Organizarea informației* este o parte componentă a bibliografiei [...] teoretice și practice”, care studiază „istoria, teoria, tipurile și formele de catalogare, precum și procesul metodologic al catalogării”. Această materie se află în „legături strânse cu alte discipline bibliologice și generale”, cum ar fi *fondul documentar (colecțiile de bibliotecă)*, *bibliografia generală*, *istoria cărții*, *filozofia*, *logica*, *informatica* ș.a. Noi am adăuga aici și lingvistica, în calitate de disciplină legată de organizarea informației. Ținem la acest adaos, convinși că un catalogator bun, performant, trebuie să aibă cunoștințe oricât de generale despre limbile de largă circulație, despre limbile romanice – înrudite cu limba noastră. Și, desigur, un atare specialist e dator să cunoască bine româna, în primul rînd, normele ortografice, regulile de scriere corectă.

Manualul dnei profesoare Natalia Goian are o structură judicioasă, ușor accesibilă și ușor asimilabilă, conținutul său dezvoltîndu-se după cum urmează: se deschide cu *Capitolul I. Catalogul în activitatea bibliotecii* – un fel de introducere, inițiere în materie, apoi *Capitolul II. Probleme teoretice de catalogare* și *Capitolul III. Metodologia descrierii bibliografice* – aceste două compartimente cuprinzînd esența disci-

plinei. Este apreciabilă maniera de expunere, și ea accesibilă, clară, întărită prin numeroase exemple, trimeteri la studii și documente de specialitate, scheme și modele de descriere bibliografică – pe zone, după autor, după titlu etc., etc.

Această carte-suport didactic ar fi mai săracă, ba chiar incompletă, fără *Anexele* pe care le include: *Teste de evaluare* (10 variante), *Vocabular* (circa 80 termeni – de la *analiză documentară* și *anexă* pînă la *titlu uniform* și *vedetă de autor*), în fine – *Standarde interstatale în vigoare în Republica Moldova* (*biblioteconomie, informare, documentare, activitate editorială*), standardele fiind prezentate de autoare după schema: indicativul standardului (de exemplu – *GOST 7.0-84, GOST 7.5-98, ISO 2108: 1994*), data intrării în vigoare, titlul standardului, note (ce înlocuiesc – dacă înlocuiesc – aceste standarde). În manual se face precizarea că standardele enumerate (sovietice, inclusiv unele pur ruse, precum și internaționale) au fost declarate în R. Moldova ca *naționale* prin Hotărîrea nr. 9-ST/03.03.1992 a Departamentului „Moldova-Standard”, cu data aplicării din 1 ianuarie 1992. Cu atît mai ciudată pare perpetuarea siglei (abrevierii) *GOST* – un simbol al imperiului sovietic defunct din 31 decembrie 1991... Unde mai pui că noi avem un echivalent foarte sonor, foarte reușit din punctul de vedere al „derivării abrevierilor» (formării, alcătuirii lor): *STAS* (de la *STANDARD*ul de Stat), și care a început să aibă la noi o firească circulație în primii ani după dobîndirea, de către R. Moldova, a independenței. Întrebarea, desigur, nu o vizează nicidecum pe doamna autoare, ci pe funcționarii de la „Moldova-Standard”, care iată, după aproape 15 ani, rămîn tributari (sub aspect lingvistic, terminologic) unei limbi și unui stil de gîndire străine, cu sau fără voia lor neglijînd astfel realitățile și splendorile limbii materne, alias limbii române, limbii oficiale (de stat) a R. Moldova.

Revenind la subiect, am menționa, în concluzie, că personal, lecturînd manuscrisul, mi-am limpezit multe aspecte specifice ale acestei discipline și mă gîndesc ce mare este gradul de utilitate al noului manual al dnei conf. univ. dr. Natalia Goian *Organizarea informației: Analiza documentară (f)* pentru studenții care își fac studiile la specialitatea Biblioteconomie și asistență informațională. Dar nu numai pentru studenți, ci pentru toți lucrătorii sistemului bibliotecar! Manualul recenzat trebuie să se afle mereu la îndemîna bibliotecari-

lor: cîte ceva cu anii se mai uită, în ultimul timp au survenit destule schimbări în domeniu... În acest context, dna conf. univ. dr. Natalia Goian, elaborînd și editînd cartea *Organizarea informației: Analiza documentară (f)*, a înregistrat din capul locului o apreciazabilă realizare profesională, pentru care merită recunoștința tineretului studios și a bibliotecarilor dornici de a fi în pas cu exigențele specialității. Și, firește, autoarea merită o dreaptă apreciere din partea colegilor de breaslă, iar de la noi, cei de la *BiblioPolis* – frumoase și sincere felicitări.

(*BiblioPolis*. 2006, vol. 19, nr. 3)

MAI MULT DECÎT O BIBLIOGRAFIE

Recunosc: m-am gîndit la titlul de mai sus încă în procesul de lecturare / redactare a manuscrisului acestei cărți noi* a dlui Ion Șpac, consacrată revistei *Arhivele Basarabiei*. M-au impresionat încă de pe atunci multe pagini, numeroase documente, zeci de comentarii. Nu știam atunci că autorul are pregătit și un subtitlu: *Studiu documentar-informativ*, un subtitlu pe cît de reușit, de atît de necesar. Într-un fel sau altul, să spun și eu, că avem în față, avem pentru suflet și pentru minte, o lucrare mai puțin obișnuită și de o valoare greu estimabilă.

Ion Șpac este un cercetător, practic, fără concurenți, al presei basarabene din ultimul timp, poate cu deosebire al publicațiilor românești din Chișinăul perioadei interbelice. Cultura în Basarabia din această epocă a demonstrat cel mai bine că votul, în majoritate pozitiv, al membrilor Sfatului Țării a fost unul corect și benefic. Printre multe manifestări ale spiritualității salvate de rusificare ar fi de pus în evidență învățămîntul în limba română, apoi o adevărată explozie a presei: cărți, ziare, reviste, almanahuri etc. Dintre acestea, *Viața Basarabiei* și *Din trecutul nostru* s-au bucurat de o atenție sporită a cercetătorilor, inclusiv a autorului nostru. Altele, însă, au rămas, nemeritat, într-un con de umbră sau, mai exact, își așteptau cercetătorul, respectiv, editorul. Pînă la urmă, iată, a venit și rîndul *Arhivelor Basarabiei*.

* Ion Șpac. *Revista „Arhivele Basarabiei” (1929-1938): Studiu documentar-informativ* / ed. îngrijită de Lidia Kulikovski; Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu”. Chișinău : Bons Offices, 2006. 256 p.

Editarea acestei reviste, în anii 1929-1938, a beneficiat de concursul unor personalități remarcabile ca Nicolae Iorga (inclusiv în calitate sa de președinte al Consiliului de Miniștri), IPS Visarion Puiu, episcop al Hotinului, general adjutant Baliff, președintele Fundației „Regele Ferdinand I Întregitorul”. Au gestionat vastă muncă de editare doi distinși profesori universitari: Toma Bulat și Constantin Tomescu, ei fiind și niște autori prodigioși ai revistei. Iar printre colaboratorii cei mai energici se înscriu numeroase personalități redutabile ale culturii, științei, vieții social-economice din provincia basarabeană și din tot Regatul României: N. Iorga, Gh. Bezviconi, Leon Boga, Al. Boldur, Șt. Ciobanu, Th. Inculeț, Emil Gane, Ion Pelivan, N. Moroșanu, Teodor Porucic, Paul Mihail, Petre Ștefănuță, Gh. Năstase, Aurel V. Sava, V. Tufescu, M. Botez, A. Obreja ș.a.

Scopul revistei fusese formulat astfel: „*Se va studia pământul și fapta românească dintre Prut și Nistru [...]*”, dar într-un „*cadru cât mai larg*”, astfel depășindu-se cele două direcții de bază: *istoria și geografia*, iar în bună măsură depășindu-se și perimetrul strict geografic al Basarabiei.

De altfel, cele mai multe materiale din revista *Arhivele Basarabiei* demonstrează unitatea istorică, etnică, lingvistică și de altă natură a populației locale, băștinașe, românești, de la Nistru și Prut spre Vest. Această unitate a străbătut secolele, în ciuda năvălitorilor care au sfirtecat continuu formațiunile administrativ-statale, au ruinat metodic economia și cultura, au băgat pe toate căile zădărnici între diferite categorii de locuitori. În cazuri extrem de numeroase, ocupanții, în special cei ruși, au stors din strămoșii noștri tot ce se putea, ca pînă la urmă, să-i terorizeze, să-i schingiuiască și chiar să-i nimicească, cu o cruzime greu de imaginat, pe cei pe care, chipurile, „îi eliberau creștinește”. Îmi sună în urechi această comparație: „Mai rău decît cu turcii și tătarilor!...[este sub ruși].” Era un

refren al țăranilor și boierilor moldoveni, ajunși a cîta oară, sub ocupație rusească, în perioada 1806-1812, foarte bine prezentată prin documente și comentarii în *Arhivele Basarabiei*. Perioadă care, pînă prin 1989, era prezentată în istoriografia, presa și literatura de la noi exclusiv ca o etapă strălucită a „prieteniei seculare moldo-ruse”... Nu era voie să faci nici măcar o aluzie critică la „eliberatorul” cotropitor, nu se dădea publicității niciun document ce scotea la iveală comportamentul neomenesc al ocupanților ruși. De altfel, după anul 2001 istoria, adică istoriografia (oficială), se repetă...

Iar documentele din perioada războiului ruso-turc din anii 1806-1812, soldat cu anexarea Basarabiei, sînt și numeroase, și extrem de semnificative, instructive. Avem în vedere prezența lor impresionantă atît în arhive, cît mai ales – în cazul dat – în colecția revistei *Arhivele Basarabiei*. Multe din aceste documente ar putea avea ca generic un titlu cunoscut în istoria și literatura noastră, dar tratat mai întotdeauna cu insuficientă seriozitate: „*Jalnica tragedie* [adică tragedie, dramă, catastrofă – n.n., Vl. P.] a Moldovei sub ruși”: cotropitorii de la Răsărit îi jefuiau fără nicio milă pe moldoveni, intimidau și agresau bărbații, violau femeile, băgau în sperieți copii... Le luau țăranilor și orășenilor totul sub formă de dări, biruri, „contribuții la ajutorarea armatei imperiale”, încît bietii oameni „*au prins a mînca cojile copacilor... iar alți săraci au venit în deznădăjduire spre a părăsi unii locașurile lor, alții însuși* [sic!] *copiii lor, ca să se ascundă în locuri unde vor pute dobîndi hrană pentru ceasurile zilei*”. Însă nu numai săracii sufereau atît de cumplit de pe urma cotropirilor rusești, ci și boierii, dregătarii, înalte fețe bisericești, simpli preoți, militari de diferit rang și alți oameni înstăriți, inclusiv dintre cei care, din naivitate sau din egoism, au colaborat cu armatele și cu administrația de ocupație. Nu e aceasta o dovadă a deșertăciunii și vremelniceii oricărei forme de colaboraționism, de servilism și lingușire, de trădare a intereselor naționale? Se vede însă că istoria, care se repetă ciclic, îi învață prea puțin pe cei mai mulți fii ai acestui neam...

Autorul studiului pe care-l recenzăm (ca, de altfel, și autorii de la *Arhivele Basarabiei*), este imparțial, așa cum stă bine unui bibliograf, pune documentele în uz fără patimă, de cele mai multe ori se abține a lua atitudine combativă (ce grea misiune!), în numeroase cazuri spune, pur și simplu: „*Comentariile sînt de prisos*”.

Din fericire, istoria noastră, viața strămoșilor noștri nu au fost numai un lanț de tragedii. După cum menționează cercetătorul Ion Șpac, colecția revistei *Arhivele Basarabiei* „constituie o sursă de informație extrem de bogată”. Firește, preponderent din domeniul istoriei și geografiei, dar nu numai. Între preocupările autorilor de la această extraordinară publicație au mai fost: etnologia, relațiile interetnice, lingvistica, onomastica, genealogia, cultura, învățământul, literatura, folclorul, teologia, economia, jurisprudența, sociologia, medicina etc., etc.

Specificul revistei *Arhivele Basarabiei*, complexitatea politicii ei editoriale, diversitatea tematică, interferențele de subiecte, comentarii, preocupări ale autorilor și colaboratorilor, au creat dificultăți serioase la bibliografierea publicației. Nu înseamnă că autorul nu a găsit soluția: „Ne-am străduit să fixăm (să înregistrăm) fiecare lot de documente, fiecare autor de texte (documente), temele mai importante, numele de oameni, localități, rîuri, lacuri, văi, moșii etc., legate de istoria ținutului natal și de viața compatrioților noștri.” Ca rezultat, „majoritatea lor, cele mai reprezentative [...] și-au găsit locul potrivit în studiul dat”.

La rîndu-i, complexitatea și dificultatea bibliografierii au generat un sistem deloc simplu de utilizare a studiului.

Totuși, așa cum ne sugerează și autorul, există o cheie relativ accesibilă: „[...] De fiecă dată, în funcție de problema ce ne frămintă, ne adresăm aparatului informativ al cărții: 1) Cuprinsul; 2) Indexurile auxiliare: de nume, de materii, de titluri etc.”

Pe scurt, **cuprinsul** lucrării dlui Ion Șpac poate fi prezentat astfel (din motive practice, nu respectăm ordinea, nici scrupulozitatea din carte): *Generalități, Istoria în documente* (după contribuția fiecărui din cei mai importanți autori: L. Boga, T. Bulat, Emil Gane, Paul Mihail, Ion Pelivan ș.a.); *Istoria și situația în epocă a Bisericii, Geografia – în trecut și în perioada interbelică; Probleme de drept; Figuri eminente; personalități de seamă ale culturii – români și străini; Societate; Economie; Cultură; Lingvistică; „Crîmpeie literare”; Iconografie etc.* **Indexurile**, chiar dacă sînt foarte multe, rarism de variate, le vom enumera pe toate: 1) de nume; 2) de materii; 3) etnogeografic; 4) de domnitori și voievozi; 5) de asociații, fundații, societăți, instituții, departamente, dregătorii, slujbe etc.; 6) de surse informative; 7) criptonime; 8) titluri; 9) iconografie.

Munca asiduă și pasionată, dar și implicarea Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, l-au ajutat pe apreciatul cercetător-bibliograf Ion Șpac să scoată de sub tipar „o adevărată comoară de informație arhivistică”, după cum menționează chiar el însuși în prefață. Ne exprimăm încrederea că sincera recunoștința și prețuirea beneficiarilor nu vor întârzia.

(*BiblioPolis*. 2006, vol. 20, nr. 4)

O REALIZARE DE SEAMĂ PE TĂRÎMUL BIBLIOLOGIEI

Dacă e adevărat că o carte e o sărbătoare, atunci dna Lidia Kulikovski și-a făcut mai multe sărbători, inclusiv prin contribuții plene la desfășurarea unei mulțimi de asemenea ocazii festive. Autoare a câtorva solide volume de autor, dr. conf. univ. L. Kulikovski a fost responsabilă de ediție, a îngrijit, a prefațat, a redactat circa 70 de alte bibliografii, biobibliografii, culegeri de studii și articole, monografii, manuale, ghiduri, îndrumare etc. tipărituri, apărute sub auspiciile BM „B.P. Hasdeu”, ale Asociației Bibliotecarilor din R. Moldova sau ale Catedrei biblioteconomie și asistență informațională din cadrul Facultății de jurnalism și științe ale informării de la USM. La acestea trebuie adăugate peste 200 de articole, studii, interviuri, comentarii, tipărite în diverse reviste, ziare, anuare de la Chișinău, București, Iași, alte importante centre culturale.

Așadar, avem a face cu o autoare matură, formată, experimentată, testată și de timp, și de necesitatea, dar și de plăcerea de a scrie, a elabora, a povesti, a împărtăși, a pune în scris sarcini cu caracter didactic, cognitiv, informațional, profesional. Aceste calități ale Lidiei Kulikovski se învederează și în cea mai nouă carte a Domniei Sale: *Accesul persoanelor dezavantajate la potențialul bibliotecilor** (Chișinău, 2006). Este un manual al cărui manuscris a fost recomandat pentru tipar de Consiliile științifice al Facultății de jurnalism și științe ale comunicării a USM, respectiv, al Școlii de biblioteconomie a ABRM, tipărit cu sprijinul Fundației „Soros-Moldova”, în cadrul Proiectului de susținere a Școlii de biblioteconomie din R. Moldova.

* Kulikovski, Lidia. *Accesul persoanelor dezavantajate la potențialul bibliotecilor* : manual pentru bibliotecari. Chișinău : Ed. Epigraf, 2006. 288 p.

Deși titlul lucrării are o precizare: *Manual pentru bibliotecari*, pe reversul foii de titlu găsim o surprinzătoare dedicație: „...*Părinților mei, Nina și Leonid Ataman, vrednici țărani din s. Nicoreni-Drochia, acum, la vârsta senectuții, reprezentanți ai grupului dezavantajat «persoane înaintate în vârstă».*” Este, desigur, o dedicație emoționantă, mai rar întâlnită. Însă mai e și o dovadă clară că autoarea știe a-i cinsti pe cei care au adus-o pe lume și i-au îndreptat pașii în această lume, că nu dă uitării obârșiile primare. Iar neuitarea părinților și a baștinei constituie o garanție că are un legământ pentru totdeauna și cu obârșiile superioare, cu rădăcinile ce o fac părțică a acestui neam, o „trestie îngîndurată” în solul țării strămoșești.

Volumul se deschide cu un *Cuvînt-înainte* semnat de conf. univ. dr. Natalia Goian, după care urmează o *Prefață* și o *Notă de recunoștință*, ambele aparținînd autoarei. Conținutul, baza textului este structurată în zece capitole ca atare, cel de al 11-lea conținînd *Anexe*. Ni se pare foarte oportună prezența în carte a unui *Glosar al cuvintelor nefamiliare bibliotecarului* și a patru categorii de *Liste: a boxelor, figurilor, tabelelor, activităților practice*.

La o lectură oricît de fugară, vom remarca o serie de elemente ce conferă manualului originalitate, prospețime în privința structurii, concepției, aranjării și expunerii materialului. Unul din aceste elemente este enunțat cu toată claritatea de autoarea însăși, în *Prefață*: „*Structura manualului nu e un concept elaborat, e un concept practic [...]. Fiecare capitol poate fi tratat ca un subiect aparte, poate fi scos din contextul manualului, poate fi schimbată succesiunea ordonării. Puteți începe cu capitolul X (ultimul – n.n., Vl. P.), iar apoi, pentru aprofundare, să mergeți la fiecare alt capitol.*”

Ce mai minune de cadou pentru cititorii interesați! Iată o mană cerească pentru studenții dornici, însetați de insolit, de maximă libertate în studiu, în munca cu manualul sau alte suporturi instruc-

Pentru noul manual, dnei Lidia Kulikovski i s-a acordat Premiul *Cartea de specialitate* al Salonului de carte de la Iași – 2006. În imagine – o secvență de la manifestarea festivă din 10 octombrie a.c. Redacția *BiblioPolis*-ului îi aduce, pe această cale, sincere felicitări și vechea, sigura urare: „La mai mult și la mai mare!”

tiv-cognitiv-didactice! Or, deși se știe că exigențele liniare, rigiditatea exagerată nu prea place, chiar deranjează pe unii, totuși nici pe departe toți profesorii nu renunță la anumite rigori perimate. Cu atât mai puțini sînt cei care introduc elemente novatoare, incitante, pe potrivă căutărilor, gusturilor unei bune părți a tinerei generații. Dna conf. univ. dr. Lidia Kulikovski nu numai că renunță la rigorile pietrificate, dar își anunță decizia la începutul cărții, adică în acele pagini care cu certitudine vor fi citite chiar și de studenții „cei mai grăbiți”. Să nu se creeze însă impresia că libertatea opțiunii în lecturare, în ordinea studierii materialului, ar echivala cu debandada, cu haosul în structurarea expunerii. Dimpotrivă! – adevărata față a manualului este coerența, o consecutivitate bine armonizată, o fluiditate, dacă vreți.

Și această „oglină” a cărții ne este prezentată tot de autoare, ceva mai jos, în aceeași *Prefață*: „*Capitolele însă respectă o structură identică de prezentare a informațiilor, materialelor: (1) context cultural – fragmente de texte din diverși autori, apropiate de tema abordată; (2) textul propriu-zis al capitolului (...); (3) auditul temei (...); (4) activități*

practice (...); (5) bibliografia la temă; (6) lecturi pentru aprofundări la temă; (7) lecturi pentru cultură generală; (8) pagini web utile.” Avem a face, aşadar, cu o reuşită îmbinare a rigorilor clasice cu aspecte mai puţin bătătorite, unele chiar ieşite din comun; toate, în ultimă instanţă, fiind subordonate scopului de a pune la dispoziţia celor interesaţi un material didactic şi cognitiv de maximă eficienţă.

Judecând fie şi după această rezumativă prezentare, deduci fără greş că avem la îndemână o scriere ţesută din informaţii, date, idei, probleme, opţiuni, concluzii etc., bogate în conţinut, diverse şi, în multe privinţe – inedite. De fapt, rămînem la opinia (expusă şi cu alte ocazii, inclusiv la premiera acestei noi apariţii editoriale, în cadrul Zilelor Bibliotecii „Transilvania”) că titlul şi subtitlul cărţii „induc în eroare” eventualii utilizatori, conţinutul ei depăşind cadrul specific al unui manual, cu atît mai mult – al unui manual consacrat strict muncii bibliotecare cu persoanele dezavantajate. Acest aspect – munca bibliotecarilor în beneficiul persoanelor dezavantajate – este doar un fundal, un fir roşu, un pretext pentru dezvoltarea mai multor subiecte, faţete, aspecte, exigenţe, performanţe ale ştiinţei şi practicii bibliologice. În multe privinţe, manualul dnei L. Kulikovski este ceea ce francezii numesc *aide-mémoire*, un ghid cuprinzător, polyvalent pentru viitorii bibliotecari, dar şi pentru bibliotecarii ce practică zi de zi această specialitate.

După cum observă – şi pe bună dreptate – autoarea *Cuvîntului-înainte*, dna conf. univ. dr. N. Goian, cartea recenzată „*cucereşte şi va cuceri aprecieri*” prin mai multe virtuţi, inclusiv prin: *erudiţie, structurare simplă şi firească, dar originală, mottouri incitante, notele de la sfîrşitul capitolelor, activităţi practice, audit, limbaj elevat*. Nu pot să nu menţionez aceşti factori cu plus ai manualului: naraţiunea limpede, nesofisticată, dar fluidă şi coerentă, şi, bineînţeles, remarcabila prezenţă a unor „uverturi” sau „preludii” pentru fiecare compartiment, acestea fiind preluate, de regulă, din doi scriitori preferaţi ai autoarei: Jorge Luis Borges şi Matei Călinescu. Şi se mai spune în *Cuvînt-înainte* un adevăr: că prin noua sa lucrare, dr. L. Kulikovski „*pune în circuit cele mai noi şi mai relevante informaţii din domeniu*”.

La acestea, ce se mai poate adăuga? Ah da, volumul beneficiază de o elegantă şi atractivă formulă grafică – lucrare a Editurii „Epigraf”, în persoana pictorului-designer Veronica Mariţ, şi de o impecabilă exe-

cuție poligrafică asigurată de FE-P „Tipografia Centrală”. Și, în final, potrivit tradiției, o concluzie: studiul monografic *Accesul persoanelor dezavantajate la potențialul bibliotecilor* este o incontestabilă realizare nu numai în activitatea de bibliolog, manager și profesor universitar a dnei Lidia Kulikovski, ci e și o realizare de seamă, în genere, pe tărîmul bibliologiei. Nu avem nicio îndoială că cei care urmăresc această activitate vor avea parte de noi surprize editoriale pe care le va oferi autoarea noastră, căci, așa cum am mai spus-o, L. Kulikovski se află într-o ascensiune continuă, demnă de toată lauda și de toată admirația.

(*BiblioPolis*. 2006, vol. 20, nr. 4)

UN SUFLET DESCHIS SPRE BIBLIOTECĂ, LECTURĂ, CITITOR

Așa mi s-a părut, așa am crezut întotdeauna: că oamenii pasionați de carte și lectură și/sau fascinați de scris, sînt dați cu mir de Forța Divină, că ei, acești oameni ai cărții, ai literaturii sînt cumva mai altfel, chiar dacă nu toată lumea observă acele aspecte deosebitoare. Poate de aceea am stimulat de cînd mă știu cititul și scrisul, mai ales la copii și adolescenți, văzînd în aceasta o cheazășie a viitoarei iubiri de limba maternă, de poezie, de proză, de istorie, de alte valori spirituale. Cît despre adulți, dacă aceștia păstrează peste ani pasiunea cititului, ei adeseori încearcă să și scrie. În plus, adulții au mai multe șanse de a publica cele scrise. M-am bucurat ori de cîte ori am avut ocazia să mă implic în apariția unei cărți. Un asemenea prilej am avut și în vara-toamna anului trecut. Mă refer la o perioadă cînd Elena Roșca, șefa Bibliotecii „Alba Iulia”, ducea spre lumina tiparului prima sa carte*. S-a cam lungit, e adevărat! – drumul acesta al unei cărți de debut, chiar dacă autoarea a fost sprijinită moral de soțul Eugen, de fratele Constantin, de cumnata Romela, dar și de prietena și colega Genoveva Scobioală și de directoarea Lidia Kulikovski. Pînă la urmă contează totuși etapa finală, acel *finis coronat opus*, care a în-

* Roșca, Elena. *O carte deschisă a sufletului – biblioteca: articole, comunicări, interviuri*. Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu”, Bibl. Publ., „Alba Iulia”. Chișinău : Bons Offices, 2006. 131 p.

semnat pentru Elena Roșca și o frumoasă lansare de carte, la biblioteca pe care o diriguiește.

Prima carte a Elenei Roșca are un titlu foarte frumos, foarte poetic, sugestiv și adevărat: *O carte deschisă a sufletului – biblioteca*. Numai pentru titlu autoarea noastră merită felicitări deosebite. Cine răsfoiește culegerea nu poate să nu observe o „schemă bipolară” pe care este construită. Astfel, *două* prefețe = *două* binecuvântări – una de la conf. univ. dr. Lidia Kulikovski, alta de la dl dr. Ion Mărgineanu, scriitor talentat și prolific de la Alba Iulia, un excep-

țional prieten al Bibliotecii „Alba Iulia” din Chișinău și, în genere, un admirator al Basarabiei. După acestea urmează *două* portrete ale autoarei și bibliotecii sale, unul creionat de subsemnatul, altul de poeta Elena Tamazlăcaru. *Două* aprecieri, în rezumat, care însoțesc o excelentă șarjă de maestrul Glebus Sainciuc, reproducă pe pagina a patra a copertei. *Două* pagini de bibliografie personală (p. 121-122). Iconografia are *două* plus una foi, adică șase pagini (p. 123-128). *Două* motto-uri: unul la începutul cărții și altul la sfârșitul ei, și ambele merită a fi reproduse aici, chiar dacă primul este mai cunoscut: „*Eu mi-am imaginat întotdeauna paradisul sub forma unei biblioteci...*” (Jorge Luis Borges); „*Mi-am început viața așa cum fără îndoială mi-o voi sfârși: în mijlocul cărților*” (Jean-Paul Sartre).

Ar fi nedrept să nu evocăm încă un motto – de la un articol din cartea recenzată. Este începutul unei poezii de B.P. Hasdeu, creație pe care generația mea o învață obligatoriu în școala medie de cultură generală. Pentru Elena Roșca „mărețul brad pe naltul plai” care „stă verde în orice vreme” este Train Brad, marele bibliolog de la Cluj-Napoca și marele prieten al bibliotecilor și culturii din Basarabia. Inclus într-un număr omagial al ziarului *BiblioPolis*, este unul dintre cele mai frumoase, mai emoționante eseuri ale Elenei Roșca. De altminteri, cum am spus-o și cu alte ocazii, fascinanta personalitate a lui

Traian Brad a putut genera – după dispariția lui fizică – numeroase evocări dintre cele mai sincere, mai impresionante.

Cartea Elenei Roșca are mai multe calități incontestabile. Personal, am rămas încântat că am găsit la lectura multor articole din culegere *o stare de suflet a autoarei*. Unii cititori vor reține, acum, dar posibil și în viitor, mai curînd fațetele pur profesionale, de specialitate, ale articolelor, comunicărilor. Mai e și o valoare certă de document a acestei cărți, căci ea e consacrată unei biblioteci-model, unei biblioteci simbol, dar în care, iată, iernile, le îngheață minuțele copiilor dornici de a citi românește, iar cei care veneau la „Alba Iulia” și pentru că se bucurau să admire Tricolorul arborat la intrare, într-o nefastă zi descoperă că steagul cel drag nouă nu mai este acolo, sus... Proprietari de crîșme sau de cine știe ce alte instituții suspecte înghesuie din toate părțile biblioteca... și ea amintește tot mai mult de o cetate asediată. Vă amintiți de Cetatea Neamțului, asediată de leși, cel puțin așa este descrisă – genial, shakespearian – de către Constantin Negruzzi în nuvela *Sobieski și românii?* Numai că azi alții sînt leșii, alții – nemții și, desigur, și mulți români s-au schimbat teribil.

În final, țin să amintesc de încă o calitate a volumașului Elenei Roșca: cea de premieră. Da, doamna directoare de la BP „Alba Iulia” prima din Echipa „Hasdeu” s-a ambiționat să scoată o carte. (Dna conf. univ. dr. L. Kulikovski, și ca autoare de cărți, desigur, intră în alte calcule.) Dar un joc al întîmplării a făcut o frumoasă aluzie: Elena Roșca parcă a lansat o colegială, amicală inițiativă. Titlul cărții este dispus pe copertă astfel încît ultimul cuvînt, BIBLIOTECA, e dat și cu litere mai mari, și detașat, ca și cum ar sugera un titlu de colecție (serie) de cărți pe care urmează a o completa alte colege de breaslă, din sistemul BM „B.P. Hasdeu”. Rămînem în așteptarea unor noi apariții editoriale, în ipotetica serie (colecție). Le vom prezenta cu plăcere în *BiblioPolis* (poate și în alte publicații!), le vom felicita pentru izbîndă. Deocamdată, însă – cele mai călduroase felicitări și urări de la mai mult și la mai mare – pentru dna Elena Roșca și pentru toți cei care au împărtășit bucuria de a răsfoi o carte de autor, dar în care au și alții o cît de simbolică implicare.

(*BiblioPolis*. 2007, vol. 21, nr. 1)

TREI TIPĂRITURI DIN VECHEA NOASTRĂ CETATE DE SCAUN

Telegrafic, și totuși, din suflet, și cu toată căldura și emoția pe care le poate genera o relație, fie ea și virtuală, cu locuri nespuse de dragi ale istoriei noastre românești:

Așadar, confirmăm primirea, din partea Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera” din Suceava, prin amabilitatea dlui director, prof. Gabriel Cărăbuș, a unui set din trei tipărituri realizate recent în cetatea de scaun a gloriosului Domnitor Ștefan cel Mare și Sfint. Mai mult, dăm cu plăcere curs sugestiei lansate de dl prof. G. Cărăbuș – de a expune, în paginile revistei *BiblioPolis*, câteva opinii referitoare la aceste publicații sucevene.

Drumurile noastre gazetărești au trecut, în ultimii trei ani, de câteva ori, și prin județul Suceava: la Gura Humorului și alte localități percepute de noi cu deosebire drept crengiene; la baștina lui Ciprian Porumbescu; în Fălticeniului lui Sadoveanu, Lovinescu, Nicu Gane și Ion Irimescu, și deasupra la toate – la mănăstirile celea ca niște minuni dumnezeiești – Voroneț, Moldovița, Dragomirna etc., inclusiv Putna cea pe veci slăvită de numele și fapta lui Ștefan cel Mare. Am întâlnit pe aceste meleaguri mulți oameni cumsecade, simpatici, dar se vede că unii erau dominați prea tare de impactul schimbărilor generate de ultimele alegeri în Parlament, în Senat și ale Președintelui României; de aderarea la NATO și apropiata intrare – atunci – în Uniunea Europeană. „Un zbucium, o neliniște, o preocupare excesivă de a reintra cât mai grabnic, cât mai sigur în Europa”, am calificat noi, basarabeni, atitudinea unor intelectuali și/sau funcționari din părțile Sucevei. Iar atitudinea aceasta ni s-a părut că oscila dramatic între caldă, firească frație și o subliniată sobrietate, pe alocuri soră cu o prudență de tip arhaic, ceaușist.

Deși nu am solicitat în niciun fel vreo abordare preferențială, tocmai pe lângă vechea cetate de scaun – a noastră, și a noastră, a tuturor celor cu simțire românească! – tocmai pe la Suceava, ziceam, niște ochi vigilenți ne-au dat de înțeles că avem probleme diferite: unii, cu europeanizarea și globalizarea; alții, cu idei vetuste, fie ele naționaliste, adică general-românești, fie „pur basarabene” (pentru astea din urma cineva lansând calificativele „filoruso-filocomuniste”!). Dar cum toate acestea

nu au o legătură directă cu subiectul pe care dorim să-l abordăm în continuare, chiar dacă am plecat cândva, din Suceava, cu o senzație amăruie, revenim acum cu dragostea dintotdeauna, ca să prezentăm tipăriturile ce ne-au parvenit prin bunăvoința angajaților Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera”, subordonată Consiliului Județean Suceava.

După cum putem afla din nr. 3-4 pentru 2006, revista *Scriptum*, publicație trimestrială a Bibliotecii Bucovinei „I.C. Sbiera” Suceava se află în al 12-lea an de apariție, fondator fiind prof. Emil Satco, apreciat scriitor, cercetător și om de cultură; director – prof. G. Cărăbuș, șef birou – Alis Niculică, șef serviciu – Paula Tudose, culegere computerizată – Eduard Țan, tehnoredactare computerizată și coperta – Alis Niculică.

Revista se deschide – lucru firesc – cu o serie de rubrici, respectiv articole de specialitate: *Biblioteca și mediul în care funcționează*; *Context național*; *Scriitorii bucovineni și biblioteca* (un frumos interviu cu un venerabil scriitor, critic și istoric literar, Eugen Dumitriu); *Biblioteca se prezintă* (Fondul Bucovina al Bibliotecii „I.G. Sbiera”); *Biblioteca virtuală*, o amplă *Retrospectivă a evenimentelor culturale* (numeroase lansări de carte, saloane literare, conferințe, omagieri, teatru de bibliotecă și alte forme / manifestări).

O preocupare importantă a revistei *Scriptum* o constituie prezentarea, cu diferite ocazii și în diverse forme, a personalităților marcante

originare din această parte a Țării sau care au anumite tangențe cu Bucovina. Astfel, în numărul recenzat putem citi articole consacrate filozofului Constantin Noica (1909-1987); lui Ion G. Sbiera (1836-1916) – figură proeminentă a culturii românești, patronul spiritual al Bibliotecii Bucovinei; faimosului Dimitrie Onciul (1856-1923), întemeietorul școlii critice în istoriografia românească, precum și lui Traian Chelariu, scriitor al cărui bust poate fi văzut la intrarea în Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava. Sub

regimul comunist T. Chelariu a fost marginalizat și a trăit ani de coșmar (zugrăvit parțial în jurnalul său), dar a scris și 500 de sonete, 30 de piese, lucrări în proză, de istorie și critică literară ce suscită interesul cititorilor și astăzi.

Ni s-a părut mai ieșită din comun personalitatea lui Partenie Masichievici (1887-1952), „un dezrădăcinat din Bucovina”, reactualizat prin tipărirea, recentă, a unui volum bilingv, în germană și română: *Skizzenblätter aus den Jahren 1940-1941. = Schițe din taberele de strămutare 1940-1941.* „Copac, ce dus în alt pământ, / se stinge pradă-amărăciunii / silit a se vedea dansînd / în ritmul odelor minciunii / azi o epavă doar și o povară, / de cei din jur abia răbdat, / de parcă de întreg războiul / el singur ar fi vinovat”, avea să scrie prin anii '50 P. Masichievici. Ca și sute de mii, milioane de români, a fost și el o victimă a Pactului Molotov-Ribbentrop, atîta doar că, după ocuparea Cernăuților de către Armata Roșie, nu a fost strămutat în Siberia, ci... în Silezia. Ce a avut de îndurat în Germania – sentimentul înstrăinării, dorul chinuitor de baștină – se poate afla din *Schițe...*, dar se poate deduce și din faptul că în 1941, odată cu revenirea în Nordul Bucovinei a autorităților române, P. Masichievici se întoarce în patrie. Iată însă că prof. univ. dr. Stan M. Popescu (alias Ovidiu Găină), originar din Solea, cu studii la Rădăuți, apoi la Cernăuți, mai tîrziu în Austria și în Germania, părăsind în 1946 România invadată de sovietici, nu s-a mai întors în patrie, stabilindu-se în Argentina. Face acolo o frumoasă carieră universitară și de cercetător în filozofie, psihologie, sociologie. Scrierile sale în română, marcate de un firesc sentiment personal, îmbrățișează opțiunea legionară, ceea ce se poate întrevădea și în unele titluri: *Legionarismul sau trăirea virtuților* (2001), *Lupta legionarilor împotriva invaziei sovietice în Bucovina. 1945* (2002).

La rubrica *Note de lector* sînt inserate 25 de consemnări (minirecenzii, adnotări) prezentînd tot atîtea cărți tipărite în ultimul timp la Suceava, Rădăuți, Cernăuți, Cîmpulung, dar și la Iași, Botoșani, București, Brăila, Timișoara. Autorul *Notelor de lector* este prof. Emil Satco, de altfel, tot el semnează și rubrica următoare: *Revista revistei*. Închide acest număr al revistei *Scriptum* rubrica *File de calendar bucovinean (ianuarie-martie 2007)*, îngrijită de Alis Niculică. Alți autori ai materialelor trecute de noi în revistă sînt (în ordinea apariției lor în sumar): Gabriel Cărăbuș, Paula Tudose, Eduard Țan, Nicole-

ta Tipa, Ion Filipciuc, Vasile I. Schipor, Petru N. Bărbuță, Victor N. Cossaris. O mână de oameni, care izbutesc să scoată o publicație de informare și de cultură de tip nou, o revistă captivantă, și datorită varietății conținutului, redactată la un apreciabil nivel profesional, într-un limbaj atractiv, unde nu e loc pentru monotonie sau plictiseală. Am fi sincer curioși să mai citim și alte numere ale revistei *Scriptum!*

De la Suceava am mai primit volumul *Cărți cu autograf în colecțiile secției „Fond Bucovina”* [al Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera” Suceava], vol. 1, de Eduard Țan (Suceava, 2006, 37 p., il.). Cum sîntem anunțați în *Cuvînt-înainte*, secția ce include cărți cu autografe s-a constituit încă în anii '70 ai sec. XX, căpătînd un statut „oficial” în 1991. Bibliografia suceveni proiectează o suită de publicații, vol. 1 al acestei serii avînd în vedere donațiile poezilor Constantin Ștefuriuc și Dragoș Vicol (evident, altul decît mereu precocel prozator, doctor habilitat și profesor universitar de la noi!). Sînt descrise în total 110 dedicații pe cărți de autori – celebri, relativ bine cunoscuți și mai puțin cunoscuți (nouă), din care motiv vom cita cîteva nume din primele categorii: Eugen Barbu, Laurențiu Fulga, Victor Tulbure, Geo Bogza, Ana Blandiana, Fănuș Neagu, Paul Anghel, Radu Cârnelci... Pentru a satisface curiozitatea unor bibliofili amatori de dedicații vom reproduce două, semnate de nume notorii ale literaturii române

contemporane:

- „Lui C. Ștefuriuc, poeziei și prieteniei sale – prietenia și proza mea, din toată inima. – Ana Blandiana, Sept. [19]82.”

- „Pentru nea’ Dragoș – Dumnezeu să-i dea pînă la 90 de ani numai insomnie și fîntîni la Sadova. – Îmbrățișări. 4 iunie [19]79. Fănuș Neagu.”

Cea de-a treia carte primită de la Suceava este și ea prima – dintr-un ambițios, solid proiect, de lungă durată, în baza căruia, așa cum aflăm din *Cuvînt-înainte*, „se va realiza bibliografia publicațiilor românești apărute în acest spațiu din 1865 (începînd cu

Foaia Societății pentru cultură și literatură română) și pînă în zilele noastre. Bibliografiile vor apărea în fascicule și vor putea fi consultate și prin internet. În paralel vom realiza și o bibliografie a materialelor apărute în revistele literare din țară despre Bucovina, precum și a cărților care tratează istoria Bucovinei în toate compartimentele sale”.

Avem în față prima fasciculă: *[Revista] Iconar. Cernăuți, 1935-1937* (Suceava, 2006, 38 p.), din serialul *Bibliografia Bucovinei*, anunțat la Suceava. Este, de fapt, primul număr al unei publicații semestriale

la Bibliotecii Bucovinei „I.G. Sbiera”, avînd în calitate de redactor pe Alis Niculică, iar ca autoare a copertei – pe Laura Pînzaru.

Considerată în genere ca o revistă „de dreapta” și „naționalistă”, dar și „estetizantă”, „decadentă” (autorii ei ar fi pus accentul pe formă, nu pe fond), *Iconar*, în scurta sa existență, a putut crea o anumită atmosferă, o stare de spirit ce a marcat intelctualitatea de creație – cel puțin în nordul Țării, în Bucovina. Aici a publicat Nae Ionescu articolul *Primejdia celor de pe urmă*, în care, printre altele, afirmă: „Naționalul e un sentiment și nu o doctrină”, „e o nouă formulă de viață”. Ce-ar avea de replicat la aceasta tot felul de globaliști, europeniști, newage-iști, respectiv CSI-ști, filoruși de croială kominternistă al căror număr nu e în scădere pe niciunul din cele două maluri al Prutului?

Răsfoind *Indexul de nume* de la sfîrșitul bibliografiei, ne putem da lesne seama că *Iconar* a avut printre autori, colaboratori sau simpatizanți multe somități ale literaturii, artei, culturii și filozofiei din România anilor '30 ai sec. XX – perioadă cu adevărat de glorie netrecătoare pentru aceste sfere ale activității umane: Lucian Blaga, Emil Cioran, Aron Cotruș, Radu Gyr, Nae Ionescu, Mihail Jora, Gheorghe Nandriș, Mircea Eliade, Constantin Noica, Vasile Pârvan, Ion Pillat, Sextil Pușcariu... Firește, sînt prezenți masiv redactorii revistei: Mircea Strei-

nul, George Drumur, Barbu Slușanschi, Vasile Posteuca, Liviu Rusu ș.a. Reținem și nume „claustrate”, „tabuizate”, pur și simplu, interzise în anii de comunism (sovietic și/sau ceaușist), dar în bună parte și în „epoca postdecembristă”: Corneliu Zelea Codreanu și Ionel I. Moța, ca să ne limităm la doar două personalități mai puțin ordinare ale perioadei interbelice.

Am rămas surprinși să descoperim că rubrica *Reviste* din *Iconar* (în fond, ceva în genul *Revista presei*) prezenta și unele publicații basarabene, de pildă, *Cuget moldovenesc* și *Glasul Basarabiei*. Rubrica a fost susținută mult timp de Mircea Streinul, așadar celebrul bucovinean, „iconarul nr. 1”, se interesa de noi ori, cel puțin, nu trecea indiferent pe lângă sursele de informații despre ce se întâmpla în Basarabia.

Și o ultimă remarcă: conform *Dicționarului presei literare românești. 1790-1990*, de I. Hangiu (ed. a 2-a, București, 1996), „primele trei numere [ale revistei *Iconar*] lipsesc din colecția BAR”. Autorul de la Suceava a găsit și aceste numere și le-a bibliografiat, ca și pe toate celelalte. Le spunem sincere felicitări dnei A. Niculică și celorlalți colegi suceveni pentru muncă, amintindu-le axioma că, pînă la urmă, orice efort nobil este într-un fel sau altul răsplătit.

(*BiblioPolis*. 2007, vol. 21, nr. 1)

OMAGIU BĂLȚEAN UNUI SAVANT DE LA CHIȘINĂU

Chiar dacă e mai mult chișinăuian – s-a născut la 30 iulie 1927, în comuna Bălăbănești, plasa Vadul lui Vodă, județul Lăpușna, iar studiile liceale le-a făcut în fond în capitala basarabeană – lingvistul, profesor universitar, academicianul Silviu Berejan are o mai veche relație specială cu municipiul Bălți, supranumit și „capitala de nord a Basarabiei”.

Acest amănunt, acest aspect al existenței dlui acad. S. Berejan a fost pus în evidență, comentat de mai mulți bălțeni, cu diferite ocazii. Reținem, pentru conformitate, o remarcă a dnei prof. univ. dr. Maria Șleahțișchi, decan al Facultății de Filologie a Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți: „Prezența dlui acad. Silviu Berejan la Facultatea de Filologie din Bălți, de mai bine de un pătrar de veac, a sporit spiritul academic al instituției noastre. Aflarea dînsului aici

ne-a atenționat asupra onestității și profunzimii actului de cercetare științifică [...], pentru că prezența dînsului a fost și este, înainte de toate, un model comportamental. Atent și generos cu spiritele mai tinere [...], domnul academician ne-a încurajat în ideile noastre temerare, a știut să se bucure de succesele noastre, lăsînd cercul inteligenței deschis în fața noutății științifice [...], cultivînd un sentiment de toleranță care i-a permis să disece valoarea – de impostură, înscriindu-se în acea structură de intelectual ce a fost cultivată încă de la mijlocul secolului al XIX-lea [...].”

Ce-l determină pe un savant, așezat comod în capitală, să facă de trei decenii naveta Chișinău-Bălți-Chișinău? Dacă e să rezumăm acest traseu, l-am puncta astfel. Din 1973 S. Berejan predă studenților-filologi de la Bălți un curs de lingvistică generală, precum și cîteva seminare de specialitate. În 1977 instituția bălțeană îi acordă gradul didactic profesor universitar. Ani la rîndul, veri la rîndul, S. Berejan a fost la Bălți șef sau membru de comisie – și la examenele de licență, și la cele de admitere. A fost conducător științific, consultant, coordonator, oponent, recenzent etc. la susținerea unor teze de doctor și/sau doctor habilitat în filologie, astfel încît mai mulți profesori bălțeni pot fi considerați și discipoli ai lui S. Berejan (A. Novac, I. Matcovschi, M. Ioniță, I. Manole, Gh. Popa ș.a.). În 1999, Universitatea „Alec Russo” i-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa – de altfel, S. Berejan fiind al doilea lingvist, după faimosul Eugeniu Coșeriu! – care s-a învrednicit de această înaltă demnitate.

În semn de prețuire a meritelor sale de cercetător și profesor și, fără doar și poate – drept recunoștință pentru atașamentul aparte al lui S. Berejan față de comunitatea studențească, profesoral-didactică și în genere intelectuală din Bălți, Biblioteca Științifică a Universității din Bălți, în colaborare cu Institutul de Lingvistică al AȘM, au editat în 2002 culegerea *Omagiu acad. Silviu Berejan (La 75 de ani)*, iar la finele anului 2005 – un original și cuprinzător volum *Academicianul Silviu Berejan. Biobibliografie**.

Vom menționa din capul locului că bălțenii au realizat o lucrare biobibliografică pe cînstă, cu adevărat solidă. Și nu ne referim nu-

* *Academicianul Silviu Berejan. Biobibliografie* / coord. Gh. Popa, alcăt.: M. Foteșcu, E. Scurtu; red. resp. E. Harconița: Univ. de Stat „Alec Russo”. Bibl. Șt.; Inst. de Lingv. al AȘM. Bălți; Chișinău, 2005. 287 p. : il. (Personalități universitare bălțene).

mai la volum – aproape 300 de pagini! Cartea are o structură gândită creator, cele trei compartimente ale ei punându-ne la dispoziție o prezentare complexă, poate chiar exhaustivă a vieții și activității de cercetător a lui S. Berejan, văzută nu numai prin prisma lucrărilor sale și/sau despre savant (circa 600 de titluri) sau a participărilor la diverse manifestări de talie națională, zonală și internațională (peste 200). Pentru a întregi portretul de exeget și profesor al lui S. Berejan, autorii biobibliografiei l-au plasat – firesc, dar și extrem de reușit – în anturajul altor lingviști: precursori, contemporani, învățăcei.

După un original preambul-argument (aprecieri date lui S. Berejan de colegii de breaslă din Iași) urmează *Partea I, Momente biografice*, care include: a) studiul *Din viața și opera acad. S. Berejan* (semnat de prof. univ. dr. hab. Gh. Popa); b) *Aprecieri date acad. S. Berejan*; c) *S. Berejan intervievat*; d) *Publicații ale acad. S. Berejan despre mentori, colegi, discipoli*. Merită o descifrare compartimentul b) al *Părții I*, în care sînt inserate circa 20 de referințe (note, impresii, aprecieri) despre S. Berejan – lingvistul, profesorul și omul, semnate de multe somități în domeniu, de alți specialiști de vază, inclusiv de trei personalități ale vieții universitare bălțene: rectorul USB acad. N. Filip, profesorii doctori M. Șleahtițchi și Gh. Popa.

Partea II se numește „*Inventarul*” *bibliografic al acad. S. Berejan* și are patru subcompartimente: a) *Publicații ca atare*; b) *Studii inedite ale acad. S. Berejan din ultimii ani*; c) *Participări la manifestări științifice*; d) *Contribuții la realizarea lucrărilor de doctorat*. La acest capitol am remarca includerea celor două studii inedite, din ultima vreme, ale acad. S. Berejan: unul consacrat ideilor lingvistice ale lui B.P. Hasdeu, și al doilea – o exegeză a principiilor de bază ale lingvisticii coșeriene, care sînt, în ultimă instanță, niște temeuri ale lingvisticii moderne din lume.

Partea III cuprinde o listă impresionantă a lucrărilor despre lingvistul nostru – din presa periodică, din reviste și lucrări de specialitate, din enciclopedii, dicționare, calendare etc. Se încheie *Biobibliografia* cu două clase de indici: *Indici de nume*, *Indici de titluri*. Mai menționăm și prezența în carte a unui bogat material iconografic, plasat atât în interior, cât și într-un caiet separat, pe nouă pagini de carte.

Să amintim numele celor care și-au adus contribuția la elaborarea și editarea acestei valoroase cărți de referință: prof. univ. dr. hab. Gh. Popa – coordonator; dr. Elena Harconița – redactor responsabil; Maria Fotescu, Elena Scurtu – alcătuitori; Galina Prodan, Maria Fotescu, Elena Scurtu – procesare computerizată; Maria Fotescu, Marcel Lefter – machetare computerizată; Silvia Ciobanu – copertă. *Biobibliografia Academicianul Silviu Berejan* este, neîndoios, o realizare de seamă a bibliografilor bălțeni. A văzut lumina tiparului într-o colecție pe care o editează de mai mulți ani Biblioteca Științifică a USB „Alec Russo” – *Personalități universitare bălțene* și avem toate temeiurile să spunem că astfel această colecție a fost norocos completată. Este adevărat: o personalitate ca S. Berejan poate servi ca o excelentă sursă de inspirație pentru o lucrare de anvergură! Pentru a se convinge de aceasta și cititorii noștri, vom creiona mai jos câteva aspecte din viața și munca de cercetător a Domniei Sale, unele amănunte fiind corelate cu bogatul material pe care ni-l oferă *Biobibliografia* recenzată.

* * *

Conform unei opinii a conaționalului nostru Eugeniu Coșeriu, tot el – și lingvistul numărul unu al răscrucii de milenii II-III, acad. Silviu Berejan este, la ora actuală, „savantul cel mai de seamă din R. Moldova [...], atât în ceea ce privește lingvistica generală (mai ales semantică), cât și în ce privește lingvistica românească, atât sincronică, cât și diacronică”.

Viața de cercetător a lui S. Berejan este legată de sfera academică – din 1956 pînă în prezent activează la institutul de specialitate al Academiei de Științe a Moldovei, numit actualmente Institutul de Filologie. A deținut diferite funcții, inclusiv pe cea de director al institutului (1987-2000), în prezent activînd în calitate de cercetător științific principal.

Domenii de cercetare: semasiologie, semantică generală, lexicologie, lexicografie, gramatică, lingvistică generală, lingvistică comparată, romanistică, slavistică, stilistică, istoria limbii, gramatică istorică, cultivarea limbii, ortografie, onomastică, sociolingvistică, etimologie.

S. Berejan a întemeiat în R. Moldova o școală de lexicologie și semantică, a fundamentat teoria echivalenței de sens a cuvintelor, a elaborat o metodă nouă de redactare a dicționarilor explicative. Aceste și alte preocupări de cercetător ale lui S. Berejan își găsesc reflectare în monografiile *Contribuții la studiul infinitivului moldovenesc* (Chișinău, 1962) și *Semanticeskaia ekvivalentnost' leksiceskih ediniț* (Chișinău, 1979), precum și în circa 400 de lucrări științifice tipărite: articole, studii, monografii, dicționare, manuale, recenzii, interviuri etc. – scrise în română, rusă, franceză, germană, inserate în publicații de specialitate din Chișinău, Moscova, Leningrad (Petersburg), Kiev, Sofia, Berlin, Praga, București, Iași, Cluj-Napoca, Suceava etc.

A colaborat sub diferite forme (coautor, coordonator, conducător, responsabil de ediție, redactor etc.) la elaborarea unor importante lucrări colective: dicționare (explicative, bilingve, etimologic), manuale (pentru licee, școli normale, universități), gramatici, culegeri tematice, omagiale etc.

Vom cita doar unele titluri de volume, mai ales de ultimă oră, deosebit de importante pentru lingvistica și filologia română din Basarabia, la care S. Berejan este implicat direct:

- *Dicționar explicativ uzual al limbii române* / Conducătorul lucrării: acad. Silviu Berejan. Ch. : Litera, 2000. 638 p.

- *Gramatica uzuală a limbii române* / Redactori responsabili: Mioara Avram și Silviu Berejan. Ch. : Litera, 2000. 351 p.

- *Lingvistica generală*: Man. pentru instituțiile de învăț. super. din republică / Silviu Berejan, Ion Dumeniuk, Nicolae Mățaș. Ch. : Lumina, 1985. 250 p. (Mai multe ediții).

- *Norme ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române* / (Coord., red. și revizia generală sub conducerea lui S. Berejan). Ch. : Lumina, 1990. 213 p.

- Coșeriu, Eugen. *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică: Trei studii* / Cu o pref. de Silviu Berejan și un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel. Ch. : Știința, 1994. 182 p.

• Iordan, Iorgu. *Romanskoe iazykoznanie: Istoriceskoe razvitie, techenia, metody* / Iorgu Iordan; trad. din română Silviu Berejan, Ion Mocreac. Moscova, 1971. 619 p.

Mai ales după 1989, acad. S. Berejan este o prezență energică în presa periodică de la Chișinău (*Limba Română, Literatura și arta, Flux, Timpul* etc.), cu articole și interviuri vizînd diferite aspecte ale sociolingvisticii: despre starea actuală, dramatică, a limbii vorbite în R. Moldova, despre necesitatea funcționării nestingherite a limbii oficiale (de stat) în toate sferele, despre primejdia promovării unor pseudoteorii lingvistice ca cea a „bilingvismului armonios”; motivează științific importanța promovării glotonimului **limbă română** cu referire la limba vorbită în R. Moldova ș.a. A se vedea, în acest sens, articolele și comunicările d-lui: *De ce limba exemplară din uzul oficial al R. Moldova nu poate fi numită „moldovenească”?* // *Limba Română*, 2003, nr. 4-10; *Cauzele ostilității față de limba română în societatea moldovenească actuală* // *Limba Română*, 2004, nr. 7-8; *Despre cauzele pierderii identității lingvistice și etnice într-o regiune ruptă din întreg* // *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*. Iași, 2002; *Există o singură limbă de cultură și ea are o singură denumire: limba română* // *Timpul*, 2002, 13 sept.; *Funcționarea oficială a două limbi în Republica Moldova – obstacol în calea integrării europene a acestei țări: (Privilegiul de a fi monolingv într-un stat cu două limbi folosite paralel)* // *Comunicare interculturală și integrare europeană*. Iași: Ed. Alfa, 2006; *Graiul din R. Moldova și limba literară română* // *Dacoromania*. Vol. 3-4. Cluj-Napoca, 1998-1999; *Regionalismul – factor ce subminează identitatea etnică și națională la populația românească din R. Moldova* // *Limba română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diasporă*. Iași, 2003 ș.a.

A participat cu referate și comunicări la numeroase congrese, colocvii, sesiuni, conferințe științifice, naționale și internaționale (peste 200 de manifestări). S-a impus și prin activitate didactică, ținînd cursuri de lingvistică și seminare de specialitate la universități din Chișinău, Tiraspol și, în special – la Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți. Sub îndrumarea lui S. Berejan și-au elaborat tezele științifice mai mulți cercetători: 16 doctori în filologie, cinci doctori habilitați; a fost consultant științific la cinci, referent oficial – la 10 teze de doctor, consultant și referent neoficial pentru circa 50 de doctoranzi și competitori.

Membru corespondent (din 1989) și membru titular al Academiei de Științe a Moldovei; membru de onoare al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Philippide” al Academiei Române (din 1999); Doctor Honoris Causa al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți (1999). Secretar de redacție al revistei academice *Limba și literatura moldovenească* din anul fondării ei (1958), din 1989 – redactor-șef, lui S. Berejan revenindu-i ideea schimbării, atunci, și a denumirii publicației – în *Revistă de lingvistică și știință literară*. Membru în colegiul de redacție al revistei *Limba Română* din Chișinău.

Acad. S. Berejan este traducător și/sau editor, responsabil de ediție, prefațator etc. al scrierilor unor lingviști de seamă ca B.P. Hasdeu, Vl. Șişmariov, Iorgu Iordan, Eugeniu Coșeriu. A scris multe studii și articole despre lingviști: precursori (B.P. Hasdeu, S. Pușcariu, E. Coșeriu, Vl. Șişmariov, R. Budagov, D. Mihalci), colegi de breaslă (N. Corlăteanu, A. Evdoșenco, Ion Dumeniuk, Ion Coteanu, Mioara Avram, Gr. Cincilei, B. Tucan, R. Piotrowski, Dan Mănuță, Anatol Ciobanu, Al. Dîrul, V. Marin, I. Ețcu), discipoli (C. Tănase, Gh. Popa). La rîndu-i, despre contribuțiile lingvistice și filologice ale lui S. Berejan au scris eminenti cercetători în domeniu ca multiacademicianul E. Coșeriu, acad. Marius Sala, prof. dr. Nicolae Saramandu (București), Dan Mănuță (Iași), O. Vințeler (Cluj-Napoca), acad. Anatol Ciobanu (Chișinău), acad. Iuri Stepanov, Anatoli Domașnev (Moscova), Klaus Bochmann (Leipzig), Maria Manoliu-Manea (Academia Româno-Americană, SUA) ș.a.

La acest capitol vom menționa că încă în anii de regim sovietic, atunci cînd literatura și știința clasică românească erau la noi, în R. Moldova, prohibite sau tratate cu vigență bolșevică, S. Berejan a fost cel care a comentat amplu opera lingvistică a lui B.P. Hasdeu, scriind o prefață bine documentată și obiectivă: *Studiul lui B.P. Hasdeu „Principii de lingvistică”* – în volumul B.P. Hasdeu. *Principii de lingvistică*. Chișinău, 1974. Peste ani, avea să revină la acest subiect de interes major, accentuînd abordarea inițială și anume – scrierile lingvistice ale lui Hasdeu în contextul unor preocupări moderne, novatoare, originale, general-europene, care aveau să contribuie la o importantă schimbare de viziune filologico-lingvistică. Avem în vedere studiul *B.P. Hasdeu – precursor al ideilor saussuriene în spațiul lingvistic românesc*, care a avut la bază o comunicare ținută în aprilie 2002, la

conferința științifică internațională *B.P. Hasdeu – Uomo Universale*, la Universitatea din Cahul. De altfel, acest studiu al lui S. Berejan este tipărit în premieră în *Biobibliografia* de la Bălți, sub genericul *Texte inedite*.

Personalitatea lui S. Berejan este prezentă în enciclopedii, dicționare și ghiduri de specialitate, elaborate, respectiv, tipărite la Chișinău, București, Moscova, Paris, Viena, Berlin etc.

„*Cartea de vizită*” a științei lingvistice din R. Moldova, așa cum apare ea în alte țări [...] o datorăm în cea mai mare parte autorității științifice a academicianului S. Berejan” (prof. univ. dr. hab. Gh. Popa).

(*BiblioPolis*. 2007, vol. 21, nr. 1)

TOTUL DESPRE COMUNICARE, DE LA „A-ROND” PÎNĂ LA „ZVON”

Deși, în ultimii ani, am văzut mai multe lexicoane similare, din punctul de vedere al tematicii, am luat numaidecât să văd / să studiez și acest dicționar^{*}, cu totul recent: recunosc, m-a atras, mai întâi, execuția poligrafică de impecabilă calitate, coperta lui, cu deosebire. Când l-am răsfoit, mi-am zis că este interesant... După ce am prins a-l citi mai atent, am constatat îndată că e un instrument de lucru comod și util. Când am întors ultima filă, din obișnuință, am luat cartea de la capăt, ca să descopăr, stupefiat și dezamăgit, că volumul are un tiraj de numai 400 (patru sute!...) de exemplare. Un tiraj insuficient pentru Basarabia, darămite pentru Țară, cu vreo 20 de milioane, inclusiv sute de mii de tineri implicați direct în comunicarea de tot felul, în știința și practica informării?...

Cineva îmi va reproșa că, vezi Doamne, cartea în cauză are un destinatar cumva specific, fapt indicat și de către doamna autoare în *Argument*: „*Acest dicționar este [...] destinat elevilor din ultimii ani de liceu, studenților și masteranzilor din facultățile în care se studiază comunicarea și fenomenele din mass-media.*” Oricum rămânem la opinia că tirajul este infim... unde mai pui că în același *Argument* se menționează, pe bună dreptate, că „în lumea contemporană, definită drept

* Craia, Sultana. *Dicționar de comunicare, mass-media și știința informării*. București : Ed. Meronia, 2008. 214 p.

„societatea informației și comunicării”, se formează noi categorii de specialiști și viitori profesioniști în informare-comunicare”.

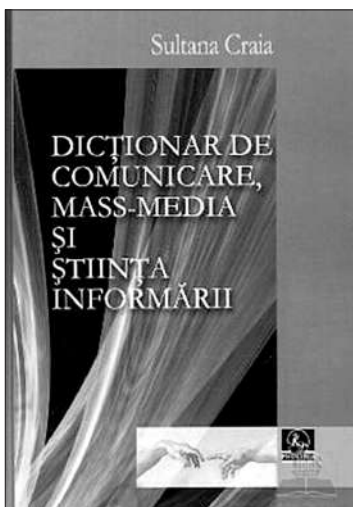
Cu speranța, poate și cu certitudinea că Editura „Meronia” din București va scoate încă un tiraj, dacă nu chiar câteva tranșe noi, să-i facem, o succintă prezentare volumului recent apărut.

Cartea este structurată astfel: se deschide cu *Argumentul* de care am amintit deja, continuă cu un *Dicționar A-Z* (lexiconul propriu-zis), după care urmează două compartimente inedite: *Personalități, școli, instituții și Competențe în comunicare*. Se încheie, firesc, cu o *Bibliografie* cuprinzând circa 50 de titluri, între care găsim și trei cărți ale dnei Sultana Craia: *Teoria comunicării*, București, 2000; *Tehnici de informare și comunicare*, București, 2006; *Introducere în teoria comunicării*, ed. a 3-a, București, 2008. Nu ne-am oprit întâmplător la acest segment de *Bibliografie*: la noi, îndeosebi tinerii studioși, tratează cu o atenție sporită lucrările autorilor consacrați; în condițiile în care în acest volum lipsește o cât de sumară prezentare a autoarei, e bine să se știe că dna Sultana Craia este un specialist versat și afirmat în domeniu.

Fiecare din compartimentele cărții recenzate prezintă un anumit interes, unul specific. Cineva ar putea găsi extrem de utilă *Bibliografia*, cu titluri, în genere, de ultimă oră, în română, dar și în franceză și în engleză. Tinerii care intenționează să facă studii în domeniile

informării, comunicării, mass-media etc. vor citi, poate, în primul rând, grila competențelor necesare în diferite tipuri de comunicare – aceasta le va ajuta să se autoevalueze și să-și facă mai ușor proiectele de studii ulterioare. Unii vor zăbovi asupra paginilor despre personalități, școli și instituții din domeniul sau domeniile mass-media.

Mie personal mi-a reținut cel mai mult atenția compartimentul pe care l-aș numi *de bază*, *Dicționarul* ca atare, și la el doresc să mă refer mai pe îndelete. Curios, simbolic, se des-

chide acest compartiment cu lămurirea unui termen absolut modern, neînregistrat încă, în multe surse lexicografice și / sau de referință (*DOOM*-ul Academiei Române, ed. a 2-a, București, 2005, nu-l fixează): „**a-rond**”, cunoscut și prin expresia de jargon (deocamdată) „**coadă de maimuță**”, și se încheie cu un străvechi cuvânt-fenomen care s-ar părea că nici de explicație nu are nevoie: **zvon**. „Pe drumul dintre **a-rond** și **zvon**” întâlnim numeroși termeni ce ar putea fi calificați drept comuni, în genere (destul de bine) cunoscuți persoanelor implicate în vreo activitate ce ține de informare-comunicare: *alineat, bancă de date, (~ de imagini; ~ de informații; ~ de sunete etc.), bibliografie, bibliologie* și alte noțiuni îngemănate, *broșură, carte, casetă, (~ redacțională, ~ tehnică), catalog, CD-ROM, dezmințire, dicționar, emisiune, eseu, ex-libris, fișă, (~ biografică), gazetă, imagine, internet, jurnalism, jurnalist, lectură, machetă, manuscris, opinie, pliant, poștă electronică (e-mail), prefață, presă, publicitate, radio, recenzie, reporter, revistă, scenariu, sondaj de opinie, știre, talk-show, televiziune, tipar, tiraj, videotecă, ziar* ș.a.

Prezența, în *Dicționarul* recenzat, a acestei categorii de noțiuni – oricât de frecvente ar fi ele în vocabularul nostru și ocricît de bine cunoscute – are o dublă motivare. În primul rînd, pentru că în această lucrare de specialitate li se dă, prioritar (sau poate chiar exclusiv), explicații ce țin de accepțiunile caracteristice domeniului (domeniilor) de referință. În al doilea rînd, adeseori includerea lor aici comportă anumite informații sau precizări suplimentare, fie și adiacente, însă deosebit de importante pentru cei angajați în respectivele domenii. Bunăoară, pe termenul **coréctor**, autoarea fixează și accentul – pe „e” – atîta timp cît multă lume mai zice „franțuzește”, „**corectór**” – cu accentul pe „o”. Tot așa, cuvîntul **cameraman** – parcă arhicunoscut, mulți îl pronunță *cameroman*, probabil prin asociere cu unele noțiuni ce conțin prefixoizii *aero-, info-, meteo-* etc. La termenul **conotație**, destul de cunoscut și des utilizat, cu sensul „apariția (sau atribuirea) unei semnificații nuanțate (eventual – inedite, insolite)”, ni se precizează că este destul de recent, fiind introdus în uz în anul 1933, de către lingvistul american L. Bloomfield (1887-1949). De altfel, din acest *Dicționar* al dnei S. Craia am mai aflat și alte delimitări cronologice: bunăoară, că noțiunea *ex-libris* se utilizează în spațiul cultural românesc încă din secolul XVII... (eram convins că este cunoscut la

noi de pe la răscrucea sec. XIX-XX!...), iar neologismul **infosferă**, desemnând „ansamblul rețelilor și structurilor de informare (surse, canale, receptori) care acoperă planeta în societatea informației”, a fost pus în circulație (poate și „născocit”, format) de cunoscutul bibliolog Gheorghe Buluță, în 1998. Mulți, tot mai mulți oameni fac apel la serviciile proiectului cu caracter enciclopedic *Wikipedia*, la a cărei realizare contribuie internauți din întreaga lume, prevalând, se pare, autori „locali”, buni, subtili cunoscători ai realităților (personalităților, fenomenelor etc.) „proprii”, naționale, ale patriei lor. Această particularitate conferă *Wikipediei* un grad sporit de autenticitate, poate și de originalitate și, desigur – mai multă credibilitate. Nu știu câți beneficiari sînt la curent că proiectul *Wikipedia* a fost inițiat cu totul recent – la 15 ianuarie 2001, ca în 2007 să conțină deja peste două milioane de articole. Versiunea română – www.wp.ro – a luat ființă la 12 iulie 2003, avîndu-l ca prim administrator pe dl Bogdan Stănescu (să-i dea Domnul multă sănătate și forță de muncă!), în prezent incluzînd peste 100 000 articole, cu o medie de 50 de mii de accesări pe an.

Toată (sau aproape toată) lumea zice la noi **spot publicitar**, cei mai mulți fiind sincer convinși că așa e bine. Dna S. Craia ne atenționează că îmbinarea în cauză este un pleonasm; așadar, e suficient să spunem **spot**. E bine să reținem și o delimitare necesară la folosirea termenilor (aproape) omofoni și omografi **index – indiciu**. *Indexul* (la plural – *indexuri*) este acea listă alfabetică sau tematică de la sfîrșitul unei bibliografii sau al altei cărți; pe cînd *indiciu* (plural: *indici*) este un „element perceptiv purtător de informație”, „un fapt sau anumite fapte / probe / dovezi; un semn, un obiect, o urmă”; „o particularitate” – mai adăugăm noi. Păcat că nu ne dumerește autoarea și în privința noțiunii **indice** (plural – **indici**), care înseamnă, în primul rînd, *număr*, avînd și alte semnificații similare în matematică, dar confundat adeseori cu *indexul* din bibliografie.

O serie de termeni din cartea recenzată de noi constituie pentru vorbitorii din Țară niște banalități, pe cînd pentru românii din teritoriile înstrăinate aceste banale lexeme ar fi niște revelații. Bunăoară, cîți lucrători ai industriei poligrafice de la noi știu de **ozalid**? Ei bine, așa se numește în română *sinka* rusească. Pînă mai ieri-alaltăieri mulți colegi de-ai mei de breaslă se căzneau să găsească echivalentele românești pentru noțiuni rusești ca *vrezka* sau *vstavka*. Le găsim în

Dicționarul dnei S. Craia: *manșetă, șapou...* Plus, adăugăm noi: *interpolare, inserțiune*, astea comportînd anumite nuanțe, dar nu e cazul să intrăm în amănunte aici. Și subsemnatul, și alți colegi de jurnalism utilizam cuvîntul „*restanțe* (din tirajul necomercializat sau nedifuzat al unui ziar, al unei reviste)”. Abia după 1990 am prins a spune *retur* (pl. *retururi*) și acest *Dicționar* ne sugerează că mergem pe calea cea dreaptă. Într-o sferă mai largă – a muzicii, concertelor, spectacolelor muzicale, a showbiz-ului – noi, basarabeni utilizăm curent, frecvent, un termen din rusă: „*fonograma*”. În Țară se folosește un englezism: *playback* (pronunțat *pleibec*), acesta fiind antonimul, opusul lui *live* (alt cuvînt englez... a se citi: „laiv”), dar care poate fi ușor înlocuit și cu o îmbinare neoașă: „a cînta *pe viu* (nu *playback*, adică mimînd, imitînd cîntatul pe viu)”.

Unii termeni ni se par cunoscuți, poate chiar foarte bine cunoscuți, însă, priviți prin prisma *Dicționarului*, ei ne apar mai altfel... mai bogați în conținut, adeseori cu nebănuite completări, precizări, sau, mai simplu spus – cu alte conotații decît cele pe care le știam / le știm. Pentru a vă convinge de sinceritatea acestei aserțiuni, citiți definițiile unor noțiuni ca **blog, carte, comunicare, curriculum vitae, fereastră, format, manipulare, plan, relații publice, știre, talk-show** etc., etc.

Orice dicționar, pe lîngă bucuria descoperirii unor fapte noi, inedite; pe lîngă confirmarea unor adevăruri și înlăturarea unor dubii, generează și anumite reticențe sau nedumeriri.

Nedumeririle noastre, în cazul *Dicționarului* dnei Sultana Craia, sînt de două, dacă nu de trei feluri. Prima nelămurire ar fi: cît de motivată este includerea în lexicon a unor cuvinte-termeni care, în opinia noastră, au (dacă au) niște legături foarte vagi sau cu totul tangențiale cu domeniul, cu obiectul cercetării autoarei? Iată doar cîteva din acestea: **bîrfă, blestem, bocet, compliment, delațiune, a huli, jurămînt, minciună, miting, monden, ovație, poliglot, popularitate, regulament, rugăciune, subversiv, testament, a vocifera ș.a.m.d.** A doua nedumerire: în dreptul multor termeni, neologisme de origine britanică și / sau americană, se face precizarea: „*fără echivalent în limba română; s-ar traduce ca... / prin sintagma...*”. Un dicționar devine și un propagator al unor termeni ori sensuri noi. Nu credem că ar fi cazul să se popularizeze prea multe „străinisme”, unele cu totul difi-

cile, ciudate – și ca scriere, și ca pronunție –, suficient să amintim de: **backrop**, **back-to-back**, **couch potatoe**, **double page spread**, **follow-up**, **soap-opera**, **stripping**, **teaser** etc. Unde mai pui că traducerea sugerată de autoare au șanse reale de a deveni noțiuni echivalente neaoșe, motivate din toate punctele de vedere. Se pare însă că dependența noastră de unii termeni străini este prea de tot mare: în *Dicționarul* recenzat se explică cuvântul **imprimantă**, dar și sinonimul englez al acestuia – **printer**; ni se lămurește ce este un **rezumat**, dar se impune – inutil, credem – și englezismul **abstract**; de prisos măcar și din motivul că provoacă unele confuzii, în română existând de mult adjectivul **abstract**. De altfel, așteptam să găsim ceva similar și în cazul dubletelor **calculator** – **computer**, însă, spre marea noastră uimire, ambele sînt lipsă în carte, cum nu este nici frantuzismul **ordinator** („basarabenismul” *computer* nici nu avea cum să nimerească într-o asemenea lucrare!...). Și cum tot am ajuns la capitolul absențe (ar fi a treia nedumerire a noastră), vom face o scurtă listă de sugestii pentru o nouă ediție a *Dicționarului*. Dacă este în lexicon **prefață**, ar fi normal să fie și sinonimele (oricît de relative) **cuvînt-înainte**, **cuvînt introductiv**, **argument**, poate chiar și arhaismele **predoslovie**, **precuvîntare**, precum și antonimul **postfață**. Dacă ni se explică ce înseamnă **titlu** și **subtitlu**, parcă s-ar cere să fie lămurite și **avanti-tlu**, **intertitlu**, **supratitlu**. Nu credem că s-a renunțat deja la termenul **mass-media**, de aceea considerăm că ar trebui inclus în *Dicționar*, ca și alte noțiuni de uz curent în domeniu, precum **audiovizual** sau **mo-tto**, **cursor**, **tastă**, **tastatură** etc. Am sugera și o omisiune: *a însera* (de la p. 118), care e prezentat ca sinonim al lui *a însera*, or, nu e chiar așa: *a însera* înseamnă, într-adevăr, „a introduce, a include ceva (într-un text, într-o alocuțiune etc.)”, pe cînd *a însera* rămîne cu vechiul său sens de „a se face seară”.

Astea fiind spuse / scrise, evident, se impune o concluzie. Am luat cunoștință, zilele acestea, de un *Dicționar* bun, util, accesibil și captivant ca manieră de expunere / explicare a materiei. Este cel alcătuit de dna S. Craia. Tocmai avînd în vedere virtuțile noii cărți, am și scris consemnarea de față: să fie mai cunoscut, să-l caute și să-l folosească un număr cît mai mare de colegi, în primul rînd – cei mai tineri și mai cutezători decît generația mea. Autoarei, dnei Sultana Craia, nu ne rămîne decît să-i spunem sincere felicitări pentru travaliu și, în mod

special – pentru că și prin această carte Domnia Sa a făcut un mare bine basarabenilor, cel puțin nouă sau mai ales nouă, cei privați decenii multe la rînd de dreptul natural de a ne cunoaște limba română în toată splendoarea și bogăția ei.

(*BiblioPolis*. 2008, vol. 28, nr. 4)

FENOMENUL INFORMAȚIONAL PUS ÎN FAȚA INTERDISCIPLINARITĂȚII, TRANSDISCIPLINARITĂȚII ȘI MULTIDISCIPLINARITĂȚII

Recent, vasta și consistenta bibliografie a dlui prof. univ. dr. Ion Stoica s-a completat cu o nouă și puțin obișnuită carte. Neobișnuită măcar și din motivul că această *Scurtă introducere la o enciclopedie a informației* anunță, oricît de indirect, apariția a încă unei cărți cu aceeași arie tematică, cu aceeași deschidere enciclopedică, dar deja una de sinteză, din cele care, de regulă, sînt elaborate de un colectiv de autori. Cînd ne gîndim însă că Ion Stoica are la activ mai multe volume de autor care, în mod normal ar trebui să fie scrise de o echipă, ne putem aștepta, peste un an sau cîțiva ani, la Enciclopedia anunțată în titlul noului volum, pe care dorim să-l prezentăm în continuare*.

Ca și majoritatea cărților de autori ce se respectă, și *Scurta introducere la o enciclopedie a informației* se deschide cu un *Cuvînt-înainte*, care însă, fiind scris de prof. Ion Stoica, este un solid studiu științific, așa cum ni s-a părut nouă – cu elemente de odă (sau de imn, de elogiu, de *laudatio*) informației, pentru „cea mai banală și mai enigmatică noțiune a lumii moderne, teritoriul cel mai plin de drumuri și cel mai haotic, universul întregului și al detaliilor, al forței și al neputinței” [p. 5], cum califică autorul, din chiar capul locului, informația. (Menționăm și noi, din start, că în această carte dl prof. dr. Ion Stoica are foarte multe definiții, calificări, caracterizări ale fenomenului informației, fiecare prezentare nouă beneficiind de alte și alte precizări, completări, nuanțări...) Autorul consideră că în epoca actuală informația a fost *redescoperită*, această *redescoperire* fiind „una din-

* Stoica, Ion. *Scurtă introducere la o enciclopedie a informației*. Constanța: Ex Ponto, 2010. 159 p.

tre cele mai mari victorii ale spiritului uman, care și-a găsit astfel un complice pe măsură” [p. 6]. Tocmai din această cauză, „*studiul informației este încă la început*”, făcându-se simțită astăzi *absența unor modele critice de abordare*, ca și *tergiversarea lansării și impunerii unor deslușiri*.

„Probabil că, informația va rămîne multă vreme indicatorul paradoxal al creșterii cantității de incertitudine”, consideră autorul, ca să continue: „[iar] adevăratele ei valențe, cele calitative, rămîn ascunse în spatele unor procese care ar putea fi adunate într-o teorie a secretelor pe care le intuim

vag, dar pe care nu le putem descoperi” [p. 6]. Recunosc, franc: am rămas bulversat, contrariat, citind aceste constatări. Nu numai din motivul că mi se părea – ca și multor altor colegi de breaslă din sfera mass-media – că în domeniul informației totul este de mult clar... Prof. Ion Stoica ne convinge de contrariu, menținându-se însă pe linia unui calm profesional, al unei resemnări, de vreți, pentru că „informația se valorizează numai în raport cu o incertitudine”, iar „valorizarea informației nu se încheie, de fapt, niciodată; este, potențial, permanent deschisă” [p. 7]. Problema stă nu atât în studierea, investigarea, diseminarea, limpezirea informației, cît în cercetarea și buna cunoaștere a proceselor informaționale, deoarece „cunoașterea mai profundă a proceselor informaționale este o modalitate de a spori relevanța și valoarea informației. Cu cît mai multe filtre vor interveni în mișcarea informației, cu atît valoarea generală a informației va crește. Filtrele nu sînt bariere, ci porți deschise către direcții diferite, către cîmpuri și modalități de intermediere diferite, prin care informația trece, încercîndu-se de sensuri și de potențialul uriaș al întrebărilor”.

Cînd am văzut noua carte a prof. Ion Stoica, m-am gîndit că avem a face cu o prezentare în stil enciclopedic, lexicografic, *descriptiv*, a principalelor noțiuni, fenomene, nume, probleme, fațete, aspecte, po-

sibil și amănunte ale informației. Nu am exclus nici abordarea savantă, analitică, a fenomenului, a proceselor informaționale, atîta doar că i-am rezervat acesteia un loc sau un plan secund. Și, recunosc, am greșit, căci *Scurtă introducere la o enciclopedie a informației* este, în primul rînd, un studiu analitic, o scriere bazată pe investigare, pe o abordare filozofică, aprofundată, a fenomenului informațional.

Informația, mai precizează autorul nostru, „este o realitate prea complexă și prea versatilă pentru a fi tratată și înțeleasă ca urmare a utilizării unui singur unghi de vedere”, amintind, în context, „clasificarea pe fațete” a indianului S.R. Ranganathan, care anunțase și afirmase necesitatea „modelului polifațetat” de abordare a fenomenelor, nevoia de „analiză poliunghiulară” a acestora. Chiar dacă „despre informație se poate scrie oricînd, oriunde și în orice fel”, „niciodată enciclopedismul și universalismul nu și-au găsit o reprezentare mai adecvată”, inclusiv din motivul că „informația a fost legată de toate stadiile dezvoltării umanității, a fost expresia profundă a vieții oricărei comunități, indiferent de colțul de lume în care a trăit această comunitate, și a fost oglinda oricărui mod de a gândi și a acționa” [p. 10].

După aceste deslușiri, Ion Stoica ne explică și ce reprezintă noua lucrare a Domniei Sale: „*Scurtă enciclopedie...* nu vrea să sublinieze, încă o dată și inutil, dimensiunile greu de cuprins ale fenomenului informațional, ci își propune să facă mai evidentă atît nevoia de abordare permanent deschisă a acestui fenomen, cît și posibilitățile uriașe pe care le oferă universul de metode al diverselor spații ale cunoașterii. Informația este teritoriul cel mai favorabil interdisciplinarității, transdisciplinarității și multidisciplinarității. De fapt, acest univers al metodelor formează un instrument enciclopedic, cu un potențial operațional permanent deschis.”

Plecînd de la premisa că „permanenta abordare enciclopedică a informației nu poate fi decît productivă și va oferi, cu certitudine, un răspuns din ce în ce mai bogat, privind imperatiile organizării și utilizării informației”, convins că „la considerarea mai amplă și mai sistemică a fenomenului informațional pot participa, esențializîndu-și experiențele și perspectivele, toate categoriile de actanți ai informației, de la structurile dedicate pînă la profesiile implicate în dezvoltarea cu rost a energiei intelectuale” [p. 12], Ion Stoica ne propune în noua sa carte „peste 30 de unghiuri de abordare”, acestea fiind niște „su-

gestii referitoare la modul în care metodologiile contemporane, din diverse cîmpuri de cunoaștere, ar putea contribui la creșterea potențialului sociouman al utilizării informației” [p. 13].

Așadar, 33 de microeseuri și tot atîtea „unghiuri de abordare”, respectiv, „cîmpuri de cunoaștere”. „Unghiurile” sau „cîmpurile” profesorului Ion Stoica sînt reprezentate prin niște sintagme din două cuvinte, din care unul e un substantiv la nominativ, iar al doilea, – la genitiv, acesta din urmă fiind *informație*. Ni se oferă ocazia rarisimă de a ne familiariza cu o mulțime de forme, modalități de „converțire” a informației în cele mai diferite spații, de la *Arhitectura informației* și pînă la *Virtualizarea informației*. Vrînd-nevrînd, în timpul lecturii, și mai ales după parcurgerea textelor, am clasificat „îmbinările din două substantive, unul în nominativ, altul în genitiv” în trei grupuri convenționale: a) sintagme (îmbinări) firești, cunoscute, așteptate; b) sintagme (îmbinări) mai puțin firești, mai puțin cunoscute, mai puțin așteptate; c) sintagme (îmbinări) nefirești, necunoscute, neașteptate.

În prima categorie am inclus sintagmele, respectiv, eseurile: *Bibliografia informației*, *Biblioteconomia informației*, *Comunicarea informației*, *Conservarea informației*, *Cultura informației*, *Industria informației*, *Istoria informației*, *Lectura informației*, *Politica informației*, *Semantica informației*, *Sociologia informației*, *Știința informației*, *Tehnologia informației*, *Virtualizarea informației* etc. Este, neîndoios, compartimentul cel mai bogat, și nu numai prin numărul de articole. Bogăția materialului rezidă cel mai mult în expunerea unor sinteze de gîndire și viziune, adînci și de multe ori surprinzătoare, dacă nu chiar răscolitoare, asupra fenomenului analizat. Vom cita cîteva abordări ale autorului din eseu *Lectura informației*, pe care, cel puțin subsemnatul, înainte de a-l citi, credea că știe cîte ceva din materie, dar după lectură m-am gîndit la cîtă dreptate a avut filozoful ce declarase franc, poate chiar dezarmant: „Eu știu că nu știu nimic!...” (... în multe domenii, inclusiv în cele reprezentate de savanți de talia prof. Ion Stoica):

- „Abordarea lecturală a unui conținut informațional este determinată de o multitudine de aspecte care transcend simpla decodare. Spectrul informațional propune și folosește multe metode de lectură, nu totdeauna congruente [...]”;

- „Lectura informației are constrângeri și libertăți impuse atât de natura codului, cât și de competențele, de mijloacele și de obiectivele receptorului [...]”;
- „Mediul informatic contemporan impune caracteristici noi lecturii informației. Intermediarii trebuie să se adapteze la cerințele speciale de flexibilitate, de viteză, de navigare, de cunoaștere a tipologiei obiectelor informaționale, de înțelegere a virtuților și dezavantajelor efemerității unor repere și a particularităților integrative ale infosferei. Energiile lecturii sînt legate de mediul lecturii, de performanțele tehnologiilor implicate și de competențele receptării”;
- „Lectura informației face parte din existența omului contemporan. Problemele care necesită aprofundări permanente se referă la domeniile și modalitățile lecturii, la necesitatea îmbinării dintre abordarea criptică și abordarea hermeneutică, ambele determinate situațional și la fel de utile. Educația pentru lectură trebuie să fie o pledoarie pentru selectivitate, pentru lectura participativă, profundă, analitică, sistematică, legată de conținuturi de idei care stimulează virtuțile superioare, care propun modele umane pilduitoare, care cultivă adevărul, frumosul și valorile umanismului” [p. 99-102].

În convenționala categorie *b*) *sintagme (îmbinări) mai puțin firești, mai puțin cunoscute, mai puțin așteptate* am „plasat” eseuri ca *Dreptul informației, Ecologia informației, Etica informației, Filosofia informației, Managementul informației, Matematica informației, Pedagogia informației, Sinergia informației*. În această situație, un potențial cititor al acestei consemnări, dar și al cărții lui Ion Stoica (sau care ar fi luat cunoștință barem de sumarul volumului), așteaptă, firește, să afle ce a nimerit în a treia categorie: *c) sintagme (îmbinări) nefirești, necunoscute, neașteptate*. Cred că nu puțini ar fi mirați să citească îmbinări de cuvinte precum: *Chimia informației, Fizica informației, Gramatica informației*. Cît de neașteptat, surprinzător și totuși firesc se pot înscrie multe (dacă nu toate) „alături nefirești” din categoriile „mele” *b*) și *c*) ne-o demonstrează cîteva trimeteri aleatorii din eseu *Gramatica informației*:

- „Întîlnirea dintre informație și gramatică este, de fapt, întîlnirea dintre conținuturi și forme, dintre libertăți și constrângeri [...]”;

- „Într-o realitate temperată, gramatica nu e însă decît o condiție socializată a informației, la nivelul celor doi poli fundamentali ai comunicării: emisia și recepția. Celelalte zone includ detalii”;
- „Construcția de sensuri, de înțelesuri și determinări este scopul major al informației gramaticalizate, nu menținerea unor singularități și nici intrarea în tipare prestabilite și rigide. Dar, ca și exigențele normative, flexibilitatea gramaticii are limite impuse de imperativele comunicării” [p. 79-81].

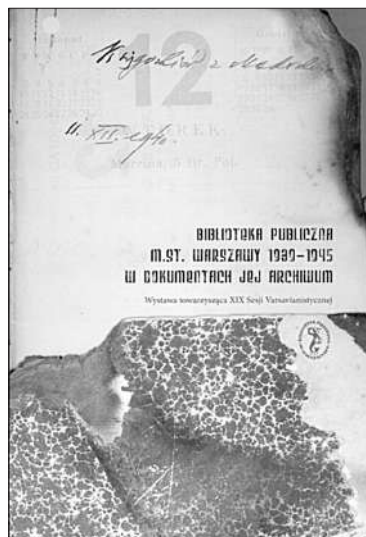
Ca și în alte scrieri de specialitate, prof. Ion Stoica a adoptat și în *Scurta introducere la o enciclopedie a informației* un stil elegant, plasticitatea expunerii se revarsă armonios peste pagini, procurînd cititorului o adevărată delectare numai din acest punct de vedere. Textele sînt construite din narațiuni ce oscilează între delimitări de ordin filozofic, varietate și rigoare enciclopedică și o poziție clară, inconfundabilă de savant și de Om al Cetății, toate astea conferindu-le un spor de calitate – pentru viziunea unui specialist – și un spor de atractivitate, pur și simplu, pentru perceperea unui cititor comun. De aceste virtuți ale lucrării (ale lucrărilor!) lui Ion Stoica își pot da seama și cititorii ce abia urmează a cunoaște opera distinsului profesor universitar, savant și manager în bibliologie, de la București. Îi rog numai să citească mai atent citatele din recenta sa carte, pe care le-am reprodus în acest text nu că în abundență, ci cu generozitate, fiind pus în situația de a le selecta după principiul „Multum in parvo”.

Spuneam la începutul acestei tablete că ne-am putea aștepta la extinderea – ca volum, ca teren de valorificare tematică etc. – a acestei cărți, într-un viitor apropiat, eventual, prin implicarea unei echipe, îndrumată de prof. Ion Stoica. După lecturarea mai atentă a cărții mă văd nevoit să-mi modific substanțial ori chiar să-mi retrag aserțiunea de la început, pentru că o asemenea lucrare poate fi dezvoltată numai și numai de Ion Stoica. Doamne ajută în tot ce faceți, Domnule Profesor al nostru, de la București.

(*BiblioPolis*. 2011, vol. 39, nr. 2)

NOI PUBLICAŢII BIBLIOGRAFICE DIN POLONIA

Există în lume state în care capitala se identifică cu țara însăși: Parisul este Franța (și invers), Budapesta e Ungaria, Viena e Austria, Riga e Letonia, Atena e Grecia, Tokio e Japonia, Erevan este Armenia etc. Există însă și destule țări ale căror prestigiu și măreție sînt disputate de două orașe mari și importante, uneori ambele avînd statut (oficial sau neoficial; în trecut sau în prezent) de capitală: Rusia, cu Moscova și Petersburgul, China (Beijing și Shanghai), Israel (Tel Aviv și Ierusalim), Lituania (Vilnius și Kaunas), Estonia (Tallinn și Tartu), Brazilia (Rio de Janeiro și Brasilia), Canada (Ottawa și Montreal)... Mai puține, dar sînt în lume și state cu trei centre urbane avînd rol sau importanță de capitală, și vom aminti, în context, de Olanda (cu Haga, Amsterdam, Rotterdam) sau de Australia – pulsul vieții se ia, în această țară, la Canberra, Melbourne și Sydney. Am făcut acest excurs geografic pentru că și Polonia – obiectul articolului nostru – se numără printre țările „cu două capitale”: una veche, Cracovia, alta „nouă”, Varșovia. Cracovia este, în general, considerată capitala trecutului glorios al Regatului Polon, mai fiind și obiectivul cultural numărul unu al polonezilor. Este Cracovia, în egală măsură, și un obiectiv cultural-istoric, dar și emotiv, sentimental, al poporului polon, aproximativ cum e pentru ruși Petersburgul versus Moscova. Am scris „aproximativ” pentru că paralela nu poate fi una totală: din cărțile și articolele citite, din observațiile personale, polonii au o fascinație a Cracoviei, ca simbol al unei istorii glorioase, impresionante, spectaculoase, dar și pentru Varșovia nutresc o pasiune aparte – ca centru al rezistenței și renașterii naționale. „*Sławna Warszawa*” – „*superba*” sau „*glorioasa Varșovie*”, așa o numesc curent polonezii, probabil și pentru faptul că în anii ultimei conflagrații mondiale destinul Varșoviei s-a

identificat cel mai mult cu soarta țării și a poporului polon – dezmembrat, înrobit, umilit, schingiuit... Aici, la Varșovia, s-au acumulat cele mai multe suferințe ale lor; în timpul operațiunilor militare polono-sovieto-germane orașul a fost practic șters de pe fața pământului ca, în anii '50-'60, să fie refăcut cu elan și inspirație, încât să repara pe harta țării și a Europei aidoma Păsării Phoenix.

Este o mare bucurie, dar și un indiscutabil avantaj să cunoști „din prima sursă” Polonia, istoria, cultura, spiritul polonezilor. Personal, am descoperit splendoarea Poloniei în anii de facultate, cu precădere la cursurile de istorie a literaturii române (sic), frapat câte interferențe româno-polone au existat, mai ales de-a lungul secolelor XVI-XIX (dar și în secolul trecut, XX, adaug acum). Suficient să amintim că nu numai cronicari, scriitori, învățați, dar și mulți dintre ierarhii noștri ortodocși au făcut temeinice studii în Polonia catolică. Or, aceste prime informații frapante le-am aflat din surse indirecte... Am ajuns la surse directe datorită studierii limbii polone și acest efort mi-a adus nebănuite „dividende” de ordin cognitiv, informațional, dar și moral. Am purces la învățarea polonei imediat după absolvirea facultății, aflându-mă într-o ambianță propice – la Moscova, unde, la frumoasa Bibliotecă de literaturi străine, diriguată pe atunci de fiica lui Aleksei Kosîghin (președintele Consiliului de Miniștri al URSS) am găsit superbe manuale și ghiduri de conversații, cu discuri (un fel de CD, dar extrem de primitive... – explicațiile sînt pentru reprezentanții celei mai tinere generații!). Totodată, acolo, în capitala URSS, șansele de a comunica cu polonezi erau foarte mari, practic, la tot pasul întâlneai polonezi, foarte amabili, bucuroși să converseze pe orice temă cu un „*pan radziecki*” („*un domn sovietic*!”), care însă vede lucrurile ceva mai altfel decît rușii.

Între timp, mă familiarizasem, grație unor foarte bune traduceri în română, editate la București, cu un număr impunător de scrieri ale autorilor clasici și contemporani din Polonia: Adam Mickiewicz și Juliusz Słowacki, Bolesław Prus și Stefan Żeromski, Eliza Orzeszkowa și Maria Konopnicka, Władysław Reymont și Henryk Sienkiewicz, Jarosław Iwaszkiewicz și Witold Gombrowicz, Sławomir Mrożek și Czesław Miłosz... cîți alții! Văzusem, profund tulburat, filme de Andrzej Wajda, Krzysztof Zanussi sau Jerzy Kawalerowicz, ascultam pasionat nu numai piesele unor faimoase grupuri poloneze (îmi sună și

acum în urechi unele motive lansate de formația *Breakout!*) ori ale unor interpreți ca Czesław Niemeń și Maryla Rodowicz, dar și compoziții de Fryderyk Chopin, Karol Szymanowski, Stanisław Moniuszko, Michał Ogiński...

Așadar, cunoașterea limbii polone m-a ajutat cel mai mult să mă apropii și să cunosc sufletul și spiritualitatea polonezilor. După câteva luni de studiu, însoțite de „lecturi facile” din ziarele *Trybuna Ludu* („Tribuna poporului”, cotidianul Partidului Socialist Unit din Polonia) sau *Życie Warszawy* („Viața

Varșoviei”) am trecut la reviste, apoi și la cărți poloneze, trăind astfel marea, neasemuita bucurie a revelației. Același sentiment l-am avut și zilele acestea, când, prin bunăvoința dnei dr. Lidia Kulikovski, director general al BM „B.P. Hasdeu”, respectiv, a dnei Ecaterina Nedzelschi, directoarea Filialei de carte poloneză „Adam Mickiewicz”, am ajuns în posesia (provizorie, desigur) a cinci cărți de specialitate din Polonia. Le voi prezenta, succint, în continuare, convins că ele vor trezi interesul firesc al colegilor din alte biblioteci chișinăuene sau pe unde va mai ajunge revista noastră: nu-i așa, că sîntem curioși să aflăm ce mai e nou în domeniul bibliologiei și în alte țări?

Cărțile la care țin să mă refer sînt niște publicații recente ale Bibliotecii Municipale (Centrale) din Varșovia. De altfel, această bibliotecă nu este chiar o *terra incognita* pentru noi, adică pentru cei care frecventează Biblioteca „Adam Mickiewicz” sau cei care... citesc revista *BiblioPolis*! Veți înțelege poanta cuprinsă în partea a doua a frazei de mai sus dacă veți citi această precizare: cu cîțiva ani în urmă, mai exact în 2006, revista noastră a inserat un ciclu de materiale, elaborate de dna Lidia Kulikovski, și ale căror subiect este activitatea bibliotecară din Polonia, un articol fiind integral consacrat acestei biblioteci, care ar fi omologul BM „B.P. Hasdeu” din Chișinău. (A se vedea articolele dnei L. Kulikovski în: *BiblioPolis*, 2006,

Darczyńcy i ich kolekcje
w zbiorach Biblioteki
na Koszykowej

SESJE VARSAVIANISTYCZNE

Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy
Biblioteka Główna Województwa
Mazowieckiego

vol. 18, nr. 2, p. 64-69; vol. 19, nr. 3, p. 64-68, acestea fiind inserate și în volumul *Biblioteconomie: studii, cercetări, recenzii, prefețe, eseuri, interviuri*. Ch.: Magna-Princeps SRL, 2008. 256 p.)

Se impune cu necesitate o precizare în legătură cu instituția omologă din Varșovia a Bibliotecii noastre Municipale sau a Bibliotecii Metropolitane din București. Cea din Varșovia are o titulatură ceva mai sofisticată, mai complicată – lucru firesc, deoarece, de fapt, avem a face cu două titulaturi unite: *Biblioteka Publiczna m. st.* [miasta stołecznego] *Warszawy – Biblioteka Główna Wojwództwa Mazowieckiego* în original sau, în traducere, *Biblioteka Publică a orașului de scaun (= a capitalei) Varșovia – Biblioteka Centrală a voievodatului Mazovia*. Cum reiese și din nume, bibliotecă varșoviană are rol (funcții) de bibliotecă municipală, dar și de voievodat (județeană), cu precizarea că voievodatul (județul) Mazovia este *serce Polski – inima Poloniei*, după cum ne amintește și un logo ce poate fi văzut pe străzile capitalei polone, dar și în unele cărți editate sub auspiciile acestei biblioteci. În continuare, pentru comoditate, noi vom numi această bibliotecă poloneză Bibliotecă Municipală-Voievodală din Varșovia, prescurtat BMVV.

Pentru cititorii noștri de astăzi vom aminti și unele repere din biografia BMVV. A fost întemeiată în 1907, printre fondatori fiind și scriitorul Stefan Żeromski (1864-1925), autorul unor romane de succes în Polonia acelei epoci, apoi și în alte țări din Europa (în primul rând, romanul *Dzieje grzechu – Istoria unui păcat*, această proză fiind ecranizată în Polonia de câteva ori). Sub auspiciile ei a început să apară prima publicație de specialitate din Polonia (*Przegląd Biblioteczny – Revista bibliotecarilor*, din 1908); aici s-a organizat prima școală de bibliotecari din țară. Inițial, avea un fond de circa 3000 volume, ca să ajungă în 1939 la cifra de 500 000, din care, în timpul războiului și al ocupației germane peste trei sute de mii unități au fost nimicite, iar o sută de mii – evacuate în Germania. În ianuarie 1945 edificiul bibliotecii a fost incendiat. A fost reconstruit în anii '40-'50, apoi și recondiționat în anii '60-'70. Din 1975 Bibliotecă Publică Municipală a Varșoviei a început să suplinească și funcțiile de Bibliotecă Voievodală, luând titulatura actuală. Conform ultimelor estimări, fondurile ei numără peste 1,3 milioane de volume din cele mai diferite domenii, BMVV fiind o bibliotecă universală.

Revenind la publicațiile de bibliologie polone, menționăm că ele au fost editate în anii 2008-2011, cu tiraje cuprinse între 200 și 300 exemplare, dovadă a faptului că au un destinatar precis, limitat. Fiecare volum prezintă materiale (comunicări) ale unei *Sesiuni de studii varșoviene* (în polonă – *Sesje varsavianistyczne*), care se desfășoară la BMVV anual, începând cu anul 1991.

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy 1939-1945 w dokumentach jej archiwum – Biblioteka Publică a Varșoviei în anii 1939-1945 în documente din arhiva ei (2009, 28 p., format A4, il.) este un catalog al unei expoziții organizate special cu ocazia sesiunii a XIX-a de studii varșoviene, în 2009, care avea același subiect. În carte sunt prezentate câteva sute de documente (unele fiind și reproduse) ce reflectă activitatea bibliotecii în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Pot fi văzute / citite scrisori, demersuri, dări de seamă, rapoarte trimestriale și anuale, alte documente fără de care e de neconceput activitatea unei biblioteci. Ampretele războiului și ale ocupației naziste sînt simțite și în listele de cărți interzise pentru a fi puse la dispoziția cititorilor (printre ele, e și una intitulată *Spionajul german în Polonia*, tipărită puțin timp înainte de declanșarea conflagrației, dar și destule scrieri pur beletristice, întru totul inofensive), în notele privind componența etnică sau ocupațiile utilizatorilor etc. Ne-a reținut atenția și un *Apel* al angajaților bibliotecii, lansat prin Crucea Roșie, de a dona cărți pentru invalizi, răniți, alți suferinzi în urma Răscoalei din Varșovia (septembrie-octombrie 1944) – și în acele vremuri atît de cumplite oamenii căutau (și găseau!...) consolare în cărți, în lectură.

Similară prin cronologie, dar și ca demers, este cartea *Biblioteki warszawskie w latach 1939-1945 – Bibliotecile Varșoviei în anii 1939-1945* (2010, 167 p., il.). Fiind obiectivul numărul unu al unei duble agresivități (a Germaniei naziste, dinspre vest, și a URSS, din-

spre est), Polonia a avut de suferit extrem de mult în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, flacăra culturii nu a putut fi stinsă din viața polonezilor, inclusiv a varșovienilor. Studiul care deschide acest volum chiar așa se intitulează: *Życie kulturalne w Warszawie lat 1939-1944 (Viața culturală a Varșoviei în anii 1939-1944)*, din care aflăm că, în pofida interdicțiilor, dar și a moralului scăzut al oamenilor, în capitala polonă aflată sub un apăsător regim de ocupație, funcționau, uneori în regim de clandestinitate, muzee, cenacluri literare, teatre... Desigur, funcționau și biblioteci, activitatea unora fiind oglindită amănunțit în volumul de față: Biblioteca Națională, Biblioteca Universitară, trei importante biblioteci private (Zamoyski, Krasinski și Przewdziecki) și, firește, Biblioteca Municipală.

Darczyńcy i ich kolekcje w zbiorach Biblioteki na Koszykowej – Donatori și colecțiile lor la Biblioteca din str. Koszykowa (2008, 88 p., il.). Precizăm din capul locului: *Koszykowa* este o stradă din centrul istoric al capitalei polone (Śródmieście); pe această stradă se află și sediul bibliotecii la a cărei activitate editorială ne referim, de unde îmbinarea *Biblioteca din str. Koszykowa* este sinonimă cu *Biblioteca Municipală-Voievodală a Varșoviei*. Cele mai valoroase cărți vechi și rare din fondurile BMVV provin din donații, făcute din chiar primii ani de existență a bibliotecii, de către personalități marcante ale literaturii, culturii, științei și politicii polone. Vom reține dintre aceștia

numele scriitorului Bolesław Prus (1847-1912), autorul unor romane extrem de populare în Polonia, traduse în numeroase alte limbi, inclusiv în română: *Faraonul* (proză istorică, ecranizată în anii '70 ai sec. XX de Jerzy Kawalerowicz), *Păpușa*, *Aniela* (romane psihologice și de dragoste) ș.a. Din studiul introductiv al acestei cărți aflăm că atît pînă la Primul Război Mondial, cît și în perioada interbelică, bibliotecilor prestigioase din Polonia li se făceau cîteva feluri de donații: cărți sau colecții pe ani de ziare și /

sau reviste, dar și bani pentru achiziția de cărți; se practica și donația în formă de mobilier sau finanțarea unor manifestări literare, științifice, omagiale. Într-un articol este trecută în revistă activitatea de colecționar de carte a medicului Ludwik Perzyna (1742-1812), care de-a lungul vieții s-a implicat în constituirea unei biblioteci ce număra mai bine de 1500 de volume, editate din 1523 pînă în ultimii ani ai vieții sale. Deși, din păcate, multe volume din această minunată colecție au fost nimicite în anii de ocupație germană a Poloniei, destule cărți cu însemnele de colecționar ale lui L. Perzyna se păstrează astăzi în importante biblioteci polone, inclusiv la BMVV.

Grafika książki warszawskiej – Grafica de carte varșoviană (2009, 125 p., il.). Bogat și calitativ ilustrat, volumul prezintă panoramic arta cărții din Polonia, cu accentul pe afirmarea acestui gen de artă plastică în Varșovia, pe mai multe segmente temporale: sec. XIX, perioada interbelică, anii 1945-1965, epoca contemporană. Un studiu solid este consacrat formării profesionale și manifestărilor artistice la care și-au adus contribuția „proiectanții de carte” – plasticienii specializați în grafica de carte, cu studii la Academia de Arte Frumoase din Varșovia, unde s-a deschis o asemenea specializare imediat după cel de-al Doilea Război Mondial. În circa 50 de pagini (din cele 125) ale volumului recenzat putem admira reproduceri ale unor gravuri, lucrări grafice moderne și contemporane, coperte și machete (pagini) de carte, placarde, afișe, ex-librisuri etc. – toate de autori polonezi din ultimele două secole. Motivul Varșoviei este frecvent, nu însă și obsedant – se vede că autorii nu desprind capitala de patria lor însăși, nu separă categoric spiritul varșovian de cel general polonez. Într-un fel sau altul, răsfoind cartea, m-am gândit la frumosul catalog-album (mic dicționar) *Autori de ex-libris basarabeni*, elaborat și editat anul curent sub egida BM „B.P. Hasdeu”, dar m-am gândit și la o posibilă

expoziție (și la un eventual album-catalog...) cu subiectul *Chișinăul în grafica de carte*.

„*Pełniący obowiązki...*” – *Sokrates Starynkiewicz w Warszawie – „Onorîndu-și obligațiile...”*: *Sokrates Starynkiewicz la Varșovia* (2011, 108 p., il.). Sokrates Starynkiewicz (1820-1902) sau, mai exact, Sokrat Ivanovici Starinkievici, căci era un rus, născut (printr-o întâmplare, desigur) în orașul unde avea să vadă lumina zilei și Anton Cehov – la Taganrog, a făcut o strălucită carieră militară, ca artilerist și inginer de artilerie, ajungând în gradul de general. În anii 1875-1892 a fost primar al Varșoviei, impunându-se în memoria contemporanilor și a generațiilor viitoare ca un foarte bun gospodar, contribuind la modernizarea capitalei polone prin: instalarea sistemelor de canalizare, de filtrare a apei și de aprovizionare a locuitorilor cu apă, trasarea liniilor de tramvai și a iluminării, amenajarea unor străzi centrale, a unor parcuri și grădini etc. Paralela dintre primarul rus al Varșoviei, S. Starynkiewicz, și primarul neamț al Chișinăului, Carol Schmidt, se impune cu necesitate. Angajații Bibliotecii Municipal-Voievodale din Varșovia au organizat o sesiune omagială, consacrată acestui vrednic gospodar al orașului lor, apoi, șase din cele mai consistente comunicări le-au publicat în volumul la care ne referim, textele fiind însoțite de materiale ilustrative de epocă și contemporane. Cartea se încadrează perfect în „subtema” *Orașul (capitala) și ctitorii lui / ei* sau, mai larg: *Capitala (orașul) și oamenii ei de vază*.

Am parcurs atent cele patru cărți cu materiale ale sesiunilor de studii varșoviene, dar am luat cunoștință și de titlurile celor 20 de volume tematice care se editează din 1995, când au apărut concomitent cinci volume, cu materiale ale sesiunilor din anii anteriori (1991-1994), încît din 1996 să apară cîte un volum adunînd materiale ale sesiunii din anul respectiv, oglindind subiectul, demersul comunicărilor din acel an. Ca să deduc, cu neascunsă satisfacție, că preocupările de cercetare ale colegilor din capitala polonă se aseamănă în multe privințe cu cele ale BM „B.P. Hasdeu”. Același lucru se poate spune despre activitatea editorială a BMVV: cel puțin lucrările pe care am avut ocazia să le răsfoiesc (iar, în bună parte – să și le studiez) corespund celor mai avansate criterii și rigori ale muncii de cercetare, elaborare, editare. Aș remarca o acuratețe aparte, am impresia – specifică intelectualilor polonezi, care dintotdeauna au muncit și au creat ghidîndu-se de

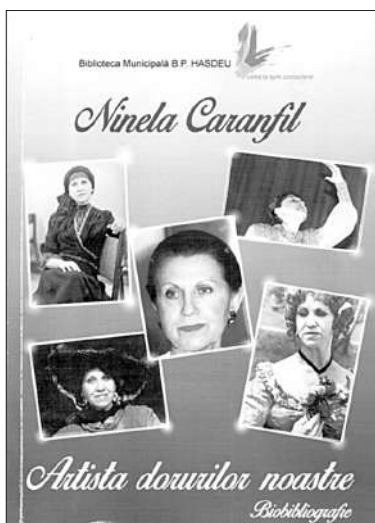
ideea că ceea ce fac – nu fac atât pentru propria plăcere, sau pentru orgoliul personal, ci pentru a patriei înălțare, pentru afirmarea demnității naționale. Fără doar și poate, avem a învăța și prelua destule de la polonezi. Probabil, însă, că și varșovienii ar avea de învățat / preluat câte ceva de la noi. Rămîne să se dea contururi mai clare unei dorite și benefice colaborări pe linia Chișinău – Varșovia.

(*BiblioPolis*. 2011, vol. 41, nr. 4)

ACTRIȚA NINELA CARANFIL ÎN OGLINDA UNUI VOLUM PENTRU URMAȘI

Recent, în seria de biobibliografii ce se editează sub egida Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, a apărut și o lucrare dedicată actriței Ninela Caranfil, Artistă a Poporului, care face parte din trupa Teatrului Național „Mihai Eminescu”. Volumul, intitulat *Ninela Caranfil, artista dorurilor noastre. Biobibliografie**, a apărut, în anul 2014, sub îngrijirea dr. în științe ale comunicării Mariana Harjevschi, coordonator fiind conf. univ. dr. Lidia Kulikovski. Autorul lucrării este Ludmila Capița, bibliotecar principal la Filiala „Transilvania”, printre alți colaboratori ai BM care au contribuit la editarea acestei lucrări de mare importanță nu numai pentru distinsa actriță, dar și pentru întreaga comunitatea culturală din republică, se numără Parascovia Onciu (contribuții), Taisia Foju (redactare bibliografică), Vlad Pohilă, Gabriela Bulduma (lectori), Tatiana Borodatii (coperta). Sîntem de părere că această bibliografie (care este o variantă revăzută și adăugită a celei din anul 2007) se înscrie în șirul de succese incontestabile ale BM „B.P. Hasdeu” în munca de elaborare a biobibliografiilor consacrate unor personalități din domeniile arte, știință, cultură din Republica Moldova. În *Cuvîntul către cititor* se menționează că cea de a doua biobibliografie „este o încercare de a reflecta pe pagini de carte afirmarea de către Ninela Caranfil a valorii propriiei sale ființe, validată în universul teatrului... Lucrarea reprezintă rezultatul unui efort de documentare și cercetare

* *Ninela Caranfil, artista dorurilor noastre. Biobibliografie*. / Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu”, Filiala „Transilvania”, Dep. „Memoria Chișinăului”; ed. îngrijită de Mariana Harjevschi; coord. Lidia Kulikovski; alcăt.: Ludmila Capița; red. bibliogr.: Taisia Foju. Chișinău: [S. n.], 2014. 208 p. (Tipogr. „Foxtrot”). ISBN 978-9975-120-58-6.

care se întinde pe parcursul mai multor decenii”.

Tot acolo, se menționează că structura cărții a fost realizată, în mare parte, la sugestia Ninelei Caranfil. Dorința ei a fost aceea de a elabora o biobibliografie a întregii sale activități, precum și un repertoriu bibliografic al referințelor despre creație. Desigur, s-au respectat sugestiile dumneai și lucrarea a fost concepută ca fiind una pluritematică, ce întocmește un inventar și descrie analitic întreaga activitate a actriței.

Volumul *Ninela Caranfil, artista dorurilor noastre. Biobibliografie* include următoarele capitole de bază, care se încadrează în trei compartimente distincte: I. *Note introductive: Reflecții și aprecieri; Tabel cronologic; Diplome, mențiuni, premii, distincții; Confesiuni* [p. 7-44]; II. *Bibliografie: Cărți; Resurse electronice; Publicații în culegeri și ediții periodice; Articole și consemnări în presă despre Ninela Caranfil; Interviuuri realizate cu Ninela Caranfil; Ninela Caranfil în emisiuni de radio și televiziune; Indexuri auxiliare* [p. 45-101]; III. *Artista și biblioteca: Discursuri, mesaje; Articole, dedicații; Maxime, cugetări preferate; Moment poetic (din poeziile preferate ale Ninelei Caranfil); Anexe; File de album* [p. 102-198]. Lucrarea se încheie cu un *Acord final (alte poeme de suflet)* [p. 199-207].

Limitele cronologice ale biobibliografiei cuprind anii de la 1982 pînă la 2014. Lucrarea este destinată specialiștilor în domeniul teatrului, cadrelor didactice, bibliotecarilor, studenților, elevilor, dar, prin bogăția informației și actualitatea acesteia, ea prezintă interes pentru toți cei preocupați și interesați de teatru, cultură, artă și de personalitatea Ninelei Caranfil.

Prin tradiție, biobibliografia se deschide cu o parte mai generală, cu câteva note introductive (articole), semnate de specialiști care cunosc foarte bine sau poate chiar totul despre viața și activitatea actriței lor preferate: *Dorurile noastre sînt la fel de mult și ale ei* (de Vlad Pohilă),

Epifania unui destin mesianic (Anatol Codru), *Ninela Caranfil – un suflet veșnic fremătînd* (Nicolae Darie), *Un actor pe scena Vieții* (Claudia Partole), *Înălțimea românească a unei actrițe basarabene* (Vasile Șoimaru), *Tăcerile comunicante ale Ninelei Caranfil* (Iulian Filip). Fiecare autor ne prezintă o viziune a sa asupra trăsăturilor de caracter ale artistei. În continuare cităm, ca exemplu, din confesiunile lui V. Șoimaru, dr. în economie, conf. univ. la ASE: „De fapt, Ninela Caranfil rămîne, de cîteva decenii bune, aceeași stea strălucitoare și luminătoare ca măiestrie actricească, fiind și o declamatoare de excepție, de pe buzele căreia, chiar și o poezie mai puțin inspirată sună ca un cîntec de privighetoare. Deși, după cum afirmă cei care îi cunosc mai bine activitatea artistică, nu prea recită dînsa astfel de versuri, remarcîndu-se printr-un splendid repertoriu, alcătuit din sute, poate chiar mii de poeme ale celor mai de seamă autori români și străini. Ca să nu mai zic de înălțimea ei românească, de acea proprie, personală *Coloană fără sfîrșit* a patriotismului românesc ce răzbate mereu din ființa ei foarte bogată sufletește, chiar dacă împărtășește și dînsa destinul artistului nostru, trăitor în veșnice lipsuri și probleme materiale.”

În capitolul *Reflecții și aprecieri* cititorul va afla și opinii ale altor personalități despre artistă și lumea teatrală în care trăiește: Nicolae Dabija, scriitor, membru de onoare al Academiei Române (și coleg de școală, în Cimișlia, al artistei); Ion Ungureanu, regizor, actor, ex-ministru al Culturii; Veniamin Apostol, regizor, actor, Artist al Poporului; Dumitru Matcovschi, scriitor, academician; Eliza Botezatu, dr. habilitat, critic literar, profesor universitar; Andrei Vartic, regizor, actor, filozof al culturii; Ion Puiu, pictor scenograf, regizor, actor ș.a. Drept ilustrație vom cita punctul de vedere al actriței Daniela Damian: „Știe să vadă într-un om, în primul rînd, Omul, știe să se bucure, fără pic de perfidie, pentru succesele altora, lucrul cel mai greu în artă” și viziunea redactorului prezentator la Radio Moldova, Rodica Stelea: „Actrița Ninela Caranfil e plină de poezie și împovărată de nostalgie. Vine spre noi ca o duminică. Vine spre o chemare, sidefată de lumina căutării de sine.”

Tabelul cronologic ne prezintă un CV al protagonistei noastre, din care aflăm cele mai importante date biografice ale actriței Ninela Caranfil. Pe unele dintre ele (cele mai însemnate) le amintim și cititorilor revistei noastre. Ninela Caranfil se naște pe 17 iunie 1947, în

Satul Nou, r-nul Cimișlia. După absolvirea școlii medii de cultură generală din centrul raional, este admisă să-și facă studiile la Institutul de Artă Teatrală „A. Lunacearski” din Moscova (la specialitatea actor de teatru și film). Din 1969 pînă în 1971 activează în calitate de actriță la Teatrul Muzical-Dramatic „A.S. Pușkin”, actualmente Teatrul Național „Mihai Eminescu”. Devine membră a UNITEM. În anii 1971-1973 e actriță la Teatrul „Luceafărul” din Chișinău, apoi, în anii 1973-1975, se angajează în funcția de lector superior la Institutul de Arte „G. Musicescu”, după care revine ca actriță la Teatrul Național „Mihai Eminescu”, instituție unde activează pînă în prezent. Între 1999 și 2001 este viceministru al Culturii din Republica Moldova.

Cele mai impresionante roluri pe care le-a jucat N. Caranfil au fost: Varvara (*Egor Bulîciiov și alții* de M. Gorki, regia V. Cupcea, 1971); Sofia Petrovna (*Nevolnicele* de A. Ostrovski, regia I. Șcurea, Teatrul „Luceafărul”, 1973); Paulina (*Jucării de oțel* de R. Urnevičiuț, regia I. Șcurea, Teatrul „Luceafărul”, 1975); Nătăluța, Efimia și Elena (*Pomul vieții* de D. Matcovschi, regia V. Apostol, 1984); Veta (*Abecedarul* de D. Matcovschi); Vecina binevoitoare (*Casa mare* de I. Druță); Oltea (*Io, Ștefan Voievod* de A. Gondiu, regia I. Cibotaru); Eleonora și Otilia (*Tata* de D. Matcovschi, regia V. Ciutac, 1991); Zița (*O noapte furtunoasă* de I.L. Caragiale, regia A. Băleanu, 1995); Ea (*Zăpezile de altădată* de D. Solomon, regia E. Gaju, 2005), Mama (*Povestea unei nebunii obișnuite* de autorul ceh P. Zelenka, reg. A. Cozub, Asumpta Roca (*Actrițele* de spaniolul J. Jornet y Barnet, reg. V. Drucec) ș.a. N. Caranfil a evoluat și în filme, a avut roluri radiofonice și în monospectacole... În plus, a editat două cărți: *Tăcerea de pînă la Cuvînt* (file de biografie, amintiri, corespondență, interviuri), *Nebănuita forță a scenei* (jurnale, tablete, atitudini, interviuri). Sînt de reținut și cele șase CD-uri realizate: *Dorul infnîntului din noi* (recital de poezii din scriitori clasici și contemporani), *Vadul memoriei* (versuri de D. Matcovschi), *Rugă* (după *Psalmii* lui David), *Totentanz sau Viața unei nopți* (roman de C. Partole), *Rămii, iubirea mea, rămii* (versuri de N. Dabija), *Cîntare copilăriei. Cîntare Limbii Române* (versuri de Gr. Vieru).

În următorul capitol aflăm ce diplome, mențiuni, premii, distincții a obținut Ninela Caranfil pe parcursul carierei sale. Menționăm pe cele mai importante și mai valoroase atît pentru actriță, cît și pentru noi, admiratorii creației unei ființe care se dăruiește cu trup și suflet

teatrului. În 1992 i se conferă titlul onorific de Artistă Emerită, iar în 2011 cel de Artistă a Poporului. În 1999 i se înmânează Ordinul *Gloria Muncii*. În 1996 i se decernează Premiul pentru interpretarea poeziei eminesciene la Festivalul Internațional de poezie *Mihai Eminescu*, care s-a desfășurat la Iași, iar în următorul an se învrednicește de Marele Premiu la Festivalul de poezie *Lucian Blaga*, care a avut loc la Alba Iulia. În 2006, 2008 și 2010 e câștigătoarea *Celui mai bun rol feminin* (Gala premiilor UNITEM). În 2010 devine Cetățean de onoare al orașului Cimișlia.

Capitolul *Confesiunilor* cuprinde două texte: *Dumnezeu în viața mea* (amintiri cutremurătoare din copilărie despre apropierea de credința în Dumnezeu, realizarea spectacolelor citind *Psalmi* lui David, colaborarea cu Radioul Național realizând emisiuni, momente poetice) și *Profesia mea* (cum și-a ales profesia de actor, anii de studenție la Moscova, primele roluri în spectacolele teatrale, lista rolurilor interpretate în teatru și cinematografie, despre regizorii și actorii cu care a colaborat pe parcursul anilor, alte confesiuni din viața personală).

Capitolele cu privire la bibliografie cuprind în total 339 de surse: cărți, recenzii, resurse electronice, publicații în culegeri și ediții periodice, articole și consemnări în presă despre N. Caranfil, interviuri realizate cu N. Caranfil, emisiuni de radio și televiziune cu N. Caranfil. Pentru a facilita cititorul să se descurce, să se lămurească cu privire la aceste surse bibliografice, au fost întocmite două indexuri auxiliare: *Index alfabetic de nume* și *Index de ediții periodice*.

Ninela Caranfil este o prietenă fidelă a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”. Artista a fost de nenumărate ori oaspete drag la Biblioteca Centrală, la filialele „Transilvania”, de Arte „Tudor Arghezi”, „Onisifor Ghibu”, „Ovidius”, „Tîrgu-Mureș” ș.a. Această afirmație este confirmată prin articolele *Gînduri despre carte, lectură, bibliotecă; Cu dragoste și recunoștință pentru „Transilvania”; Bucuria revelației; O revistă inteligentă, pentru oameni inteligenți* redactate de artistă cu o maximă sinceritate. Astfel, în cel de la urmă articol, N. Caranfil consemnează despre publicația noastră de biblioteconomie, științe ale informării și de cultură *BiblioPolis*: „Scriu despre revista *BiblioPolis* cu drag, dar și cu un subliniat simț al răspunderii. Cu drag, pentru că, fiind o publicație a bibliotecarilor, *BiblioPolis* este, în egală măsură, și

revista mea: aici mi-au fost publicate mai multe articole și interviuri; aici, cel mai generos, au fost prezentate cărțile și CD-urile mele, ca să nu mai spun că revista BM «B.P. Hasdeu» a reflectat evenimente culturale la care am fost implicată. Profit de ocazie pentru a mulțumi, și pe această cale, redacției *BiblioPolis*, conducerii BM, pentru atenția, grija, afecțiunea cu care mă tratează. Să știți că aceste sentimente (care sînt perfect reciproce!) îmi dau noi puteri, mă fac să muncesc mai mult și mai inspirat!”

Desigur, despre artista care pune mult suflet în propagarea cărții, lecturii, în determinarea rolului bibliotecii în societate, în genere, au scris un șir de colaboratori ai BM „B.P. Hasdeu”. Astfel, în bibliografie au fost incluse trei articole ce reflectă simpatia noastră față de N. Caranfil: *Lumina unei stele de teatru ce se revarsă și în biblioteca noastră...* (de Parascovia Onciu), *O viață dedicată scenei* (Ludmila Capița), *Măiastră a cuvîntului rostit, îndrăgostită de cuvîntul scris...* (Vlad Pohilă), precum și o poezie dedicată protagonistei de Valeriu Rață.

Un deosebit interes pentru publicul cititor vor prezenta discursurile, mesajele, dedicațiile artistei, precum și maximele, cugetările preferate ale dumneaei. La *Moment poetic* au fost incluse versuri de Lucian Blaga, Magda Isanos și Dumitru Matcovschi. Anexele cuprind listele spectacolelor radiofonice, ale monospectacolelor, lansărilor de carte, acțiunilor culturale de amploare și de rezonanță și alte manifestări culturale cu participarea artistei.

Destul de bogată și variată este iconografia volumului. În *File de album* o vedem pe viitoarea artistă printre membrii familiei (1953), apoi cu fiica Laura (2000 și 2005), la Salonul Național de Carte de la Biblioteca Județeană „Gheorghe Asachi” (Iași, 1992), cu actorii Constantin Constantinov (2000) și Vitalie Rusu (2005), cu regizorul Ion Ungureanu (2011), compozitorul Eugen Doga (2000), în spectacolele *O întîmplare cu haz* de C. Goldoni, *Unchiul Vanja* de A. Cehov, *Zăpezile de altădată* de D. Solomon ș.a. De o eleganță deosebită sînt portretele artistei în diverse ipostaze ale vieții.

Acordul final cuprinde versuri de Mihai Eminescu, Grigore Vieru, Leonida Lari, Nicolae Dabija, Ion Druță, texte biblice.

Este dificil a găsi într-o *Bibliografie* fațete inedite, deosebitoare de alte lucrări similare. În cazul biobibliografiei consacrate Ninelei

Caranfil – lucrare cu care se poate mândri, pe merit, Filiala „Transilvania” – iată, găsim și câteva aspecte neobișnuite. Ne referim, în primul rând, la compartimentele pe care le vom numi, aici, convențional *Artista despre bibliotecă*, respectiv, *Bibliotecarii despre artistă*. Nu ținem minte să fi avut ceva similar alte biobibliografii – poate și din motivul că Ninela Caranfil este o mare, o adevărată prietenă a bibliotecii. Este Artista care citește mult, dar e și o prezență vie, constantă la orice solicitare (lansare de carte, alte evenimente culturale) a BM „B.P. Hasdeu”, a filialelor „Transilvania”, „Tîrgu-Mureș”, „Alba Iulia”, „O. Ghibu” etc.

Un aspect inedit al cărții recenzate de noi este și includerea, în *Biobibliografie* a unor preferințe mai specifice ale protagonistei. Că au fost tipărite unele din poeziile preferate ale Ninelei Caranfil – cu precădere de autori români, unii prieteni ai ei de o viață (Gr. Vieru, D. Matcovschi, N. Dabija, L. Lari...) – pare a fi explicabil și întru totul motivat.

În treacăt fie spus, N. Caranfil știe pe dinafară sute de poezii și poeme de autori români și străini – din circa 30 de țări! Sute de texte lirice recitate de artistă se află în Fonoteca de Aur a Radioului Național...

Originală ni se pare ideea de a fi inclusă în carte și o serie (desul de cuprinzătoare!) de maxime și cugetări adunate de actriță de-a lungul anilor, în urma unor lecturi asidui și aprofundate. De altfel, aceste „cuvinte înaripate”, conform mărturiilor N. Caranfil, adeseori i-au servit ca repere în viața artistică, dar și personală. Vrem să credem că *Maximele și cugetările* din noul volum bibliografic vor fi citite cu atenție și de eventualii utilizatori, fiecare dintre ei putînd să-și aleagă una sau chiar mai multe reflecții de celebri scriitori, filozofi, artiști. Și, cu siguranță, vor putea simți, în anumite situații, energia benefică, forțe nebanuite ale gândului bun, călăuzitor, de care adeseori avem nevoie.

În genere, lucrarea *Ninela Caranfil, artista dorurilor noastre. Biobibliografie* are meritul de a fi actualizat și completat informația privind viața și activitatea actriței Ninela Caranfil. E un instrument de lucru pentru specialiștii în domeniu, dar și pentru cei care se interesează de situația din cultura republicii noastre, în genere, de problemele cu care se confruntă intelectualitatea și soluțiile ce se găsesc întru

rezolvarea lor. Tocmai de aceea considerăm că acest volum este un instrument bibliografic de interes național, deoarece are în prim-plan o personalitate remarcabilă a culturii românești – actrița Teatrului Național „Mihai Eminescu” Ninela Caranfil, Artistă a Poporului.

Coautor: Valeriu RAȚĂ
(*BiblioPolis*. 2015, vol. 56, nr. 1)

MIȘCAREA CULTURALĂ DE LA BIBLIOTECA MUNICIPALĂ ÎN RETROVIZORUL LUI VALERIU RAȚĂ

Sînt mulți, din păcate, tot mai mulți, cei care afirmă că noi – de la Naslavcea la Giurgiuilești, via Chișinău – am trăi în niște „timpuri rușinoase”, „în vremi de sălbăticie”, într-o epocă de totală neglijare, de impertinentă sfidare a culturii, a frumosului în ansamblu. Că la mijloc sînt niște idei pripite, neîntemeiate, subiective, ne-o demonstrează și activitatea cotidiană a Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, unde, de două decenii și mai bine, se desfășoară o amplă, variată și acaparantă mișcare culturală. O demonstrează BM inclusiv prin intermediul revistei *BiblioPolis*, iar revista aduce, în acest sens, dovezi suplimentare și prin scrierile colegului Valeriu Rață.

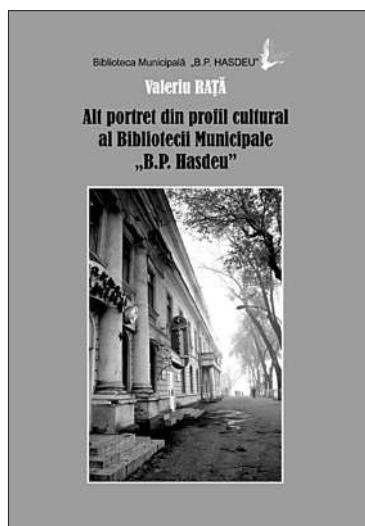
Este deja un nume bine cunoscut – și ca publicist, și ca poet – deși, recunoașterea aceasta este totuși parțială, inclusiv din motivul că V. Rață își semnează articolele, cronicile, eseurile, consemnările, recenziile, cu o mulțime de pseudonime. În plus, după cum arată practica vieții de creație, textele risipite chiar și în cea mai citită publicație periodică au o viață relativ scurtă, ceea ce determină și o scurtime a memoriei cititorilor. Parcă intuind efectele acestei nedreptăți – de altminteri, inerentă în activitatea gazetărească – de la un timp Valeriu Rață a prins a-și aduna scrierile în cărți, și o face cu un acut simț al răspunderii, dar și cu o ritmicitate demnă de toată lauda, devenind, astfel, posibil, și obiectul unei invidii – nu obligatoriu malițioasă. Cum despre poezia sa au scris persoane mai versate în materie, ne vom opri la publicistica lui Valeriu Rață, adunată, în premieră, cu trei ani în urmă, în 2013 adică, în volumul *Biblioteca Municipală: portret din profil cultural*. Apărută sub auspiciile Bibliotecii Municipale „B.P.

Hasdeu”, al cărei angajat este de opt ani, cartea în cauză nu a putut să nu rețină atenția persoanelor interesate – mă refer, acum, cu precădere, la lucrătorii sferei bibliotecare – obținând în anul 2014 Premiul II al Asociației Bibliotecarilor din R. Moldova (ABRM), la categoria *Biblioteconomie și știința comunicării*.

...Dar ce bine a mai spus poetul Lucian Blaga! – „orice-început se vrea fecund...”! Și Valeriu Rață, „dedându-se risipei creatoare”, iată că pune la dispoziția cititorilor un nou volum, ca o continuare – tematică, dar și structurală – a cărții mai sus amintite. Că e așa și nu altfel ne-o sugerează, de vreți, ne-o și demonstrează, și titlul noii apariții editoriale: *Alt portret din profil cultural al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”*.

Recentul volum are trei compartimente: *Cronici, Consemnări, Recenzii*, acestea fiind încununate de *un florilegiu cu referințe* privitoare la creația sa, și de o firească *notă biobibliografică*.

Scrierile incluse în culegere sînt izbutit punctate de imagini, unele aparținînd maestrului fotograf, scriitorului, dr. în economie Vasile Șoimar, altele – colegilor de la Biblioteca Municipală care au „surprins clipa” la diferite manifestări profesionale, științifice, culturale, omagiale ce s-au derulat în ultimii ani la Biblioteca Centrală sau la o serie de filiale ale BM „B.P. Hasdeu”. Nici în acest volum de publicistică V. Rață nu și-a trădat pasiunea pentru vers, căci alt specific ce va reține atenția eventualilor cititori și critici rezidă în faptul că „a semănat” printre articole cîteva zeci de poezii, cele mai multe – ocazionale, niște sincere dedicații anumitor persoane din preajmă sau mai de departe care, însă, în egală măsură, provoacă admirația și prețuirea autorului.

* Rață, Valeriu. *Alt portret din profil cultural al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”* : *cronici, consemnări și recenzii* / Valeriu Rață ; Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu” ; ed. îngrijită de Mariana Harjevski ; coord. Lidia Kulikovski ; redactor Vlad Pohlă ; cop. Valeriu Herța. – Chișinău, 2016. – 332 p. – ISBN 978-9975-128-78-0.

Primul compartiment, *Cronici*, poate cel mai elocvent ne demonstrează că mișcarea culturală a Chișinăului se concentrează adeseori, cu reală eficiență, cu impresionante finalități, și la Biblioteca Municipală: colocvii și conferințe științifice, expoziții de carte, lansări și prezentări ale unor noi apariții editoriale, întâlniri cu scriitorii și omagieri ale unor personalități ale scrisului, culturii, științei; vernisaje de artă plastică, spectacole muzicale; concursuri și gale ale unor asemenea competiții etc. au loc săptămînal în toate cele 27 de filiale ale BM „B.P. Hasdeu”. *Cronicile*, constituite într-o panoramă amplă și veridică a vieții noastre spirituale, fac dovada cea mai grăitoare că autorul lor, V. Rață, este un cronicar energic, atent, meticulos, fidel meseriei alese (adoptate); este posesorul unui retrovizor care vede foarte bine ce se întîmplă pe orbita culturală a BM și relatează pentru cititori, poate chiar pentru veșnicie, resorturile unor activități ce îmbogățesc, diversifică, nuanțează și înviorează existența, adeseori cenușie, a orașenilor. Exemplificăm prin cîteva titluri semnificative de această specie publicistică atît de necesară pentru a reflecta mersul înainte al unei instituții de cultură precum este cea a noastră: *Demers obștesc pentru revenirea lui Paul Goma acasă, Mariana Harjevschi – protagonistă clubului de elită „Impresii din viață și cărți”, Conferința omagială consacrată scriitorului Mihail Sadoveanu, Iurie Colesnic despre Chișinăul din inimile noastre, Avem nevoie de astfel de cărți!* [Calea Robilor – Basarabia în flăcări de Radu Theodoru – n.n.], *Marele valorificator al folclorului coregrafic maestrul Vladimir Curbet și Ansamblul național academic de dansuri populare „Joc”, Fizicianul Ion Holban și-a lansat biobibliografia, Conferința științifică internațională „75 de ani de la dezrobirea Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța – 22 iunie 1941”, Poetul Ianoș Țurcanu și-a sărbătorit aniversarea a 65-a la BM „B.P. Hasdeu”, ș.a.*

Dacă e să raportăm scrierile din volumul de față la cele din prima carte de publicistică a lui V. Rață, observăm și o apreciabilă ascensiune a autorului, o desăvîrșire a manierei de a relata, o fluentă mai accentuată a narațiunii care reține obligatoriu atenția și generează prețuirea – atît pe cea a cititorilor, cît și a beneficiarilor, a protagoniștilor de la evenimentele culturale. Se creează impresia că autorul nostru nu numai că urmărește „cu sufletul la gură” desfășurarea manifestărilor, dar se și bucură de calitatea lor, transmițînd acest sentiment de bucu-

rie și celor care au asistat la acțiunile descrise sau află despre ele din textele elaborate de el.

Compartimentul intitulat *Consemnări* putea să aibă, cu egal succes, și unul din aceste, alte, titluri: *Omagieri* sau *Omagii*, sau *Închinare unor personalități notorii / dragi*, dat fiind că tocmai în acestea rezidă demersul scrierilor adunate aici. Sînt remarcabile articolele consacrate unor profesori de-ai autorului (și ai mai multor generații de filologi basarabeni): acad. Nicolae Corlăteanu sau m.c. al AȘM prof. Anatol Ciobanu, dar și cele dedicate unor personalități din „echipa” BM „B.P. Hasdeu”: Lidia Kulikovski, Elena Butucel, Elena Dabija, scriitorii Iurie Colesnic, Alexandru-Horațiu Frișcu și Vitalie Răileanu, pictorul Valeriu Herța ș.a. Poeziile, scrise pe parcursul mai multor ani, au fost încadrate în patru cicluri: 1) *Patronii noștri spirituali (Sfîntul Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Onisifor Ghibu)*; 2) *Noi ne mîndrim cu ei* (portrete și dedicații pentru Lidia Kulikovski, Paulina Zavtoni, Parascovia Onciu, Ludmila Capița, Tatiana Coșeriu, Elena Căldare-Roșca ș.a.); 3) *Prieteni devotați ai Bibliotecii Municipale* (poezii consacrate unor personalități îndrăgite de noi toți: Grigore Vieru, Nicolae Dabija, Dumitru Matcovschi, Vladimir Beșleagă, Spiridon Vangheli, Mihai Cimpoi, Ion Ciocanu, Ninela Caranfil, Vasile Șoimaru, Constantin Tănase, Ion Șpac, Maria Stoianov ș.a.); 4) *Lectura, Cartea, Biblioteca* (versuri despre profesia de bibliotecar).

Cel mai rezistent, în opinia noastră, este compartimentul *Recenzii*, lucrările de aici demonstrînd cel mai pregnant indubitabila maturizare ca publicist, dar și în calitate de cronicar literar, a lui Valeriu Rață. Este de-a dreptul impresionantă varietatea tematică, de gen și de specie, în privința demersului și a facturii volumelor recenzate de autorul nostru: și poezie, și proză istorică, și publicistică angajată, și monografi de istorie sau de sociologie, și lucrări cu caracter miscelaneic etc. Nu mai puțin impresionante sînt și modalitățile în care V. Rață face „disecarea cărților”: pornind de la prezentarea unei opere, dînsul operează ample și captivante incursiuni în cele mai diferite epoci și în anturaje istorice sau literar-artistice. Ca să nu mai vorbim de biografiile autorilor, din care „extrage” date edificatoare și acaparante. Se pare că, sub pana lui V. Rață, orice carte se pretează la o analiză. Mai mult, el nu numai că nu se ferește de anumite volume ce pot fi considerate ca „dificile” (prin subiect, construcție, discurs, realizare),

dar le și savurează. Ca, în final, să facă prezentări întru totul onorabile, adeseori profunde, poate chiar și exhaustive: fie că e vorba despre un complex roman istoric (*Ultima noapte la Tanais*) al scriitorului și ziaristului militar Vasile S. Popa, fie despre altă pînză epică, despre Sfinții Martiri Brâncoveni, de scriitoarea și traducătoarea Ileana Toma (născută în 1935 în s. Prajila, jud. Soroca, România Mare), fie o carte despre problemele tineretului a sociologului Anton Golopenția (1909-1951) etc.

Aceeași impresie ne lasă autorul și cînd analizează publicistica incisivă, cu note tragice a lui Corneliu Florea, din Canada, sau pe cea „noduroasă” a poetului Victor Știr, de la Bistrița, ori cînd pune în evidență virtuțile unor plachete de versuri, apărute cu totul recent la Chișinău sau la București, de autori extrem de diferiți: Leonida Lari, Steliana Grama, Andrei Păunescu ș.a. Vor atrage atenția cititorului și recenziile călăuzitoare la volumele: *Români din jurul României: monografie etnofotografică*, de dr. Vasile Șoimaru; *Miroslăvești, prin ochiul timpului nostru: monografie etnofotografică*, de Gheorghe Pârlea; „*Timpul*” *l-a scos în cale. Constantin Tănase. Biobibliografie* (colectiv de autori); *Alexandru-Horațiu Frișcu. Biobibliografie* (colectiv de autori), *Elogiu lecturii*, de subsemnatul, ș.a.

Este semnificativ faptul că vîna de filolog a autorului se face simțită în fiecare scriere din prezenta carte, în felul cum știe autorul a așeza cuvintele și frazele, în modul de a povesti captivant, de a face precizări și deslușiri vizînd eforturile de creație literar-artistică sau de investigație științifică ale autorilor. Narațiunea lui V. Rață este accesibilă, chiar simplă, dar nu și simplistă; dimpotrivă, adeseori relațiile abundă în amănunte inedite și edificatoare, detalii pe care unii colegi de breaslă ori nu le surprind, ori eronat le consideră ca secundare, nesemnificative, pasabile de a fi omise.

Noul volum de publicistică *Alt portret din profil cultural al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”* al lui Valeriu Rață se va înscrie, neîndoios, într-o listă de valoroase contribuții la cronica culturală a Republicii Moldova, iar mai larg – și a mișcării literar-artistice pan-românești, de la începutul sec. XXI, și grație acestui fapt își va găsi obligatoriu destinatarul – și astăzi, și mîine, și peste ani. Maniera alertă de a relata, dar și ritmicitatea, alese de autor, implică o continuitate pe care, de fapt, Valeriu Rață o și dezvoltă cu noi și noi lucrări în

revista *BiblioPolis*, dar și în alte publicații culturale de la Chișinău și din tot mai multe alte orașe românești. Îi dorim autorului să rămână fidel acestei idei de continuare, asigurându-l, colegial, că-i vom citi noile volume în care, fără doar și poate, compartimentul cu referințe / aprecieri va deveni tot mai solid, tot mai variat, tot mai emoționant căci, din fericire, oamenii mai citesc, ba mai și scriu o vorbă bună despre o carte pe care dacă o deschizi, nu o mai închizi decât când ajungi, surprins, la ultima ei filă.

(*BiblioPolis*. 2016, vol. 63, nr. 4)

b) filologie și alte științe

RELAȚIILE NOASTRE CU SLAVII: O VIZIUNE PROASPĂTĂ

O recentă apariție editorială – monografia *Contactele romanicilor Răsăriteni cu slavii* de Nicolae Raevschi – vine să aducă o valoroasă contribuție la studierea și elucidarea unor aspecte însemnate ale trecutului nostru: formarea etnosului moldovenesc și cristalizarea limbii lui.

La drept vorbind, tematica lucrării este veche și banală, însă tratarea ei pînă în prezent poate fi calificată ca puțin satisfăcătoare, în primul rînd, deoarece sursele documentare sînt zgîrcite, episodice, cu multe goluri și neclarități, iar argumentele și concluziile majorității cercetărilor de mai înainte (atît de la noi, cît și din alte țări) – unilaterale, pripite, puțin concludente, iar pe alocuri – prea subiective. Pentru a ieși din acest impas lingvistul moldovean a căutat să exploateze pe o scară largă date și argumente noi de natură lingvistică, etnologică și istorică, unele nebănuite, iar altele abia intuite anterior. Cercetările scrupuloase l-au ajutat pe autor să schițeze noi posibilități de soluționare a problemei, să tragă noi și însemnate concluzii ce vor fi utile nu numai lingviștilor, dar și istoricilor și etnografilor.

Datele de ordin lingvistic constituie o caracteristică primordială a etniei, un element de seamă pentru reconstituirea etnogenezei. În numeroase studii, inclusiv în fundamentală lucrare *Populația lumii*.

Îndreptar etnodemografic, apărută în 1986 la editura moscovită „Nauka”, savantul sovietic cu renume mondial S. Bruk insistă asupra acestei caracteristici, dîndu-ne de înțeles că în majoritatea cazurilor limba a fost, este și va rămîne prima condiție a cristalizării și dăinuirii unui popor, iar moartea ei, a limbii adică, conduce la destrămarea etniei. Etapele evoluției limbii sînt de regulă și etape ale istoriei etnice a poporului dat. Pînă în prezent această legitate a fost trecută cu vederea de către specialiștii din RSSM: într-un mod paradoxal, majoritatea istoricilor, etnografilor, demografilor noștri manifestă o anumită precauție, dacă nu chiar rezerve față de faptele de limbă ca element de vază pentru reconstituirea etnogenezei moldovenilor, preferînd discuțiile cu aserțiuni nebuloase, iar în ultimă instanță nu fac decît să bată pasul pe loc.

Valoarea și originalitatea studiului *Contactele romanicilor răsăriteni cu slavii rezidă*, mai întîi de toate, credem, în prisma științifică aleasă de autor, care, deși își întemeiază investigațiile și dovezile pe fapte de limbă, își situează obiectul de cercetare la confluența lingvisticii cu alte discipline: istoria, etnografia, paleografia, literatura ș.a. Astfel încît fiecă supoziție a cercetătorului nostru, probată printr-un material teoretic și faptic uluitor de bogat, devine argument științific cu o mulțime de suporturi, pe lîngă care alți exegeți treceau cu ne-păsare.

Să menționăm că N. Raevski, prin munca-i tenace, și-a dobîndit binemeritata faimă de istoric competent al etapelor vechi de dezvoltare a limbii materne și de etimologist cu un simț deosebit de acut al obîrșiei fondului nostru lexical. Suficient să amintim în această ordine de idei contribuția sa la scrierea *Cursului de gramatică istorică a limbii moldovenești* (1964) și, mai ales, la întocmirea apreciatului *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești* (1978).

Contactele populației est-romanice cu slavii, elementul slav din aceste limbi au constituit, de-a lungul ultimelor două secole, momentele poate cele mai controversate în eforturile filologilor de a le stabili locul, importanța, trecutul, persistența și perspectivele. Unii savanți, descoperind că Eminescu a compus *Somnoroase păsărele* numai din cuvinte de origine latină, iar că din lexeme slave abia de poți alcătui o propoziție în limba noastră, au încercat să reducă rolul elementului slav la cel al unui împrumut accidental. Alții, dimpotrivă, s-au străduit din răputeri

să înjghebe fraze cât mai lungi, exclusiv din cuvinte împrumutate din slavă, au plăsmuit statistici de o probitate dubioasă, dedîndu-se unor răstălmăciri și fetișizări de-a dreptul paraștiințifice ale mult discutatului element lingvistic.

Unde-i totuși adevărul despre elementul slav din idiomurile est-romane? E undeva la mijloc – ne sugerează, iar apoi ne convinge cu lux de dovezi științifice N. Raevski în studiul cu pricina. O face prin căutarea adevărurilor între mormane de documente, studii și monografii, ajutat de inteligența și de intuiția sa rarismă. O face cu calm și cu tact, cu respect față de propriul popor și față de alte neamuri, față de opiniile oponentilor, totodată fiind intransigent cu „rătăcirile” de voie sau de nevoie ale unora. În fine, o face într-un limbaj savant, totodată și accesibil, cumpătat, dar sigur.

Principalele – ca însemnătate și prospețime – idei ce se desprind din monografia lui N. Raevski pot fi rezumate astfel. Slavii, conlocuind timp îndelungat cu romanicii răsăriteni, au izbutit să-și impună ultimilor într-o mare măsură limba și chiar comportamentul etnic, fără însă a înlocui sau a altera continuitatea etnico-lingvistică a populației neolatine de la nord de Dunăre, inclusiv a celei ce a dăinuit neîntrerupt pe teritoriul în spațiul dintre Prut și Nistru, Carpați și Marea Neagră.

O abordare cuprinzătoare și obiectivă a problemei relațiilor populației est-romane cu slavii a necesitat o privire de ansamblu asupra istoriei sociale, dar mai ales etnice a strămoșilor noștri. În această ordine de idei, lucrarea lui N. Raevski se remarcă printr-o concludentă și originală periodizare a evoluției etnosului romanic răsăritean, temă amplă, de care autorul se ocupă în prima parte a cărții. Spre deosebire de istoricii noștri, care se țin de o periodizare simplificată, N. Raevski, „adăugînd la constatările formulate pe baza argumentelor de limbă, informațiile din sursele scrise și luînd în considerație legitățile de formare a comunităților etnice” (pag. 26-27), stabilește următoarele „epoci etnice” ale poporului nostru: I. Epoca romanizării Daciei (sec I-V). II. Epoca romanică răsăriteană comună (de după căderea Imperiului Roman pînă la destrămarea Țaratului Bulgar în sec. X-XI și invazia triburilor turanice). III. Epoca nord-dunăreană (pînă la întemeierea Statului Moldovenesc). IV. Epoca moldovenească (de la descălecarea pînă în prezent).

Pe acest fundal cronologic autorul plasează mai lesne și mai convingător fiecă contact al romanicilor de est cu slavii. Tocmai aceste multiple și complicate relații cu șapte grupuri etnice slave (protoslav, bulgar, sîrbo-croat, slavon, rusin / rutean / ucrainean / rus, polon) constituie obiectul analizei savantului în partea a doua a cărții. Cercetătorul face o delimitare netă între contactele intense, multiaspectuale cu primele patru grupuri etnice și relativ superficiale cu celelalte trei.

După cum ne putem convinge lesne, citind acest capitol, faptele de limbă își rezervă ca de la sine un rol de căpetenie și de maximă elocvență la reconstituirea etnogenezei unui neam, mai ales, când nici nu dispunem de alte posibilități cît de cît sigure pentru a i-o reconstitui.

Pe lângă datele lingvistice autorul axează – cu competența și verva ce-l caracterizează – încă două importante puncte de sprijin, și anume: evenimentele istorice cruciale (cucerirea Daciei de către Traian, căderea Imperiului Roman, sciziunea romanilor, așezarea pe Dunăre a turanicilor, extensiunea țăratelor bulgare, formarea Statului Moldovenesc feudal ș.a.), precum și noțiunile și fenomenele etnice (migrațiile, sciziunea, influența, asimilarea etc.).

La lectura acestui studiu de-a dreptul copleșitor s-au iscat și unele întrebări. Bunăoară: de ce, respingînd, pe bună dreptate, termenul *volohi* (neînregistrat de niciun dicționar moldovenesc, în pofida vehiculării simulate de unii istorici de la noi) și promovînd termenii „romanici răsăriteni” sau *vlahi*, pe alocuri, totuși, autorul utilizează și termenul respins. Sau: de ce să fi preferat cercetătorul pentru toponimul *Atos* (denumirea unui faimos centru monastic din Grecia) forma hibridă *Aton* (pag. 54)? Menționînd că unele cuvinte est-romanice de origine latină au semnificații slave, N. Raevschi ne exemplifică teza dată prin cazul lexemului *lume* (pag. 15), care inițial avea doar sensul de „lumină”, iar ulterior, sub înrîurirea idiomurilor slave, dobîndește și sensul de „lume”, „univers”. Exemplul este de o indiscutabilă concludență, dar totuși, prea des citat în studiile de specialitate. Sau poate că e și unic? Credem că n-ar fi fost de prisos să se fi menționat în acest context că avem în limbă și cuvinte slave cu accepții (sensuri) existente doar la noi și în idiomurile sud-slave, dar dispărute ori „deplasate” în alte limbi slave. De exemplu, lexemul *vrednic* are același sens („des-toinic”) în sîrbo-croată și în bulgară, nu însă și în rusă ori ucraineană,

unde înregistrează o semnificație cu totul contrară („dăunător”, „periculos”). Mai mult chiar: unele cuvinte slave poartă în moldovenește același accent ca și în limbile slave de sud, dar diferă de accentuarea respectivă în limbile slave de răsărit. A se compara, de pildă: mold. *vésel*, *grániță*, *obicíi*, bulg. *vésel*, *gránița*, *obicáj* și rus. *vesiólîi*, *graníța*, *obicíai*. Termenul *kmet* (pag. 80 ș. a) avea și are în sîrbo-croată pe lângă sensul de „primar”, „judecător popular”, menționat în carte, în primul rînd, semnificația de „iobag”, „șăran șerb” (care i-a scăpat autorului). Posibil din vina zețarilor, dar în lucrare sînt ortografiate defectuos mai multe cuvinte bulgărești (*koumepицa*, în loc de *koumepицa*, la pag. 183; *кьшита* pentru *кьшца*, la pag. 183, 223).

Aceste semne de întrebare, ca și alte posibile obiecții, nu știrbesc cît de cît din valoarea incontestabilă a originalei monografii de N. Raevschi. Persistă doar o singură nedumerire: tirajul de numai 1685 de exemplare al cărții. Poate el oare satisface necesitățile și interesul crescînd pentru limba și trecutul poporului, cînd în republică numai filologii și istoricii se numără cu miile? Evident că nu.

(*Moldova socialistă.*

21 dec. 1988)

ADEVĂRUL DESPRE NOI: *LIMBA ROMÂNĂ ESTE PATRIA MEA* (Studii, comunicări, documente)

A vem la îndemîna o nouă antologie de texte: studii, comunicări, documente, publicate în revista *Limba Română* din Chișinău în perioada 1991-1996. Această carte de o valoare greu estimabilă a fost editată cu sprijinul Guvernului României și al Consiliului pentru problemele românilor de pretutindeni, se distribuie gratuit în bibliotecile publice și în instituțiile de învățămînt din R. Moldova și din alte teritorii românești, înstrăinate de către sovietici – Nordul Bucovinei și Sudul Basarabiei. După cum se precizează în adnotare, „...*Limba Română este Patria mea*... reprezintă o lucrare editorială de pionierat și abordează, de pe poziții strict științifice, un spectru amplu de probleme privind originea, evoluția și structura limbii române, a graiurilor (*muntenesc, moldovean / moldovenesc și transilvănean / ardelean*) și

a dialectelor ei (*aromân, istroromân* sau *istriot, menglenoromân* sau *menklenit*)." În treacăt fie spus, acestea din urmă sînt considerate de unii specialiști ca limbi est-romanice foarte apropiate de română și totuși – independente; este o opinie discutabilă, dar care depășește, evident, cadrul demersului nostru, aici și acum.

Mai important ni se pare faptul că, pentru prima dată, s-au adunat, între copertele unei cărți destinate celui mai larg public cititor, un material factologic foarte bogat, extrem de variat; material de o mare utilitate pentru abordarea controverselor privind apariția, dezvoltarea și afirmarea limbii noastre, inclusiv a denumirii ei. Argumentele științifice, invocate de către specialiști de vază din Basarabia, România, Germania, Rusia, Ucraina etc. sînt în măsură, credem, să-i convingă – pe cei care au nevoie de așa ceva – de modul multilateral, nepărtinitor și nepolitizat de tratare a problemei sau problemelor sus-amintite. Destinată, probabil, în primul rînd, cadrelor didactice și studenților, lucrarea va fi de folos și elevilor, și părinților. Doar, în ultimă instanță, subliniază autorii adnotării, „cartea dată e o sursă valoroasă și accesibilă în promovarea adevărului științific”.

Selecția textelor și prefațarea lor aparțin dlui Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei editoare, *Limba Română* din Chișinău, avîndu-i în calitate de coordonatori pe acad. Silviu Berejan și pe profesorii doctori Anatol Ciobanu și Nicolae Mătcaș; ca lectori – pe Leo Bordeianu și Ion Coțescu, prezentarea artistică aparținînd lui Isai Cârmu. Implicați în această operă de o impresionantă probitate științifică, dar și de vibrant patriotism, mai sînt și dnii Mihai Ungheanu, secretar general adjunct, Nicolae Dan Frunteletă, secretar de stat, George Marinescu, director DIP, și Victor Nitreanu, expert guvernamental, toți avînd viză de reședință la București, dar inimile lor bat la unison cu cele ale românilor de la Chișinău, Cernăuți sau Cetatea Albă. E de menționat că volumul este dedicat aniversării a 75-a a ilustrului lingvist al contemporaneității, Eugeniu Coșeriu, originar din comuna Mihăileni, județul Bălți.

Culegerea este compusă din *șapte* (cifră magică!) *compartimente*: 1. *Limba și conștiința națională*; 2. *Corelația „Limbă – dialect – grai”*; 3. *Româna – denumire tradițională a limbii moldovenilor*; 4. *„Limba moldovenească” – o diversiune*; 5. *Unitatea de limbă și de neam*; 6. *Dovezi de românism în Moldova istorică*; 7. *Congrese. Conferințe. Semi-*

nare. Rezoluții, declarații, proteste. Acestea sînt urmate de reproducerea unei serii de hărți ale provinciilor istorice românești.

Printre autorii textelor din prezentul volum găsim numeroase nume de referință ale unor cercetători științifici, adevărați savanți de diverse apartenențe etnice și cu diferite cetățenii: Eugeniu Coșeriu, poate cel mai universal savant în domeniul lingvisticii și care inaugurează culegerea; apoi – Matilda Caragiu-Marioțeanu, Grigore Brâncuș, Gheorghe Mihăilă, Marius Sala (de la București), Nicolae Corlăteanu, Gheorghe Rusnac (Chișinău), Raymund Piotrowski (Sankt Petersburg, Rusia), Stanislav Semcinski (Kiev, Ucraina) și mulți alți învățați care au pus mai presus de jocurile politice – onestitatea de cercetător și durabilitatea argumentului științific.

Antologia ...*Limba română este Patria mea...* prezintă, confirmă și reconfirmă mai multe mari adevăruri despre identitatea noastră etnică și lingvistică, românească. Vom reține atenția cititorilor noștri la doar două din acestea, cu totul edificatoare, și care sînt enunțate în chiar primele pagini ale volumului analizat: a) „*Limba română este cartea de boierie a unui neam călit de focul atîtor încercări de pierzanie*” (I.L. Caragiale); b) „*A promova sub orice formă o «limbă moldovenească» deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie; din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural*” (E. Coșeriu).

(*Mesagerul*, 20 sept. 1996)

COMUNISMUL ARE, CU SIGURANȚĂ, UN SFÎRȘIT

Dacă relativa victorie a comuniștilor de la Chișinău i-a entuziasmat pe unii, pe cei mai mulți – fie ei din R. Moldova, din spațiul ex-sovietic sau cel ex-socialist, precum și din Occident – i-a pus serios pe gînduri, ca să nu zicem că i-a alarmat. Chiar și poșta redacției *Mesagerul*-ui ne demonstrează că numeroși locuitori ai republicii sînt încercați de o amară deziluzie, pentru că un segment atît de mare din electorat și-a dat votul de încredere purtătorilor unei ideologii cu numeroase însemne ale crimei împotriva omenirii, ideologie ce a fost

aruncată la lada de gunoi a istoriei în majoritatea țărilor în care s-au făcut sîngeroasele experimente comuniste de factură sovietică.

Faptul că pârtașii „învățături” marxist-leninist-staliniste au adunat un procent – orice s-ar spune – important de votanți, nu e încă dovada unui atașament față de acest sistem de idei, nici a viabilității lui în ansamblu. E mai curînd consecința firească a unei stări de lucruri într-o perioadă de tranziție, de trezire după un coșmar, în fine – e manifestarea adevărului că comunismul nu se sfîrșește brusc și definitiv. Această rațiune formează și obiectul unor curioase și treze analize făcute în cartea *Sfîrșiturile comunismului*, de politologul Françoise Thom de la Paris, scrisă în 1995 și tradusă, în scurt timp, și în română. Dintr-o fișa biografică, desprindem că Françoise Thom e discipola distinsului filozof Alain Besançon, devenind, însă, deja, autoarea unei opere care începe să rivalizeze cu cea a maestrului său. Studiile sale *Limbajul de lemn* (1987), *Momentul Gorbaciov* (1989) și *Sfîrșiturile comunismului* (1995) reprezintă o trilogie consacrată căderii regimurilor de tip sovietic din Europa de Sud-Est. Reținem din postfața traducerii în română a ultimei lucrări a Françoisei Thom (Editura „Polirom” din Iași, 1996): „Prin *Sfîrșiturile comunismului* am intrat în posesia nu a unei cărți, ci chiar a cărții despre agonia celui mai catastrofic fenomen din întreaga istorie a umanității.”

Așadar, prezența, încă energică, pe arena politică a comuniștilor în R. Moldova (deși, incomparabil mai pală decît în Bielarusia, bunăoară), trebuie pusă în cea mai directă legătură cu agonia ideologiei lor, cu delirul încrîncenării de a se menține la putere, prin orice metode, unele „șlefuite” de-a lungul deceniilor, încît mai sînt capabile de a tulbura și chiar de a „frapa” conștiința oamenilor. Françoise Thom vorbește despre o „anumită dificultate de a exista a postcomunismului”, menționînd ca poveri greu debarasabile ale moștenirii comunismului: mizantropia (ura față de oameni, de întreaga societate); confuzia greu de înlăturat din instituțiile de stat; „puirea” (înmulțirea excesivă) a partidelor, ce conduce la destrămarea unității forțelor anticomuniste; bolșevizarea ascunsă a instituțiilor democratice; furia de a legifera și pasiunea exagerată a programelor de acțiune; în fine – „cazul rus”. Acesta din urmă, după Fr. Thom, își află explicația și într-o constatare a lui Montesquieu: că necesitatea (sic!) despotismului a intrat atît de mult în sîngele locuitorilor Imperiului Rus, încît chiar și cele mai te-

merare încercări de a pune capăt apăsării lui se vor solda o vreme cu eșecuri inevitabile, căci „există cauze particulare ce îi vor arunca din nou (pe reformatori – *n.n.*) în nefericirea de care vor să scape”. Făcînd o confruntare a profeției din sec. XVIII a marelui filozof francez cu realitățile postsovietice din anii '90 ai sec. XX, savanta de la Paris insistă asupra următoarelor trăsături ale stării de lucruri din fosta URSS (cu excepția Țărilor Baltice): importanța ideologiei comuniste, „dobîndită prin provocare și teatralizare”, prin „comploturi sumbre și scopuri nemărturisite”; „implicațiile fariseice ale modurilor bolșevice de comportament și ale factorului mitologic din atitudinea conducătorilor”; caracterul superficial al distrugerii elementelor de bază ale doctrinei și practicii comuniste „în timpul furtunii temperate din anii 1989-1991, revenite (acele elemente – *n.n.*) mai apoi la suprafață pentru a pune capăt scurtei euforii a revoluțiilor de catifea și a împiedica dificila refacere a societăților post-totalitare”.

Marea majoritate a acestor caracteristici sînt perfect valabile pentru situația de după 1989-1991 din R. Moldova. Ceea ce nu înseamnă că trebuie să cădem pradă disperării: comunismul, subliniază Françoise Thom, are mai multe sfîrșituri, nu moare de la prima lovitură. Astfel încît, pentru această ideologie ce a nenorocit cîteva generații, zeci, poate sute de milioane de oameni, nu se potrivește parabola „Comunismul e mort. Trăiască comunismul”, ci o reinterpretare a ei, ceva în stilul: „Comunismul a murit o dată! Și va muri odată și odată, căci are obligatoriu un sfîrșit!”

(*Mesagerul*. 1 mai 1998)

SCOATEREA DIN ANONIMAT A UNEI AȘEZĂRI ROMÂNEȘTI DIN TRIUNGHIUL DE SACRIFICIU

Ați auzit de Molnița? Dacă citiți atent, cu regularitate, săptămînalul *Mesagerul*, cu siguranță v-a rămas în memorie denumirea acestui sat românesc din Ținutul Herța, azi o parte a regiunii Cernăuți din Ucraina. Ziarul nostru a scris despre Molnița; de asemenea, am publicat și alte articole de un autor original din acest sat – Didina Țăruș, doctor în economie, consultant superior în Grupul parlamen-

tar al Partidului Forțelor Democratice. Este și acesta un motiv pentru care semnalăm cu sinceră bucurie apariția cărții *Molnița. Șase veacuri de statornicie românească* (Editura „Civitas”, 2000, 132 p.).

Prima atestare documentară a Molniței este datată 29 iunie 1400, așadar, sub domnia lui Alexandru cel Bun. Dintr-o ironie a soartei, în aceeași zi – 29 iunie, dar în anul 1940, Molnița, ca și întreg Ținutul Herța și Nordul Bucovinei, au fost ocupate de trupele sovietice. În acest an, la 29 iunie, de Hram, la Molnița se marchează aniversarea de șase veacuri de la prima atestare a satului; sărbătoarea prevede și lansarea acestei frumoase cărți despre trecutul și prezentul localității, despre oamenii ei și obiectivele de interes istoric, cultural, turistic.

Dna Didina Țăruș-Aștefculese (cel de-al doilea nume fiind, de fapt, primul, al părinților, de acasă...) ne trezește interesul pentru lectură – cu o expunere domoală, emoționantă, într-un limbaj elegant, bazându-se, însă, pe documente de arhivă, trimeri la istorici și mărturii ale martorilor oculari –, din chiar prefața intitulată *În triumghiul de sacrificiu*. *Triumghiul* este locul hărăzit de istorie Molniței și întreg Ținutului Herța – la o margine a Statului Român, lângă niște teritorii smulse din trupul românimii la sfârșitul sec. XVIII (Bucovina), respectiv, începutul sec. XIX (Basarabia), nu prea departe de pământurile invadate de nomazii hrăpăreți de la Răsărit – rutenii (ucrainenii) și rușii. Sacrificarea Herței s-a făcut în acea zi fatală de 29 iunie 1940, când tancurile sovietice au ocupat, din greșeală, și acest ținut, care anterior nu fusese niciodată rupt de la Moldova, apoi de la România. Oglinda Molniței, icoana acestui sat, e zugrăvită de autoare în compartimente numite sugestiv, după cum urmează: *Cronologie documentară, Observații etimologice, Microtoponimele – tezaur și mărturie a statorniciei, Molnița – străvechi sat seniorial, Școala din Molnița și discipolii ei, Revitalizarea spirituală – molnicenii la ei acasă și în lume, Proverbe și pilde din circuitul local, Biserica – cetate de credință, Martirologiu, Dincolo de economie și politică – rămîne femeia, rămîne româncea* (un portret publicistic al dnei dr. Didina Țăruș-Aștefculese, scris de subsemnatul), *Cu drag de Bucovina și de Herța, Unei străzi din București îi vom da numele Molnița* – un interviu cu actualul bucureștean, nativul herțean Ion Gherman, profesor doctor, o personalitate marcantă în lumea medicală din România.

Partea istorică a cărții ni se pare deosebit de valoroasă grație acestei găselnițe: faptele mai importante din istoria de 600 de ani a Molniței sînt raportate la evenimente de seamă din istoria Neamului, a Țării Românești. Respectiva modalitate de familiarizare a consătenilor cu o istorie din imediata apropiere, subordonată istoriei întregului popor din care fac parte cu vrednicie și molnicensii, este benefică, de o indiscutabilă utilitate, mai ales în contextul agravării nedreptății ce a marcat destinul românilor din actuala Ucraină: existența celor circa 100 de școli românești din regiunea Cernăuți este primejduită de ucrainizare, elevii fiind lipsiți de posibilitatea de a studia un curs elementar de *Istorie a românilor*.

Sînt deosebit de prețioase, și sub aspect documentar, și sub aspect emotiv, compartimentele despre biserica satului, despre școala din Molnița, despre molnicensii ajunși oameni de vază, cu care se mîndresc consătenii; în fine – Martirologiul – lista molnicensilor care „nu s-au întors din război, de la Onega și din Siberia. Tuturor veșnică pomenire”.

Vîna, stofa de economist a autoarei se face simțită oricum în această lucrare istorico-publicistică: dna D. Țăruș-Aștefculese își punctează cartea cu diferite observații curioase, edificatoare, privind evoluția economiei satului și ținutului natal, scoțînd în evidență, în mod firesc, împlinirile ce s-au înregistrat atunci cînd Molnița era parte a Regatului Român, în special, în timpul existenței României Mari.

Impresionează numărul mare de molnicensii cu studii medii de specialitate și superioare; nu poate să nu bucure faptul că în ultimii ani tot mai mulți tineri din sat merg la carte în Țară – la Iași, la Suceava, la București... Urmare a acestei atracții pentru învățătură este și frumoasa listă de personalități marcante originare din Molnița: poetul și pedagogul Ion Chelaru, poetul și ziaristul Simion Gociu, fizicianul Nicolae Jitaru, medicul Aurel Ciuclea, doctorul în biologie Dumitru Gociu, chimistul Iurie Pârgaru, pictorul Dumitru Jitărășu, cîntăreața Maria Moraru-Matvievici, muzicianul Mihai Amihălăchioaie, avocatul Gheorghe Amihălăchioaie (președintele Asociației avocaților din R. Moldova), reporterul de la TV *Catalan* Dumitru Amihălăchioaie; în fine – însăși autoarea micromonografiei despre Molnița.

Scriind și editînd cartea *Molnița. Șase veacuri de statornicie românească* dna Didina Țăruș-Aștefculese a contribuit plenar la reconfir-

marea unui adevăr incontestabil pentru oamenii cu judecată sănătoasă, mai puțin, însă, pentru ocupanții ucraineni și frații lor mai mari, rușii: Molnița, Ținutul Herța, Nordul Bucovinei, ca și Basarabia, Maramureșul istoric (actuala regiune Transcarpatică din Ucraina), au fost, sînt și trebuie să fie pămînturi românești. Apoi, prin această carte, a făcut dna D. Țăruș-Aștefculese un cadou exemplar consătenilor, conaționaliilor ei din actuala regiune Cernăuți, un gest de dragoste și de pioșenie pentru baștina sa, pentru neamul său și Neamul nostru.

Nu ne rămîne decît să ne exprimăm regretul pentru tirajul nepermis de mic (deocamdată) al acestei lucrări prețioase: 50 de exemplare, adică atîtea cît a putut sacrifica autoarea din bugetul personal, al familiei sale. Pentru un final cît de cît încurajator, ne mai exprimăm și o speranță: că se vor găsi și alți molniceni, alți herțeni săritori la nevoie și care vor contribui la editarea unui tiraj suplimentar, astfel încît *Molnița...* scrisă de Didina Țăruș-Aștefculese să poată nimeri măcar în casele celor amintiți pe paginile micromonografiei. S-ar face astfel și un gest de recunoștință pentru eforturile autoarei de a înveșnici bunul nume, oamenii, faptele și patimile unei așezări de vrednici români, aruncați prin vitregia destinului într-o viltoare străină, defel propice existenței lor înstrăinate deja de șase decenii într-o istorie statornic românească de șase sute de ani.

(*Mesagerul*, sept. 2000)

EMINESCU, DIN NOU LA PRAGA...

În faimoasa-i scriere biografică *Viața lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu amintește că de teamă ca fiul său, ajuns la 19 ani, să nu se facă actor – meserie cam de ocară la acea epocă –, căminarul Gheorghe Eminovici hotărî să-l trimită la studii de filozofie la Universitatea din Viena. Zis și făcut: „În toamna anului 1869, cam pe la sfârșitul lui septembrie, Eminescu pornea spre scaunul cezaro-crăiesc.” Abia peste vreo șase decenii după G. Călinescu, alți biografi au precizat că, în drum spre capitala austriacă, tânărul Eminescu a avut un popas în orașul de reședință al Boemiei, la Praga. S-au făcut și alte precizări, cu această ocazie: că a stat aici, în inima Europei, vreo zece zile, la fratele mai mare Șerban, student medicinist la München. Mihai a încercat

chiar să intre la Universitatea Carolină din Praga, dar nu a fost admis cum nu-și luase bacalaureatul și abia după acest eșec a plecat la Viena. Curios că, la Praga, frații Eminescu au stat într-o casă de pe strada Lipová, adică... a Teilor. O singură notă s-a păstrat în caietele sale privind impresiile Poetului despre capitala cehă: „*Am ieșit în târg și am mers pe uliți largi (ulița mare din Praga).*”

Mai multe amănunte au ieșit la suprafața în legătură cu o fotografie făcută de Eminescu la Praga. Era a doua din cele cinci câte făcuse în viața sa, acea „*poză astrală*”, cum a definit-o G. Călinescu, dar este și acea poză după care ni-l imaginăm cu toții pe Eminescu, descris astfel de marele său biograf și analist: „... *este la această epocă de o frumusețe de semizeu*”.

Oare câți știu că astfel, ca pe „un semizeu”, l-a immortalizat pe Eminescu un ceh – Jan Tomáš, care, prin anii '60-'80 ai sec. XIX, ținea un atelier în piața centrală a Pragăi, Václavske Náměstí, nu departe de statuia ecvestră a Sf. Vaclav, patronul cehilor?

Aceste și alte amănunte le putem afla dintr-o cărticică (cu adevărat, valoarea unei cărți nu stă nici pe departe întotdeauna în volumul ei): *Mihai Eminescu în cultura cehă*, ediție în română și în cehă, tipărită în anul 2000, la Praga, de către Asociația Cehia-România, cu sprijinul tehnic al Editurii „Prah” („Prag”) și cu suportul financiar al Ministerului ceh de Externe. Autorii volumului sunt doi buni prieteni ai limbii și literaturii noastre, două nume de referință ale românisticii cehe: dna prof. dr. Libuše Valentová, șefa Catedrei de filologie română de la Universitatea Carolină, și dr. Jiří Našinec, și el un laborios cercetător al literaturii române, în plus, poate cel mai fecund traducător de literatură română (inclusiv din Republica Moldova; a transpus, bunăoară, romane de Aureliu Busuioc și de Vl. Beșleagă) în patria sa.

Din studiul introductiv, *Receptarea operei lui Mihai Eminescu în cultura cehă*, de dna prof. L. Valentová, aflăm că primele tălmăciri din poezia lui Eminescu au apărut la finele deceniului al patrulea al secolului trecut, în două antologii, puțin înainte de a vedea lumina tiparului un volumaș de 50 de pagini – *Milostne pisne (Cântece de dragoste)*. Traducerile au fost făcute de o învățătoare din Brno, Božena Verna, care scria și ea poezii. Această femeie tradusese anterior din W. Whitman, iar de opera lui Eminescu s-a apropiat grație unor

prieteni români, care i-au pus la dispoziție niște intermediare germane. Cartea, incluzând 34 de poeme eminesciene, se deschide cu o tulburătoare dedicație poetică: „Eminescu! / Poet trist cu privirea de o frumusețe inteligentă / ...Opera ta este pecetluită de o limbă încă necunoscută mie, / Și totuși, pașii tăi mă însoțesc prin toată țara. / Cât de apropiați suntem unul de altul, străine trist...”

Următorul volum de Mihai Eminescu în cehă a fost tipărit în 1964, fiind intitulat *Až zari voda tmava...* (traducerea versului *Adâncu-i luminându-l* din poezia *Și dacă...*). A fost rodul colaborării dintre poetul Vilem Zavada (1905-1882) și traducătoarea din română Eva Strebingerová (1831-1985). „De data aceasta, remarcă autoarea studiului, selecția e mai largă, pe lângă poezii erotice cuprinzându-se și lirica de inspirație socială și folclorică” – de tot 37 de poeme, prefațate de Tudor Vianu. Apariția celei de a treia ediții a operei lui Eminescu în cehă, programată pentru 1989, a fost zădărnicită de prăbușirea comunismului și, concomitent, a planificării generale a vieții, inclusiv în domeniul schimburilor culturale. Este adevărat că traducătorul, dl Jiří Našinec, continuă munca la acest volum, în care vor fi incluse în premieră și tălmăciri ale prozei lui Eminescu: *Cezara* și *Sărmanul Dionis*. Transpunerile din Mircea Eliade, făcute după 1990 de către J. Našinec, care s-au bucurat de o călduroasă primire la publicul cititor ceh, constituie un fel de gaj că în Cehia va vedea lumina tiparului și această ediție, mai completă, din creația lui Eminescu în limba cehă...

Să revenim însă la cărțulia din care am selectat o bună parte din informațiile pe care vi le-am pus deja la dispoziție. Ea mai inserează traducerea *Lucașfărului* (*Hyperion*), de Vilem Zavada, urmat de un comentariu al lui J. Našinec. Patru ilustrații făcute în peniță la poemul ce se identifică cu numele lui Eminescu te fac să tresari, aflând numele graficianului: Teodor Buzu. Este acel conațional al nostru, drăsliceaneanul care a trebuit să se stabilească cu traiul, acum 15 ani, în orașul de unde a pornit mișcarea husiților – Tâbor. De obicei, se vorbește de câteva viziuni pictoricești distincte asupra *Lucașfărului* – cea a Ligiei Macovei, a lui Igor Vieru, a lui Isai Cârmu, a lui Gh. Vrabie... Și iată că Teodor Buzu continuă fericit această listă a unor împliniri în arta plastică românească de inspirație eminesciană.

Cartea *Mihai Eminescu în cultura cehă*, cu un text pertinent despre receptarea spirituală a Poetului în Cehia, semnat de doi cerce-

tători – traducători cehi, și cu receptarea artistică a *Luceafărului* de către un consăngean de-al nostru, constituie un emoționant prinos la *Eminesciana* care, aidoma altor valori perene, trece nestingherit peste frontiere și peste ani.

(Țara. 7 febr. 2002)

O LUMINĂ CE VINE DIN BANATUL SÎRBESC

Acest fenomen – al atracției polilor, a extremităților – se poate observa atât în perimetrul unui grup de seminiți, cât și în cel al unei națiuni. Să zicem, de-a lungul a vreo trei secole – XVIII-XXI, lumea intelectuală asistă la impresionante manifestări de afecțiune între două popoare așezate la extremitățile „oceanului slav” – rușii, pe de o parte, și sîrbii, inclusiv muntenegrenii, pe de altă parte. În timp ce rușii îi împilau nemilos pe alți slavi, pe vecinii lor imediați – ucrainenii, bielorușii, polonezii – Moscova se erija în ocrotitoare a slavilor de sud, contribuind efectiv la luminarea lor și la eliberarea lor de sub jugul turcesc. În replică, sîrbii și bulgarii le furnizau rușilor revoluționari și intelectuali de marcă, iar muntenegrenii – cosînzene pentru curtea imperială de la Sankt Petersburg... „Sărind” peste italieni, românii s-au aruncat în brațele spiritualității franceze întreg secolul XIX, ca în veacul următor să le întoarcă generos gestul de bunăvoință, dînd culturii franceze pe Constantin Brîncuși, pe Eugen Ionescu, pe Mircea Eliade, pe Emil Cioran... Încă în a doua jumătate a sec. XIX, și mai ales în secolul trecut, în cultura română s-a făcut simțit un puternic curent hispanofil, care s-a extins destul de repede și asupra civilizației portugheze. Cel puțin în lingvistică (să ne amintim iarăși de Eugeniu Coșeriu...), spaniolii și portughezii, la rîndul lor, au manifestat în această perioadă o atracție aparte pentru română...

În perimetrul cultural-lingvistic românesc putem observa, de asemenea, o curioasă atracție a „marginilor”. Transilvănenii sînt neîndoios mai receptivi la problemele basarabenilor (cazul Onisifor Ghibu este cel mai edificator în acest sens: un ardelean vine în 1917 să contribuie plenar la emanciparea românilor basarabeni de sub ruși; peste mai bine de o jumătate de secol gestul era să fie întors

cu recunoștință prin păstorirea de către Antonie Plămădeală, originar din Lăpușna, a Ardealului, Crișanei și Maramureșului). Avem azi la Chișinău mai multe biblioteci dotate cu carte românească din Ardeal: „Alba Iulia”, „Maramureș”, „Țirgu-Mureș”, „Transilvania”, iar tinerii basarabeni care merg la studii în Țară mărturisesc că la Brașov, Arad, Oradea, Sibiu sau Cluj-Napoca se simt cumva mai comod sufletește...

Interesul față de soarta românilor trăitori dincolo de actuala frontieră de sud și de cea vestică a României, ca și față de cea a aromânilor, risipiți prin toate țările din Peninsula Balcanică, a fost la noi unul constant. „Ce fac frații noștri de acolo, înstrăinați și ei? Oare o duc la fel de greu ca noi sau poate chiar mai greu?” – iată o întrebare pe care și-au pus-o adeseori nu numai scriitorii, dar oricare basarabean cu simțire românească.

Fără a intra în amănunte, vom răspunde scurt de tot că aromânii (vlahii, macedoromânii) o duc într-adevăr extrem de greu: dispersați, recunoscuți ca minoritate etnică abia în ultimul deceniu (în Grecia nici pînă azi nu li se recunoaște acest statut), deasupra lor planează mereu, neguros, primejdia asimilării. Într-o situație relativ privilegiată s-au aflat românii din Banatul Sîrbesc (fosta Iugoslavie): li s-a permis serviciul divin în unele biserici, au avut mereu cîteva licee și o facultate, formații folclorice, ziare (dintre care cel mai longeviv s-a dovedit a fi *Libertatea*, întemeiat încă în Iugoslavia lui Tito, imediat după cel de-al Doilea Război Mondial), cîteva reviste (la cea mai solidă dintre ele, *Lumina*, ne vom referi în continuare), emisiuni la cîteva posturi de radio și la unul TV... Statisticile sîrbești, apoi iugoslave nu au dat niciodată cifre precise privind comunitatea româno-vlahă de acolo. Mai exact, despre români, care erau recunoscuți ca minoritate etnică, se invoca cifra de 50-60 de mii (conform altor estimări, independente, numărul lor ar fi nu mai mic de 100 de mii). Acestora iată că abia din anul 2002 li se pot alătura circa 500 de mii de vlahi sau aromâni iugoslavi, nerecunoscîndu-li-se anterior identitatea națională și fiind supuși unui proces atroce de sîrbizare. Cîți din această jumătate de milion o mai fi păstrat nealterată conștiința de neam este greu să spunem: situația lor e similară cu cea a moldovenilor din Transnistria, ba poate cu cea a conaționalilor noștri de pînă la și de peste Bug...

Oricîți ar fi în realitate, românii și aromânii din Iugoslavia au lăsat urme adînci și inconfundabile în cultura acestei țări. Ne vom limita la doar trei cazuri, întru totul edificatoare: pictura naivă (cap de listă ar fi aici o țărancă din Banatul Sîrbesc – *Marica Bălan*), apoi – poezia. Unul dintre cei mai de seamă lirici iugoslavi, dacă nu cel mai mare, se cheamă Vasko Popa, pe numele adevărat de botez *Vasile Popa*, care a și scris un timp românește, deși a trecut vijelios hotarele baștinei sale cu poeme scrise în sîrbește. *Ion Miloș* nu are nevoie de prezentări speciale: este scriitorul și traducătorul rarisim, care a îmbrățișat destinul literatului trilingv, fiind cea mai trainică punte între niște culturi atît de distincte: română, sîrbă și suedeză.

Din cînd în cînd, la Chișinău ajunge cîte un număr al revistei literare *Lumina* din Voivodina, alias Banatul Sîrbesc. Și-a început existența la Virșeț, se pregătește la Panciova, e tipărită la Novi Sad – trei importante centre, inclusiv culturale, ale românilor din Serbia. Nu prea de mult această publicație a marcat 50 de ani de existență: a fost fondată în 1947, de către însuși Vasile-Vasko Popa.

E o revistă elegantă ca formulă grafică, editorială, variată și consistentă în ceea ce privește conținutul, atentă la valorile românești din Banatul Sîrbesc, dar și din țară (a publicat multe traduceri din literaturile „Iugoslaviei Mari”, iar acum – din cea sîrbo-muntenegreană) și din patria istorică, România. Mai mult încă: *Lumina*, în măsura posibilităților, acordă atenție și proceselor literar-culturale din alte zone populate de români. Astfel, am aflat plăcut surprinși că această publicație – iugoslavă, orice ai spune! – încă în 1954 a tipărit *Limba noastră* de Alexe Mateevici...

Cu retipărirea acestui imn limbii române (fiind reprodus și facsimilul, scris de poetul preot al basarabenilor cu litere latine, nu cu buchii slave!) se deschide, emblematic, recentul volum al *Luminii* – nr. 9-12 (40-43) pentru anul 2002. Este un număr, așa cum ne anunță în *Argument* redactorul-șef Ioan Baba, consacrat, în genere, stării literelor din Basarabia. Este rodul unui proiect de colaborare pus la cale de redacția *Luminii* și dl acad. Mihai Cimpoi, în timpul unei întîlniri ce a avut loc nicăieri în altă parte decît la faimoasa „Boltă rece” din Iași – o adevărată generatoare de idei calde pentru sufletele noastre de frumos doritoare!

Motivele „locale” sînt prezentate în acest număr prin eseuri semnate de Slavco Almăjan (*Sensibilitățile alternative sau literaturile po-*

poarelor mici în contextul european), Florian Copcea (*Sud-Estul Europei sau capcana lui Ianus*), Ondrej Štefanko (*Asumarea statutului de minoritar*), Lia Magdu (*Pentru o imagine mai favorabilă a etniei noastre în mediul autohton*), Ioan Baba (*O plachetă de versuri menită istoriei literare: Vasile / Vasko Popa, Cerul din pahar*), Ion Ivașcu (*Ortodoxismul românesc în Sud-Estul Europei*), Adrian Negru (*Alegoria în iconografia ortodoxă a Europei de Sud-Est*), Mircea Măran (*Țările române în memorialistica sîrbă*), Richard Sîrbu (*La istroromâni – despre alți frați de-ai noștri trăitori în fosta Iugoslavie – actuala Croație, aflați la cîțiva pași de dispariție totală*) etc. Subiectul interferențelor literar-culturale româno-sud-slave (și nu numai!) este tratat, în câteva articole și studii, de Liana Ștefan (*O mondializare... interculturală*), Ioan Baba (*Florilegiu basarabean – Florilegiu bănățean: sînt subtitlurile a două plachete alcătuite și îngrijite de chiar I. Baba, tipărite sub egida revistei Lumina în anul 2002, avînd titlurile Ecouri lirice și, respectiv, Memoria clipei*), Marina Puia-Bădescu (*Caragiale-Nușić, un aspect particular în Sud-Estul Europei*), Viorel Roman, profesor la Universitatea din Bremen, Germania (*Roma – români, greci, slavi. Globalizarea capitalismului*).

„Compartimentul basarabean” al acestui număr special al *Luminii* se deschide, semnificativ, cu eseul *Basarabia, încotro?*, emoționantă scriere a unui mare și credincios prieten al nostru, scriitorul și criticul literar Adrian Dinu Rachieru, profesor la Universitatea de Vest din Timișoara și consilier al Editurii „Augusta” din același oraș bănățean, unde au fost tipărite deja câteva zeci de cărți cu poezie, proză și eseistică de autori de la Chișinău. Am mai menționa, ghidați de impresiile pe care ni le-a lăsat citirea sau recitirea, și câteva eseuri de autori basarabeni: *Dorul și Fenomenul basarabean sub semnul Păsării Phoenix* de acad. Mihai Cimpoi, *Regionalismul și societatea comunicării* de dna dr. Ana Bantoș, *În căutarea identității pierdute* de dr. N. Leahu, *Identitatea spirituală ca factor al sincronizării* de M.V. Ciobanu, *Indeterminism identitar* de C. Cheianu, *Identitate și comunicare* de dr. hab. Gh. Bobână, *Acomodarea la mediul etnic autohton* de N. Cojocar, *Neologismele în spațiul basarabean* de dr. hab. Ion Ciocanu.

Ca o revistă de cultură, dar în primul rînd literară, *Lumina* consacră și de această dată mai multe pagini poeziei. De-a dreptul savuros e

poemul *Cu Vasko Popa, la o ciorbă de broască ţestoasă*, scris de Marin Sorescu în 1974, în timpul unei delegații la Rotterdam, călătorie ce i-a prilejuit o întâlnire cu confratele său din Banatul Sîrbesc și, iată, această exotica masă. Simetric, dar și simbolic, sînt tipăriți doi tineri poeți din cei doi poli ai românității, pe care acest număr special al revistei *Lumina* vrea să-i apropie: studenta la Drept din Chișinău Natalia Bantuș și liceanul de la Vîrșeț Marin Crăinean.

Nu vom exagera concluzionînd că prin acest volum revista *Lumina* din Banatul Sîrbesc a atras spre cititorii săi polul spiritual al românității numit Basarabia, familiarizîndu-i, fie și sumar, dar într-un chip original, cu frămîntările de ordin etnocultural, estetic și literar de la noi. Pînă la o prezentare mai amplă a mișcării literelor, artelor și ideilor în Banatul Sîrbesc, în replică și în semn de recunoștință, *Limba Română* tipărește în acest număr o microantologie de poezie de la celălalt pol al dăinuirii noastre românești. Optăm, astfel, o dată în plus, pentru apropiere, nu pentru respingere. Pentru cunoaștere reciprocă, nu pentru înstrăinare. Revista *Lumina* de la Novi Sad ne-a dat un exemplu în acest sens, pe care-l urmăm cu bucurie și cu sentimentul unei datorii fie și parțial împlinite, așa cum se cuvine între frați, oricît de mult i-ar despărți dimensiunile geografice.

(*Limba Română*. 2003, nr. 2/3)

PATRU SECOLE DE LITERATURĂ ROMÂNĂ VĂZUTE DE LA PRAGA (ȘI, PARȚIAL, DE LA CHIȘINĂU)

Despre asemenea cărți se cuvine a scrie numai de bine – suficient ca realizarea (fondul, conținutul) lor să nu ridice probleme deosebite... Pentru că primează, în aceste situații, mesajul, intenția: cineva, din depărtare, îți face un soi de publicitate culturală, cea mai ingrată posibil dintre „speciile” publicitare! *Dicționarul scriitorilor români (DSR)*^{*}, tipărit la finele anului 2001 în Editura „Libri” din Praga, depășește sub toate aspectele, din toate unghiurile de vedere,

^{*} *Slovník rumunských spisovatelů* (kolektiv autorů pod vedením Libuše Valentové), Praha : Nakladatelství Libri, 2001, 259 p.

anvergura unei lucrări cu caracter publicitar, fiind *de facto* o onorabilă minienciclopedie a literaturii române de-a lungul a patru secole. [Cel mai „bătrîn” autor prezentat în acest dicționar este **Nicolae Olahus** (1493-1568, decedat, în treacăt fie spus, nu prea departe de Cehia, în actuala Slovacie), dar cum cei mai vechi reprezentanți ai culturii noastre, aflați cât mai aproape de accepția autentică a noțiunii de *litterat*, incluși în *DSR*, sînt totuși **Varlaam, Dosoftei, Grigore Ureche** – considerăm că întinderea cronologică a lucrării analizate începe în sec. XVII, încheindu-se, de altfel, cu trimiteri la niște apariții editoriale din anul 2001.]

Dicționarul la care ne referim este opera unui colectiv, în fruntea căruia stă dna prof. dr. *Libuše Valentová* (LV), o admirabil de energică propagatoare a limbii, literaturii și culturii române: și la celebra Universitate Carolină din capitala cehă, unde predă studenților de la romanistică, și în calitate de colaboratoare la diferite edituri și publicații literare, și în cadrul Asociației culturale Cehia-România... Fiind și corespondent din străinătate al revistei *România literară*, dna Libuše Valentová își mai revendică și ipostaza de propagatoare a literaturii cehe în spațiul cultural românesc. *Jiří Našinec* (JN), al doilea autor al *DSR*, s-a impus și dînsul ca „agent de popularizare” al spiritualității române în patria lui Hašek, Čapek, Seifert, Kundera; baștina lui Freud, Kafka și Kokoschka... Vom aminti, pentru confirmare, de munca sa de traducător din română: a tălmăcit cîteva zeci de volume din autorii noștri, de la Mihail Sadoveanu și Mircea Eliade pînă la... Vladimir Beșleagă și Aureliu Busuioc (romanul *Pactizînd cu diavolul* s-ar putea să vadă lumina tiparului concomitent cu acest număr de revistă). Acestor doi exegeți praghezi li s-au alăturat, pentru a completa configurația *DSR*, doi literați de la Chișinău: *Vasile Gârnetț* (VG) și *Vitalie Ciobanu* (VITC) – fondatori și editori ai „revistei tinerilor scriitori din R. Moldova” *Contrafort*.

Așa cum au declarat înșiși autorii volumului, de mai multe ori, inclusiv în cadrul lansării acestei valoroase cărți la Chișinău (la Biblioteca publică „Onisifor Ghibu”, în aprilie 2003), *DSR* include 310 articole prezentînd tot atîția scriitori: pe lîngă cei fără de care nu s-ar putea crea o imagine clară a literaturii române, beneficiază, *în premieră pentru romanistica din Cehia*, de portrete biobibliografice și scriitori români emigrați, din exil, din diaspora. *În premieră*

pentru românistica din Europa Centrală și de Sud-Est, grație contribuției coautorilor de la Chișinău, figurează în *DSR* și poeți, prozatori, critici literari din R. Moldova. Nu am putut stabili dacă această statistică, 310 articole, cuprinde și prezentările unor curente („școli”, „epoci”) și / sau grupări literare cu un rol *sui generis* în evoluția literelor române: *avangarda literară, folclor literar, gândirismul, onirismul, poporanismul, sămănătorismul, simbolismul* etc. (Citind articolul consacrat *poporanismului*, am căutat să văd ce scriu cehii, prin contrast, și despre „Junimea”, despre *junimism*, însă așa ceva lipsește, nici vorbă de *neojunimism*; lipsesc și articole ce ar fi meritat, credem, să fie incluse, măcar „pentru echilibru”: *romantismul, tradiționalismul, modernismul, realismul* (nu ne referim obligatoriu la cel „*socialist*”, ci mai curînd la varietățile acestuia, supranumite „*critic*”, „*clasic*”, „*naturalist*”, „*integral*”, „*nețărnut*” etc.).

Fără a întreprinde o contabilizare cît de cît exactă, deducem că cele mai multe articole din *DSR* sînt scrise de dna prof. dr. Libuše Valentová. Cum și-a asumat misiunea de a-i prezenta pe marii noștri clasici, autoarea o face cu un rafinat simț al discernămintului, dar și al unei apreciable „răspunderi estetice”. **Eminescu, Coșbuc, Blaga, Minulescu, Fundoianu, Stănescu**, apoi **Caragiale, Rebreanu, Camil Petrescu, Sadoveanu, E. Ionescu, M. Eliade** ș.a. beneficiază de *portrete literare zugrăvite cu precizie, în tușe puternice și sigure, în hașuri și linii adeseori surprinzătoare* – ca să recurgem la un limbaj specific profesiei prietenului nostru comun, pictorul basarabean **Teodor Buzu**, stabilit în orașul Tábor din Boemia de Sud. (De altfel, am intrat în posesia acestui valoros lexicon grație generozității lui T. Buzu și a ing. Nicu Pastramagiu din Praga; profit de ocazie pentru a le exprima încă o dată sincere mulțumiri.)

Nu vom exagera apreciind că LV dă în acest dicționar literar adevărate modele de prezentare competentă și convingătoare, de o manieră sută la sută enciclopedică – pentru compatrioții săi – a pilonilor unei literaturi străine, puțin cunoscută în lume, inclusiv în Cehia. Colegului dnei L. Valentová, maestrul J. Našinec, i-a revenit rolul de a face în *DSR* portretele a circa 50 de literați români, parte din care nu au ajuns încă la calitatea de a fi mari, alții, lipsiți poate chiar de această șansă. Protagonistii eseurilor biobibliografice semnate de JN sînt, în majoritate absolută, din epoca modernă, unii – din cei considerați

în genere ca „democrați”, „de stînga” etc., calificative ce țin în ultimă instanță de criteriul estetic.

La Chișinău, în mod special, merită o discuție aparte „fațeta basarabeană” a acestui dicționar de literatură română. Completarea se realizează prin 39 de schițe biobibliografice – considerăm, foarte generos, căci, dacă ținem cont de faptul că VG și VITC creionează chipuri de literați din R. Moldova (inclusiv unii originari din Nordul Bucovinei, iar alții – din Transnistria) cu precădere contemporani, reiese că în *DSR* a încăput cam fiecare al zecelea membru al Uniunii Scriitorilor de la Chișinău.

Dacă și-ar citi prezentările din *DSR*, mulți scriitori basarabeni ar închide satisfăcuți cartea: biobibliografii complete, precise; caracterizări pertinente, aprecieri ce consună celor cu care s-au înscris deja în istoria critică a literelor de la noi. Cum moldoveanul este frate bun cu exagerarea, nu credem să se supere cineva pentru anumite excese în radiografierea creației sale. Apar totuși și ciudățeni în felul cum este informat cititorul ceh despre unii literați basarabeni: dacă excesele de complezențe amicale pot fi discutate, unele obiecții (considerate) critice sînt de-a binelea discutabile, măcar și pentru motivul că li se imprimă o notă acuzatoare, poate chiar punitivă. Treceam peste numele lui **Ion Druță**, căruia, așa cum constata cu fin umor o colegă de breaslă, mulți nu-i iartă rătăcirile, gafele, dar tot atîția nu-i pot ierta harul, talentul. Iată însă cum apare, în viziunea lui VG, **Leonida Lari**: după ce i se pun în aceeași oală volume atît de diferite ca discurs artistic – *Anul 1989*, *Dulcele foc*, *Epifanii*, *Între îngeri și demoni* etc. – se constată că „poeta își cultivă o imagine de luptătoare neînfricată, o «Ioană d'Arc a renașterii basarabene», dispusă să nimicească răul din această lume” (p. 139; aici și în continuare dăm citatele în traducere din cehă – *Vl. P.*). Despre **Grigore Vieru**, același autor, VG, scrie că „motivele cele mai frecvente ale poeziei sale moralizante, mîntuitoare, sînt: plaiul natal, mama, cele sacre, credința și dragostea”. Apoi cehii sînt informați că „de îndată ce s-a schimbat regimul politic în Europa de Est, Gr. Vieru a început să cultive o poezie angajată, cu subliniate acorduri mesianice, o lirică patriotică și socială, în spiritul lui Eminescu, Coșbuc și Goga”. În fine, Gr. Vieru e denunțat „că își asumă rolul de martir național, dorind, prin creația sa, să-și provoace, trezească conaționali” (p.

246). Așa ceva nu vei găsi în nici unul din eseurile scrise de Libuše Valentová sau de Jiří Našinec... alta e grila de aprecieri a cehilor, a europenilor, în genere. E de presupus că respectul pentru munca altora i-a determinat pe autorii de la Praga, tot ei și traducători ai colegilor de la Chișinău, să accepte asemenea interpretări „publiciste”, în vădit contrasens cu ținuta critico-enciclopedică a *DSR*. O mai fi la mijloc și un surplus de încredere acordat basarabenilor. La Praga nici specialiștii nu au cum să știe, de pildă, că *Nicolae Dabija* nu și-a semnat nicicând opera cu *N. Dabija-Ciobanu* și au lăsat în *DSR* acest fals nume dublu, cum îl rebotează cu ostentație (p. 29, 30, 89) VITC, care uită, în schimb, că *Ciobanu* era numele „civil” și al scriitoarei *Lida Istrati*.

Dincolo de suveranitatea judecăților lansate în *DSR* de către autorii basarabeni, se face simțită, totuși, o dependență de anumite surse de istorie și critică literară. E vorba, în primul rînd, de *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia* de Mihai Cimpoi. Bunăoară, articolul despre *Eugen Cioclea* (semnat de VITC) pare a fi o traducere în cehă a prezentării pe care i-o face M. Cimpoi în monografia amintită. Pe de altă parte, în tableta despre *Vitalie Ciobanu*, VG parcă ar dori să-i demonstreze lui M. Cimpoi că limbajul excesiv de neologic al romanului *Schimbarea din strajă* nu este defel un anacronism, un cusur, ci mai curînd o virtute.

Rămînînd la opinia că în cazul basarabenilor *DSR* a fost prea de tot generos, nu putem să nu semnalăm și cîteva absențe sau omisiuni, credem, regretabile. Este, în primul rînd, cazul lui Constantin Stere – sigur că cele opt părți ale romanului-fluviu *În preajma revoluției* au prea puțin în comun cu cele șapte părți ale altui roman-fluviu, *À la recherche du temps perdu*, dar însuși G. Călinescu, după ce semnalează „greșeala capitală” a lui C. Stere, îi analizează opera pe parcursul a cinci pagini „biblice”, așa cum le știe oricine a răsfoit *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. Ni se pare inadmisibilă sau cu totul greu explicabilă absența în *DSR* a unor poeți ca Pavel Boțu, Mihail Ion Ciubotaru, Valeria Grosu, Victor Teleucă, Ion Vatamanu sau a literaților Vlad Ioviță, Emil Loteanu, Gheorghe Vodă, toți trei fiind și niște prezențe importante în cinematografia basarabească. Niciunul din acești scriitori (ale căror nume le-am citat special în ordine alfabetică, nu con-

form unei scări a valorilor, pe care trebuie s-o facă cei ce-și asumă calitatea de judecători ai literaturii) nu este amintit măcar în esul *Literatura din R. Moldova, parte indisolubilă a literaturii române*, semnat de Vitalie Ciobanu, ca o completare a studiului introductiv al dnei Libuše Valentová consacrat literaturii române în ansamblu. Este adevărat că VITC pune accentul – în mod cu totul firesc pentru prestanța (și prestația) sa – pe literatura „tînără”, pe cea modernistă și „postmodernistă”. Dar și în această stihie tinerească se iscă unele nedumeriri. Să zicem, dacă au devenit nume de referință (fie ca „stîlp”, fie ca „speranță”), în contextul literaturii tinere de la noi, Ecaterina Năgară, Aura Christi, Tamara Cărauș sau Andrei Ungureanu, cum se explică totala neglijare a unor scriitori ca Lolina Bălteanu, Călina Trifan, Luminița Dumbrăveanu sau Ghenadie Postolache? (Am recurs intenționat la o simetrie, însă lista celor „excluzi”, dar în drept de a fi prezenți cel puțin într-o trecere în revistă a literaturii tinere de la noi, este, fără doar și poate, cu mult mai întinsă – o știu cel mai bine poate chiar redactorii revistei consacrate aproape că exclusiv acestei generații.)

La întocmirea unei surse de referință există scăpări, lacune inerente, dar se fac și „inadvertențe premeditate”. S-ar putea ca în cazul numit de noi „fațeta basarabeană a *DSR*”, tot ce ar face obiectul unor discuții să constituie, de fapt, efectul unei munci de pionierat. Unde mai pui că, pe fundalul general-românesc al dicționarului, „problemele” noastre devin cu totul secundare. Totuși, lucrurile s-ar limpezi definitiv dacă măcar unele articole din *DSR* s-ar tipări – cu acordul autorilor, evident – în vreo revistă literară, în traducere română. Nu numai pentru a se vedea într-o oglindă nouă, „din sticlă de Boemia”, cei interesați, dar și pentru a-și face mai mulți o imagine despre această experiență unică: modul de prezentare a scriitorilor noștri într-un alt univers cultural.

O singură obiecție ar fi de făcut autorilor *DSR*: că nu au dat cu litere aldine sau italice titlurile de opere literare (cum sînt tipărite denumirile de ziare și reviste) analizate ori citate, nici măcar în bibliografiile ce încheie atît de frumos majoritatea portretelor literare. În rest – mulțumim celor care au prezentat cu har, competență și considerațiune literatura română în inima Europei – căci exact în inima bătrînului continent se află și ca așezare geografică Zlatá Praha,

„Praga de aur”, însăși vechea și mirifica Boemie, numită acum Česká republika – Republica Cehă.

(*Limba Română*. 2003, nr. 4/5)

UN STUDIU REZISTENT PRIN TRĂINICIA DOCUMENTĂRII ȘI ELEGANȚA EXPUNERII

Lucrarea monografică *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944** (Chișinău, 2003), de dna conf. univ. dr. Silvia Grossu de la Universitatea de Stat din Moldova, întrunește mai multe fațete demne de atenția unui număr cu adevărat impunător de beneficiari, utilizatori, cititori.

Este vorba, în primul rînd, *de omul nostru dornic de a-și cunoaște mai bine, mai complet, istoria adevărată a neamului în genere și a ținutului natal în special.*

Nu mai este cazul să insistăm asupra faptului că în perioada 1945-1989 istoria acestei palme de pămînt – numită un timp Basarabia, apoi RSS Moldovenească – a fost prezentată în fel și chip, dar nu și în conformitate cu realitatea implacabilă. Istoriografiile sovietice s-au dovedit a fi meșteri neîntrecuți în a măslui faptele și a retușa (de regulă, în culori sumbre) tocmai acele segmente care făceau dovada unor evoluții pozitive în Basarabia anilor 1918-1940. Or, tocmai în această perioadă învățămîntul, cultura, literatura, artele, presa au cunoscut realizări, pur și simplu, incomparabile și chiar incompatibile cu tot ce au făcut și cei mai bine intenționați frunțași ai vieții culturale basarabene din perioadele anterioare.

O primă impresie de lectură e că autoarea demonstrează, prin numeroase fapte de arhivă, dar și prin propriile aserțiuni, concluzii, calcule, un adevăr incontestabil, dar contestat la noi pînă prin 1990: cînd eram parte integrantă a Țării, a României întregite, în Basarabia interbelică, a existat o presă periodică vie, funcțională, variată, în conformitate cu legile și legitățile societății zidite pe valorile burghezo-democratice. Cercetătoare obiectivă și onestă, dna S. Grossu își

* Grossu, Silvia. *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944*. Chișinău : Ed. Tehnica-Info, 2003. 222 p.

începe studiul totuși cu epocă țaristă – în general blamată de istorici, pentru că Rusia țarilor nu era, în ultimă instanță, decît o „pușcărie a popoarelor”, așa cum o definise, cu nervozitatea publicistică ce îl caracteriză, V.I. Lenin. Iar *Basarabia, Luminătorul, Cuvînt moldovenesc, Glasul Basarabiei, Șfatul Țării* și alte publicații de la Chișinău, de pînă la Marea Unire din 27 Martie / 9 Aprilie 1918, au anticipat norocos apariția, în spațiul basarabean, a unei impresionante „recolte” de ziare, reviste, almanahuri etc.

Din acest punct de vedere, cercetarea monografică a dnei S. Grosu, *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944*, are o valoare deosebită ca o completare originală, cu multe pagini inedite, a istoriei Basarabiei din prima jumătate a secolului XX, accentul fiind pus pe evoluția culturii, în special – prin studiul detaliat al dezvoltării presei periodice.

Credem însă că *importanța cărții recenzate este cu totul aparte pentru tinerii studioși*. Istoria culturii, a literaturii, a limbii materne nu poate fi concepută fără a se cunoaște evoluția presei periodice și contribuția periodicelor la cristalizarea diferitelor forme de spiritualitate națională. Prin manualul-studiu *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944 studenții de la științele sociumaniste – litere, istorie, studiul artelor, bibliografie etc., cu deosebire*

cei de la facultățile de jurnalism și de științe ale comunicării – au cîpătat un set de materiale didactice extrem de prețioase.

Rod al unei munci asidui în arhive, colecții și fonduri dispare de presă veche și rară, lucrarea dnei S. Grosu pune la dispoziția tinerilor studioși o panoramă pe cît de cuprinzătoare, pe atît de limpezitoare, obiectivă, a stării de facto a periodicelor din Chișinău și din alte centre urbane din Basarabia. Atitudinea nepărtinitoare, abordarea de exeget fără patimă, o ajută pe autoare să

comenteze calm, corect, complet, apariția, condițiile de existență și, eventual, dispariția ziarelor și revistelor basarabene de diferite limbi, cu diverse orientări politice și tematice, cu varii posibilități intelectuale, financiare, de difuzare ș.a.m.d.

Bine conceput, expus într-un limbaj coerent și sobru, manualul are avantajul de a propune beneficiarilor șansa de a-și lărgi orizontul de cunoștințe, de a-și satisface curiozitatea prin căutarea de noi materiale, conform unor recomandări: *Subiecte opționale* (pe lângă *Subiecte obligatorii*), plus – niște liste destul de desfășurate de *Literatură recomandată*. Mai e de adăugat aici și materialul ilustrativ care completează reușit conținutul lucrării. Poate în mod special subcompartimentul *Subiecte opționale constituie un discret, dar sigur îndemn pentru a se aprofunda studierea prezenței presei basarabene în caleidoscopul cultural (posibil și lingvistic, ideologic, etc.) românesc, de la est de Prut – atît de către studenți, cît și de către masteranzi, doctoranzi, alți tineri ce aspiră la cariera de cercetător științific*.

Cartea *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944* de Silvia Grossu a completat cu necesitate un gol ce nu mai putea fi ocolit de studenții de la jurnalism și alte discipline socioumane. Odată acoperit acest gol, prin studiul recenzat de noi acum, istoria Basarabiei și, în special, istoria ei culturală din prima jumătate a sec. XX, devine mai clară și – de ce nu? – mai captivantă, oferind persoanelor interesate posibilitatea de a-și forma o idee corectă despre ce a fost și cum a fost în presa periodică de la noi în anii cînd au trăit părinții și bunicii noștri, iar pentru unii – deja străbunicii.

Deși de la apariția manualului semnat de dna Silvia Grossu, consacrat presei basarabene din perioada poate cea mai curioasă (dar și mai puțin studiată), a trecut puțin timp, studiul se bucură de atenția constantă a tinerilor studioși, a ziariștilor și bibliografilor, a altor persoane interesate de cultura națională. În presa periodică de la Chișinău și București, au apărut cîteva recenzii favorabile, lucrarea mai beneficiind și de prezentări elogioase în emisiuni la Radio Moldova, TVM, Radio *Antena C*. Aceste fapte fac, neîndoios, dovada calității incontestabile, deosebite, a acestei lucrări, a trăinicieii suportului ei analitic, a capacității autoarei de a pune materialul de arhivă în serviciul informării obiective, de a face sinteze, de a trage concluzii judicioase, astfel imprimînd materialului un apreciabil caracter docu-

mentar, cognitiv și – nu în ultimul rând – didactic, pedagogic, etic, general cultural.

Manualul-studiu *Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944* de conf. univ. dr. Silvia Grossu merită toată atenția și aprecierea cuvenită a tineretului studios și a forurilor științifico-didactice interesate de promovarea unor cercetări și materiale didactice originale, dense prin conținut și atractive prin stil, capabile să incite beneficiarii la noi și aprofundate studii, cercetări, completări ale unor goluri ce mai există în reflectarea istoriei patrimoniului spiritual al poporului nostru.

(*BiblioPolis*. 2005, vol. 14, nr. 2)

CU DRAG DE MĂLĂIEȘTII DIN PREAJMA RÎȘCANILOR

... Prin anii '70-'80 ai secolului trecut, cînd tinerii Moldovei noastre tot mai fatal sovietizată și rusificată, se numeau într-o proporție catastrofală *Alioșa, Grișa, Colea, Sașa, Vanea, Vova...*, respectiv *Ala, Catia, Galia, Jenia, Musia, Natașa, Valia...* iată că, printre studenții de la Universitate (pe atunci unică la Chișinău!), ori de la Politehnică, de la Medicină, de la „Ion Creangă” mai apărea cîte o fetișcană cu nume de botez mai puțin obișnuit, „absolut românesc»: *Cecilia, Cornelia, Felicia, Lucreția, Stela...* și chiar *Didona, Genova, Artemiza!*... Întîlneai atunci și unii băieți ce răspundeau la prenume nu mai puțin românești, gen *Adrian, Cezar, Octavian, Ovidiu, Silviu, Virgil...* Cum era să aflăm mai apoi, aproape toți acești purtători de nume rare erau originari din unul și același sat: **Mălăiești din preajma Rîșcanilor**. Mi s-a întipărit în memorie acest toponim, Mălăiești, pentru că fusesem impresionat de oamenii de acolo, care manifestau ceea ce aveam să descopăr mai tîrziu cum se numește: *rezistență prin onomastică*, sfidarea unei stăpîniri străine, în cazul dat – rusești, măcar prin respingerea numelor aduse și impuse de ocupanți. În istoria românilor au excelat, în acest sens, ardelenii, care nu au vrut să accepte niciun nume unguresc. În alte istorii este evocat exemplul popoarelor baltice, la care se considera o mare rușine să dai

copilului un prenume rusesc. Sau, „modelul armenesc” – la armeni, a accepta onomastica turcească echivala cu convertirea la islamism, respectiv, renunțarea la creștinism, dar nici pe cea rusească n-au primit-o oamenii de la poalele muntelui unde s-a oprit arca lui Noe – Ararat. Din păcate, majoritatea basarabenilor, nu au vădit asemenea principialitate, lăsându-se ușor „rebotezați” de popii și de cinovnicii țariști, apoi bolșevici.

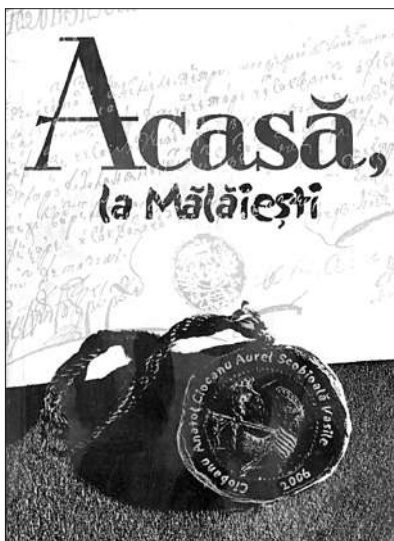
...Pe la mijlocul anilor '80, Societatea bibliofililor din RSSM edita-se un afiș intitulat *Scriitori din Rîșcani*. Apariția unui asemenea „spot publicitar” era întru totul justificată, căci din acest raion nordic ieșiseră numeroși literați, suficient să amintim de Spiridon Vangheli, Liviu Damian, Ion Vieru, Raisa Lungu-Ploaie, Valentin Mândăcanu, Mihail Ion Cibotaru, Victor Dumbrăveanu... Totuși, cea mai impresionantă echipă de scriitori rîșcăneni era formată din Anatol Ciocanu, Aurel Scobioală, Aurel Ciocanu, care proveneau din aceeași localitate – nota zece! ați ghicit – din Mălăiești...

Astea ar fi „contactele mele culturale” cu satul Mălăiești. Două intersecții, aș zice, am avut și ambele memorabile. Și iată că acum munca de redactor îmi prilejuiește încă o întâlnire cu neobișnuita localitate din apropierea Rîșcanilor.

Am în față o monografie a satului: *Acasă, la Mălăiești: Documente și mărturii din istoria mai veche și mai nouă a Mălăieștilor din județul Bălți; schițe, istorisiri, folclor, creație literară de autori originari din sat**, tipărită recent, în 2006, la Editura „Prut Internațional” (director: Oleg Bodrug).

S-ar părea că e un lucru banal – acum, cînd traversăm o perioadă marcată de o modă a celor mai diferite monografii despre sate (ca să nu zic – molimă, în loc de modă! dar și *modă*, și *molimă*, în sensurile cele mai bune, care pot fi, ale respectivelor cuvinte! Căci orice scriere consacrată unei localități este o pagină din istoria noastră, prin urmare – monografiile sînt extrem de binevenite, cel puțin atîta timp cît nu sînt politizate în direcția vînturilor ce bat dinspre vîrfu-

* *Acasă, la Mălăiești: Documente și mărturii din istoria mai veche și mai nouă a Mălăieștilor din județul Bălți; schițe, istorisiri, folclor, creație literară de autori originari din sat* / Colectiv de autori: Aurel Scobioală (coordonator), Anatol Ciocanu, Vasile Scobioală, Aurel Ciocanu, Anatol Ciobanu. Chișinău : Ed. Prut Internațional, 2006. 652 p. : il.

rile unde s-au cocoțat doctrinarii „statalisto-moldoveniști”). Apoi, monografia *Acasă, la Mălăiești*, merită o atenție aparte din mai multe motive. *Primo*, că este o carte de-a dreptul solidă. Dacă e să judecăm după volum, poftim dovada: 652 de pagini! zeci și sute de fotografii! Dar mai e și o lucrare consistentă, temeinic „zidită”, structurată, în care au fost adunate atâtea vieți, atâtea biografii, atâtea personalități! *Secundo*, autorii volumului sînt niște oameni ce și-au legat strîns destinul de carte, de literatură, de munca

și măiestria scriitoricească: Aurel Scobioală (coordonator), Anatol Ciocanu, Vasile Scobioală, Aurel Ciocanu, Anatol Ciobanu, trei din aceștia fiind nume de rezonanță în literatura română din Basarabia și chiar mai la Vest de Prut. *Tertio*, printre mălăieșteni se regăsește și colega noastră Genoveva Scobioală, acum managerul Departamentului marketing al Bibliotecii Municipale; dar cîndva, colega mea de promoție la Facultatea de Litere a USM.

Cum ați observat, poate, cartea despre Mălăiești, are tocmai cinci autori! Sînt cei indicați în descrierea bibliografică, pe lîngă care, însă, cu diferite contribuții, în volum mai figurează în calitate de coautori: poetul Gheorghe Vodă, dna dr. Maria Cosniceanu, dl prof. dr. Vlad Ciubucciu, ziaristul Valeriu Saharneau. Mai amintim și de alte contribuții la apariția monografiei: fotografii de Nicolae Răileanu, Adrian Musteață, Sergiu Stanciu, din arhivele de familie ale unor mălăieșteni; desene de Isai Cîrmu; redactor – Andrei Grumeza, paginare computerizată – Dina Zemțov.

La scrierea cărții autorii au folosit materiale din Arhivele de la Chișinău, Rîșcani, București și – evident – din arhiva satului, precum și din arhivele de familie ale unor mălăieșteni.

Monografia satului Mălăiești este structurată doar parțial conform canoanelor stabilite la noi în ultimul deceniu, de cînd au prins a se

elabora noi și noi „cărți de vizită” ale diferitor localități rurale. După prefața intitulată *Lecție de geografie*, de Anatol Ciocanu, urmează, în mod firesc, *File de istorie* (autor – Aurel Scobioală). De altfel, în cuprinsul volumului, autorii mai fac recurs la istorie – mă refer la compartimentele dedicate consătenilor *Condamnați, deportați, schingiuiți și/sau nimiciți* – de către ocupanții sovietici, fără ca bieții noștri conaționali să aibă vreo vină, dar și fără a li se face, măcar de ochii lumii, vreo judecată. În același context amintim și capitolele *Seceta, foametea și Episoade tragice din viața satului*.

Compartimentele 3 și 4 sînt consacrate *bisericii din sat* (cu *hramul Adormirii Maicii Domnului*) și temeii *Preoți și dascăli din Mălăiești* – nu mai țin minte vreo altă carte despre un sat în care să se acorde acest loc de cinste – cel cuvenit! – lăcașului sfînt și slujitorilor lui. Poetul și cineastul Gheorghe Vodă semnează pagini de amintiri și impresii din Mălăiești, iar ziaristul Valeriu Saharneau – o schiță omagială despre telejurnalistul Veaceslav Scobioală. În finalul cărții găsim articole despre *nunțile la Mălăiești*, despre *copiii satului*, despre *activitatea artistică de amatori*, *bucăți de folclor* și relatări privind unele *datini și sărbători peste an*, precum și un *dicționar etimologic al numelor de familie* cele mai frecvente în sat (autor – cunoscuta specialistă dna dr. Maria Cosniceanu).

Cel mai mult spațiu se acordă în lucrare *fiilor satului* (conform tradiției monografice românești) sau, potrivit opțiunii autorilor noștri – *neamurilor, familiilor, dinastiilor celor mai vrednice* de mălăieșteni. Coborîtori din razeși și mazili, cei mai mulți băștinași au purtat, peste secole de istorie națională și peste lungi decenii de ocupație străină, demnitatea națională și mîndria de a fi gospodar, de a avea o casă frumoasă, o moșie care să-i asigure o existență destoinică, de a-și da copiii la carte, în școli înalte, și de a-i ajuta să iasă oameni în lume. Este foarte mare lista de *neamuri fruntașe* la Mălăiești, și mai impresionant este numărul de oameni realizați, trăitori în Mălăiești sau originari din Mălăiești. Îată (în ordine alfabetică) familiile care au beneficiat în mod deosebit de atenția autorilor, ceea ce echivalează cu stima și autoritatea de care se bucură, în sat și dincolo de hotarele lui, reprezentanții lor: *Ciofu, Ciobanu, Ciocanu, Coteață, Hîncu, Gherman, Gonța, Lupăcescu, Molea, Musteață, Popovici, Rânja, Dabija, Rotaru, Scobioală, Ursu...* Despre ei au scris toți semnatarii

monografiei, inclusiv – mult și documentat, ziariștii Anatol Ciocanu și Vasile Scobioală.

Dintre mălăieștenii care au ajuns oameni mari aș aminti, în primul rând, pe scriitorii ale căror nume le-am citat deja și a căror operă este bine cunoscută la noi (Anatol Ciocanu, Aurel Scobioală, Aurel Ciocanu – stabilit cu traiul de mai mult timp în SUA). Precizez că arborii genealogici ai acestor literați au fost „sădiți în carte” de către reputatul genealogist prof. dr. V. Ciubucciu. Îngemănați cu scriitorii sînt și jurnaliștii Veaceslav Scobioală și Vasile Scobioală (alături am aici și numele colegei noastre Genoveva Scobioală, care, chiar fiind filolog „pur”, se manifestă și ca o bună publicistă și un excelent redactor de carte). Mălăieștii au dat Moldovei și fostei URSS un academician (Mircea Baznat, astronom, s-a impus la faimosul observator Dubna, de lângă Moscova, al Academiei de Științe a URSS), cîțiva profesori universitari, mai ales în domeniul agronomiei (Virgil Molea), fizicii (prof. dr. Zina Ursu-Ghelan, Aurel Volneanschi), un înalt funcționar de stat pe timpul URSS (ministrul Ion Al. Coteață), iar lumii mălăieștenii au dat cel puțin un inginer militar, doctor în științe la Moscova.

Răsfoind monografia Mălăieștilor, observi că din acest sat au ieșit numeroși clerici, profesori, învățători și medici (cadre medicale). În special cadrele didactice – învățătorii și profesorii – sînt prezentați cu o căldură aparte, ai impresia că autorii nu s-au rupt niciodată de școală sau – mai exact – că păstrează nealterată afecțiunea față de cei care i-au învățat a scrie, a citi, a descifra tainele cuprinse între copertele cărților. Aceștia sînt numiți, de regulă, „în stilul timpului”, adică în manieră rusească (*Tamara Vladimirovna, Gheorghe Vasilevici...*), aceasta imprimînd evocărilor o doză specifică de intimitate, aidoma celei din romanul lui Constantin Stere *În preajma revoluției* (să ne amintim de protagoniștii acestei proze steriene, *Smaragda Teodorovna și Egor Stepanovici...*).

Un loc distinct printre fiii satului Mălăiești îi revine lui *Alexandru I. Gonța* (1918-1977), istoric de notorietate europeană, specialist în istoria medievală a Moldovei și în genere a românilor, profesor universitar, un nume prezent în toate enciclopediile ce se respectă. Savant cu un destin tragic – ca și al altor intelectuali ce s-au refugiat în dreapta Prutului, în 1944, respingînd regimul de ocupație so-

vietic, dar fără să accepte nici regimul comunist din România – Al. I. Gonța a lăsat o serie de studii și monografiile mult apreciate, care au completat fericit istoria românilor: *Satul în Moldova medievală*, *Legăturile economice ale Moldovei cu Transilvania în sec. XIII-XVIII*, *Relațiile românilor cu slavii de Răsărit pînă în 1812*, *Românii și Hoarda de Aur* etc. De altfel, Al. I. Gonța a pus în evidență poate cea mai sigură sursă privind datarea apariției și explicația denumirii satului Mălăiești: „...iar judele Mălai Neagu ajunge stăpîn, sub Alexandru cel Bun (1400-1432) și Ștefan cel Mare (1457-1504), peste satele care-i vor purta numele de Mălăiești...” (după Alexandru I. Gonța. *Satul în Moldova medievală* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 134). Anterior, se știa (din surse promovate în timpul URSS) că prima atestare documentară a satului Mălăiești ține de anul 1751, iar din *Dicționarul geografic al Basarabiei* de Z. Ralli-Arbore se mai știa că răzeșii din Mălăiești posedau un hrisov al domnitorului Vasile Lupu, din 19 aprilie 1600 sau din 7 ianuarie 1641.

Ă propos, celebrul Z. Ralli-Arbore, în 1904, amintește că la Mălăiești trăiau aproape 770 de suflete, toți români. Românitatea Mălăieștilor este confirmată și de recensămîntul din 1930, care a fixat pentru istorie că în acel an în sat trăiau 1056 persoane, inclusiv 978 români, cinci germani, 28 ruși, 10 ruteni, 25 evrei, 10 țigani, majoritatea absolută fiind creștini și vorbitori de limbă română.

Nu mai puțin direct caracterul pur românesc al acestui sat e dovedit și de următorul amănunt: cu aceeași denumire, Mălăiești, mai există alte patru sate în R. Moldova, dar încă alte 10 localități rurale – pe tot cuprinsul actualei României – în județele Iași, Vaslui, Buzău, Prahova, Dolj, Hunedoara, Mureș...

Acasă, la Mălăiești este o frumoasă realizare a autorilor și a tuturor celor care, într-un fel sau altul, au contribuit la alcătuirea și editarea monografiei. Elaborată de oameni ai scrisului, cu dor și drag de satul natal și de valorile noastre perene, autorii au putut scoate de sub tipar un vast studiu publicistic-documentar de cinstire a consătenilor de ieri și de azi. Concomitent, ei au demonstrat multă răspundere în dorința lor de a lăsa urmașilor o cronică a localității de baștină. Mălăieștenii se pot mîndri cu o asemenea carte a satului natal, și această carte merită să se afle în casa tuturor celor care nu au pierdut, nu vor să piardă legătura directă sau ancestrală cu locurile copilăriei, adoles-

cenței, tinereții ori senectuții, cu vatra strămoșească, cu neamurile și Neamul, care, neîndoios, ne sînt date de la Dumnezeu.

(*BiblioPolis*. 2006, vol. 18, nr. 2)

ULTIMA CARTE A MIOAREI AVRAM

Sintagma „*prima carte*” este una dintre cele mai obișnuite, mai uzuale: prima carte citită, prima scrisă, prima editată, prima lansată, prima ce a intrat în vizorul criticii literare, al recenzenților, prima care a reținut atenția publicului cititor etc.

Cu mult mai rar este utilizată sintagma „*ultima carte*”. Însă, și ea prezintă o realitate – oricît de tristă, oricît de dureroasă, este, totodată, o realitate – inevitabilă.

Am citit nu demult o asemenea carte: ultima... Este un dar scump, ce ocupă un loc aparte în colecția mea de cărți cu autografe. Chiar dacă dedicația nu este – nu mai poate fi! – din partea autoarei... îmi permit să reproduc, copleșit de emoții, autograful de pe foaia de titlu: „*Prietenului Vlad Pohilă, în amintirea Mioarei Avram. Andrei Avram. București, 17.IV.2006.*”

Volumul, intitulat *Studii de morfologie a limbii române** a fost pregătit de Mioara Avram în iarna-primăvara anului 2004, în luna mai a scris, *sous la dictée*, cum zic francezii, *Cuvîntul-înainte*. Iar la 11 iulie 2004, în casa familiei de savanți Andrei și Mioara Avram, din strada Sfinții Voievozi, din inima Bucureștilor, în această casă plină de cărți și de energii pozitive, a pogorît durerea fără alean a plecării pentru totdeauna dintre pămînteni a Mioarei Avram... Distinsa cercetătoare și profesoară Mioara Avram nu a mai apucat să se bucure de apariția acestei cărți, devenită, fatalmente, ultima în impresionanta sa bibliografie... Tocmai de aceea, prezentarea, pe care încerc să o fac aici, se vrea un pios omagiu celei care a fost pentru mine, pentru noi, Mioara Avram.

„*Viața noastră este lingvistică*”, declara Mioara Avram într-un interviu acordat revistei *Limba Română*, în anul 2002. „*A noastră*” –

* Avram, Mioara. *Studii de morfologie a limbii române*. București: Editura Academiei Române, 2005. 338 p.

pentru că prof. dr. Mioara Avram (n. Grigorescu, 4 febr. 1932, Tulcea – 12 iul. 2004, București) și prof. dr. Andrei Avram (n. 1930) formau un cuplu perfect armonios, inclusiv în domeniul predilect (de fapt, unic) de cercetare – lingvistica.

Specificul muncii de cercetare și cel al activității didactice i-au asigurat Mioarei Avram o popularitate cumva ieșită din comunul ce definește breasla de lingviști, ale căror nume și operă, de cele mai multe ori, au o rezonanță certă în cercurile filologice,

eventual ale celor deosebit de pasionați de problemele limbii. Nu numai în Țară, dar și în Basarabia, Mioara Avram devine un nume cunoscut, apreciat și îndrăgit, încă de prin anii '70-'80 ai secolului trecut, când Radio București era la noi un mare deliciu – ei bine, încă de atunci, pe această lungime de undă, mulți i-au ascultat vocea blîndă și înțeleaptă, la ghidul radiofonic de cultivare a limbii. La sfîrșitul verii anului 1990 Mioara Avram a ținut la Chișinău un ciclu de prelegeri pentru cîteva serii de profesori basarabeni veniți să se familiarizeze mai mult, mai adînc, mai intim, cu splendorile limbii române.

Cine i-a auzit emisiunile, apoi și prelegerile a dorit neapărat să meargă mai departe, cu Mioara Avram, și a căutat să cunoască importanțele sale contribuții în lingvistica română, opera sa de promovare și de ocrotire a limbii noastre: volumele *Gramatică pentru toți* (trei ediții), *Ortografie pentru toți* (trei ediții), *Probleme ale exprimării corecte*, *Cuvintele limbii române între corect și incorect* ș.a. cărora li se adaugă circa 200 de articole și studii. Savanta s-a implicat plenar la elaborarea (scrierea și/sau redactarea) unor lucrări colective de o importanță covîrșitoare pentru evoluția lingvisticii române contemporane: ediția din anii '60 a *Gramaticii limbii române*, scoasă sub auspiciile Academiei Române (două volume), *Formarea cuvintelor în limba română*, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al*

Numai amintirile frumoase nu mor niciodată...
 Familia de savanți lingviști profesorii universitari
 Mioara Avram și Andrei Avram, acasă. București (luna mai 2001).

limbii române (DOOM, ed. 1, 1982), *Enciclopedia limbilor romanice*, *Enciclopedia limbii române* etc. – de tot, 14 lucrări în 22 de volume. Printre altele, Mioara Avram a acordat dreptul de a se edita la Chișinău splendidul său îndreptar *Ortografie pentru toți*, tot la Chișinău a tipărit alt îndreptar extrem de valoros – *Cuvintele limbii române între corect și încorect*; a „binecuvîntat” (scriind *Prefața*, după ce efectuease o lecturare / revizie a manuscrisului) cea mai bună lucrare cu caracter lexical-enciclopedic din Basarabia tuturor timpurilor: *Dicționar enciclopedic ilustrat (DEI)* – Chișinău: Ed. „Cartier”, 1999, 1808 p., il.; – cu ediții ulterioare. Cum am menționat și cu alte ocazii, în lucrările sale Mioara Avram a îmbinat cu virtuozitate, armonios, abordarea aprofundată a tematicii și relevanța savantă cu o admirabilă eleganță a stilului, punînd pe prim-plan tăria argumentului spus pe cît de convingător, pe atît de captivant. Rămîn la convingerea că în munca de cercetare și în activitatea-i didactică (la Facultatea de Filologie a Universității București, dar și la diverse cursuri, reciclări, evaluări, ca îndrumătoare a doctoranzilor etc.), Mioara Avram s-a ghidat de principiul: „Nec Caesar supra grammaticos!” Astfel, cînd, în 1991, în niște cercuri paraștiințifice (din lăuntru Academia Române!) s-a lansat aberanta „reformă ortografică” (scrierea generalizată a lui „â”

[„î din a”] în interiorul cuvintelor; obligativitatea utilizării formelor **sunt, suntem, sunteți** în loc de **sînt, sîntem, sînteți**), savanta a reacționat prompt și intransigent, publicînd în cotidianul *România liberă* un studiu intitulat chiar așa: *Diversiunea „î din a”*. Cît i-a fost dat să fie printre noi, ca și alți savanți integri de la București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Cernăuți, Chișinău, ca și unele somități ale românisticii din străinătate (Alf Lombard din Lund, Suedia, sau Eugeniu Coșeriu de la Tübingen, Germania...), Mioara Avram a respins și a demascat această diversiune. Dacă nu mă înșel, tocmai perseverarea în ambiții politizate, prin sfidarea unor principii strict științifice, la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” (de bună faimă, în general) din București, a fost motivul pentru care Mioara Avram a refuzat să accepte promovarea ca membru corespondent al Academiei Române – caz ieșit din comun, dacă nu unic, în istoria recentă a acestei instituții de mare prestigiu, în condițiile în care atîția jinduiesc la asemenea demnitate.

Principialitatea și intransigența de savant, de cetățean, de om ale Mioarei Avram s-au vădit și în atitudinea dînsei – și asta ne-a încălzit cu deosebire sufletele – în ceea ce privește destinul tragic al limbii române vorbite la est de Prut. „Știi că în R. Moldova sînt unii care manifestă oarecare rezervă față de ceea ce vine de la București, suspectînd acțiunile noastre sincere de culturalizare drept încercări de «românizare subversivă». Dar nu e nevoie de românizare, a nimănui, pentru că cei din R. Moldova sînt români ca și noi. E vorba numai de a aduce la un numitor comun, adică de a folosi limba literară, aceeași, în cele două state românești și chiar în afara granițelor României, pentru că limba literară este supradialectală, supra-regională” (dintr-un interviu acordat colegei noastre de la Euro TV Zina Cerchez, în iarna lui 2002). Desigur, marea lingvistă de la București știa că acest adevăr place cel mai puțin unor guvernanți, pseudopatrioți și pseudocercetători de la Chișinău. Însă Mioara Avram a pus adevărul mai presus de neliniștile existențiale. Și a repetat continuu această axiomă ce ne privește la modul cel mai direct. Pentru că ne-a iubit; recent, cu ocazia zilei de 31 August – Sărbătoarea Limbii Române, la Chișinău, acad. Marius Sala spunea, pentru ziarul *Flux*, că Mioara Avram a fost „o mare admiratoare a Basarabiei”. De aceea, ne-a și spus atît de clar, tranșant, parcă testamentar: „*Dorința mea cea mare*

este ca toți vorbitorii de limbă română din R. Moldova să conștientizeze faptul că sînt vorbitori de **limba română**, adică să nu mai fie influențați de această denumire nepotrivită de limba «moldovenească». *Limba română este una și aceeași pentru toți*” (din același interviu).

Revenind la cartea de la care am început evocarea figurii luminoase a Mioarei Avram, menționăm că între copertele ei au fost adunate 30 de articole, scrise între anii 1958 și 2004; comunicări prezentate la diverse congrese, colocvii, simpozioane științifice, din Țară și din străinătate, și tipărite în actele acestor reuniuni. Cele mai multe articole au fost inserate anterior în reviste de specialitate: *Studii și cercetări lingvistice*, *Limba română*, *Limba și literatura română*, *Analele Universității „Al. I. Cuza” din Iași*, *Revue roumaine de linguistique* etc. Așa cum remarcă autoarea în *Cuvînt-înainte*, articolele și studiile din acest volum sînt unite prin două elemente comune: „obiectul de studiu (*morfologia românească*) și metoda de cercetare (*specifică pentru ceea ce se numește gramatica tradițională sau clasică*)”, însă, avînd în vedere distanța apreciabilă în timpul cînd au fost scrise, ca și evoluțiile înregistrate pe parcurs în domeniu (și la care savanta a fost receptivă), e firesc să existe și unele deosebiri de încadrare a temelor în limitele obiectului de studiu anunțat și/sau în abordarea subiectelor. „*Cele mai multe articole sînt de morfologie descriptivă [...] (cu sau fără aspecte de gramatică «a greșelilor» sau corectivă), altele se încadrează în morfologia istorică sau în morfologia dialectală. Cîteva dintre ele au un caracter exclusiv sau preponderent teoretic, în timp ce la altele predomină descrierea sau istoria unor fapte*”, ne mai lămurește Mioara Avram în prefața cărții.

Deși, tot acolo se precizează că „nu au fost reproduse textele cu teme de morfologie incluse în volumul *Probleme ale exprimării corecte* (1987)”, impresia noastră e că Mioara Avram nu a putut în nicio situație să evite cu totul aspectul corectitudinii scrierii / exprimării. Ne vom ilustra aserțiunea prin studiul *Mijloace morfologice de diferențiere lexicală în limba română* (p. 12-38, tipărit în două versiuni – română și franceză, în 1958 și, respectiv, în 1959). Facem aici abstracție de suportul științific al articolului – solid, desfășurat, amănunțit, argumentat, convingător – ca să ne oprim la cîteva cazuri ce țin nemijlocit de cultivarea limbii, dar prin prisma enunțată în chiar titlul lucrării. Desigur, cei mai mulți dintre noi știu diferența de sens dintre formele

reflect = „oglesc” și **reflectez** = „cuget, meditez” sau între **acord** (din sintagma „acord atenție” = „dau atenție”) și **acordez** (un pian sau alt instrument muzical). Ne-am referit la niște verbe, însă lista cuvintelor din limba română, care se diferențiază ca semnificație (înțeles) atunci când au diferite forme gramaticale (cazuri, genuri și numere gramaticale, conjugări deosebite etc.) este surprinzător de mare, așa cum ne putem da seama chiar și din studiul Mioarei Avram. Vom cita mai jos, din *Studii de morfologie a limbii române*, de Mioara Avram, câteva exemple, convinși că, luând notă de ele, vom fi mai atenți la exprimare, vom evita niște „capcane” care ne pasc adeseori când vrem să spunem ceva cât mai repede, astfel neglijând anumite nuanțe de sens:

- **cap** – **capete** „partea superioară a corpului”; referitor la șeptel; un număr anumit de vite; – **capi** „șefi, conducători, căpetenii” – **capuri** (în geografie);

- **control** – **controale** „registre de evidență” – **controluri** „verificări”;

- **raport** – **rapoarte** „comunicări scrise sau orale” – **raporturi** „relații, legături”;

- **a turna** – (eu) **torn** (în pahar etc.) – eu **turnez** (un film);

- **a importa** – (el) **importă** și **importează** „a aduce în țară mărfuri din străinătate” – dar numai **importă** (el, faptul) „are importanță”, „contează”;

- **a adopta** – (eu) **adopt** și **adoptez** „înfiez” – dar numai **adopt** „îmi însușesc o părere, o metodă” etc.;

- **a învîrți** – (eu) (mă) **învîrtesc** „mă rotesc”, „mă răsucesc” – (eu mă) **învîrt** „obțin un avantaj; îmi reușește ceva”;

- **a manifesta** – (el, ei, ele) **manifestă** „arată (un interes)” – (el, ei, ele) **manifestează** „face / fac o manifestație” etc., etc.

Reținem o notă de la subsol a autoarei: că adeseori aceste forme (lexeme, flexiuni) paralele, dar distincte ca sens, sînt „întrebuințate exact pe dos”. Observația, din 1958, vai! rămîne valabilă și acum, la începutul secolului XXI... Desigur, e regretabil că persistă greșeala în exprimare. Bucură însă trăinicia, peste ani, a sensibilizărilor făcute de cercetătoare. În aceasta rezidă valoarea scrierilor, lucrărilor unui savant de talia și de probitatea Mioarei Avram. Ca să vă convingeți de faptul că „adevărul curat vă grăiesc”, citiți (sau recitiți) cărțile Mioarei Avram. Inclusiv *Studii de morfologie a limbii române*, pe care

am prezentat-o prea sumar – atîta cît mi-a permis specificul rubricii și al revistei noastre. Mă consolez numai la gîndul că am prezentat-o cu pietatea pe care o merită: și Mioara Avram, și o carte a ei, ce nu poate fi numită altfel decît ultima...

Foto de Vasile ȘOIMARU
(*BiblioPolis*. 2006, vol. 19, nr. 3)

DESPRE „DIFICIL, DAR NU ȘI IMPOȘIBIL”: ISTORIE, TEORIE, PRACTICĂ

Nu se întîmplă prea des ca o lucrare savantă să-ți procure o plăcere a lecturii, aproape că identică celei pe care o ai cînd citești o scriere beletristică. Asemenea satisfacție am avut citind noua carte a dnei prof. univ. dr. hab. Irina Condrea *Traducerea din perspectivă semiotică** – un studiu științific, unul teoretizant, corelat cu cele mai noi teorii, principii, căutări, sugestii și soluții în domeniu – și de la noi, adică din întreg spațiul lingvo-cultural și savant românesc, și din cel occidental. Și, desigur, din spațiul respectiv rusec, fost și rămas pentru basarabeni un apanaj fixat, aproape că în egală măsură, și pe obligativitate, și pe necesitate (inclusiv o necesitate lăuntrică). Ei da, are lucrarea dnei I. Condrea și destule „devieri” mai puțin docte, adică de ordin practic, altfel de o mare utilitate – și la care ne vom referi numai decît, în rîndurile de mai jos.

M-am întrebat cum s-ar explica această „ciudățenie” – o carte, repet, în fond, savantă – să devină și o lectură atît de captivantă? Un răspuns ar fi acesta: autoarea se ocupă de un domeniu al activității umane ce amintește, în multe privințe, de... *o aventură* (era să scriu: *un roman polițist!*). Traducerea a însoțit omenirea (poate chiar a și definit-o) de-a lungul mileniilor, asigurînd comunicarea între diferite seminții, uneori – înțelegerea, alteori armonizarea sau clarificarea relațiilor, în multe situații – tot soiul de „reglări de conturi”. Se pare că numai Adam și Eva nu au avut nevoie de traducător! – căci de la Turnul Babel începe istoria oamenilor, a popoarelor, devine greu de conceput fără tălmăci, fără traduceri. Ne-o demonstrează și exem-

* Condrea, Irina. *Traducerea din perspectivă semiotică*. Chișinău : Cartdidact, 2006. 266 p.

plul Sfintei Scripturi care, de la trei versiuni originare – în ebraică, greacă și latină – în cele două milenii de creștinism a ajuns să circule astăzi în vreo trei mii de versiuni, în tot atâtea mii de idiomuri de pe toate continentele...

Începuturile actului de traducere

În spațiul cultural românesc, ele se identifică, în linii mari, cu apariția (sau păstrarea) primelor texte în limba noastră, tălmăcirile avînd o importanță decisivă la cristalizarea limbii literare. Chiar și cei care au făcut acum numai liceul știu că cele mai vechi texte românești se numesc *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Șcheiană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, însă mai puțini știu că ele sînt niște tălmăciri. Fenomenul traducerii la noi se conjugă plenar cu familiarizarea tot mai adîncă a poporului cu cărțile sfinte, care a culminat prin tipărirea, în 1688, a *Bibliei de la București* – marea lucrare a fraților munteni Șerban și Radu Greceanu, cu contribuțiile moldovenilor Nicolae Milescu Spătarul și Dosoftei (Mitropolitul), ei pornind de la strădaniile diaconului Coresi, care a activat în Transilvania. Astfel încît, tălmăcirea în română a Sfintei Scripturi a întrupat cea mai firească expresie a unității dintotdeauna a românilor din teritoriile populate de ei, „de la Nistru pîn’ Tisa”.

Secole de-a rîndul au fost citite și transmise din gură în gură textele unor cărți populare ca *Alexandria*, *Archirie* și *Anadan* sau *Halima* (basmе din serialul cunoscut acum ca *O mie și una de nopți*) – și acestea niște tălmăciri. Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), în spiritul umanist ce-l caracteriza, preconiza editarea unei colecții de literatură universală care ar fi inclus, în traducere românească, cele mai de seamă creații de autori din toate timpurile, aparținînd celor mai diferite popoare. Însă în zorii literaturii române moderne, traducerea și imitația poeziilor, romanelor și pieselor dramatice din franceză, greacă, italiană etc. căpătaseră „caracter de epidemie”, fapt ce l-a

făcut pe Mihail Kogălniceanu (1817-1891) să încerce o stopare a lor, prin verdictul dat în revista *Dacia literară*: „Traducțiunile nu fac o literatură”, verdict care însemna, în primul rînd, un apel către scriitori de a-și pune talentul în serviciul scrierilor originale. Acest îndemn a avut, la sigur, impactul scontat: mijlocul sec. XIX și, în special, a doua jumătate a acestui veac au trecut sub semnul unei adevărate înfloriri a tuturor genurilor și speciilor literare în Principatele Unite și în Transilvania. Pe la finele secolului XIX problema traducerii capătă noi dimensiuni, se pune accentul pe calitatea transpunerilor și pe valoarea lor integratoare, fapt evidențiat și de C. Dobrogeanu-Gherea, care nota: „La noi se pricepe încă foarte puțin că o operă literară *bine tradusă* începe să facă parte din literatura țării, influențînd-o, dacă nu în același grad, măcar în aceeași direcție ca și o operă scrisă în limba țării.”

Secolul XX este pentru spațiul cultural românesc o epocă a traducerilor, o perioadă cînd acestea iau o nemaipomenită amploare atît în privința cantității, cît și a calității. Nu vom uita nici de munca traducătorilor de la Chișinău, care în condițiile regimului comunist de ocupație, cînd în RSS Moldovenească era interzisă difuzarea presei periodice și a cărților din România, au făcut numeroase traduceri, de calitate diferită, dar care au umplut, fie și parțial, niște goluri peste care nu se putea dezvolta o cultură autentică. Totodată, și datorită acestor tălmăciri s-a putut perpetua în stînga Prutului limba română exemplară. Astfel, în veacul deja trecut, al XX-lea, s-a realizat visul lui Ion Heliade Rădulescu despre editarea în română a unei biblioteci de literatură universală, vis, dorință, aspirație pe care, de altfel, le-au împărtășit și alți mari umaniști de-ai noștri. Nu vom exagera susținînd că la ora actuală avem în limba noastră traduceri ale tuturor capodoperelor literaturii universale; cine dorește, grație tălmăcirilor existente, își poate face o imagine despre oricare literatură mai mult sau mai puțin importantă de pe mapamond. În aceeași perioadă se procedează la „abordarea critică a calității traducerilor” [p. 20], apar și solide studii teoretice privind traducerea, multe fiind scrise de specialiști grupați în jurul revistei de literatură universală *Secolul 20* sau apropiați acestora. (Printre altele, de la un timp această publicație se numește, firesc, *Secolul 21*; o întîmplare face ca în acest număr de *BiblioPolis* să fie inserat un material vi-

zînd activitatea recentă a revistei bucureștene, în noua ei formulă.) În genere, **teoriile oscilau între două extreme** – de la „*se poate traduce orice*”, deoarece „*traducerea este o meserie; deci, totul depinde să avem buni specialiști în domeniu*” și pînă la „*traducerea e o artă imposibil de însușit*”, „*este imposibilă traducerea [mai ales în cazul poeziei]*”, dîndu-se de înțeles că se pot face doar niște adaptări ale creațiilor literare străine. În această dispută (de lungă durată, și care a vizat nu numai România), Ștefan Augustin Doinaș (1922-2002), un mare poet și un excelent traducător (timp îndelungat fiind și director al revistei *Secolul 20*), a dat, se pare, soluția solomonică, poate chiar ideală: *a traduce este dificil, dar nu și imposibil*.

Unele din aceste curioase amănunte (dar și multe altele, pe care nu avem cum să le cităm aici!) sînt prezentate și comentate în monografia dnei I. Condrea într-un compartiment special: *Preliminarii. Din istoria traducerii* [p. 10-30], care este ca un fel de uvertură pentru celelalte patru paragrafe ale capitolului I. *Fenomenul traducerii: delimitări și concepte*.

Studiul recenzat de noi, *Traducerea din perspectivă semiotică*, într-o definiție metaforică, este o scriere despre aventura traducerilor din perspectiva teoriilor contemporane și a practicii seculare. După cum putem deduce și din titlul ei, cartea se axează pe două „balene” ale științei și / sau practicii de cercetare: *traducerea și semiotica*.

Ce este o traducere

O știi cam toți, unii știi chiar foarte bine, tot mai multă lume fiind pusă în situația de a se implica în actul traducerii (tălmăcirii, transpunerii, translării, interpretării, adaptării). Autoarea consacră relativ mult spațiu acestui fenomen: a se vedea capitolul I al cărții, în special p. 31-80. În genere, se consideră că există două feluri de traducere: *artistică (beletristică)* – a lucrărilor literare, și *ne-artistică* sau *tehnică*, prin care se subînțelege transpunerea textelor cu caracter de document (din domeniul științelor, informației, tehnicii, chiar și a publicisticii etc., aceasta presupunînd o redare cît mai exactă a cuvintelor / ideilor dintr-o limbă în alta). Dna prof. I. Condrea vorbește despre: a) „*traducerea fidelă*, numită și *literală*, orientată spre păstrarea tuturor particularităților textului original, mizînd mult pe latura formală [...]” [p. 37] și b) „*traducerea liberă* [...]”, care se orientează

întru totul spre text „și pentru a-l face mai expresiv se poate îndepărta foarte mult nu numai de forma, dar și de esența originalului” [p. 44]. În fond, autoarea se ocupă de traduceri din categoria a doua, în care gradul de libertate (de fidelitate, respectiv, de îndepărtare față de original) diferă de la un traducător la altul, însă una este cert: excesele, și într-o direcție, și în cealaltă, sînt riscante și, în consecință – indezirabile.

Actul traducerii (ca și cel al compunerii / scrierii în genere, de altfel, dar ca și cel al zugrăvirii, compunerii muzicii, al cioplitului în piatră, în lemn sau în metal etc.) nu cunoaște niște reguli rigide, ci, mai curînd, niște norme, poate niște principii de bază. Fiind prin însăși natura lor destul de flexibile, aceste principii s-au schimbat de-a lungul timpului, în funcție de evoluția gusturilor și, mai ales, a exigențelor omului față de text, față de fidelitatea redării fondului de idei și față de formă, de mijloacele de expresie. Totuși, au fost formulate și anumite reguli generale pe care trebuie să le respecte un traducător pentru a reda onorabil un text dintr-o limbă în alta; unele dintre acestea, care s-au dovedit a fi mai judicioase, respectiv, mai rezistente, sînt reproduse și în monografia recenzată. Astfel, încă în sec. XVI, francezul Etienne Dolet a formulat un adevărat cod al traducătorului – niște exigențe, „reguli” pentru traducători (*Manière de bien traduire...*), pe care autoarea le reproduce rezumativ [p. 52]. Mai putem lua cunoștință și de 12 „principii dicotomice” despre felul cum trebuie realizată o traducere și cum urmează a fi ea percepută, conform opiniei lui Th. Savory [p. 51].

Dar ce este semiotica?

Probabil că despre ea știu mai puțini, măcar și din motivul că este o ramură mai nouă a științei, în plus, la noi, mult timp ea a fost neglijată, sfidată, repudiată chiar. Cea mai la îndemînă definiție ne sugerează că semiotica este știința ce se ocupă de studiul general al semnelor și al comunicării prin intermediul acestora. Vom reține că în acest domeniu noțiunea de *semn* are un înțeles specific, prezentînd *un indice, o marcă distinctivă, un element lingvistic ce exprimă ceva diferit de sine însuși*. „Semnul reprezintă una din categoriile de bază ale interpretării limbajului uman; în limbă semnul este mai mult decît cuvînt; în filozofie semnul este mai mult decît idee; în științe-

le naturii semnul este mai mult decît obiect”, nuanțează definiția I. Condrea [p. 150].

Greu de spus cui revine locul central în categoria semnelor; tocmai de aceea vom enumera, nepărtinitor, unele dintre ele, în ordinea în care sînt ele analizate în cartea *Traducerea din perspectivă semiotică: numele proprii* [p. 150-184], formule de salut / adresări, vocative / [p. 197-216], deicticele (anumite pronume) [p. 217-226]. Pentru a avea o idee mai clară despre ce este vorba – care este legătura între aceste cuvinte și dificultatea traducerii, vom aminti observația unui teoretician bulgar al traducerii, S. Florin, care afirma că e o „adevărată calamitate” să redai în limba ta formele diminutive ale unor prenume rusești, de ex., Piotr și Serghei, din romanul lui A. Tolstoi *Petru cel Mare*, respectiv, din romanul *Bătălie în marș* de G. Nikolaeva. Acum încercați și dvs. să utilizați – fără explicații de rigoare – formele Sania, Mania, Niusia, Lioșa etc., într-un dialog cu un român necunoscător al limbii ruse, care știe că oaspeții lui din Rusia se numesc (oficial) Aleksandr, Maria, Ana, Aleksei...

La rîndul lor, semnele (simbolurile), urmînd anumite reguli, se unesc într-un sistem convențional utilizat în reprezentarea (redarea, inclusiv prin traducere) și transmiterea informațiilor, mesajelor, care sistem se numește *cod*. (Cer scuze de la cunoscătorii lingvisticii moderne, de la admiratorii și învățăceii lui Ferdinand de Saussure (1857-1913) pentru vulgarizarea excesivă a noțiunilor lansate de marele savant elvețian! Sper să fim înțeleși corect: nici textul, nici contextul, nu ne permite altă abordare...) „Traducerea unei opere literare, ca și lucrarea originală pe care o reproduce, este expresia unui *cod artistic*, folosit de autor pentru descrierea realității. [...] *Recuperarea* acestui cod are loc printr-un act de intermediere, de receptare individuală și de interpretare de către traducător [...]” [p. 81]. De *Redarea codurilor artistice în traducere* autoarea noastră se ocupă într-un capitol special, al doilea [p. 81-149], punînd accentul pe următoarele categorii: limbaj popular, limbaj regional / dialectal, expresii frazeologice / idiomatice, stilul gnomic (proverbe și zicători).

Semnele sau mărcile, elemente lingvistice marcate stilistic, frazeologisme, elementele de limbaj popular etc., de asemenea se pretează cel mai greu la traducere, dat fiind că ele au rosturi diferite – uneori total diferite sau chiar opuse, contrastive, contradictorii în limbi

diferite, fie ele chiar și apropiate. De obicei, pentru română, ca un semn specific este invocat cuvîntul *dor*; două scrieri cum ar fi *Mai am un singur dor...*, de Mihai Eminescu, sau *Frunze de dor*, de Ion Druță, de fapt, numai titlurile acestora au dat multă bătaie de cap traducătorilor în rusă, franceză, cehă, letonă etc. – și ne referim doar la cazuri concrete, cunoscute subsemnatului. Ne-a fost dat să citim un articol al unui traducător spaniol al lui M. Sadoveanu, în care autorul mărturisea cît de greu i-a fost să găsească în limba sa maternă, în spaniolă, echivalente pentru cuvîntul românesc *rînduială*, acesta avînd în romanul *Baltagul* vreo 12 sensuri (înțelesuri, accepții, conotații): de la a *face rînduială* (= ordine) în gospodărie și pînă la a *face rînduiala* (articulat) – la *înmormîntare* (= a *înmormînta potrivit tradiției, legii creștine*). Pentru un traducător din rusă în română o mare dificultate o constituie redactarea, găsirea echivalentelor pentru diminutive, în care, lucru știut, rusa abundă. De ex., substantivul rus *hlebuška* nu înseamnă obligatoriu sau numai *pînică*, cum nici vocativul *dorogușa* nu poate fi tradus întotdeauna ca *drăguță, drăguț*.

Tocmai despre modalitățile de a traduce asemenea clase de cuvinte scrie cu multă competență (dar și cu pasiune!) dna I. Condrea în cartea recenzată de noi. Cum e și firesc, autoarea examinează în lucrarea sa „limbajul operelor literare traduse în sau din limba română, întrucît puține lucrări de teorie a traducerii vizează *fenomenele de expresivitate din limba română în paralel* [contrastiv, comparativ, în opoziție – am zice noi] *cu alte limbi*” [p. 7]. Așadar, în textele analizate limba română apare în dublă ipostază: și ca *limbă-țintă* (în care se traduce la noi – din rusă, mai rar din franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă...) și ca *limbă-sursă* (din care se traduce – cele mai multe exemple fiind tălmăcirile rusești din română). Sînt analizate prin confruntare texte de referință din opera unor mari scriitori ruși ca A. Pușkin, N. Gogol, L. Tolstoi, A. Cehov, N. Nekrasov, F. Dostoievski, A. Kuprin, M. Bulgakov, I. Ilf și E. Petrov, M. Șolohov ș.a., respectiv, traduceri din scrierile lui Ion Creangă în limbile rusă și franceză, versiuni în rusă din creația lui I.L. Caragiale, V. Alecsandri, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, A. Odobescu ș.a. „Pentru lucrările unor scriitori (de ex., N. Gogol, L. Tolstoi, F. Dostoievski, A. Cehov, M. Bulgakov, I. Creangă ș.a.), se expun unei analize minuțioase exemple din mai multe variante de traducere ale aceluiași text” [p. 8]. Partea

pur practică a lucrării dnei I. Condrea îi conferă nu numai un spor de element a-tipic, de originalitate, în imensa colecție de scrieri cu această tematică, dar îi mai *acordă* și

Un grad apreciabil de utilitate,

fapt de care s-ar putea lesne convinge orice beneficiar, în primul rînd, destinatarii principali, care sînt filologii de orice calificare, traducătorii, jurnaliștii, alți exponenți ai mediilor, ai instituțiilor comunicării.

Ar fi multe de citat din această lucrare, căci găsim în ea un număr impresionat de cazuri dificile, dar și extrem de curioase de cum se traduce sau cum nu trebuie să fie tradus.

Ne vom limita doar la cîteva exemple de traducere ad-litteram (mot-à-mot, literală, cuvînt cu cuvînt), pe care le cităm cu titlu de amuzament, pentru a vă descreți frunțile. Iată unele cazuri prăpăstioase de traducere din rusă în română – ca să vedeți că și unii talmăcitori de la noi păcătuiesc nu mai puțin decît muritorii de rînd!

Astfel, zic (scriu) unii: „de pe corabie la bal” (rus. s *korablia na bal*) – cînd, de fapt, ar trebui: **pe neașteptate, pe nepusă masă; a cădea bob sositor**; „a da cu fața-n glod” (rus. *udarit' lițom v griaz'*) – corect: **a se face de rușine, a se face de rîs**; „anul școlar este de acum pe nas” (rus. *ucebnii god uje na nosu*) – corect: **anul școlar bate la ușă** [p. 43]; „a plecat după bani lungi” (rus. *uehal za dlinnim rubliom*) – corect: **a plecat după ciștig mare / după bani mulți**; „a lua drept monedă curată” (rus. *brat' za cistuiu monetu*) – corect: **a o lua de bună, a lua drept adevăr, a lua ceva în serios, a crede**; „o piatră aruncată în grădina mea” (rus. *kamen', broșennii v moi ogorod*) – corect: **este o aluzie la adresa mea** etc., etc. [p. 136].

Cine are curiozitatea – să citească monografia dnei I. Condrea, vă asigur că veți avea o adevărată satisfacție intelectuală, sufletească. Cît despre cei care sînt tentați (sau poate obligați, de împrejurări, de necesități) să traducă – fie literatură artistică, fie publicistică, fie alt gen de texte – aceștia ar face bine să studieze atent *Traducerea din perspectivă semiotică*. Pentru că este, cu adevărat, o carte de învățătură, un studiu din care poți afla multe lucruri utile – atît din punctul de vedere al teoriei, cît și al practicii. De fapt, acesta e meritul deosebit al lucrării dnei I. Condrea: îmbină foarte bine teoria cu practica.

În scrieri de acest gen, în a doua jumătate a secolului trecut, apăruseră două tendințe, poate chiar două curente. Pentru primul era caracteristic faptul că teoretizările erau însoțite de un bogat material ilustrativ, concret. Este adevărat, că aici partea teoretică aproape că obligatoriu cădea pradă unor dogme politice. Cum poate v-ați dat seama, acest curent era specific teoriilor traducerii din URSS (rusul A. Feodorov, georgianul T. Gaciceladze), și într-o măsură mai mică celor din alte țări comuniste (cehul Jiří Levý, bulgarii S. Vlahov și S. Florin etc.). Reprezentanții celui de-al doilea curent – specialiști din Occident – puneau accentul mai ales pe teoretizări. Există în Franța, în Marea Britanie, în SUA monografii, studii, chiar manuale de traducere împănate de teoretizări abstracte, sofisticate, adeseori contradictorii, confuze, care sînt, în ultimă instanță, indegribabile, indescifrabile, ilizibile! Autoarea noastră pare să fi consultat o imensitate de surse, inclusiv occidentale, de vreme ce face numeroase trimiteri și la autori din Vest – de la nume bine cunoscute ca Jakobson, Chomsky, Umberto Eco, Roland Barthes ș.a. asemenea pînă la nume cunoscute cu precădere specialiștilor în materie: G. Mounin, M. Pastureau, P. Ricoeur, Roger T. Bell, H. Biedermann, Th. Sebeok, J.M. Klinkberg etc. Nu vom enumera aici autorii români, nici pe cei ruși, la care se fac trimiteri în studiul dnei I. Condrea, făcînd doar precizarea că în lucrare au fost explorate cele mai importante, cele mai semnificative lucrări din teoria și practica traducerii, din semiotică și din domeniile adiacente. De altfel, bibliografia cărții *Traducerea din perspectivă semiotică* numără circa 400 de surse, inclusiv peste 200 lucrări teoretice și mai bine de 150 de opere literare, originale și/sau traduse.

Irina Condrea a putut lua ce e mai bun, aplicabil, din teoriile specialiștilor din Vest și ce a fost mai rezistent la sovietici, respectiv, la alți specialiști din fostul lagăr comunist, procedînd la o simbioză creatoare, cu importante și temerare contribuții personale. Fără a diminua contribuțiile din anii '70-'80 ai sec. XX ale unor autori de scrieri despre arta, despre practica traducerii de la Chișinău (M. Bruhis, O. Cerbeanu-Herșcovici, Ion Dumeniuk, Ion Pavelciuc, Argentina Cupcea-Josu, Al. Cosmescu, P. Starostin, V. Mândăcanu, M. Cimpoi, încă alți cîțiva), vom spune că monografia dnei I. Condrea este prima la noi care a atins asemenea cote ale anvergurii, calității, profunzimii

analizei unei materii specifice cum este cea anunțată în titlul cărții. Spunem „la noi” (= în Basarabia), însă nu excludem că lucrarea dnei I. Condrea se înscrie perfect și într-o listă mai amplă, mai completă – cu aparițiile editoriale din Tară, pe această temă; lăsăm aceasta la nivelul ipotezei din simplul motiv că nu sîntem la curent și cu literatura din acest domeniu apărută în ultimii ani.

Dacă ar fi – așa cum stă bine românului! – să căutăm acestei cărți și niște cusururi, unul l-am enunța cu certitudine. Se face simțită în această carte lipsa unei prefețe sau a unei postfețe, sau a unui elementar CV, care ne-ar oferi

Mai multe informații despre autoare

Încercăm să completăm noi această lacună.

Profesor universitar, doctor habilitat, decanul Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova, Irina Condrea este cu certitudine o personalitate neordinară a lingvisticii românești din Basarabia, un lingvist care știe a îmbina reușit, norocos, teoria cu practica, la capitolul practică înscriindu-se și activitatea-i didactică, precum și cea de organizatoare, moderatoare și participantă la diferite manifestări savante – la Chișinău, dar și în alte centre universitar-academice din România. Are o apreciabilă experiență de redactor de carte la Editura „Știința”, în anii de comunism sovietic, cînd această editură era unica la noi în care mai apăreau cărți de știință și în limba băștinașilor. A activat și la Institutul de limbă și literatură al AȘM, unde și-a luat primul doctorat, sub conducerea acad. N. Corlăteanu. De un deceniu și mai bine predă studenților filologi de la USM, avînd reputația de profesoară extrem de competentă și nu mai puțin exigentă în domeniul gramaticii, istoriei limbii, stilisticii, semioticii și altor discipline moderne ale lingvisticii.

Se pare că Irina Condrea nu are concurenți în materie de semiotică și teorie a traducerii (o demonstrează și cartea recenzată de noi aici); la fel, este o asiduă și pasionată autoare de articole, emisiuni și chiar cărți întregi de cultivare a limbii. În acest ultim sens – ca autoare de analize a traducerilor și de cultivatoare a limbii române din Basarabia – Irina Condrea are un cert avantaj (ca să nu zicem – apanaj): fină cunoscătoare a românei, dînsa știe excelent și rusa, și franceza. Da, intelectualii basarabeni cam toți știu ceva franceză, și suficientă sau

chiar multă rusă... Dna prof. dr. I. Condrea însă cunoaște rusa (dar și slava veche, inclusiv încilcita paleografie slavă) cu mult peste nivelul comun, o știe infinit mai subtil, și are astfel un atu pe care și l-ar dori mulți specialiști dintr-un spațiu lingvistic atât de specific ca al nostru. Studiul (monografia) *Traducerea din perspectivă semiotică* se înscrie frumos în lista unor împliniri pe care Irina Condrea le clădește discret, cu asiduitate și cu inspirație de câteva decenii; este, astfel, această carte o binemeritată răsplată și, concomitent, e un semn sigur că cercetătoarea ne va face și alte surprize editoriale.

(*BiblioPolis*. 2007, vol. 21, nr. 1)

CHIMIA ȘI VIAȚA – ÎNTRE ȘTIINȚĂ ȘI POEZIE

Intersecțiile mele cu chimia sînt sporadice și tocmai de aceea, posibil – prea puțin edificatoare. Totuși, cîteva întîmplări și circumstanțe m-au făcut să văd cu alți ochi, mai altfel, această știință.

La școală, am avut o profesoară de chimie nemaipomenit de simpatcă – Raisa Onilov-Cărare, era chiar cumnata poetului Petru Cărare. Poate și această legătură, de rubedenie, fie ea și prin alianță, o făcea să ne insuflă că ar avea și chimia o poezie a ei... Cum însă pe atunci chimia se studia din clasa a VII-a, era prea tîrziu să mă convingă și pe mine de posibila dreptate a acestei abordări – îndrăgisem prea mult, deja, poezia autentică, literatura în genere și nimeni, și nimic, nu-mi mai putea schimba opțiunea.

Curios, dar peste aproape două decenii, soarta a vrut să mă aflu un timp în preajma unui mare poet care, se spune, era și un foarte bun chimist: Ion Vatamanu. Nu țin minte să fi cunoscut în lumea literară un suflet mai curat și mai drept ca maestrul Ion Vatamanu... – poate doar alt maestru, Gheorghe Vodă, în preajma cărui am muncit, ceva mai tîrziu, în aceleași condiții, în aceeași redacție, la *Glusul* primelor, marilor noastre speranțe. Cînd i-am povestit lui Ion Vatamanu despre crezul profesoarei mele de chimie, de la școala generală, țin minte, a exclamat în stilul său de un frumos și cald patetism: „Păi ai avut o învățătoare genială, la chimie!” Deci, și dînsul credea la fel, credea într-un fel de poezie a științei chimice. Nu-mi amintesc dacă i-am spus

acelui om atât de bun și rafinat, celui talentat intelectual și fervent patriot pe nume Ion Vatamanu că am avut norocul să învăț într-o școală în care cam fiecare al doilea profesor avea virtuțile „chimistei” noastre... Fac acum această precizare, cu toată dragostea, recunoștința și pietatea pentru corpul didactic al școlii medii de cultură generală din comuna mea natală, Putinești-Florești (județul Soroca).

Simt însă că trebuie să revin la pseudosubiectul „Chimia în viața mea”, deoarece, am mai avut o intersecție cu chimia, una incredibil de emoționantă. Absolvisem deja facultatea, lucram ca ghid și translator, mai mult în marile centre culturale ale Rusiei, Moscova și Leningrad (Petersburg). Cunoșteam bine excepționalele muzee de artă din aceste orașe, dar poate cel mai bine – librăriile de acolo. De fapt, mă opream, fie și pentru o singură dată, cam în fiecare librărie ce-mi apărea în cale. Așa s-a întâmplat și cu o librărie din unul dintre blocurile-turn ale Universității „Lomonosov” de la Moscova. Nu știam ce cărți se vînd acolo, dar m-am oprit și din cauza că se formase o coadă mare, la care stăteau tineri de mai multe culori: albă – erau, deci, ruși, dar și europeni get-beget; galbenă – mai ales vietnamezi, erau mulți pe atunci, la Moscova și în alte centre universitare din URSS; în fine, de culoare neagră – studenți din Africa, posibil și din Cuba. Mare mi-a fost decepția cînd am înțeles că acolo se vinde exclusiv literatură științifică, și era să merg hotărît mai departe, de nu m-ar fi oprit un nume românesc, ce se zbătea pe buzele mai multor din acei tineri ce stăteau agitați la imensa coadă: „Alioșa, cumpără-mi și mie un Nenițescu, te implor!”, spuse isteric o fetișcană blondă. *Nenițescu*. Nu-mi spunea nimic, dar îmi era suficient că e un nume de al nostru și, prin urmare, era cazul să aflu cine-i. Se vindea acolo un manual de chimie organică (sau poate de chimie generală), scris de românul cu acest nume, manual obligatoriu și pentru studenții ruși, sovietici, de la facultățile de chimie

ale tuturor universităților. Unii dintre tinerii ceia de trei culori păraseau coada avînd în brațe mai multe exemplare ale acestui manual de Nenițescu! Atunci am trăit, poate prima dată, cu o putere deosebită, ceea ce se numește acum *mîndria de a fi român*: ca să vezi numai, în patria lui Mendeleev, studenții învață dintr-un manual scris de un savant de al nostru! Pe urmă era să aflu că autorul aceluia manual, Costin D. Nenițescu (1902-1970), fusese un remarcabil savant, multiacademician, autor de solide tratate de chimie organică și generală, cu importante contribuții la chimia izomerilor, halogenilor, acizilor, polimerilor etc., dar și că tot el *a adaptat nomenclatura (terminologia) chimică la specificul limbii române!*

Îmi stăruie în memorie încă un episod pe care-l pun în legătură cu chimia.

La moartea cîntărețului, actorului, poetului Vladimir Vișoțki, în vara anului 1980, toată lumea aflase stupefiată că autoritățile sovietice (nici cele culturale) nu au dat publicității un cît de scurt necrolog. Era să aflu atunci că a existat, totuși, și o excepție: ziarul *Vecerneaia Moskva (Moscova seara)* a inserat, în ziua înmormîntării, un cuvînt de adio pentru artistul iubit și de membrii CC, și de intelectuali de marcă, și de pușcăriași. Ce-i drept, l-au publicat pe ultima pagină de ziar, la *Mica publicitate*, într-un colț inferior și cu corpul de literă... *petit*. Nu mai e cazul să precizăm că după aceea zi (seară), tirajul gazetei s-a dublat, apoi s-a triplat...

Tot atunci era să aflu de încă o excepție. Revistele literare rusești nu au publicat nicio poezie de Vl. Vișoțki, cît acesta era în viață. Se temeau de cenzură, se temeau de popularitatea lui care o putea eclipsa, fie și temporar, pe cea a poeților agreați și la Kremlin – E. Evtușenko, A. Voznesenski, R. Rojdestvenski, alți cîțiva „monștri sacri” ai poeziei ruse de atunci? Și iată că o revistă – una singură în tot URSS-ul, și deloc literară – a avut curajul să tipărească, prin 1978, un ciclu de poeme de-ale lui V. Vișoțki. Acea revistă se numea *Himia i jizn'*. Faptul este consemnat în biografiile apărute post-mortem ale bardului, ba și într-o istorie a literaturii ruse din sec. XX. Titlul acelei publicații se traduce în română ca... *Chimia și viața*.

Recent, în decembrie 2007, am participat la lansarea unei cărți scrise de un conațional de-al meu, de-al nostru, dar și al acad. Costin D. Nenițescu. Acest învățat și manager basarabean este prof. univ. dr.

hab. în chimie acad. Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei, iar volumul expus atenției publice se numește *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)**. M-a intrigat chiar titlul cărții lansate, pentru că am crezut întotdeauna că cel care învață și cunoaște este un om puternic și liber, respectiv, că o societate bine instruită, cultă, are mai multe șanse de a evolua drept, în beneficiul tuturor membrilor ei.

Am amintit mai sus despre faptul că am fost martor la un succes remarcabil în Rusia al unei cărți scrise de un savant chimist din România: manualul lui C.D. Nenițescu se vindea la Moscova, în fața ochilor mei, ca pâinea caldă. Prin contrast, tot cam pe atunci, prin anii '80 ai sec. XX, am putut vedea – în mai multe librării de la București, Constanța, Sibiu, din alte mari orașe românești pe unde mai fusesem – tomuri solide, foarte elegante, și în română, și traduse în diferite limbi de largă circulație în lume. Erau tratatele de chimie atribuite „tovarășei savant, inginer doctor academician” Elena Ceaușescu. Zăceau prăfuite în vitrinele librăriilor; undeva, pe Calea Victoriei sau pe Bălcescu, am văzut o librăriță ștergînd de praf, scîrbită, un set din aceste „tratate”. Simbolica opoziție C.D. Nenițescu – tovarășa E. Ceaușescu este cea mai bună dovadă că adevărata știință este oriunde și oricînd solicitată, pe cînd pseudoștiința sau știința politizată, nu e luată în seamă nici măcar din teamă, din instinct de autoapărare de teroarea dictatorilor sau a guvernanților cu pretenții de cercetători sau atoatecunoscători. Și că, mai devreme sau mai tîrziu, asemenea „maculatură savantă” oricum e aruncată la coșul de gunoi al istoriei.

La noi, lucru știut – se face știință de mare calitate, dar tot la noi – nu mai e un secret pentru nimeni – se face și destulă „maculatură științifică”, cea mai multă derivată dintr-o păguboasă modă a retoricii pseudosavante, a demagogiei paraștiințifice, politicastre. Și mă refer numai la domeniul umanistic, la problemele limbii, literaturii, istoriei, filozofiei, sociologiei și etnologiei, chiar ale artelor, ale practicii de cult, bisericești, alte domenii în care se bagă obraznic mulțime de politicieni și ideologi care, la un test mai serios, nici în politică nu ar fi acceptați. Este ridicol, dar și tragic să vezi cum vreun individ zis politician, care abia de leagă niște fraze, dar și acelea incoerente – fie

* Acad. Gheorghe Duca. *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)*. Chișinău : ÎE-P Știința, 2007. 288 p. (Col. *Strategia schimbării*).

în rusă, fie în graiul moldovean – încercă să polemizeze cu multiacademicianul Eugeniu Coșeriu, român originar din părțile Rîșcanilor, lingvistul cel mai mare al lumii – acum. Sau cum alt pigmeu intelectual, grație carierei politice, ori poate că tocmai de dragul acestei cariere, insultă mojicește vastitatea și profunzimea intelectuală a lui Nicolae Iorga. Cazul Elenei Ceaușescu – dar și al lui Nicolae Ceaușescu! – ar trebui să le fie de învățătură, să le servească drept *memento* pentru a se ogoi măcar în al doisprezecelea ceas.

Ferice de chimie, de matematică, de medicină și alte sfere „dificile”, de care nechemații îndrăznesc foarte rar să se apropie! Tocmai din acest motiv, mai bine să reiau subiectul „de bază”: cartea dlui acad. Gh. Duca.

Dl Gh. Duca s-a impus de timpuriu printr-o carieră didactică de succes în cadrul Universității de Stat din Moldova, al cărei licențiat este și unde și-a luat doctoratul. Aici organizează în 1992, și consolidează, în anii următori, Catedra de chimie industrială și ecologică, apoi și un Centru de chimie aplicată și ecologică. Startul său în munca didactică și de cercetare l-a motivat să prezinte cicluri de prelegeri la universități din Roma, Texas, Moscova, Budapesta, Praga, Timișoara etc. A pregătit 20 de doctoranzi, care și-au susținut tezele de doctor în chimie, unii au mers și mai departe, ajungând doctori habilitați, conferențieri și / sau profesori universitari. În calitate de deputat al Parlamentului R. Moldova, apoi ca ministru al mediului înconjurător, a participat la elaborarea și promovarea a nouă legi importante pentru dezvoltarea, la noi, a unor ramuri ale științei, economiei, învățământului și culturii. Ca președinte al Academiei de Științe, dar și înainte de a deține această demnitate, Gh. Duca elaborează peste 100 de proiecte, dintre care cam fiecare al zecelea are câștig de cauză, ceea ce lărgeste posibilitățile sale de cercetare, precum și pe cele ale colegilor de breaslă.

Ca specialist și manager în chimie, Gheorghe Duca a făcut această știință mai utilă, mai apropiată oamenilor. Și chimia polimerilor, de pildă, este un domeniu de cercetare al cărui obiectiv, destinat este omul, dat fiind că produsele din polimeri fac viața oamenilor mai comodă, le oferă un plus de avantaje în muncă, în cercetare, în explorarea unor noi domenii, sfere, spații. Însă chimia ecologică – ramură a chimiei care e și obiectul cercetărilor dlui acad. Gh. Duca –, are

tangențe și mai multe, și mai directe, cu viața omului, a comunității, a fiecărui sat, a fiecărui oraș, a oricărui colț de natură, a apei pe care o bem, a produselor alimentare pe care le consumăm etc.

Și acest volum – *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)* este rodul corelației la care mă refer. Structurată în cinci capitole, pe un principiu mixt, cronologico-tematic, noua carte a dlui acad. Gh. Duca este o culegere a celor mai recente sinteze, luări de atitudine, pledoarii, lansate de la catedra universitară pe care o conduce, de la tribuna Parlamentului, a Adunării Generale a AȘM, a ministerului de resort, dar și de la diverse foruri științifice internaționale.

Din articolele, studiile, comunicările incluse în acest volum, aș vrea să pun în evidență câteva, citînd doar titlurile lor, care mi se par semnificative: *E nevoie de o strategie sectorială a cercetării-dezvoltării; Adevărata generozitate față de viitor constă în a dăruii totul prezentului; Obiectivele strategice ale dezvoltării sferei științei și inovării; Fiecare cetățean trebuie să dea dovadă de dragoste pentru patrie prin atitudine grijulie față de mediu, față de tot ce ne înconjoară; Să aducem Europa acasă; NATO, partner of Moldavian scientists* etc. Și încă două articole / alocuțiuni se cer amintite în acest context, poate chiar e bine să le punem în prim-plan: *Intellectualii trebuie să se simtă onorați și protejați; Nimic altceva decît adevărul despre știință și cercetători.*

Astfel încît, cartea *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)* e o pledoarie pentru dezvoltarea științei, a cercetării – ca o șansă sigură pentru buna evoluție a societății noastre, pentru dezvoltarea ei ca să ajungă la jinduitele standarde europene, recte ale unei abordări prin care omul e pus în față, și abia după el se află statul, guvernanții, politicienii.

La noi, însă, nu se simte o nevoie stringentă de a proteja chimia, matematicile sau fizica. Chimia este una dintre nu prea numeroasele domenii de cercetare ce nu implică numai cheltuieli, dar mai aduc și venituri concrete. Iar regimurile totalitare agreează tot ce aduce profit, lor le place orice și oricine face bani. Din nefericire, la noi trebuie apărate – primordial, continuu, cu dăruire, dar și cu dîrzenie, cu intransigență, cu cele mai ascuțite arme – limba română, literatura, arta, cultura, istoria națională, ca și simbolurile noastre naționale. Unde mai pui că acesta e și rostul primar, primordial, al unei

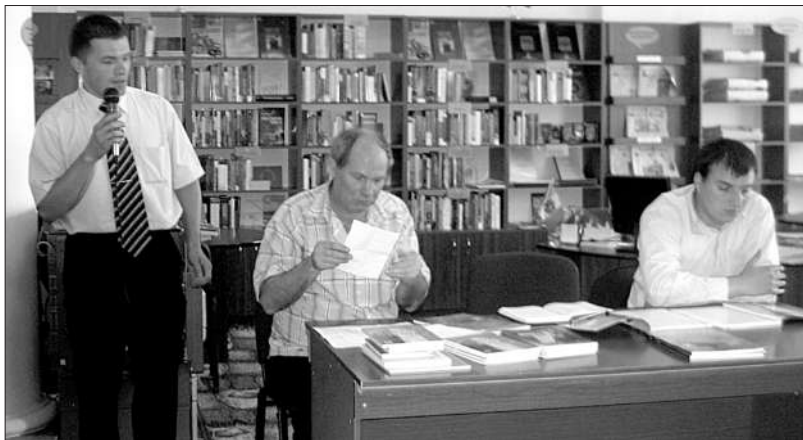
Academiei, dacă e să pornim de la modelul netrecător, universal, al Academiei Franceze, care, de la fondarea sa a pus în fruntea preocupărilor grija pentru ocrotirea și dezvoltarea limbii, literaturii, altor sfere ale spiritualității naționale. De altfel, simpatia mea, creditul meu de încredere pentru AȘM se întemeiază și pe faptul că, în pofida existenței, de prin 2001 încoace, a unor presiuni de sus, forul nostru academic suprem nu a atentat – și, sper, nu va atenta niciodată – la decizia sa din 1994, privind denumirea corectă – română – a limbii vorbite la noi. Voi scrie cu multă plăcere o recenzie, și mai inspirată, la o nouă carte a dlui acad. Gh. Duca, alias o nouă carte a AȘM, în care accentele pledoariei vor fi plasate mai mult pe aceste sfere extrem de delicate, fragile și – totodată – de o necesitate vitală pentru dăinuirea noastră.

(*BiblioPolis*. 2007, vol. 24, nr. 4)

CA O FORTĂREȚĂ FĂRĂ GARNIZOANĂ...

Să fi pus oare întâmplător, Nicolae Iorga, amintirea, memoria, într-o legătură directă cu suferința? Doar tocmai marele nostru istoric și om de cultură nota, în *Cugetări*: „*Cele mai scumpe amintiri sînt cele de care e legată suferința noastră biruitoare.*” Și tot acolo, parcă dorind să continue firul gîndului: „*Amintirea suferințelor tale păstrează-o bine: e comoara cea mai scump plătită.*” Parcă din altă extremitate a cugetului și, totuși, pe o lungime de undă similară, Nicu Steinhardt considera util, necesar, poate obligatoriu: „*Să-și umple omul memoria cu fapte bune ca să aibă cu ce se obloji și mîngîia. Ele, singure, pot îndulci scurgerea lentă și rece a timpului pur.*”

Am citat, la întâmplare, trei abordări românești ale memoriei, după care am căutat să văd cum tratează acest subiect și alții, i-am lăsat în pace pe istoricii și înțelepții antici, i-am evitat special pe ruși, am renunțat și la reflecțiile despre amintire-memorie ale Johann Wolfgang von Goethe sau ale altui spirit german. Deși am la îndemîină suficiente date, nu am zăbovit asupra percepției polonilor, finlandezilor sau a celor trei popoare baltice, toate aceste cinci națiuni avînd cu noi un segment din trecut identic, marcat de ororile ocupației și prigoanei rusești. Posibil, și datorită acestui segment de istorie popoarele

imediat sus-numite au un sentiment deosebit de acut al memoriei, al neuitării faptelor de altă dată. Totuși, mi-am oprit atenția, de această dată, la francezi, pentru că, am impresia, percepția franceză a lucrurilor, respectiv, a amintirii, a trecutului, a istoriei pare a ne fi cumva mai familiară, mai accesibilă, poate. Nu știu cine l-ar contrazice pe Victor Hugo, citind aceste rînduri: *„Trecutul este o parte din noi înșine, posibil, cea mai importantă. Valul care ne poartă, seva care ne dă viață, ne vin din trecut. Ce-ar fi un copac fără rădăcini? Ce-ar fi un rîu fără izvor? Ce-ar fi un popor fără trecutul său?”* Să fi știut oare faimosul scriitor francez ce au spus, pe aceeași temă, alți doi mari conaționali de-ai săi? Căci, prin această maximă, V. Hugo a dat, se pare, un soi de replică, sau poate a vrut să tragă alarma à propos de o afirmație a lui Voltaire: *„Se știe prea bine că amintirea lucrurilor trecute se alterează din generație în generație.”* Deși, dacă e să vorbim de alarmă, Napoleon Bonaparte spusese ceva mai tîrziu, pe cît de clar, pe atît de sever, militărește: *„Un cap fără memorie este o fortăreață fără garnizoană.”*

Am insistat asupra felului cum se abordează sau cum ar trebui abordate noțiunile ca amintirea, memoria, comemorarea, neuitarea, nu numai pentru a enunța un adevăr banal, în egală măsură și trist, și dureros... Să nu fie cu supărare nimănui, dar așa văd eu lucrurile: români în ansamblu și noi, basarabeni, în special, stăm prost de tot cu amintirea, cu memoria istorică. Ne cunoaștem slab, prost sau pervers trecutul; nu avem în sînge virtutea de a cinsti faptele – nici pe cele de vitejie, nici pe cele de jertfire sau de suferință. Amnezia

istorică ne-a fost inoculată secole la rînd de străini, cu o deosebită rîvnă, în ultimele două veacuri aproape, de cotropitorii din Răsărit. Acum, în condiții aparent înnoite, memoria noastră este „dozată”, „direcționată”, rațiunea și inima fiind supuse unor oribile „intervenții chirurgicale”, pe care cei mai mulți le acceptă, stînd cuminiți, poate indiferenți, dar poate deznădăjduiți în fața primejdiei de a fi total rusificați, sovietizați, deznaționalizați, mancurtizați, zombificați. Un defetism de cea mai rea speță a lovit nemilos, cu multă cruzime, dacă nu chiar fatal comunitatea basarabeană. Mă refer, în primul rînd, la băștinași, la românii basarabeni, deoarece reprezentanții altor etnii conlocuitoare de la noi, grație unor „concepții” la nivel de stat, cu accentul pe grija excesivă față de minoritari, nu prea au de ce să-și facă asemenea probleme.

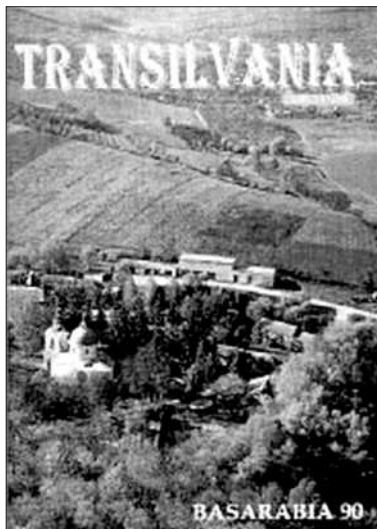
Cît de cumplit este infectată comunitatea noastră de amnezie istorică – repet, o amnezie specifică, deoarece este programată (și realizată) „de sus” – ne putem da lesne seama observînd reacțiile celor mulți la proslăvirea faptelor „de glorie” ale ocupanților, pe de o parte, și neglijarea izbînzilor și suferințelor localnicilor. La sărbătorile cotropitorilor, de pildă, la 24 august, numeroși cetățeni *sînt scoși din case*, pentru a face un public cît mai impresionant numeric, dar mai trist e că *unii ies și benevol* la asemenea acțiuni de terfelire a demnității noastre naționale. Nu mă refer acum la străini, ci la unii localnici; nu atît la cei ce au rămas prin definiție, incurabil, oameni „sovietici”, ci la unii tineri care au absolvit licee sau facultăți românești. Prin contrast, de ziua comemorării deportaților, se subțiază continuu rîndurile celor care se adună la piatra comemorativă din Piața Gării (piatră care, deocamdată, nu are nicio șansă de a deveni un monument pe potrivă tragediei trăite de basarabeni „ridicați” în cîteva valuri, după ultimatumul sovietic din 28 iunie 1940). An de an „se uită” tot mai mult de importanța zilei de 27 martie / 9 aprilie 1918, dată care prin 1990-2004 se marca de către relativ multă lume. Așa s-a întîmplat și în acest an: ziua Unirii Basarabiei cu România a rămas într-un con de umbră, într-un colț al uitării. Din fericire, ne-au amintit despre această sărbătoare alții. Inclusiv două reviste literare din Ardeal: *Transilvania* de la Sibiu și *Familia română* de la Baia Mare. Le prezentăm mai jos, sumar, cu toată grațitudinea pe care o merită inițiatorii și realizatorii acestor proiecte cultural-comemorativе de excepție.

„Transilvania”, nr. 3-4, 2008, ediție specială „Basarabia – 90”

Am crezut și cred în „atracția polilor”, adică nu numai în dreapta logică, dar și în eficiența unei asemenea atracții. „Marginile” tind spre apropiere deoarece ele cunosc, trăiesc, simt aceleași stări, fapte, impulsuri. Este și cazul Transilvaniei versus Basarabia, ca doi poli ai românității. Spațiul, dar nici timpul, nu ne permit să intrăm în amănunte; oricum, numeroase fapte istorice și culturale, surprinzătoare intersecții de destine omenești ne demonstrează veridicitatea tezei privind caracterul benefic al atracției polilor, dacă nu și iminența acestei atrageri.

Ni se pare deosebit de edificator cazul boierului basarabean Vasile Stroescu (1845-1926): pus în imposibilitate de a zidi cultură pentru semenii săi aflați sub crunta stăpânire rusă, țaristă, mecenatul de la Chișinău își canalizează milioanele în Ardealul ce se mai zbătea atunci, la începutul sec. XX, sub coroana cu ghimpi a Imperiului Habsburgic. Astfel, a contribuit basarabeanul V. Stroescu la ridicarea a sute de biserici ortodoxe pe pământ transilvan, a deschis acolo numeroase școli românești, a acordat burse unor tineri talentați – români ardeleni – ca să-și continue studiile la București, Budapesta, Viena, Praga, Berlin etc. Parcă în replică, ardeleanul Onisifor Ghibu vine în 1917 la Chișinău, aducând o contribuție majoră la Unirea Basarabiei cu Vechiul Regat. Despre anumite afinități, relații, intersecții spirituale, sufletești, literare, culturale, fără a fi neglijat contextul social-istoric, tratează și autorii unui volum intitulat atât de frumos: *Lumini modelatoare*, cu subtitlul: *Legături literar-spirituale între Moldova (Basarabia) și Transilvania* (Chișinău – București, 2002).

Desigur, cercetătorii acestui subiect mai au și aspecte nevalorificate. Unul dintre acestea mi-a venit în minte răsfoind revista *Transilvania* din Sibiu. În perioada interbelică destui tineri basarabeni își făceau studiile la Universitatea

din Cluj. După Dictatul de la Viena (30 august 1940), majoritatea instituțiilor culturale românești din Clujul ocupat de hoardele lui Horthy s-au evacuat la Sibiu. Printre studenții de la Facultatea de Medicină era și tânărul chișinăuian Lică Cosmescu, viitorul prozator și traducător Alexandru Cosmescu (1922-1989), personalitate cu contribuții importante pentru menținerea culturii românești în Basarabia sub ocupație sovietică. Așa cum mi-a povestit scriitorul însuși, în toamna lui 1942, după căderea Odesei, împreună cu alți tineri basarabeni aflați la studii în Sibiu, au organizat un miting al elanului patriotic juvenil, avînd lozinca „Budapesta, ca Odesa!”. E de menționat că manifestarea a avut loc fără acordul autorităților locale, în schimb a beneficiat de adevăratele simpatizări ale colegilor de facultate sibieni, cărora li s-au alăturat și alți orașeni... Deși în altă formă, și în alt sens, Budapesta într-adevăr a căzut, ceva mai tîrziu, pe cînd Sibiul, slavă Domnului, a fost ferit de prăbușiri.

În primăvara acestui an, a sosit la Chișinău un lot mai puțin obișnuit al revistei *Transilvania: este vorba de nr. 3-4 pentru 2008, o ediție specială cu genericul „Basarabia – 90”*. E un volum impozant, 152 de pagini, într-o excelentă execuție poligrafică, întrunind circa 20 de studii, articole, documente, mai multe imagini edificatoare.

Cîteva aspecte îmbucurătoare se desprind, vrei-nu vrei, în legătură cu această apariție editorială venită la noi din inima Transilvaniei.

În primul rînd, am sublinia faptul că revista în cauză a văzut lumina tiparului în unul dintre cele mai frumoase și mai civilizate orașe românești: suficient să amintim că Sibiul a fost ales / numit, în 2007, *Capitala culturală europeană*, titlu jinduit de zeci de orașe de pe bătrînul continent, dar care este acordat totuși unui număr limitat de localități urbane, în urma unei selecții riguroase efectuate de prestigioase foruri de talie mondială.

Al doilea aspect ce merită a fi pus în evidență este însăși revista *Transilvania*, una dintre cele mai vechi și mai prestigioase publicații din spațiul literar și cultural românesc. Întemeiată la 1 februarie 1868 – așadar, cu 140 de ani în urmă –, a apărut un deceniu la Brașov, ca *Foiaia Asociațiunii Transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, avîndu-l ca redactor-șef fondator pe George Barițiu (1812-1893). Acest eminent om de cultură – publicist, scriitor, istoric, traducător – merită pe deplin supranumele de „Ctitor”, căci tocmai G. Barițiu

a fondat primele publicații ardelenne, inclusiv *Gazeta de Transilvania* și *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (ambele, în 1838), care, aidoma revistei *Transilvania*, au avut o existență lungă și extrem de benefică pentru spiritualitatea românească. Fruntaș al Revoluției de la 1848, lui G. Barițiu îi mai revine meritul de a fi întemeiat ASTRA transilvană, fiind și unul dintre membrii-fondatori ai Societății Academice Române, actuala Academie Română. Din 1881 *Transilvania* se editează la Sibiu, beneficiind de colaborarea unor somități ale literaturii, științei și culturii române precum G. Coșbuc, O. Goga, I. Agârbiceanu, V. Goldiș, Al. Dima, S. Pușcariu... Printre altele, în 1887, această publicație din Sibiu retipărește, din revista *Columna lui Traian*, chestionarul întocmit de B.P. Hasdeu *Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română*.

O serie nouă a *Transilvaniei* apare din 1972, în contextul renașterii unor reviste literare și culturale în provincia românească. Timp îndelungat la cîrma revistei s-a aflat criticul literar Mircea Tomuș care, în niște frumoase zile de toamnă, în 1976, a vizitat și Chișinăul, împreună cu Nichita Stănescu... Am avut atunci norocosul prilej să-i văd și să schimb cîteva vorbe cu ei, într-o cameră, de la etajul doi (trei – în stil rusesc), a hotelului „Codru”. Seria actuală a *Transilvaniei* datează din iarna lui 1990. În unul din primele numere apărute în condiții de libertate, redactorii revistei literare de la Sibiu i-au solicitat un mesaj lui Emil Cioran, din care reținem aceste rînduri: „Cărțile mi-au fost refugiul ideal. Și cînd am aflat că au fost distruse, toți acești ani ai trecutului meu au dispărut cu ele pentru a doua oară.” În aceeași perioadă, imediat „post-decembristă”, *Transilvania* tipărește, în premieră pe Țară, romanul *Ferma animalelor*, de George Orwell, pe care anterior românii, ca și *Anul 1984* sau alte creații de acest original scriitor englez, putuseră doar să le asculte, pe calea undelor „subversive”, la Radio *Europa Liberă*.

În fine, al treilea aspect demn de a fi reținut are în vedere o frumoasă inițiativă, dar și excelenta realizare a acesteia: un număr întreg, special, dedicat Basarabiei, și mai exact, aniversării de nouă decenii de la unirea noastră cu Țara. Revista se deschide cu un editorial, *Omagiu al revistei Transilvania*, semnat de dl prof. dr. Corvin Lupu, redactorul-șef al publicației sibiene și din care cităm: „În comemorarea a 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, revista *Transilvania* a

dorit să ofere cititorilor ei și posterității un număr dedicat integral Basarabiei [...]” În continuare, autorul precizează că această minunată idee „s-a realizat în cea mai mare parte de colaboratori ai noștri din R. Moldova”, „datorită excepționalei implicări a dlui Pavel Moraru, de curînd membru al colegiului de redacție al revistei *Transilvania*”.

Nu este întîmplător faptul că numărul ca atare se deschide cu un studiu al lui Pavel Moraru, doctor în istorie, cercetător științific principal la Institutul Național pentru studiul totalitarismului (INST), din București: *Basarabia, de la Marea Unire pînă azi. Privire sinoptică*. Reia subiectul în articolul *Sărbătorirea celei de-a 25-a aniversări de la Unirea Basarabiei cu Patria-Mamă*, cu care, de altfel, se încheie, simbolic, acest număr special al *Transilvaniei*. După ce astfel cititorul este inițiat în miezul problemei, sînt date publicității cîteva documente: *Cum s-a alcătuit Sfatul Țării*, de G. Tofan (1880-1920) și *Procesul-verbal nr. 1 al ședinței Sfatului Țării* (din 21 noiembrie 1917). Acestor materiale li se alătură articolul *Un document inedit scris de Dumitru Mârza, deputat în Sfatul Țării, ce reflectă evenimentele din Basarabia din anii 1917-1918*, scris de dr. Mihai Tașcă, colaborator la Institutul de istorie, drept și stat al Academiei de Științe a Moldovei (AȘM). O amplă, densă abordare istorică și istoriografică a constituirii Sfatului Țării o face într-un studiu omonim dr. în istorie Gheorghe Cojocaru, cercetător științific coordonator la același institut al AȘM. Conf. univ. dr. Ion Țurcanu de la Universitatea de Stat a Moldovei tratează despre *Sfatul Țării și problema limbii române*; Ion Negrei, redactorul-șef al revistei de istorie *Cugetul*, scrie despre *Naționalizarea învățămîntului în Basarabia în anul 1917*, iar Octavian Țăcu, dr. conf. univ. la ULM, abordează un subiect dintre cele considerate „sensibile” și chiar „dificile”: *Moldovenii ca identitate „imaginară” în perioada Imperiului Rus*.

Cîteva autori prezintă pe unii membri ai Sfatului Țării, ctitori de seamă ai Marii Uniri din 27 Martie / 9 Aprilie 1918: *Ion Inculeț – savant și om politic* (drd. Adrian Pelivan), *Pan Halippa – Apostolul Unirii* (dr. Ion Constantin, cercetător științific principal la INST), *Daniel Ciugureanu, un fiu al Basarabiei ce și-a făcut deplin datoria față de Țară și Neam* (Nuțu Roșca, dr. în filologie, Sighetu Marmăției), *Elena Alistar, o conștiință politică și națională românească* (Natașa Peteu, profesoară de istorie la Liceul Teoretic „N. Bălcescu” din Medgidia, jud. Constanța).

Cumva detașate de linia acestui număr tematic de revistă se prezintă articolele *Evreei și bolșevismul în Basarabia interbelică (1917-1940)* și *Cadre importante din armata subversiunii bolșevice în Basarabia*, ambele semnate de dr. P. Moraru. Însă numai o aparență este această detașare, căci rolul unor alogeni, rol asimilat activității subversive, prosovietice și antiromânești, constituie o fațetă organic legată de zădărnicierea idealurilor Marii Uniri din 1918.

Dr. Lucia Sava de la Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul „redescoperă cotidianul” basarabean, tratînd despre *Populația și habitatul urban al Chișinăului la începutul secolului al XX-lea*, iar subsemnatul, în eseu polemic *Și totuși, limba română!...* prezintă starea de azi a limbii române din R. Moldova, respingînd tentativele oficialilor de la Chișinău de a impune politonimul „limbă moldovenească”, în detrimentul denumirii corecte – **limba română** – vorbită, utilizată cotidian, și la noi, în stînga Prutului, în pofida vitregiilor istoriei.

Așadar, prin efortul redactorilor și al autorilor săi, revista *Transilvania*, nr. 3-4 / 2008, a schițat un tablou veridic al Basarabiei de-a lungul unui secol, pînă în prezent, reușind să reliefeze niște probleme-cheie ale existenței noastre: bătălia pentru limba română ca element major al supraviețuirii etnice; estomparea identității naționale și zbuciumul recuperării acesteia; miracolul menținerii românismului într-o provincie expusă unei cumplite deznaționalizări, respectiv, rusificării și sovietizării; impresionanta activitate a unor vrednici fii ai neamului românesc din Basarabia (ca să recurgem la o definiție dată nouă de N. Iorga încă în primii ani ai sec. XX) și, prin contrast, rolul nefast al unor rătăciți (de regulă, alogeni, dar și localnici deznaționați) la păstrarea *statu quo*-ului convenabil cotropitorilor etc. Și cum orice efort merită o notă, dăm și noi *Transilvaniei* de la Sibiu un zece pe care redactorii ei îl pot înscrie cu inima curată în palmaresul politicii lor editoriale.

Vom încheia această sumară trecere în revistă prin a cita din nou din editorialul dlui prof. dr. Corvin Lupu: „În actualele condiții de colaborare româno-română dintre cele două state, revista *Transilvania* și-a propus să se implice mai mult în promovarea relațiilor culturale la est de Prut. De aceea, nu dorim să ne oprim cu acest număr [...]”

Mulțumim din suflet *Transilvaniei*, colegilor și prietenilor de la Sibiu, pentru această atitudine frățească – acum și în viitor.

* * *

Nu putem să nu consemnăm încă un eveniment de pe traseul cultural Sibiu – Chișinău: numărul special, dedicat Basarabiei, al revistei *Transilvania*, a beneficiat la noi de o frumoasă lansare. Manifestarea s-a produs la Sediul Central al BM „B.P. Hasdeu”, cu concursul generos al oaspeților de la Sibiu: dr. Pavel Moraru, Horia Savu, și dînsul membru al colegiului de redacție al prestigioasei reviste; Grațian Lupu, conferențiar, ca și H. Savu, la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. Dînșii au trecut Prutul cu un lot solid de publicații, din care au donat o bună parte bibliotecilor și unor intelectuali basarabeni. Țin să menționez aportul energetic al dlui M. Tașcă, un bun prieten al BM „Hasdeu” și al revistei *BiblioPolis*, care a făcut tot posibilul ca prietenii sibieni să se simtă cît mai bine în timpul aflării lor la Chișinău, asigurîndu-le un program captivant și variat, ce a inclus multe alte puncte, pe lîngă întîlnirea cu cititorii de la Biblioteca Municipală.

Se impune, credem, și „dezvăluirea” unui amănunt mai ciudat: în chiar ajunul lansării care a avut loc pe 19 mai a.c., *cineva* „a avut grijă” să strecoare zvonul că *Transilvania* ar fi, acum, o revistă „decăzută” (fără a se preciza – în ce chip, din ce cauză etc.), iar în consecință, nu ar merita să fie astfel onorată la Chișinău. Lansarea oricum s-a desfășurat, în condiții bune, credem, adunînd peste 50 dintre intelectualii capitalei basarabene, care au devenit martorii unei manifestări culturale de calitate, pe post de moderatori producîndu-se dr. Pavel Moraru, dna conf. univ. dr. Lidia Kulikovski și subsemnatul. Or, tocmai acest număr omagial demonstra contrariul! – că avem a face cu o publicație solidă, demnă de toată atenția și admirația noastră. „Enigma” aceasta cu „metamorfoza indezirabilă” a revistei de la Sibiu o habă m-a frămîntat, pe urmă însă am dat-o uitării: cîte se mai spun în lumea pestriță a gazetarilor și literaților! Cu totul întîmplător i-am găsit și descifrarea, grație unui interviu cu dl prof. dr. Corvin Lupu, pe care l-am citit în revista literar-artistică *Rapsodia* din același oraș unde se editează și *Transilvania*. Ca să vedeți numai: în ultimii ani *Transilvania* a inserat o serie de documente și studii documentare privind situația minorităților etnice din Ardeal și în genere din România, situație care a fost mereu una privilegiată; nici măcar în timpul celui de al Doilea Război Mondial nu a fost catastrofală, cum încearcă să o prezinte unii. Așadar, revista care ne-a dedicat un număr special, „s-a

aventurat” să publice și alte adevăruri care nu sînt și nici nu pot fi pe placul tuturor. Iar *cine* consideră „decădere” curajul de a spune niște adevăruri în contrasens cu curentul de opinie general, global(ist) acceptat, contrar părerilor etalate de unii „elitiști”, „aleși” – se știe bine... În această situație, ne pare rău, dar oricum rămînem la opiniile noastre „decăzute”, cu speranța că, pînă la urmă, cine are urechi va auzi, cine are ochi – va vedea, iar cine mai are și un elementar bunsimț – va renunța la osîndirea a tot ce diferă de viziunea lor bazată pe o stranie etalare, ca să nu spun comercializare, a dramelor trăite de milioane de oameni în timpul celei de a doua conflagrații mondiale.

Revenind la lansare, precizăm că dr. Pavel Moraru ne-a povestit cum s-a născut și cum s-a materializat, la Sibiu, ideea unui număr special dedicat aniversării a 90-a a Unirii Basarabiei cu Țara. Horia Savu s-a referit la demersul revistei – atît la numărul adus cadou basarabenilor, cît și la alte preocupări ale redacției. Grațian Lupu a făcut un rezumat al istoriei revistei *Transilvania*, unele din amănuntele evocate de dînsul fiind preluate și de noi, în rîndurile de ceva mai sus. Dintre chișinăuieni au vorbit pe marginea publicației ardelene istoricii Gh. Cojocar, Ion Negrei și Mihai Tașcă, scriitorul Nicolae Rusu, dr. în filologie Veronica Bătcă de la Institutul de specialitate al AȘM. Intervenția dnei V. Bătcă a impresionat în mod deosebit auditoriul: avînd două fiice care au făcut facultatea la Sibiu, iar în consecință avînd și o strînsă relație sentimentală, dînsa a dedicat un veritabil imn de glorie, a făcut o poetică declarație de dragoste acestui oraș și locuitorilor lui, poate, cu deosebire, prestației intelectuale, firesc europene, a vechii și frumoasei urbe transilvănene...

„Familia română”, nr. 1 (28), aprilie 2008

Istoria acestei reviste trimestriale de cultură, destinată cu precădere românilor din jurul României și din diasporele românești risipite prin lume, a început în vara anului 1999, la Oradea, însă, cu regret, s-a curmat în 2006. Nu-i exclus să fi avut soarta atîtor alte publicații efemere, de nu era la mijloc fondatorul ei, conf. univ. dr. Constantin Mălinaș, mai exact – regretele, remușcările Domniei Sale. Doar pornise o faptă bună, începuse editarea unei reviste culturale de calitate... Atîta doar că la Oradea această sămînță bună, de la un timp, nu mai dădea rodul așteptat. Ideea salvatoare a venit din apropiere,

de la Baia Mare: aici, la începutul anului curent, a fost semnat un protocol, în baza căruia *Familia română* își reia apariția, deja sub egida Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare, director, dl Teodor Ardelean. Cosemnatari ai acestui document au fost: dr. C. Mălinaș, Tiberiu Moraru, președintele Fundației „Morărița” din Oradea, și Ion M. Botoș, președintele Uniunii „Dacia” a românilor din Transcarpatia, cu sediul la Apșa de Jos – una dintre cele mai frumoase și mai prospere comune românești din această zonă a actualei Ucraina.

Astfel, s-a dat o viață nouă unei reviste... „Mă bucur că mai sînt îndrăzneți în România, acolo, unde mulți s-au frînt. Pentru că vremurile de azi nu sînt favorabile *familiei românești!* Sub nicio formă... Așa că, îndrăzneților care vor să continue le doresc multă forță și curaj”, scrie într-o telegramă de felicitare medicul Corneliu Florea, un distins scriitor și patriot român, de aproape trei decenii trăitor în Winnipeg, Canada.

A fost realizat primul punct al protocolului: s-a format colegiul de redacție al revistei, în care intră personalități de seamă ale literaturii, culturii, științei și – de ce nu? – ale businessului, atît din Țară (mai ales din județele de nord-vest), cît și din afara actualelor ei frontiere. Am rămas plăcut surprinși să găsim printre membrii colectivului de redacție și o serie de personalități ale vieții culturale, literare, bibliotecare de la Chișinău: dr. Lidia Kulikovski, istoricul Ion Negrei, publicista Nina Negru, Angela Munteanu ș.a., alături de scriitori, preoți, cercetători științifici, lideri ai unor societăți etnoculturale din regiunile populate de români ale Ucrainei, Ungariei, Serbiei, precum și din Spania, Elveția, Irlanda, Germania, Israel, SUA, Canada, Australia etc. Director-fondator al publicației rămîne cel care și este de facto: dr. Constantin Mălinaș, iar redactor-șef – Teodor Ardelean, directo-

rul BJ „Petre Dulfu” din Baia Mare, unul dintre numeroșii intelectuali ardeleni sincer atașați de Basarabia, un excelent prieten al bibliotecarilor și al bibliotecilor din Chișinău.

A fost realizat deja și alt punct al protocolului: a văzut lumina tiparului nr. 1 al revistei *Familia română*, serie nouă, „băimăreană”. După cum observă scriitorul George Pârja, în editorialul „*Familia română*” ca zestre, publicat inițial în ziarul județean *Graiul Maramureșului*, „primul număr al revistei *Familia română*, cu adresă maramureșeană, este dedicat Basarabiei. Gestul dlui C. Mălinaș mi se pare unul de conștiință, în apărarea unei idei. După cum se vede, se mai lasă și idei ca zestre. Mai ales când are cine să le primească”.

Primim și noi cu frățească bucurie această frumoasă idee, dorind revistei, din tot sufletul, viață lungă și cât mai mulți destinatari, pe toate meridianele unde trăiesc de veacuri românii sau pe unde au ajuns în ultimul timp. Iar în semn de recunoștință, îi facem această sumară prezentare, cu speranța că mai multă lume va afla despre relansarea *Familiei române* și astfel va spori numărul celor care vor căuta să o citească, apoi să și scrie pentru noua revistă de la Baia Mare.

După articolul introductiv *Revista „Familia română” din nou la drum* urmează peste 30 de materiale publicistice, literare și documentare, grupate în trei compartimente tematice: *Basarabia 90*; *File de istorie*; *Actualitatea românească*. Se încheie numărul cu *Poșta redacției* și cu *Aniversări culturale* pentru perioada ianuarie-iunie 2008.

Din „compartimentul basarabean” vom reține studiul lui Ion Negrei, redactor-șef al revistei de istorie *Cugetul* din Chișinău: *Schimbarrea la față a Basarabiei în 1917-1918*. Alături e publicat *Procesul-verbal al ședinței Sfatului Țării, din 27 Martie 1918, la care s-a votat Unirea Basarabiei cu România*, și acest text fiind pus la dispoziția *Familiei române* de Ion Negrei. Sub genericul *Restituiri* sînt inserate amintiri despre Marea Unire din 1918, ale lui D. Carmeliuc, tipărite prima dată în 1920, la Cernăuți. Pe aceeași undă a evocărilor se înscriu și amintirile lui Gheorghe Pop *Participant la o aniversare a ASTREI basarabene*, precum și *Povestea familiei mele*, de Ludmila Plămădeală; este un omagiu pe care-l aduce mamei, părinților, dna Lidia Elena Cosma, originară din Basarabia, conf. dr. la Facultatea de științe a Universității de Nord din Baia Mare. Publicista Eugenia Guzun de la Radio România Actualități tratează subiectul *Unirea, din perspectiva tinerilor basarabeni, copiii mitingurilor de acum 20 de ani*, temă continuată, într-un fel, și de discuția purtată la redacție cu tineri basarabeni ce-și fac acum studiile la universitatea baimăreană. Dr. Constantin Mălinaș se ocupă de rolul pe care l-a avut presa periodică românească la pregătirea opiniei publice în anul de grație 1918, cînd mai multe provincii limitrofe Vechiului Regat, populate preponderent de români, își manifestau tot mai clar dorința de a se uni într-o țară mare și puternică – vezi articolul *Tiparul în pregătirea Unirii din 1918*. Silvia Scutaru scrie despre *Participarea preoșimii la mișcarea de emancipare națională din Basarabia la începutul sec. XX*, iar Nina Negru se referă la începuturile sovietizării / comunizării Basarabiei rupte din trupul României Mari. Nu este întîmplător faptul că una din primele acțiuni de înstrăinare a provinciei basarabene a fost făcută prin rusificarea presei (și, parțial, prin „moldovenizarea” ei), așa cum ne convinge autoarea în studiul *Formarea bazei poligrafice a RSSM după cel de-al Doilea Război Mondial*. Vor fi citite cu interes și cu plăcere articolele *Maramureșul și Basarabia – elemente de imaginar colectiv*, de Ioana Dragotă, precum și *Dorul de Basarabia exprimat în versuri*, de Viorel Thira. *La noi* de Cornel Cotuțiu este un fragment dintr-o viitoare carte despre Basarabia zilelor noastre, mai exact, despre viața cotidiană, datinile, tradițiile, limbajul unor oameni din județul Sorooca. O bibliografie selectivă pe tema *Unirea Basarabiei cu România* (volume, articole și studii în volume și culegeri, alte lucrări din presa

periodică), elaborată de Ana Grigor, încununează acest florilegiu de materiale consacrat nouă, basarabenilor, ca parte inseparabilă a națiunii române.

Celelalte două compartimente ale *Familiei române* fac dovada unui caracter miscelaneic al revistei, deși, oricum, accentul este pus pe viața de zi cu zi și cea culturală, în special, a românilor din preajma României sau plecați în țări mai îndepărtate. Vom enumera unele din titlurile ce ne-au impresionat mai mult în cuprinsul compartimentelor *File de istorie* și *Actualitatea românească*. Enigmaticii (încă!), bravii, neînfricații moți – spaima tiranilor și cotropitorilor – sînt surprinși plastic în articolul lui Ioan Bâtea *Moții din Sătmar și Maramureș*. Despre mari și prestigioși clerici români aflați în serviciul enoriașilor români din „neagra străinătate” scriu Ștefan Selek și Stelian Gomboș. Colegul nostru Vasile Malanețchi pune la dispoziția cititorilor un amplu interviu cu compozitorul și dirijorul de cor, septuagenarul Ion Melnic, unul dintre animatorii muzicii sacre din R. Moldova, pe urmele poetului preot și martir Alexe Mateevici sau ale părintelui Alexandru Cristea, cunoscut ca un talentat compozitor și dirijor de coruri bisericești. Antoaneta Turda pune în prim-plan o prezență a diasporei românești la BJ din Baia Mare: Flavia Cosma, din Canada, care, după cum ne edifică Ana Olos, s-a manifestat și ca o foarte bună traducătoare a *Poemelor incendiare* de G. Elliott Clarke. Reținem și câteva articole despre românii din Ungaria și din actuala Ucraina – din faimoasa comună Biserica Albă, pe drept supranumită „capitală culturală a Maramureșului istoric”, precum și din Crimeea, unde recent a luat naștere o societate culturală avînd ca obiectiv consolidarea rîndurilor celor vreo 6-7 mii de români purtați de soartă

pe această mirifică peninsulă. Ioana Dragotă ne convinge că *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt cucerește noi spații culturale (fiind tradus în franceză, italiană, greacă, maghiară, ebraică și, cu totul recent – în spaniolă), iar Stelian Gomboș face *O scurtă incursiune în gândirea creștină a lui Nicolae Steinhardt*.

Din această *incursiune* am ales pentru Dvs., spre luare aminte, două din reflecțiile lui N. Steinhardt: „*Dragostea implică iertarea, blîndețea, dar nu orbirea și nu prostia. Identificîndu-se de cele mai multe ori cu marea răutate, slăbiciunea față de prostie e totuna cu a da mîna liberă canalelor*”; „*Condiția căzută a omului este nefericirea. Ceea ce nu înseamnă că nu avem dreptul la fericire. Ba și datorită de a fi fericiti. Cea dintîi datorie a unui creștin este de a fi fericit...*”

Sincere felicitări, dar și expresia întregii noastre recunoștințe redactorilor și autorilor de la *Familia română* – doar au (re-)lansat o publicație sortită interesului, prețuirii și dragostei celor care vor avea șansa de a o citi. Rămîne ca redacția să se mențină mereu pe linia de plutire anunțată de acest prim număr al seriei băimărene a revistei.

P.S. – Tocmai cînd dădeam acest număr la tipar, mai mulți angajați ai BM „B.P. Hasdeu” au primit, prin poșta electronică, invitații la... Baia Mare, pentru a participa la lansarea nr. 2-3 ale revistei *Familia română!* Ne-am convins, astfel, și ne-am bucurat că treburile acestei publicații merg bine. Venim neapărat la o proximă lansare în Maramureș, eventual la numărul al zecelea al *Familiei române* înnoite. Pînă atunci – Doamne ajută colegilor, fraților noștri băimăreni!

VI. P.

(*BiblioPolis*. 2008, vol. 27, nr. 3)

UN MODEL DE ȚINUTĂ ENCICLOPEDICĂ ÎN DOMENIU: *DICȚIONARUL AVANGARDELOR* DE ACAD. DAN GRIGORESCU

Ocarte uimitoare, sub mai multe aspecte, poate din chiar toate punctele de vedere. Impozantă. Frumoasă. Vastă. Densă. Este rodul unei munci migăloase și, probabil, de lungă durată a savantului Dan Grigorescu, dar e și rezultatul unei conlucrări fertile cu unii

colegi de breaslă mai tineri, mai curînd discipoli ai maestrului, cu redactori, programatori, operatori, designeri, în fine, cu sponsorul acestui volum de excepție. Pentru toți autorul găsește, în *Cuvînt-înainte la ediția a 2-a*, frumoase cuvinte de laudă și grațitudine.

Mi-a fost dat să-i văd, răsfoindu-l, pe unii dintre potențialii cititori / utilizatori ai acestui dicționar: pictori, jurnaliști, reporteri TV, critici de artă, studenți de la Arte, de la Litere sau de la Jurnalism. Am citit în ochii lor nu numai interes, curiozitate, dar și dorința de a avea alături cît mai des, poate mereu, asemenea carte. Privirile unor dintre ei trădau o anumită invidie: „Ce noroc de cel care a intrat în posesia unui asemenea volum!...” Aceștia, sînt, în fond, și principalii destinatari ai grandioasei opere elaborate de acad. Dan Grigorescu. Cu gîndul la ei am purces la scrierea acestei consemnări. Alt gînd m-a purtat la prilejul de a aduce, un cît de modest omagiu lui Dan Grigorescu, cel care s-a călătorit în primăvara acestui an, puțin înainte de a fi împlinit 77 de ani (născut la 13 mai 1931, decedat la 15 aprilie 2008). Ceva timp înainte de plecarea în lumea celor drepți terminase un volum de *Memorii*, care va apărea postum.

Licențiat al Facultății de Filologie de la Universitatea București, la specialitatea limba și literatura engleză (1954), își ia doctoratul cu teza *Shakespeare în cultura română modernă*, fiind considerat un demn discipol al lui Tudor Vianu. Însuși Dan Grigorescu are o impresionantă biografie de muncă și creație, o vastă și prodigioasă activitate, marcată de cele mai diferite intersecții cu lumea literaturii și artelor: redactor de Editura de Stat pentru Literatură și Artă (ESPLA), muzeograf la Muzeul de Artă al României, redactor-șef la Editura de arte „Meridiane”; lector de istorie și cultură românească în SUA; lector, apoi titular al Catedrei de literatură comparată a Facultății de Litere a Universității București, unde este titularizat profesor, în 1990; redactor-șef al revistei *Arta*, director al Institutului de istorie și teorie literară „G. Călinescu” al Academiei Române și un important colaborator al Institutului de istoria artei din cadrul aceluiași prestigios for științific suprem. Membru corespondent (1993), apoi membru titular (2004) al Academiei Române. A prezentat – și în Țară, și peste hotare – sute de vernisaje ale artiștilor plastici români, despre care a și mai scris numeroase articole, studii și monografii.

Este extrem de bogată și variată bibliografia lui Dan Grigorescu, încât cine vrea să desprindă din ea anumite titluri – pentru o prezentare sumară – riscă să omită lucrări fundamentale. Vom încerca să prezentăm, cronologic, domeniile de bază în care s-a manifestat acest savant de seamă: a) literatura română „pură” și în plan contrastiv cu alte literaturi din Europa și din lume (volumele *Romanul realist al secolului al XIX-lea*; *Direcții în poezia secolului XX*; *Introducere în literatura comparată*); b) arta românească (*Trei pictori de la 1848: Ion Pacea, Ion Sălișteanu, Ion Brăduț Covaliu*; *Brâncuși: rădăcinile operei*; *A History of Romanian Art*; *Brâncuși și arta secolului XX*; *Brâncuși și arta modernă* etc.); c) literatura și arta engleză (*Shelley, Shakespeare și cultura română modernă*; *Realitate, mit, simbol: un portret al lui James Joyce*; *Arta engleză* etc.); d) literatura, arta și cultura americană (*13 scriitori americani*; *Arta americană*; *Dicționar cronologic al literaturii americane*; *Marile canioane, înainte și după Columb*; *La nord de Rio Grande, între cultură și coca-cola*; *Dicționar alfabetic al literaturii americane*; *Romanul american al secolului XX*; *Civilizații enigmatice din nordul Americii*; *Istoria literaturii americane în date ș.a.*); e) alte civilizații (*Călătoriile domnului Rubens*; *Columb și insulele zburătoare*; *Necunoscutul de la Ambasada Franței. Un episod al biografiei lui Giordano Bruno*); f) arte moderne, confluente și interferența artelor (*Expresionismul*; *Cubismul*; *Pop-Art*; *Istoria unei generații pierdute – expresioniștii*; *Constelația gemenilor. Studiu de iconologie*; *Aventura imaginii*; *Jocul cu oglinzile*; *Povestea artelor surori. Introducere în ekphrastică*; *Dicționarul avangardelor*).

A tradus piese dramatice de Shakespeare și de Bernard Shaw, creații din literatura amerindiană (a Pieilor Roșii), povești eschimoase; a coordonat prima ediție critică a operei lui Shakespeare în România, *Opere* de Byron (vol. 1-4), scrieri de Shelley; a îngrijit ediții de restituire a scrierilor lui Dragoș Protopopescu, primul mare anglist român, ale lui Petru Comarnescu (americanist) și ale lui Alice Voinescu (esteticiană, teatrolog). Dintre distincțiile de care s-a bucurat acad. Dan Grigorescu amintim: Premiul „B.P. Hasdeu” al Academiei Române (1980), Medalia de Aur a Asociației criticilor americani (1977), Ordinul Național Pentru Merit în grad de Cavaler (2002).

„Cu o biografie culturală impecabilă”, scriind „despre subiecte pe cât de variate, pe atât de profesionist studiate interdisciplinar” (Răzvan

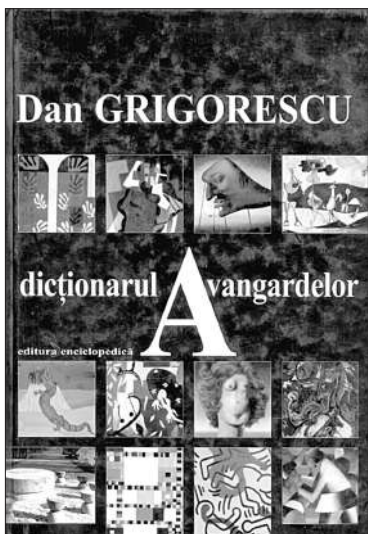
Theodorescu), acad. Dan Grigorescu s-a impus ca un specialist de seamă în promovarea și explicarea artelor moderne, o dovadă concludentă în acest sens fiind și *Dicționarul avangardelor**.

Elaborarea oricărui dicționar implică nebănuite dificultăți. Acestea, greutățile, sporesc în cazul unui dicționar cu caracter universal. Dacă însă autorul sau autorii mai abordează și un domeniu mai puțin valorificat, drumul pînă la editură al unei asemenea lucrări este cu totul sinuos, cu pante și povîrnișuri amețitoare, riscante. Că dicționarul elaborat de acad. Dan Grigorescu este o lucrare din această categorie – universal, tratînd o sferă sau mai multe sfere insuficient ori nesigur explorate – o demonstrează chiar faptul cum s-a căutat o definiție (cît de cît) explicită a însuși termenului de bază al demersului autoricesc – *avangardă*.

„De-a lungul secolului al XIX-lea, notează Dan Grigorescu, cuvîntul *avangardă* a continuat să fie asociat cu ideile politice radicale; dar, odată cu începutul secolului al XX-lea el a căpătat o conotație neutră, numind, de data aceasta, *inovațiile în cîmpul ei, indiferent de orientarea politică a acestora* (subl. noastră – Vl. P.) Primele consemnări în dicționare ilustrează acest înțeles, de pildă: «Avangardist – pionier sau inovator în orice fel de artă într-o anumită perioadă», vezi *Oxford English Dictionary* din 1910” (p. VI a *Dicționarului avangardelor*).

Și continuă: „Fenomenul a fost descris exact de Janson” (H.W. Janson, istoric și critic al artei, în eseu *Myth of the Avand-Garde*, 1975 – n.n., Vl. P.). Iată și considerațiile lui Janson: „Avangarda impune, ca pe o condiție a existenței ei, o ambianță socială îndeajuns de bine fixată în propriile tradiții, apărată de un gust public îndeajuns de stabil și de larg răspîndit care să poată fi contrazis și ofensat de scrierile și operele de artă care abandonează canoanele și standardele recunoscute ale valorii, în căutarea unor noi forme și sensuri. Din era romantică și pînă în anii '50 ai acestui secol, inovațiile s-au produs într-un asemenea ambient social. [...] Respingerea de către oficialitate, care a început să facă parte din destinul artistului din primele decenii ale secolului al XIX-lea, le-a adus artiștilor, e drept, multe suferințe, dar, în același timp, le-a dat o libertate aproape totală față de preceptele oficiale și de instituțiile care le promovau; altele au devenit condițiile de

* Grigorescu, Dan. *Dicționarul avangardelor*. Ed. a 2-a, revăz. și adaug. București: Ed. Enciclopedică, 2005. 743 p. : il.

care depindea artistul de avangardă și în funcție de care se articula atitudinea sa față de propria operă. Ce a produs, atunci, spargerea acestui canon? Fără îndoială, acceptarea de către public a pictorilor din *Școala de la New York*, în anii 1955-1960. [...] Brusc, în chip surprinzător, operele acestor artiști au început să fie cumpărate de muzee și de către colecționari, o atitudine entuziasată, la fel de lipsită de echivoc, pe cât fusese de categoric înainte refuzul. Schimbarea, neașteptatul, au devenit o valoare în sine” (p. VII).

Deși lucrurile (definițiile) parcă s-au limpezit, discuțiile pe marginea felului cum trebuie înțeleasă, interpretată, prezentată publicului noțiunea de avangardă continuă. Astfel, criticul de artă Bruce Altshuler acreditează ideea că, „înțeleasă ca o parte a istoriei modernismului, avangarda pare să fi dispărut odată cu ivirea schimbărilor culturale, sociale, economice care au primit numele de postmodernism. Judecând lucrurile din perspectiva practicii verbale, tinerii artiști de astăzi nici măcar nu mai pronunță cuvântul *avangardă*, pentru că îl socotesc echivalent cu asemenea noțiuni cum ar fi „originalitate completă” și „încredere în progresul tehnic” (p. VII).

Prin contrast, alt teoretician al artelor, Ian Chilvers, este convins că „dacă avangardă înseamnă, înainte de toate, forța de a șoca, de a indigna, de a dezgusta publicul și, odată cu el, pe unii critici, atunci se poate demonstra că ea (avangarda – *n.n.*, *Vl. P.*) încă mai există și, mai mult decât atîta, că termenul are o largă circulație”.

Am reprodus doar cîteva episoade din aprecierile, respectiv, contestările făcute de unii mari specialiști în studiul artelor, pe care Dan Grigorescu îi citează în abundență, supunîndu-i unei analize pertinente, însă, chiar și din cele citate de noi, devine clară, explicabilă, confesiunea cercetătorului nostru: „Nu i-a fost întotdeauna ușor autorului cărții de față să decidă care sînt scriitorii sau artiștii ce corespund

definițiilor (adesea atât de șovăielnice și contradictorii) ale avangardei (...)” (p. X).

Așadar, *Dicționarul* recenzat vizează, în principal, artele plastice, figurative și literatura de avangardă, avînd ca limite cronologice finele sec. XIX – începutul secolului XX și pînă în zilele noastre. Intenționat, se face abstracție de alte domenii, în care avangarda are cele mai diferite și mai impresionante manifestări: arhitectură, cinematografie, muzică, teatru etc. Însă chiar și cu acești doi piloni – artele figurative și literatura – cartea lui Dan Grigorescu este un vast îndrumar informativ-cognitiv, cu elemente clare de tratat științific, capabil să satisfacă interesele, curiozitatea, necesitățile de studiu ale unui număr foarte mare de beneficiari – la unii dintre ei ne-am referit la începutul recenziei, menționînd că mulți și-ar dori să aibă la îndemînă, cotidian, un instrument de lucru atât de cuprinzător și sigur prin informația furnizată. Ar mai fi de menționat rigurozitatea definițiilor, precizia, iar în multe cazuri – și caracterul exhaustiv al informațiilor oferite, exuberanța, dar și eleganța expunerii, uneori cu alură estetică. Pentru ca cititorii noștri să-și poată forma o imagine despre acest valoros lexicon, am selectat din cuprinsul lui un singur articol – cel despre marele Brâncuși. Chiar dacă admitem că viața, opera și contribuțiile originale, pe drept cuvînt – revoluționare, ale „magului de la Tîrgu-Jiu” sînt, în genere, cunoscute, niciodată nu e de prisos să luăm cunoștință de încă un punct de vedere, cu atât mai mult cu cît această viziune (din *Dicționarul avangardelor*) este una comprimată, capabilă să substituie, în unele privințe, ample studii și monografii, mai greu accesibile omului mereu grăbit din veacul în care trăim.

* * *

„BRÂNCUȘI, Constantin (1876-1957, n. Hobița, jud. Gorj), sculptor român. La sfîrșitul sec. XX, la peste 40 de ani de la moartea lui Brâncuși, critica se dovedea încă derutată de semnificațiile unei opere – asupra căreia totuși cade de acord că a deschis un orizont larg întregii culturi vizuale a epocii. Dificultățile încep odată cu încercările de a-l așeza într-un loc anume al curentelor artistice din prima jumătate a secolului: unii îl consideră **abstracționist**, uitînd că formele sculpturii sale nu constituie o despărțire de lumea realului, ci o esențializare a ei, că artistul însuși definise clar acest demers

cînd spusese «nu sculptez *păsări*, ci *zboruri*». Alții îl privesc ca pe un proto-**minimalist**, fără să țină seama că **B.** nu urmărea, pur și simplu, o reducere a mijloacelor de expresie, că nu acesta era scopul ultim al artei sale, ci o concentrare a semnalului în forme elocvente (care vor putea fi *văzute*, dacă privitorul se va *uita* îndeajuns la ele). Cu toate că s-ar cuveni, poate, să fie citite cu mai multă luare-amin-te intervențiile unor minimaliști, care le cer privitorilor un efort intelectual mai susținut pentru a surprinde înțelesurile formei *dincolo de ea însăși*, într-un context cultural mai larg, și să se compare cu soluțiile lui **B.** pentru care nicio operă nu reprezenta încheierea, ci *inceputul* căutării sensului; «uită-te pîn-oi vedea!» E, firește, greu să se stabilească dacă acești artiști au cunoscut nemijlocit opera brâncușiană, dar nu se poate omite faptul că ea a fost printre cele care au pus întâia dată această problemă a raportului dintre formă și sensul care o transcende. Prin atelierul lui **B.** nu au trecut decît foarte puține personalități importante ale sculpturii sec. XX, care să se fi format direct sub îndrumarea sa (**Modigliani**-sculptorul și Milița **Petrașcu** sînt două din strălucitele excepții); și aceasta, desigur, pentru că, potrivit celebrei sale replici, *în umbra marilor stejari nu mai pot crește alți copaci*. Dar, fără nicio excepție, criticii constată că unii artiști a căror statură a dominat mișcările de avangardă din prima jumătate a sec. XX datorează, la rîndul lor, lui **B.** descoperirea noilor universuri ale artei moderne și a sensurilor lor. Se vorbește curent despre influența sa asupra lui **Archipenko** și **Epstein**, despre marea admirație mărturisită adesea de **Gaudier-Brzeska**. Și se citează de multe ori cuvintele rostite de un alt mare artist modern, **Henry Moore**: „De la gotic încoace, sculptura europeană a fost năpădită de mușchi și de licheni, de tot soiul de excrescențe ale suprafeței care au ascuns complet forma. A fost misiunea lui **B.** să le înlătore și să ne facă să devenim din nou conștienți de valoarea formei.” Dar sînt și artiști din ultimele decenii ale secolului, din vremea cînd postmodernismul polemiza – adesea, cum se știe, violent – cu majoritatea direcțiilor **modernismului**, care recunoșteau în **B.** un model al operei lor. **Carl Andre**, de pildă, se referea la *Coloana fără sfîrșit* ca la motivul de inspirație a construcțiilor sale, în care convertea modelele verticale ale monumentului brâncușian în aranjamente orizontale. Sînt și mulți artiști importanți ai sec. XX care mărturisesc că lecția lui **B.** a fost

esențială pentru ei în privința realizării unei sinteze complexe a sugestiilor sculpturii **primitive** cu sintaxa artei moderne. Și poate că nu ar trebui trecută cu vederea o încercare de a explica substanța operei brâncușiene prin puterea marelui sculptor de a rămîne în contact cu forțe spirituale inaccesibile semenilor de rînd. E concluzia unuia dintre cei mai de seamă reprezentanți și comentatori ai postmodernismului, Richard **Kostelanetz**. În orice caz, creația brâncușiană are încă nevoie să fie privită cu deplină luciditate, fără prejudecăți și fără banale izbucniri encomiastice, care tind să ia locul informației istoric-culturale și teoretice. Una dintre cele mai dificile probleme întîmpinate de exegeți e să explice în ce chip o creație care cuprinde atîtea variante – aparent puțin diferite între ele – ale operelor reprezintă unul dintre modelele cele mai impunătoare, din întreaga istorie a artei, ale unității de concepție.”

* * *

Nu am încercat să stabilim care ar fi în *Dicționar* proporția sau raportul, corelația *arte figurative* – *literatură*, nici gradul, modul la care aceste două vaste domenii ar fi expuse unei nuanțuate competiții. În opinia noastră, ambele domenii (genuri) sînt suficient de ample și de corect prezentate. Totuși, am rămas cu impresia că artele figurative beneficiază de o reflectare ceva mai meticuloasă: pe lîngă nume de artiști plastici, partizani sau apropiați ai avangardei, sînt descrise și diverse mișcări, cercuri sau grupări artistice moderne, muzee, reviste de specialitate, critici de artă, filozofi și alte personalități ce s-au expus pe tema apariției, afirmării și evoluțiilor avangardei în artele plastice. M-au impresionat articolele despre celebrele mișcări avangardiste din Occident precum *Der blaue Reiter*, *Die blaue Vier*, *Die Brucke*, *CoBrA*, *Hyth-Teech Art*, *Neue Sachlichkeit*, *New Style*, *Pittura colta*, *Rhythm Goup*, *Școala de la New York*, *Școala de la Paris* ș.a. Ca fost ghid în marile muzee de artă din Rusia, am citit cu un interes aparte, surprins de exactitatea prezentărilor, despre unele faimoase grupări (sau: mișcări, curente, manifestări) ale avangardei ruse de la începutul secolului XX: *Lumea artelor* („Mir iskusstv”), *Coada de măgar* („Oslinii hvost”), *Trandafirul albastru* („Golubaia roza”), *Valeatul de caro* („Bubnovii valet”), *Lîna de aur* („Zolotoe runo”) etc. Fi-rește, sînt ample descriși cei mai diferiți termeni specifici avangardei

din sec. XX, inițial în Europa de Vest și în America de Nord, iar cu timpul – în lumea întregă. Cei care doresc să se edifice în materie de noțiuni de bază, fundamentale, ale artei și literaturii contemporane, le vor găsi pe toate în *Dicționarul* recenzat. Celor mai curioși dintre tinerii cititori, eventual și creatori, le recomandăm să citească și unele articole precum: *Calculator, Arta pe; Cibernetică, Artă; Internet, Arta pe; Internet, Literatură pe; Video; Artă; Poezie sonoră; Poezie virtuală* și alte asemenea.

În ciuda așteptărilor – căci titlul lucrării lui Dan Grigorescu te duce, prioritar, cu gândul la artele figurative – literatura de avangardă este și ea amplu prezentată. Ne vom ilustra aserțiunea prin enumerarea câtorva nume de rezonanță ale literaturii române: N. Stănescu, M. Sorescu, T. Tzara, Urmuz, B. Fundoianu, I. Voronca, E. Ionescu, L. Dimov, M. Cărtărescu ș.a. Vom reține și unele nume de glorie ale literaturii și filozofiei universale: S. Beckett, B. Brecht, J. Cortázar, T.S. Eliot, P. Éluard, W. Faulkner, S. Freud, F. Kafka, Vl. Maiakovski, O. Mandelstam, A. Malraux, F. Pessoa, N. Sarraute, J.-P. Sartre, R. Tagore și încă mulți, mulți alții. Pe acest fundal al unei veritabile exuberanțe, am căutat și nume ca J. Ortega y Gasset, A. Camus, J.L. Borges, M. Vargas Llosa, G. García Márquez, Umberto Eco... – astea însă lipsesc, desigur, nu din neatenția autorului, ci pentru că nu s-or fi încadrat în principiile sau în parametrii ce definesc plener avangarda. Este, de altminteri, unica nedumerire pe care mi-a provocat-o familiarizarea cu *Dicționarul avangardelor*. Or, subliniez, e la mijloc o dorință, respectiv, o observație pur subiectivă cum, probabil, mai pot exista, în legătură cu orice lucrare enciclopedică de anvergură.

Un cuvânt aparte se cuvine a fi spus despre persoana datorită căreia a devenit posibilă apariția acestei cărți de excepție. Doamna care a înțeles valoarea acestei lucrări, aducând o contribuție substanțială, decisivă, pentru tipărirea, în condiții excelente, a *Dicționarului avangardelor*, se numește Elisabeta Euripide Moraitakis. Acest gest, cu totul deosebit, chiar și în obștea mecenaților și filantropilor, dânsa l-a făcut în memoria părinților dumneaei, Elena și Cleovol Eleftheriades (Eleutheriades), fiind, indirect, și un omagiu fratelui Stephan Eleutheriades (n. 1922), arhitect și pictor brazilian, grec originar din Mangalia, prezent, de altfel, și dînsul, în lucrarea recenzată de noi, la p. 211-222. Originară din Dobrogea, acum trăitoare la Atena, dna

Elisabeta E. Moraitakis are și o strânsă legătură sentimentală cu Basarabia, unde a copilărit și și-a petrecut adolescența soțul dumneaei, Euripide Moraitakis. Cu adevărat, lumea aceasta atît de mare, pînă la urmă este mică... Tatăl dlui E. Moraitakis, respectiv socrul dnei Elisabeta, Constantin E. Moraitakis, a fost o personalitate de seamă a Bisericii Române și a celei Elene, a Ortodoxiei în ansamblu. La Chișinău s-a aflat în perioada martie 1919 – ianuarie 1933, fiind implicat în numeroase evenimente ecleziastice, culturale și chiar politice de o importanță aparte nu numai pentru provincia nou-unită a României Mari, nu numai la nivelul Regatului României, dar și de anvergură pan-ortodoxă. Vom aminti doar cîteva episoade semnificative în acest sens. Preotul Constantin E. Moraitakis a oficiat liturghiile la două dintre cele mai impozante biserici din Chișinău: „Sf. Tiron” (Ciuflă) și „Sf. Pantelimon”, cunoscută și acum ca „biserica grecească”. Licențiat al Facultății de Teologie din Chișinău, a cîștigat simpatia și considerația unor ierarhi precum Gurie Grosu, Visarion Puiu, Miron Cristea; ale lui Gala Galaction sau Nicolae Iorga, ca să nu mai vorbim de marea căldură și încredere cu care l-au înconjurat înalte fețe bisericești din Atena, Constantinopol, Ierusalim... „*Cărturar cu vastă pregătire teologică și larg orizont intelectual, poliglot, fin diplomat, Părintele Protoprezbiter [C.E. Moraitakis] a fost un om înzestrat cu toate darurile necesare vocației sale de slujitor al lui Dumnezeu și al Bisericii, devotat semenilor săi și neîntrecut în știința relațiilor de prietenie și cooperare între oameni, instituții și popoare*”, notează acad. Virgil Cândea pe coperta-spate a volumului *Preotul Constantin E. Moraitakis*, de Euripide Moraitakis (București, Editura Enciclopedică, 2004). Este o carte ce merită toată atenția noastră și la care vom reveni cu o proximă ocazie...

(*BiblioPolis*. 2008, vol. 27, nr. 3)

DRUMUL ANEVOIOS, DAR ȘI FASCINANT, AL CUNOAȘTERII DE SINE

Elev fiind, îmi amintesc, am citit cu multă plăcere și interes cartea Odată ca niciodată: Un dram de chimie instructivă și distractivă, de Dumitru Batîr,

editată în 1967. Concepută ca o călăuză accesibilă și utilă pentru fiecare – începînd cu elevii claselor superioare și terminînd cu cei adulți – lucrarea era binevenită la înlesnirea primilor pași pe drumul cunoașterii chimiei. Capitolele intitulate incitant: „Zîna dinlăuntru tuturor lucrurilor”, „Miracolele sinteticii”, „Labirinturile fertilității”, „O lume într-un... fir de praf”, „Blindajul odorifer și... vampirii”, „Sancta Simplicitas”, „Pe-un picior de plai, pe-o gură de rai” etc., ilustrate cu multă inspirație de neîntrecutul maestru Igor Vieru – toate acestea făceau cartea extrem de captivantă, pe alocuri – distractivă și, totodată, perfect instructivă, reliefind romantismul atît de propriu chimiei, care, după cum spun unii, este o soră geamănă cu poezia.

Acea scriere a învățatului Dumitru Bafîr mi-a întărit interesul pentru chimie, și cred că nu am fost unicul elev, pe atunci, cînd o lectură extrașcolară s-a dovedit a fi de o reală utilitate. Cu regret, însă, nu m-am putut apropia mai mult de această știință... Pentru că prea adînc încolțise în sufletul meu pasiunea pentru limba și literatura română, pentru istorie, alte științe umanitariste. Tocmai de aceea, privind retrospectiv la relația mea cu chimia, îmi dau seama că această legătură se reduce, în fond, la cîteva tangențe mai ales sentimentale. Astfel, îmi stăruie mereu, peste ani, în fața ochilor, chipul luminos al profesoarei mele de chimie de la școală: Raisa Onilov-Cărare, cumnata talentatului poet Petru Cărare. Deși își închinase viața predării chimiei, profesoara noastră ne oferea și modele de exprimare corectă, ne povestea la ore diferite momente din viața unor oameni celebri, era îngăduitoare cu cei mai slabi la obiectul predat de ea, dacă aceia erau pasionați, cu adevărat, de alte discipline. Apoi, am avut prilejul să lucrezi cîteva ani în preajma poetului-chimist Ion Vatamanu. S-a

întîmpat aceasta în anii de glorie 1989-1991, cînd el era și deputat în primul Parlament al R. Moldova. Era iubit de întreg colectivul revistei Glasul, al cărei redactor-șef adjunct fusese. Cu atît mai tristă a fost plecarea lui din colectivul redacției; cu atît mai dureros am trăit, foarte curînd, și tragicul său deces... În fine, o altă impresionantă tangență cu chimia am avut-o prin manualele, mai bine zis – prin numele academicianului Costin D. Nenițescu (1902-1970). Desigur, în anii ceia „de exil sovietic” al basarabenilor, cînd tot ce era românesc devenea imediat tratat cu suspiciune sau chiar interzis, la noi, nu aveam cum să știu de acest mare savant. Poate și de aceea am trăit o prea frumoasă surpriză, ba chiar un adevărat șoc, auzindu-i numele la... Moscova, în incinta faimoasei Universități Lomonosov, unde, într-o după-amiază de iarnă, zeci, sute de studenți ruși (dar și străini), într-o atmosferă extrem de agitată, procurau traduceri în rusă ale manualelor de chimie anorganică și generală ale compatriotului nostru C.D. Nenițescu. Cum era să aflu mai tîrziu, manualele celebrului savant român erau obligatorii pentru studiu la toate facultățile de chimie din patria lui Mendeleev! Mai apoi era să aflu și de un merit cu totul deosebit – în viziunea mea filologică – al multiacademicianului C.D. Nenițescu: el este cel care, în anii '30-'60 ai sec. XX, a adaptat nomenclatura chimică la specificul limbii române...

* * *

Să revin însă la autorul ale cărui cărți încerc să le prezint aici. După Sculegerea amintită la începutul acestor impresii de lectură, prodigiousul cercetător Dumitru Batîr, în așa-zisul „timp liber”, a scris, a elaborat și a editat o suită de lucrări destinate „frontului științific”, dar și celui didactic și cultural, îndemnînd tineretul să aleagă calea științei, grea și anevoioasă, dar și aducătoare de mari bucurii. Ceea

ce am vrea să remarcăm în aceste scrieri – sînt titlurile expresive și pline de semnificație, densitatea informativă maximă, paginile atrăgătoare, cuvintele emoționante, fraza încărcată de sublim, gândurile frumoase și nobile, afirmațiile profunde și instructive și, nu în ultimul rînd, prezentarea grafică ireproșabilă, toate așternute după un plan clar și riguros. Asemenea lucrări poate să le facă doar un om pătruns de credință, dominat de pasiune, cu convingeri proprii, responsabilitate morală, fidel idealurilor semenilor și solidar cu neamul care i-a dat suflare, capabil de sacrificiu întru realizarea scopurilor nobile și înălțătoare.

Adevărata dimensiune de cercetător pasionat al istoriei evoluției științei, fidel cronicar al vieții științifice ne-o oferă și studiul monografic *Neliniștea memoriei: Evoluția chimiei în Moldova și avatarurile vieții. Sinteze. Portrete. Medalioane. Reflecții**, apărut în 2007.

Neliniștea memoriei... (observați ce titlu poetic a ales un cercetător în domeniul chimiei!) se constituie ca o adevărată enciclopedie a domeniului pe care neobositul Dumitru Batîr îl profesează de o viață. Se deschide volumul cu evocarea chipurilor unor savanți de seamă ai trecutului, precum D. Cantemir, Gh. Asachi, Petru Poni, N. Costăchescu, N. Zelinski, ca să continue cu o galerie impresionantă – atît în ceea ce privește numărul, cît și consistența prezentărilor – a unor cercetători de vază, din domeniul chimiei, care s-au manifestat plenar, la Academia de Științe sau în diferite instituții de învățămînt superior, în perioada cînd R. Moldova era încorporată URSS și / sau după dobîndirea independenței: A. Ablov, S. Rădăușanu, N. Testemișanu, Ion Ganea, N. Gărbălău, B. Matienco, M. Lozanu, Gr. Junghietu, Tadeusz Malinowski, Gh. Lazurievski, Isaac Bersucher, B. Melnic, V. Isac, P. Vlad, Gh. Duca, P. Chetruș și încă atîția alții.

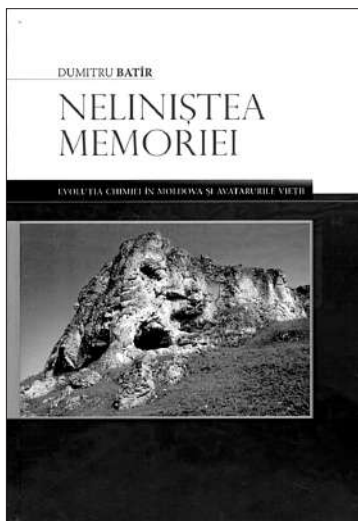
Vom menționa, neapărat, cîteva particularități ale volumului recenzat. Se deschide cu un *Cuvînt-înainte*, scris de acad. Gheorghe Duca, unde, din chiar capul locului, se menționează: „*Lucrarea de față se prezintă, în linii generale, drept un studiu monografic despre evoluția uneia dintre științele fundamentale, chimia, considerată regi-*

* Batîr, Dumitru. *Neliniștea memoriei: Evoluția chimiei în Moldova și avatarurile vieții. Sinteze. Portrete. Medalioane. Reflecții* / Dumitru Batîr; Acad. de Șt. a Moldovei; Secția de șt. biologice, chimice și ecologice. Inst. de Chimie. Chișinău: Tipogr. AȘM, 2007. 348 p.

nă atotputernică a vieții, în spațiul moldav, de la origini, adică începînd cu sec. XIX și pînă în zilele noastre.” Și mai departe: „Pe lîngă aspectul strict cronologic, concret informativ, deplin cuprinzător al materialului studiat și așezat cu chibzuință în pagina de manuscris, lucrarea în cauză poartă și un caracter de istorie afectivă, tonul de mărturisire, evocare, adeseori lirică, fiind mereu prezent.” Alături, autorul cărții, într-un consistent și emoționant *Argument*, ne mărturisește că înainte de a purcede la elaborarea acestui volum, a făcut o „repetiție generală” (sau, poate, chiar mai multe „repetiții generale”, am zice noi), publicînd monografiile consacrate lui A. Ablov, Gh. Duca, B. Matienco, scriind articole și studii despre alți savanți de-ai noștri din domeniul chimiei. „Credința și convingerea noastră, subliniază D. Batîr, este că pentru a prospera, trebuie să ne cunoaștem trecutul”, deoarece, consideră Domnia Sa, „trecutul este pîrghia care poate transforma binele în mai bine”. Cartea la care ne referim reflectă pregnant o epocă dificilă, a cărei evocare constituie un privilegiu al celor care au trăit-o din plin, cu toate nedreptățile și bucuriile ei. Dar și un îndemn de a avea mereu trează memoria, adică respectul pentru istorie, considerația pentru numele și fapta unor oameni trecuți în neantul istoriei, prețuirea pentru valorile naționale create de aceștia.

Neliniștea memoriei... evocă chipul celor dragi și apropiați „din satul veșniciei noastre”, în cazul dat, concret – din magnificul univers al chimiei și al unor discipline adiacente (cum ar fi oenologia basarabeană, servită cu multă pasiune de Pimen Cupcea, tatăl marelui actor și regizor Valeriu Cupcea și al traducătoarei Argentina Cupcea-Josu). Ar fi greșit, însă, să se creadă că volumul recenzat de noi este strict savant. Fac această mențiune pentru că în perceperea multora „savant” înseamnă, în primul rînd, „riguros”, „grav”, „sofisticat”, poate chiar și „plicticos”. Pornind de la relatări eminentamente savante, D. Batîr a găsit loc, în paginile acestei cărți, și pentru multe aspecte sau momente relaxante – a se vedea, în acest sens, compartimentele *Paradoxuri* (p. 261-272) sau *Virtuțile la încercare* (p. 273-293).

Totuși, fiind o scriere în primul rînd științifică, *Neliniștea memoriei...* nu s-a putut lipsi și de o *Bibliografie*, foarte bogată, de altfel (circa 500 de titluri! multe aparținînd dlui D. Batîr – vezi p. 317-331), de un rezumat în engleză (*Summary*, p. 332-333), de un *Indice de nume* (p. 334-342), astea fiind norocos completate de o generoasă

(oricît de riguros selectată) și emoționantă *Iconografie*.

Am rămas surprins să aflu că această carte a fost expedită în toate cele vreo 1500 de școli pe care le avem în republică, fără plată, *cu titlu gratuit*, cum se spune în zilele noastre. Neobișnuita (la noi, cel puțin) donație, cu certitudine va incita interesul și va fi cu adevărat utilă atît elevilor dornici de cunoștințe, cît și dascălilor, care au menirea să le dea tinerilor lecții veritabile de înțelepciune.

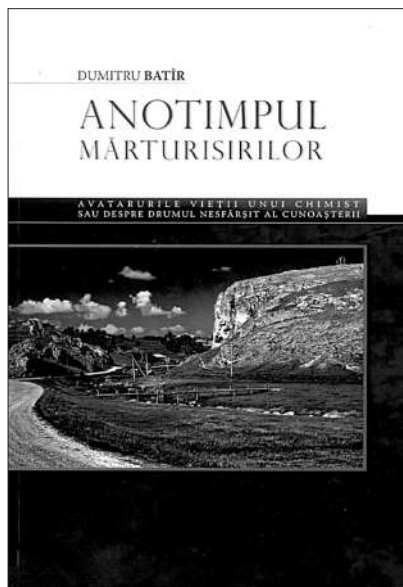
O nouă, cea mai recentă carte a profesorului Dumitru Batîr – *Anotimpul mărturisirilor: Avatarurile vieții unui chimist sau despre drumul nesfîrșit al cunoașterii**, ieșită de sub tipar în 2009, constituie o continuare a *Neliniștii memoriei*...

Acad. Teodor Furdui, deschizînd volumul cu un *Cuvînt-înainte*, enumeră – cred că exhaustiv – jaloanele profesiei de credință a prof. D. Batîr. Astfel, ni se aduc dovezi clare, convingătoare, că autorul cărții în cauză: a) *crede cu toată ființa lui în muncă*; b) *crede în Dumnezeu*; c) *crede cu toată sinceritatea în bunătatea omenească*; d) *crede în viitor*; e) *crede în trecut* etc.

Subliniatul caracter biografic al *Anotimpului mărturisirilor* îi conferă un specific ce va atrage atenția mai multor categorii de potențiali cititori: discipoli, colegi de breaslă, rude, alte persoane apropiate sufletește, dar și oameni pasionați de scrierile cu caracter confesiv. Cei interesați mai mult de specialitate, de chimie adică, vor găsi aici o bogată *Bibliografie de autor* (p. 98-158), care, vorba lui D. Batîr, este asemenea unei biblioteci. Circa opt sute (mai exact, 805) titluri inserează *Bibliografia* dlui prof. D. Batîr: de la debutul său publicistic, tineresc (tipărit, de altfel, chiar în ziarul *Tinerimea Moldovei*, în august 1950) și pînă la monografii și studii solide, unele în limbi de

* Batîr, Dumitru. *Anotimpul mărturisirilor: Avatarurile vieții unui chimist sau despre drumul nesfîrșit al cunoașterii* / Dumitru Batîr. Chișinău: [S. n.], 2009. 220 p.

circulație internațională (engleză, franceză, rusă), articole publicate în enciclopedii și în alte importante surse de referință. Peste o sută sînt *Referințele* privind viața și activitatea științifică a lui D. Batîr (p. 158-164). Urmează o listă de *Periodice bibliografiate* (p. 165-166), un *Index al titlurilor de lucrări științifice, de popularizare a științei, literar-artistice, traducerii, redactări* (p. 167-196), în fine – un *Index de nume* (197-204). Se încheie cartea cu compartimentul *Comentarii. Evocări. Aprecieri* (p. 206-214) și cu *Summary* – rezumatul, în engleză, al volumului recenzat de noi aici.

Lectura cărții impresionează, ne înduioșează, dar ne și duce cu gândul la o axiomă într-un fel îmbucurătoare, însă, în altă măsură – și tristă, această axiomă: că nu avem în R. Moldova prea mulți învățați care să scrie cărți interesante și folositoare nu numai pentru colegii de breaslă, dar și unui auditoriu mai larg de beneficiari. Asemenea lucrări ar trebui să aibă și tiraje ceva mai mari, tocmai de aceea ne exprimăm speranța că, pe lângă cele 200 de exemplare din ediția de față – care „au aterizat” mai ales în capitală – vor mai apărea cîteva sute, poate chiar o mie de exemplare cu *Anotimpul mărturisirilor...* Și aceste cărți își vor găsi destinatarii, căci mai avem, totuși, cititori avizi de cunoștințe, în cele peste o mie de școli, licee și gimnazii din R. Moldova, astfel oferind acestei categorii de tineri o imagine impresionantă a traseului sinuos al unei vieți de cercetător, dar și al unui domeniu care fascinează. Șansa surîde doar celor pregătiți și perseverenți. Cartea în cauză este dovada cea mai elocventă a faptului că dacă cineva vrea să atingă înălțimile Olimpului, nimeni și nimic nu-i poate sta în cale. Experiența vieții omului și a profesorului Dumitru Batîr are puterea să convingă pe oricine

de justețea acestei afirmații. Sincere felicitări autorului, instituțiilor editoare, tuturor celor implicați în scoaterea de sub teascurile tiparului, la lumina zilei, a acestor cărți care fac cinste și dlui prof. D. Batîr, și domeniului căruia dumnealui și atîția alți vrednici compatrioți se consacră.

(*BiblioPolis*. 2010, vol. 34, nr. 2)

RODNICĂ VALORIFICARE A (ÎN)SEMNELOR VECHII CULTURI ROMÂNEȘTI

În zilele noastre, nu mai poate mira pe nimeni preocupările cercetătorilor din domeniile umanistice pentru actual, modern sau chiar hiper-modern. Prin contrast, într-un mod surprinzător, a devenit o raritate interesul pentru trecut... Din acest punct de vedere, noua carte a Teodorei Fintînaru* se prezintă ca o gură de apă proaspătă dintr-un izvor de munte, după ce bei kilograme de apă minerală din existente sau imagineare izvoare ce beneficiază zilnic în mass-media de maximă publicitate. Ca un buchet de flori de câmp, pus alături de altul, alcătuit din jerbe de la serele din Haga sau Rotterdam. Sau, de vreți, ca un surîs de „țărăncuță din Muscel”, raportat la *smile*-ul din producțiile de la Hollywood. Oricum ar fi, din start felicităm autoarea și-i mulțumim pentru felul cum a intrat în sufletele noastre: cu apă de izvor, cu un mănunchi de flori de câmp, cu un surîs irepetabil de țărăncuță din Vrancea.

Volumul *Vitralii patinate* se deschide cu o prefață de Ioan Adam – *Floarea darurilor* (p. 7-19) care-i, de fapt, un solid studiu introductiv pentru această carte, dar și pentru domeniul (sau, poate, mai bine ar fi să spunem: domeniile) de cercetare predilect(e) al(e) Teodorei Fintînaru. Urmează *Argumentul* autoarei (p. 21-24), cinci compartimente distincte atît prin construcție, cît și prin structură (p. 25-230), *Bibliografie generală* (p. 231-241), *Anexe: Prezențe ale cărții în arta plastică și Prezențe ale cărții în miniaturile românești*, fiecare conținînd cîte 19 reproduceri color.

* Fintînaru, Teodora. *Vitralii patinate : (în)semne ale cărții vechi românești / Teodora Fintînaru; prefață: Ion Adam. Focșani: Ed. Andrew, 2010. 241 p.: il.*

Bibliografia cărţii cuprinde peste 100 de titluri, cel mai vechi fiind, cumva simbolic, *Bibliografia românească veche 1508-1830*, de Ioan Bianu și Nerva Hodoș; iar cel mai proaspăt – titlul cărţii *Afinități: imagine – text* (București, Editura Universității, 2007). Dacă facem abstracție de lucrări reeditate în ultimele două decenii, ale căror ediții princeps au văzut lumina tiparului în prima jumătate a sec. XX, apoi deducem că, cele mai numeroase surse bibliografice utilizate de T. Fintinaru datează începând cu anii '70-'80 ai veacului trecut, cu o preponderență a cărților tipărite în ultimii vreo 15 ani. Am descoperit printre acestea și un volum „cu iz basarabean” – ne referim la cartea lui Roland Barthes *Gradul zero al scriiturii*, urmat de *Noi eseuri critice*, apărută la editura chișinăuiană „Cartier”, în 2006.

Cele mai multe cărți din *Bibliografia generală* a cărții la care ne referim, prin înșeși titlurile lor, te duc cu gândul direct la preocupările autoarei. Menționăm printre ele și scrieri fundamentale ale unor somități ale culturii, culturologiei și spiritualității românești: Nicolae Iorga, Mircea Vulcănescu, G. Călinescu, Emil Cioran, Mircea Eliade, Constantin Noica, Zoe Dumitrescu-Buşulenga... Tocmai pe acest fundal, la prima vedere, pare ciudată prezența, în *Bibliografia generală* a *Vitrăliilor patinate*, a unor lucrări de genul: Mioara Avram. *Gramatică pentru toți*; Maria Corti. *Principiile comunicării literare*; *Dicționar de pedagogie*; Elie Faure. *Istoria artei: arta modernă*; Cristina Hăulică. *Textul ca intertextualitate. Pornind de la Borges*; Johan Huizinga. *Cultura olandeză în secolul al XVII-lea*; Dumitru Irimia. *Structura stilistică a limbii române*; V. Lazarev. *Istoria picturii bizantine. I-III*; Liviu Rusu. *Estetica poeziei lirice*; Dolores Toma. *Du baroque au classicisme* etc. Însă numai în aparență aceste cărți par să fi nimerit întâmplător sau suplimentar în *Bibliografie*, căci, luând cunoștință de conținutul lucrării, ne dăm seamă că prezența lor este într-o măsură motivată. Iată și titlurile celor cinci compartimente ale cărții: I. *Iconografia cărții și a livrescului. Aspecte și interpretări* (p. 25-78); II. *Paradigme ale scriiturii românești în secolul al XVII-lea. Versuri la stemă* (p. 79-130); III. *Dimensiuni paideice în predoslovii* (p. 131-184); *Ierarhii stilistice* (p. 185-200); *Lecturi subiective* (p. 201-230).

Chiar dacă e să citim numai sumarul cărții, în care fiecăruia titlu de compartiment are câte un amplu „desfășurător” (care cuprinde „intertitlurile”, sau mai bine zis – titlurile de subcompartimente, fie acestea

subdiviziuni ale capitolului, fie articole autonome), ne dăm seama că în prezentul volum Teodora Fintinaru depășește cu mult cadrul obișnuit, tradițional, al elucidării subiectului (subiectelor) abordate sau al debaterii problemei (problemelor) supuse cercetării, respectiv, analizei, limpezirii pentru noi. Autoarea trece hotărît perimetrul cărții sau literaturii vechi românești, ca atare, și sub aspect cronologic – pentru că raportează trecutul la epoca modernă, contemporană, inclusiv la perioada în care trăim; și din punct de vedere etno-politico-geografic,

găsind la români și la popoarele vecine sau mai îndepărtate, surprinzătoare similitudini, tangențe și confluente. Trece însă – ceea ce ni se pare cu totul semnificativ – și peste limitele cu care ne-am obișnuit să tratăm domeniile ale umanului, ale spiritualului, cum ar fi literatura, limba, religia, cultura, arta plastică, educația etc., plasându-le într-un circuit comun, continuu orientat spre filonul umanist, cu un solid substrat estetic al cărții vechi românești, iar mai larg – și al culturii noastre de la începuturile sale.

Acest aspect este pus în evidență cu finețe de prefațatorul cărții, istoricul și criticul Ioan Adam. Menționînd că scrierile Teodorei Fintinaru se află „sub semnul cultului cărții, ca «floare a darurilor», ca subiect *în artă și de artă*”, prefațatorul, el însuși un om de mare cultură și rafinat scriitor, îi atribuie autoarei *Vitraliilor patinate* un „adevărat certificat de competență culturală”, cu o „contribuție meritorie la conturarea unei discipline – încă tinere la noi – *biblioestetica*”.

Multe impresionează în această carte scrisă și editată „sub semnul cultului cărții”: discursul limpede, concis și exact; competența, siguranța cu care sînt prezentate fapte, axiome, amănunte captivante și edificatoare; iscusința în a zugrăvi chipuri de cărturari, domni și dregători, coplesîți de patima cărții; cumînțenia, calmul, cu care autoarea avansează opinii, apără idei sau le respinge, cînd găsește de cuviință.

Frapează și „materialul ilustrativ” din *Vitralii patinate*. Nu am folosit întimplător ghilimelele pentru această sintagmă, doar ea are în vedere cel puțin două categorii distincte de „ilustrații”: a) reproducerea după niște opere de artă plastică medievală și / sau renașcentistă, românească și vest-europeană; b) mostrele de texte de epocă – cu caracter religios, cronicăresc, administrativ-juridic, hagiografic etc.

Cum din prima categorie nu putem reproduce ceva cu vreun real folos pentru cititorii noștri, vom cita măcar câteva fragmente de texte vechi, de-a dreptul fermecătoare și prin parfumul arhaic al limbajului, și prin înțelepciunea mesajului, și prin câte altele! „Cu nemica omul mai aseminea lui Dumnezeu nu este, mai ales Împărații, Craii, Domnii și alți stăpînitori fără ca făcutul bine și folos” (p. 174); „Socotiți acmu, fraților boieri, hirili domnilor! Să potrivești cu linul mărilor și cu sâninul ceriului. Cînd nu gîndești, să turbură mările și ceriul noureadză” (p. 174); „Dragostea în trei chipuri să împarte: întâiul pentru neam, a doua pentru vrednicie, a treia pentru fapte” (p. 175); „Căci aceia iaste tot greul, toată greșala și toată nevoia tuturor, a nu avia știința și cunoștința lucrului. Aceia iaste mai mare cîiață și întunecare minții și sufletului, și decît toate căderile ființei omenești mai ria iaste ne a avere știința și cunoștința adevărului, ca dela aceia pogoară și spînzură toată greșala, vina tuturor lucrurilor și lucrărilor” (p. 180); „Și măcară de Dumnezău toți cititorii de ar pune ace nevointă și osîrdie, ca cetindu cu minte să poată înțelege, și ca sufletele lor cele încețoșate de spăsenie, să poată adăpa de-ntr-aceste, ca den apa izvorului vieții de veci, care Domnul Dumnezău Mîntuitoriul nostru Hs. zice și le făgăduiaște Samaritenii și tuturor credincioșilor creștini. Ioan, Evgh., cap. 4, stih 14” (p. 183).

În încheiere, nu ne rămîne decît să subscriem la o frumoasă și dreaptă concluzie a dlui Ioan Adam, expusă în prefața cărții: „Recitind, cu pupilele mărite de intensitatea atenției, textele literaturii noastre vechi, Teodora Fintînaru ne oferă o carte delectabilă, cu observații docte despre lumea de Ieri și trimiteri aluzive la cea de Azi, care mai șterge din colbul prejudecăților așternut peste ele și ne aduce aproape, printr-un arc peste timp, un mănunchi de cărturari în al căror scris aparent bătrînesc palpită doruri și visări moderne.”

Sincere felicitări autoarei, pentru această aducătoare de bucurii împlinire în munca-i pasionată de cercetare în domeniul bibliologiei.

Volumul *Vitralii patinate* este, neîndoios, un dar de preț adus colegilor din biblioteci, în egală măsură – filologilor și persoanelor antrenate în studiul artelor, bibliofililor interesați în mod deosebit de trecutul îndepărtat al culturii noastre. *Și mai este această carte și un omagiu pe cinste adus memoriei părinților, Ioana și Gheorghe, cărora Teodora Fintînaru le dedică lucrarea.*

(*BiblioPolis*. 2011, vol. 39, nr. 2)

ELOGIU TALENTULUI DE A EVOCA

Se poate observa, cu suficientă certitudine, cum o mare pasiune pentru specia confesiunii și a evocării copleșește, în ultimii 15-20 de ani, literatura și publicistica românească, inclusiv pe cea basarabeană. La început mai timid, apoi tot mai insistent, apar la noi anual de la câteva până la câteva zeci de cărți cu aduceri-aminte, evocări, jurnale, reflecții, omagieri... Dacă nu toate chiar, apoi majoritatea acestor volume au intrat și în câmpul atenției mele sau al interesului meu de cititor și om al scrisului și pot afirma că sunt extrem de diferite – ca mesaj, conținut, stil etc. Și totuși, au și ceva care le unește, le apropie, le încadrează într-o clasă distinctă de scrieri literar-publicistice. Cuiva poate să-i pară incredibil, însă cel mai des unește – până la identificare – respectivele cărți faptul că, deși se referă la maștri, la colegi de breaslă, uneori la prieteni sau la rude, numeroși dintre autorii acestor evocări își pun în prim-plan propria persoană, propria biografie, propriile fapte, împliniri, atitudini, probleme, aspirații... Tendința în cauză a fost scoasă în vileag de către criticii literari nu o singură dată, a fost aspru amendată, sancționată, blamată, însă prea puțin se schimbă: pasiunea de a se etala / elogia „pe contul altora” a devenit o practică păguboasă cu elemente de pandemie.

Departate de mine gândul de a polemiza cu autorii unor astfel de opusuri; nu-mi fac nicio iluzie că aș putea îndrepta în vreun fel starea de lucruri pe acest segment al activității literar-editoriale. Am semnalat însă „fenomenul” pentru a mărturisi cu bucurie că, iată, am descoperit și o altfel de carte de evocări, poate chiar o excepție... Mă refer la un manuscris recent lecturat, respectiv, la o carte apărută în ajunul Crăciunului pe stil nou: volumul *Mă tem că voi uita...*, de dl conf.

univ. dr. Anatol Lența (Ch., CEP USM, 2012, 198 p.). Spre deosebire de autorii multor lucrări din această convențională clasă, A. Lența nu numai că nu-și impune în text propria persoană, ci, ai impresia, stă timid undeva într-o parte, la o distanță apreciabilă de eroii săi și de faptele acestora, conștient de axioma antică: de departe se vede mai bine și, respectiv, mai precis, mai viu poți zugrăvi protagonistul; mai exact, mai captivant îi poți prezenta personalitatea.

Culegerea de evocări a dlui profesor A. Lența se axează, în principal, pe figuri de înaintași, prieteni de idei și de idealuri, de colegi de breaslă, inclusiv unii care-i sunt, într-un fel, discipoli; oameni pe care îi respectă, îi prețuiește, îi admiră pentru diferite virtuți sau împliniri și se grăbește să-i înveșnicească pe foaia de hârtie nu numai din teama firească, profund omenească, de a nu uita cine au fost și ce au făcut, ci și pentru a etala, pentru a pune la dispoziția tinerei generații niște modele. Trăim într-o epocă de grea tranziție, de cumplite schimbări și chiar răsturnări, când viziunea veche, „clasică”, asupra omului-model s-a schimbat într-un chip tragic, încât unor li se pare că nici nu mai avem nevoie de modele. Nimic mai fals, nimic mai pervers: nu numai copiii, nu numai tinerii, dar și oamenii în etate simt necesitatea unor repere, exemple, modele în această viață plină de confuzii. Nu știu în ce măsură a conștientizat dl A. Lența acest imperativ, dar prin scrierile adunate între copertile cărții de față, a nimerit, cum se spune, în zece. Căci, ce poate fi mai valoros decât revelația că niște oameni din preajmă (or, ei formează „echipa” cea mai numeroasă de eroi ai culegerii) reprezintă infinit mai mult decât ne puteam imagina, ei oferindu-ne niște pilde demne de urmat – în viața cotidiană, la locul de muncă, în cercetare etc.

Impresionează mult cele câteva „miniuniversuri” spre care autorul își îndreaptă mereu și privirea, și atenția, și admirația, și dorul, și recunoștința: Facultatea de limbi străine și Catedra de filologie franceză din Bălți; doctoratul la Moscova; Catedra de limbi străine de la Universitatea din Chișinău. Oricât de greu compatibile, la prima vedere, respectivele „microlumi” sunt foarte bine articulate și perfect motivate. Însă, esențial, aceste repere geografico-spirituale sunt „populate” de mulți oameni foarte vrednici, extrem de valoroși – și maeștri, și învățăcei –, pe care A. Lența îi surprinde virtuos, ca să ni-i prezinte de parcă ar suci mărgelele multicolore dintr-un caleidoscop magic.

Un merit incontestabil al lucrărilor adunate aici de dl prof. dr. Anatol Lența rezidă în faptul că, având ca pretext prezentarea unei personalități, autorul nu se rezumă totuși la simpla înșirare a unor schițe biografice. Dimpotrivă, din biografia fiecărui protagonist, alege momente edificatoare, evenimente semnificative la care, de regulă, a fost chiar el martor ocular. Dar și o schiță biografică ticluită din crâmpiești, captivante, i se pare insuficientă lui Anatol Lența și atunci dânsul porcede la o analiză pertinentă, judicioasă a activității eroului ales pentru a-l zugrăvi. Analizele acestea vădesc o cunoaștere subtilă, aprofundată, a operei, a cercetărilor făcute de protagoniști – a se vedea, în acest sens, articolele dedicate profesorilor Grigore Cincilei, Vitalie Sorbală, Victor Banaru, Mircea Ioniță, Ana Bondarencu, de la noi; Ludmila Ilia de la Moscova; Patrick Sériot din Elveția-Franța etc. La fel, se simte o percepere impresionantă a materiei în ansamblu, a celor mai diferite domenii și tendințe din lingvistică modernă și contemporană, franceză, română, rusă, spaniolă...

Nimic de mirare: însuși autorul, dl prof. dr. Anatol Lența are o solidă bibliografie – circa 100 de lucrări, de la articole de revistă, la monografii – tratând aspecte dificile ale semasiologiei și morfologiei franceze, adeseori puse în corelație cu fenomenele similare din română. (În treacăt fie spus, o parte din articole sunt scrise în limba franceză; altele, redactate în română, conțin intercalări în franceză – e, la mijloc, o fericită caracteristică a multor

„francezi” de la noi, pentru A. Lența aceasta fiind o trăsătură definitorie). De fapt, dacă e să rezumăm activitatea autorului nostru, vom menționa obligatoriu *munca sa de cercetare*, materializată în publicațiile la care ne-am referit mai sus, apoi *activitatea didactică* – peste 45 de ani de muncă în rândul studenților de la filologia franceză a Universității de Stat din Moldova, pe care nu numai că i-a învățat o franceză corectă, frumoasă, autentică, dar le-a și cultivat dragostea pentru mărețea, străluci-

ta spiritualitate galică. Mai apoi, aceștia, sutele și miile de discipoli ai dumnealui, după absolvire, s-au risipit prin toată republica și prin lume chiar pentru a difuza mai departe, mai jos, sau mai sus, cunoștințele și abilitățile acumulate în anii de studii la Universitate. La aceste două direcții ale existenței universitare a dlui prof. Anatol Lența, iată că se mai adaugă una: *evocările, elogierea eforturilor* făcute de profesori și de colegi, încurajarea muncii și aspirațiilor colegilor mai tineri. Astfel, dr. Anatol Lența și-a făcut o trinitate demnă de toată lauda și admirația celor care-i urmăresc strădaniile de profesor și de lingvist-romanist, dar și de om, trăitor al acestui Pământ într-o epocă ce a cunoscut, numai în ultimele două decenii, spectaculoase răsturnări de regimuri, opțiuni, viziuni, gusturi.

Ce l-a determinat pe dl prof. dr. Anatol Lența să scoată această culegere de evocări, un volum mai mult „obștesc” și mai puțin personalizat – când, la o aniversare, s-ar părea, ar fi mai indicată tocmai o carte personalizată la maximum? Mi-am pus această întrebare în repetate rânduri, pe parcursul lecturării manuscrisului din care s-a născut volumul recenzat aici. Răspunsul, în fond, e la suprafață: dragostea pentru profesia aleasă, inclusiv sau poate chiar în primul rând, dragostea pentru regizorii și actorii acestei profesii. Mai larg – o tulburătoare dragoste față de oameni, secundată de un rarism sentiment al recunoștinței și al recunoașterii. Probabil că nu sunt chiar puțini cei înnoțiați de asemenea simțăminte. Însă nu oricine are profunzimea trăirii pe care o deține Anatol Lența – fapt ce se poate observa și la lecturarea textelor adunate în prezenta culegere, dar și mai bine se poate vedea dacă ai asistat, într-un fel sau altul, la alcătui-

rea cărții: fiecă articol a fost scris, rescris, redactat, din nou refăcut... – autorul a trecut, cu adevărat, prin chinurile (de creație ale) lui Sisif, ca să ajungă la desăvârșirea frazei și a mesajului pe care și-o dorea. Or, pe lângă asiduitate, A. Lența a făcut clar și dovada unui cert talent de evocator, de narator, de vreți – citiți, vă rog, bunăoară, textul *Mămăliguța* și vă veți convinge, o dată în plus, că avem a face cu o proză de certă valoare artistică.

În final, nu pot decât să-l felicit, din suflet, pe dl Anatol Lența, pentru această frumoasă împlinire, care se înscrie armonios în lista mai mare, mai temeinică de realizări adunate într-o jumătate de veac de majoră existență umană, didactică, științifică. Și vreau să-i mai mărturisesc dlui profesor un gând, într-o câțva consolator, care mi-a venit și nu mă lasă în pace de când am citit în premieră absolută această carte: să știți că cine pe alții evocă sincer și generos – cu drag și cu grațitudine va fi și el la rândul-i evocat! Acum, și mulți ani înainte!

(*BiblioPolis*. 2012, vol. 45, nr. 4)

BASARABENII AU MULTIPLE ȘI SURPRINZĂTOARE TALENTE

(Gânduri despre o carte pe cât de solidă,
pe atît de singulară despre performanțele umane
ale Basarabiei de ieri și de azi)

Scriu aceste rînduri cu emoția și bucuria de a mă referi la o clasă deosebită de cărți: dicționarele. Mulți le folosim, mai des sau mai rar; cu certitudine însă nici pe departe nu toți știu cum se face un dicționar...

La baza elaborării unui dicționar enciclopedic stă – sau, cel puțin, trebuie să stea – o maximă corectitudine, precizie, exactitate; evitarea aproximațiilor, presupunerilor, datelor „auzite din popor”. Tocmai de aceea, de regulă, dicționarele constituie opera unei echipe de entuziaști, oameni dornici și capabili să-și adune și să-și conjuge eforturile pentru a scoate la lumina zilei o carte și bogată în informații, și credibilă. Au fost și mai există, desigur, cazuri, cînd ideea, elaborarea, apoi și realizarea unor astfel de cărți și le asumă o singură persoană.

Practica ne demonstrează, însă, că asemenea „aventuri lexicografice” de cele mai dese ori eșuează, mai ales pentru că dimensiunile intențiilor nu sînt întotdeauna pe potrivă posibilităților de care dispune autorul, omul în genere. Cu atît mai agreabilă este sarcina noastră de a fi lecturat, apoi și prefațat, iar acum, iată – de a și scrie o prezentare a unui dicționar enciclopedic reușit conceput, alcătuit, elaborat, machetat, ilustrat de un singur om: publicistul Denis ROȘCA. Tot dumnealui, probabil, îi va reveni și misiunea de a promova, într-un fel sau altul, lucrarea-i cu adevărat monumentală (ca aspect, volum, dar și ca bogăție a informației cuprinse), intitulată – ar părea unora – cumva patetic: *Cartea de aur a Basarabiei și a Republicii Moldova**.

* * *

Dicționarele cu caracter enciclopedic, se știe, pot avea cele mai diferite tematici: de la una categoric îngustă (bunăoară: *sport* sau chiar *tenis*, ori *volei*, numai); la tematici infinit mai largi (*Enciclopedia picturii franceze*, *Dicționar enciclopedic politehnic* etc.) și pînă la sume enorme de teme și subiecte – ne referim la enciclopediile sau dicționarele enciclopedice universale, cărți ale căror autori încearcă (și, de obicei, izbutesc!) „a cuprinde infinitul între două coperte”. Diferă mult aceste lucrări ca proporții (volum), ca aspect, ca design, prin calitatea hîrtiei și a ilustrațiilor. Însă, oricum ar fie ele, cărțile din respectiva categorie se bucură de un constant succes în rîndul cititorilor. Statisticile, oficiale sau mai puțin oficiale, ne demonstrează că atît în comerțul de cărți, cît și în spațiul bibliotecar, așa-numita *literatură de referință* (este tocmai cea care include dicționarele, enciclopediile, diverse îndreptare, îndrumare, *vademecum*-uri, *aide-mémoire*-uri etc.) ocupă un loc de frunte în solicitările cumpărătorilor / cititorilor.

În anumite perioade de timp sau ale anului dicționarele enciclopedice sînt mai solicitate chiar decît romanele de dragoste, polițiste sau de groază („horror”); uneori, sînt căutate mai des ca poezia sau proza clasică... Și doar cărțile pentru copii mai fac o reală concurență sursele de referință. Este o statistică ce nu poate să nu ne bucure: înseamnă că nu seacă, totuși, dorința oamenilor de a cunoaște, de a se cultiva; înseamnă că internetul, atotputernic, nu a eclipsat, decît parțial, pute-

* Roșca, Denis. *Cartea de aur a Basarabiei și a Republicii Moldova*. Chișinău : Pontos, 2016. 654 p. (Tipogr. „Europres”). ISBN 978-9975-51-712-6.

rea, frumusețea, comoditatea cărții clasice. De aici și necesitatea editării acestui gen de literatură, numită destul de izbit, după cum am menționat deja, *de referință*. Dar cum la noi, în Republica Moldova, toate sînt mai altfel decît în lumea largă, nici publicarea literaturii de referință nu a devenit obiectul unei preocupări serioase a editorilor. Să vedem ce ne-au pus la dispoziție editorii de la Chișinău, în acest sens, în ultimii 15-20: superbul *Dicționar enciclopedic ilustrat (DEI)*, al Editurii „Cartier”; cîteva reeditări ale faimosului *Dicționar general al limbii române* al lui Lazăr Șăineanu, actualizat la Editura „Litera”, în colaborare cu autori ieșeni; *Enciclopedia Universală Britannica*, tipărită la aceeași Editură „Litera”, difuzată, însă, cu regret, într-un mod nu chiar avantajos pentru abonații și cumpărătorii noștri care, dacă au interes și dorință de a procura cărți, nu întotdeauna au și posibilități financiare pe potrivă. Se face simțită o preferință netă pentru editarea dicționarelor explicative ale limbii române, care, nici vorba, sînt la noi deosebit de necesare, dar acestea, oricît de întinsă ar fi lista de nume proprii de la sfîrșitul volumului, nu le vor putea înlocui niciodată pe cele enciclopedice. Așadar, sursele de referință (dicționarele enciclopedice, în primul rînd) trebuie să aibă o viață a lor, respectiv, să facă parte dintr-o industrie proprie, ceea ce, din păcate, este irealizabil, deocamdată, la noi în republică.

În contextul discuției despre dicționare, mai rămîn deschise cel puțin două probleme: a) tirajul cărții; b) numărul de termeni incluși în volum. *Tirajul* oricărei cărți este „dictat de piață”, de solicitări, de interesul real al publicului cititor / utilizator. Nu putem neglija însă nici aceste virtuți inerente ale unei tipărituri: calitatea hîrtiei și co-pertei, aspectul, imaginile, designul, prezentarea artistică, comoditatea formatului. O carte frumoasă ca aspect are, neîndoios, infinit mai multe șanse de a se epuiza din librării. Cît privește *numărul de termeni* cuprinși într-un dicționar, problema mai este discutabilă: totul depinde de categoria lucrării lexicografice, de interesul la zi al utilizatorilor (de exemplu, în prezent a scăzut drastic – și regretabil – interesul față de arhaisme; de regionalisme nici nu mai vorbim); la fel depinde acest factor și de intențiile autorului / editorului. Tradiția lexicografică românească, pînă la ora actuală, a pus la dispoziția cititorilor dicționare cu tiraje conținînd, de obicei, 50-60 de mii de termeni; cu cîțiva ani în urmă, *DEXI (Dicționarul explicativ ilustrat*

al limbii române), elaborat și tipărit sub auspiciile Editurii „Gunitas” de la Chișinău, a făcut un salt impresionant, adunînd între copertele acestui volum circa 110 mii cuvinte-termeni. Mai mult a putut înregistra doar DLR (*Dicționarul limbii române*), – circa 175 mii termeni. Să precizăm că DLR e o lucrare elaborată de cîteva echipe din cadrul Academiei Române de-a lungul unui secol. În fine, merită să amintim totuși și de principiul de care s-au ghidat secole de-a rîndul autorii de dicționare: „*Non multum, sed multa*” [în traducere liberă din latină: „Nu mult (numeric), ci temeinic / consistent (în conținut)”. E, de altfel, un principiu care nu-și va pierde valabilitatea încă mulți ani, poate decenii, poate secole chiar, înainte...

* * *

Deși dicționare se elaborează de secole, mai rămîne neelucidată pînă la capăt *problema principiilor de alcătuire* a lor. Există criteriile indiscutabile, apriorice pentru alcătuirea dicționarelor: a) frecvența, răspîndirea cuvîntului / numelui; b) caracterul inovativ, inedit al termenului / numelui introdus în dicționar. Numele proprii (de persoane, de locuri, de instituții etc.), mai mult decît cele comune, conferă dicționarelor un subliniat caracter enciclopedic, accentuează tenta lor savantă și de cultură generală. Este unul din motivele ce-i determină pe autori / editori să includă în dicționarele (nou)-elaborate cît mai multe nume de personalități, toponime, instituții, opere de artă, documente, publicații periodice etc. – anterior prea puțin cunoscute sau chiar total necunoscute.

Autorul dicționarului enciclopedic prezentat aici de noi, dl Denis Roșca, nu a urmărit, se pare, scopul, de a introduce cît mai multe nume proprii noi. Cert e că în procesul elaborării dicționarului său, ca și alți autori, dînsul a recurs la surse clasice (tipărite), dar și mo-

derne (electronice), atât în română, cât și în engleză, rusă, franceză și alte limbi de largă circulație, verificările făcându-le, însă, din izvoare în circa 20 de limbi străine – o adevărată performanță pentru posibilitățile unei singure persoane, chiar și la răscrucea secolelor XX-XXI! De pe altă parte, dincolo de principiile de bază (a se vedea mai sus), în genere respectate, dl *Denis Roșca și-a formulat și niște principii proprii, personale, iar, în ultimă instanță, și subiective*, pe care le-a găsit importante și chiar obligatorii pentru configurația cărții sale. Criteriul de bază la care a recurs autorul nostru la elaborarea *Cărții de aur...* l-am putea numi *relevanța personalității și a realizărilor sale*. Și cum *relevanță* e un cuvânt polisemic, se impun aici câteva precizări. Dicționarul lui D. Roșca este o carte a unor personalități-autori de performanțe, dar nu ai oricăror performanțe, ci ai celor ieșite din comun, uneori flagrant. Performanțele, faptele, împlinirile, realizările, recordurile, victoriile personalităților din această carte garantează, cu certitudine, calitatea și originalitatea dicționarului: despre alții s-a mai scris; despre unii aici se scrie în premieră. Pentru că personalitatea respectivă este ieșită din comun, iar fapta sa (ori, faptele, realizările, succesele sale ieșite din comun), ținuta sa, comportamentul său – toate sînt și relevante, și frapante.

În această situație, este firesc ca autorul să fi respectat doar parțial schema clasică a surselor enciclopedice cunoscute de noi: definiția personalității (calificativele de bază); nume, prenume; locul și anul nașterii (anii de viață); principalele (de fapt, cele mai impresionante) împliniri; rezonanța acestor realizări în actualitate și în lume. Nu veți găsi întotdeauna în dreptul multor personalități din *Cartea de aur...* ce studii au făcut (decît aluziv, indirect, uneori), ambianța în care s-a format (iarși, uneori o putem intui); cine-i sînt mentorii (dascălii, profesorii, îndrumătorii, antrenorii) și cine-i sînt discipolii... Prin contrast, la finele fiecărei biografii autorul plasează cite o cugetare a unei celebrități – această maximă adeseori aflîndu-se într-o anumită legătură ideatico-etico-morală cu personalitatea prezentată sau cu vreo faptă deosebită a acesteia. Astfel, dicționarul lui D. Roșca devine și o frumoasă colecție de cugetări, întărindu-i reputația de „*carte de învățătură*” pe care oamenii o atribuie de multe ori surselor enciclopedice. Este o particularitate a *Cărții de aur...*; un specific ce o plasează mai la o parte de mulțimea de alte lucrări

similare și acest fapt acordă autorului, respectiv, dicționarului, un avantaj în plus.

* * *

Un merit aparte al prezentului dicționar enciclopedic rezidă în faptul că autorul a făcut tot posibilul – și a reușit, într-o proporție impresionantă – să ne prezinte Basarabia, respectiv, Republica Moldova ca pe un meleag unde mereu a pulsat o cultură originală, cu referire specială la ultimele două secole. De regulă, această cultură face parte dintr-o continuitate mai veche, multiseclară, însă adeseori avem surpriza de a descoperi „explozii”, „răbufniri”, „salturi” ale unei mentalități generatoare de uimitoare faze ale evoluției culturale din lume. Această cultură a Basarabiei – Republicii Moldova este extrem de variată, multicoloră, pluridimensională. Inclusiv datorită faptului că avem un sol românesc extrem de fertil pentru a se manifesta în arte, literatură, știință, spirit inventiv, ingeniozitate, fantezii etc. – și reprezentanții etniilor conlocuitoare, fie această conviețuire milenară, fie seculară, fie de câteva decenii doar. Nu poate fi neglijat nici acest adevăr: foarte mulți compatrioți ai noștri s-au putut manifesta mai plenar, adeseori uimitor, nu numai (sau nu atît) acasă, ci și departe de baștină, în spații unde apartenența etnică are o importanță secundară, primînd talentul, perseverența, ambiția, aspirația de a te impune, de a cuceri grațiile publicului și ale specialiștilor în materie.

Ar fi de menționat încă o virtute a dicționarului enciclopedic al lui Denis Roșca, pe care metaforic am numi-o *juvenila sau moderna actualitate / actualizare* a conținutului: dînsul a inclus în lucrare personalități și performanțe din ultimul timp, chiar din ultimul deceniu, chiar din ultimul an! – cu precădere din sport, din modelling, din arta vestimentației, din design, alte îndeletniciri ultramoderne, gustate deosebit de mult de tinerii de la noi. Alte surse enciclopedice de la noi, desigur, și-ar îndrepta și ele privirile spre aceste tinere vîrstare ale esteticului modern, cu rod frumos, atîta doar că ar face-o peste ani, și alta ar fi deja culoarea, aroma, ingeniozitatea performanței, respectiv, a celui care a înregistrat-o.

Oricine va lua în mînă dicționarul enciclopedic al publicistului lexicograf Denis Roșca, pînă a se putea convinge de valoarea conținutului, va rămîne frapat de designul cărții, de materialul ilustrativ

– frumos, aranjat cu gust, edificator. Apar la noi multe cărți minunate, ce te fac să dai tîrcoale în repetate rînduri rafturilor sau librăriilor. Lucrarea dlui Denis Roșca e o carte de lux, or, această referință nu are în vedere obligatoriu aspectul „ce fură ochii” al unei apariții editoriale. Sau, nu doar acest aspect contează în șirul celor ce bat la ochi, parte dintre ele fiind deja amintite de noi. Personal, citind-o, am rămas surprins de limbajul sobru al expunerii, ca și de capacitatea autorului de a spune „multe lucruri, în vorbe puține” – adică, să facă tocmai ceea ce implică, necesită, impune elaborarea unei lucrări cu caracter enciclopedic. Unde mai pui că autorul nostru se află la o primă experiență în acest sens și, fără să vrei, te gîndești: dar cum va fi la al doilea, la al treilea... experiment? Îndrăznesc să afirm că prin dl Denis Roșca în acest domeniu a apărut un om potrivit pentru o preocupare potrivită.

Însă, poate cea mai aleasă virtute a acestei cărți este insistența cu care autorul ține să ne cultive dragostea și mîndria pentru plaiul natal și pentru oamenii lui care, în condiții nu întotdeauna favorabile, au demonstrat că sînt capabili de rezultate surprinzătoare, de performanțe ce uimesc și încîntă și pe conașionalii noștri, și pe numeroși străini. Virtutea ni se pare cu atît mai importantă, cu cît la noi, la diferite niveluri, se vorbește mult de dragoste de patrie, de mîndria de a fi cetățean al tînărului stat Republica Moldova, dar, cu regret, prea puțin și nu întotdeauna temeinic se și face ceva concret dincolo de asemenea declarații. Din acest punct de vedere, *Cartea de aur...* a lui Denis Roșca dobîndește și o certă valență civică – asta, pe lîngă niște certe calități cum ar fi informarea și cultivarea, trezirea curiozității pentru domenii puțin cunoscute sau abia bănuite, deschiderea ochilor tineretului nostru spre un miraculos univers al preocupărilor capabile să aducă și satisfacție sufletească, și profit material, dar și contribuție la binele obștesc, național, poate chiar și al omenirii.

* * *

Orice lucrare – și cu deosebire una cu caracter enciclopedic, universal, de cultură generală – nu poate să nu genereze și anumite întrebări, nedumeriri, reticențe, dar și sugestii. Nu excludem că printre potențialii cititori / utilizatori ai acestei *Cărți de aur...* unii vor găsi nume de personalități prea sumar prezentate și, dimpotrivă – alte

persoane, „zugrăvite” spectaculos fără să o fi meritat, la ora actuală, cel puțin. Va părea unor că au fost incluse în dicționar și personalități ale căror viață și împliniri au prea puțin în comun cu „spațiul mio-ritic” numit de autor „Basarabia – Republica Moldova”... Unora li se va părea bătătoare la ochi nerespectarea, peste tot, a proporției: de ce un scriitor (actor, învățat, plastician, sportiv etc.) este multilateral prezentat, iar altul, într-un domeniu de bază doar? În replică, vom reaminti, pe scurt, că autorul a adoptat în criteriu propriu și este firesc să-l și respectat dacă a găsit optim tocmai acest principiu. Avem cititori extrem de atenți din toate punctele de vedere și se prea poate ca cineva din această categorie să găsească, în *Cartea de aur...* a dlui Denis Roșca, o predilecție pentru reprezentanții unei sau altei etnii. Gusturile, spuneau vechii romani, nu se discută; în plus, aici, credem, nici nu e vorba atîta de gustul personal al autorului, cît de aspirația de a pune în prim-plan – performanța, noutatea și originalitatea realizării înregistrate de respectiva personalitate care, în opinia autorului, devine demnă a fi o parte a culturii, a spiritualității, a inteligenței, mîndriei noastre naționale.

* * *

Și acum, dacă avem deja o imagine relativ clară despre ce urmează în cele 640 de pagini ale *Cărții de aur...* a dlui Denis Roșca, nu ne rămîne decît să mai medităm asupra rostului unui dicționar, asupra felului cum se folosește acesta ca să devină cu adevărat... și de folos, și necesar, și captivant. Ne vin în ajutor niște reflecții ale marelui scriitor și cărturar Mihail Sadoveanu (1881-1961), care nota, prin anul 1933, pe marginea *Dicționarului academic al limbii române*, ediția alcătuită sub îndrumarea lingvistului Sextil Pușcariu (1877-1948):

„Pentru cei care știu să-l mînuiască, care știu cînd să i se adreseze, care pricep cum să-și varieze ceasurile cenușii ale plictisului, care se pot duce pe șiraguri de cuvinte și pe evocări în lumi de vis și de fantazie, pentru asemenea oameni un dicționar e cea mai minunată și mai amuzantă carte.

Încercați. [...] Astfel vă opriți din cînd în cînd [...]. Vă zîmbește sufletul și inteligența părinților noștri. Vă reluați călătoria, ca albina între flori cu lamură dulce. Depuneți fascicola. O veți mai relua din cînd în cînd. E un prieten delicat și discret al unora din ceasurile vieții. Mai ales

acest secret, al răsfoirii extrem de interesante a unui dicționar, voiam să vi-l împărtășesc.”

Cartea de aur... a dlui Denis Roșca e și un îndemn la călătorie și măcar din acest motiv își va găsi neapărat cititorul și admiratorul – toți sîntem amatori de drumeții, de popasuri, de descoperiri, de aventuri chiar. Iar cei ce vor porni la imaginarul drum cu *Cartea de aur...* la braț, vor dobîndi, fără mari dificultăți, o informare mai amplă și o cultivare mai fină a minții și sufletului. Și vor descoperi, o dată în plus, uimiți, cît de neobișnuite sînt roadele răsărite sau crescute pe aceste meleaguri. Niște roade pe care se cuvine nu numai să le admiri, dar să li și urmezi exemplul; astfel acest pămînt va da noi și noi roade.

Sincere felicitări autorului pentru munca-i dificilă, tenace și inspirată; felicitări tuturor celor care vor deschide și vor înțelege unde se află aurul acestei cărți.

(*BiblioPolis*. 2016, vol. 60, nr. 1)

IV. PUBLICISTICĂ

EXISTĂ ÎN LUME ȘI „LAGĂRE LIBERE”...

Despre lagărele de concentrare, deschise cu o neasemuită generozitate de către comuniști pentru „a-i pune la punct” pe cei care se îndoiau de „atotputernicia” și „veridicitatea axiomatică” a doctrinei marxist-leniniste, s-a scris mult, cu acest gen de literatură familiarizându-se deja milioane de cititori. Suficient să amintim de Paul Goma sau de Aleksandr Soljenitin, or, acest subiect sinistru a fost tratat și de numeroși literați cehi, est-germani, lituanieni, bulgari etc.

Corneliu Florea, se pare, ne oferă o primă experiență de narațiune – într-o formă documentară, însă nelipsită de autentice virtuți beletristice, despre viața într-un *lagăr liber* – și acesta pentru disidenți, dar care s-au salvat de gulagurile socialiste evadând în lumea capitalului. Ați înțeles, firește, că e vorba de lagărele pentru refugiați, cu precădere politici, din țările cu regimuri totalitariste; astfel de „instituții” existau (și, probabil, mai există) în Austria și Germania, Suedia și Canada, SUA și Australia...

Cartea lui C. Florea este intitulată pe cât de nepretențios, pe atât de sugestiv: *Jurnal de lagăr liber*. Prima ei ediție a apărut în 1989, în Editura „Nord” din Aarhus, Danemarca, fiind destinată, după cum se remarcă în prefața ei, „în principal, diasporei românești”. Cea de a doua ediție, pe care o avem la îndemână, a fost tipărită în Editura „Lumina” din Arad, în 1992. Exemplarul ne-a parvenit la redacție de la Winnipeg, Canada, grație amabilității autorului, cu o emoționată dedicație: „*Celor de la GLASUL NAȚIUNII. Dacă ne ținem de vatră și obirșie, dacă ne iubim și ne ajutăm, nici distanțele cele mai mari nu ne pot despărți. Cu drag, Corneliu Florea.*”

Înainte de a ne referi mai amănunțit la *Jurnal...*, să spunem câteva cuvinte despre autorul lui. Corneliu Florea, pe numele adevărat Dumitru Pădeanu, este un medic originar din Timișoara, emigrat în Canada. Ca și mulți, foarte mulți români, în perioada 1980-1990 a fost nevoit să evadeze, din cauza insuportabilului regim din Țară. A evadat la început în Austria, unde medicul „a avut norocul” să se afle câteva luni în lagărul Traiskirchen – un liman al libertății mult jinduite de captivii comunismului, dar care lagăr, după ceva timp de viețuire în el, devine un coșmar puțin deosebit de cel trăit acasă: „**nu-mai mizerie și înghesuală, formalități umilitoare, un proces întreg de degradare și dezumanizare**”, după cum observă Adrian Marino, prefațatorul ediției arădene a *Jurnalului de lagăr liber*.

Doctorul Pădeanu le-a îndurat pe toate cu demnitate, cu răbdare și chiar cu stoicism, căci plecase din Patrie, deoarece „**a fost destul. Oricît de departe împing limitele răbdării, ei (știm bine despre cine-i vorba, nu-i așa? – n.n., Vl. P.) te împing mai departe, oricît de puțin sperii, ei îți năruiesc și cele mai mici dorințe**”. Chiar dacă „desprinderea de peron” la Timișoara a fost „**anevoioasă, dure-roasă**”, în plus acolo-și lăsase ostatic unicul fiu – hotărîse, totuși, categoric, irevocabil, să plece „**în America, nu după bani, după libertate!**”

Pe alocuri narațiunea lui C. Florea, în general publicistico-documentară, capătă contururi de scriere beletristică: „La Traiskirchen coboară mulți călători și dintr-o dată peronul se umple de graiurile popoarelor «eliberate» de armata roșie. Și printre atîtea voci străine, deodată auzim:

– Salut, Vasile.

– Hai sa trăiești, nea' Petrică!”

În lagăr refugiații trec mai întîi carantina, după care cu ei „fac cunoștință”, în cel mai minuțios mod, autoritățile locale. Urmează „**alte chestionare, alte investigații, mai amănunțite, mai iscoditoare. În sfîrșit, ajungem și la examenul fizic al semnelor caracteristice, iar polițiștii austrieci își fac conștiincios datoria: numărîndu-ne dinții în gură (...), luîndu-ne amprentele degetelor; să-mi ia și amprentele urechilor, că am auzit că e la modă (...)**”.

La vederea camerei (celulei) din „lagărul liber” „**ni se taie răsufarea din nou: nu e cameră, e un imens dormitor cu paturi suprapuse**

la pereți, de care sînt rezemate dulapuri, iar în mijloc mese și scaune de multe feluri, paravane improvizate din pături sau cearșafuri fac ici-colo separeuri pentru o vagă izolare, pentru un pic de intimitate”, pe scurt – „mai mizerabilă decît o sală de așteptare”.

Mîncare dau în lagăr destulă, dar cam aceeași zilnic, „o mizerie gratuită”, servită cu aroganță, dacă nu chiar cu dispreț.

Iar dincolo de gardul lagărului palpită „frumoasa și libera viață a austriecilor”, undeva, poate nu chiar departe, se află somptuosul edificiu al ambasadei canadiene... unde s-ar putea să obțină, peste cine știe cît timp... viza de emigrant.

Dar, deocamdată rămîne viața la Traiskirchen și amintirile despre Țară și despre cei părăsiți...

Într-o noapte a visat acolo, în lagărul din Austria... niște securiști români! Iar între timp maică-sa îi scrie, de la Timișoara, printre altele: „...Nu poți să fii cu adevărat liber decît în propria ta Țară!...”

Ca zilelor la firma „Gruber” și mai apoi aiurea, doctorul Pădeanu muncește fizic din greu, ca să aibă un ban pentru numeroasele navete la instituțiile unde trebuie să dea umiltoare interviuri, să tot completeze anchete, să treacă examene medicale, nu mai puțin înjositoare, să convingă, să insiste, să facă orice în numele viitoarei plecări mai departe. Să vadă, în fine, un monument, un muzeu, un magazin „ne-socialist”, în care te apucă ametelele din cauza abundenței de mărfuri și a culturii servirii... Iar în jur foiau informatori, trădători, securiști adevărați, nu din cei văzuți în vis. Și nu numai că foiau, ci-i și „filau” pe refugiați, îi intimidau, îi amenințau. Iar pe lîngă toate, în lagăr, polonezii, de exemplu, „sînt bine văzuți, primesc condiții mult mai bune. Românii, în insalubrul biotop al lagărului (...) sînt tratați la duzină...”

Și în acest infernal amalgam de greutăți și situații confuze, în mintea doctorului Pădeanu străduie chipurile și locurile dragi, părăsite; ba chiar și gîndul că „Basarabia e pămînt românesc locuit de români”, însuși „marele” Karl Marx a scris cîndva: „Finlanda e finlandeză, Polonia e poloneză, Basarabia este românească...”

Aceste gînduri luminoase îi vin autorului într-o realitate brutală, care este, pur și simplu, un coșmar. După exact patru luni de „rai” la Traiskirchen își amintește: „1 Decembrie... Unirea cea firească, rațională sub aspect etnic, corectă geografic, Unirea dragostei și

a logicii, Unirea românilor... împotriva nedorinței imperiilor și a hoardelor barbare... dar în numele statorniciei românești.”

Reține, stimate cititor, că aceste notițe au fost făcute în 1980, când nici revista *Magazin istoric* (ce să mai vorbim de alte ziare și reviste românești?!) nu-și permitea să tipărească barem aluziv ceva pe această temă. În genere, autorul *Jurnalului de lagăr liber* oscilează continuu între dorul și dragostea de cei apropiați, de Patrie, și dorința de libertatea de care-l privaseră pe el și încă pe vreo 20 de milioane de conaționali, deveniți captivi ai bolșevicilor de la Iași pînă la Alba Iulia, de la Satu Mare pînă la Constanța.

Dar iată că vine și acea zi cînd i „s-a adus vestea că refugiații, aproape 300 de persoane, sînt urcați în transporturi”, pentru a merge spre destinație, spre America. O, „ce veste minunată!”...

„Dar, dacă-i numai o glumă?” Nu, nu era o gluma. Deci, „adio roabă și lopată! Peste o săptămînă zburăm, în sfîrșit... Ultima duminică în lagărul de la Traiskirchen...” Libertatea era la doar cîțiva pași. Dar amintirile, gîndurile despre cei dragi ce au rămas la baștină oricum nu-i dau pace. „Doamne, îți mulțumim! Știm că la noi, la români, este mare păcat să-ți părăsești Țara, știm că vom fi pedepsiți pentru aceasta... Dar pentru libertate [...] vom suporta suferința și vom rămîne credincioși Țării noastre, așa cum am fost întotdeauna.” Un legămînt mai solemn, mai din adîncul sufletului și al rațiunii poate fi probabil doar jurămîntul lui Hipocrate.

Corneliu Forea a scris o carte din cele nu prea multe care se citesc dintr-o răsufolare. Pentru că ne relatează în ea ceea ce a trăit el însuși aieva, o dramă aproape necunoscută majorității – drama celor nevoiți să-și părăsească Țara, Patria, oamenii cei mai dragi, ca să plece în locuri unde nu sînt de nimeni așteptați. *Jurnalul de lagăr liber* prezintă un real interes atît pentru cei care au cunoscut această dramă, trăind totul și toate pe propria piele, cît și pentru cei care despre aceasta știu cîte ceva doar din auzite. Narațiunea este de-a dreptul tulburătoare, cu numeroase reflecții, observații, amintiri și dialoguri de un psihologism profund, capabil să dea un solid spor de greutate valorii cărții.

Pe scurt, după cum notează recenzentul lucrării, dl Florian Dubaș, *Jurnalul de lagăr liber* de Corneliu Florea „este o carte ce neapărat, cît mai grabnic, trebuie citită”.

Vă recomandăm și noi din tot sufletul acest neobișnuit *Jurnal*... român-canadian, a cărui lectură, pe subsemnatul, cel puțin, l-a emoționat pînă la lacrimi – adeseori, la mai multe pagini. Vă îndemnăm să căutați această carte a durerii și iubirii, vă urăm să o găsiți în librării, să o procurați și să citiți primele zece-douăzeci de pagini. Vă asigur că nu veți lăsa din mîini volumul pînă nu-l veți parcurge, rătășiți, pînă la ultima lui filă...

(*Glasul Națiunii*. Aug. 1993)

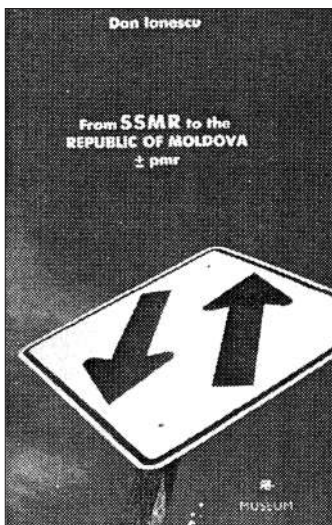
CLAR, CUPRINZĂTOR ȘI OBIECTIV DESPRE NOI

Această carte neobișnuită ne-a și parvenit într-un chip mai puțin obișnuit: de la Praga, datorită conaționalului și bunului nostru amic Teodor Buzu, un pictor cu vocație europeană, dar și cu un destin european.

Astfel, colecția de donații și cărți cu dedicații a BM „B.P. Hasdeu” s-a îmbogățit cu încă o achiziție de valoare. Titlul volumului, credem, spune multe deja; tradus din engleză, el ar suna cam astfel: *De la RSSM la Republica Moldova plus / minus rmn*^{*}. Numele autorului – Dan Ionescu, la sigur că spune și el multe... Director al redacției române a postului de radio *Europa Liberă*, Dan Ionescu a asigurat transmisiunilor de la München, apoi de la Praga, profesionalism și profunzime, discernămînt și rafinement, orizont larg și spirit obiectiv... Cei care ascultă și acum Radio *Europa Liberă* vorbesc tot mai des de o simțită scădere a nivelului emisiunilor și nu este exclus că acest declin să fie legat tocmai de plecarea de la Praga a dlui Dan Ionescu.

Volumul la care ne referim trebuie asimilat unei cronici a Basarabiei, de la 1989 pînă în 2002, cu firești incursiuni în istoria noastră general românească, dar și cu analize de ordin istoric și geopolitic vizînd statele cu care soarta ne-a împreunat, împotriva voinței și a firii lucrurilor: Rusia și Ucraina. Deschizînd cartea lui Dan Ionescu, descoperi că istoria cea mai recentă a Basarabiei sovietizate începe... de la alfabetul latin și limba română, mai exact, de la lupta pentru ele. Urmează Independența Republicii Moldova, războiul provocat

* Ionescu, Dan. *From SSMR to the Republic of Moldova ± pmr*. Chișinău: Museum, 2002. 200 p. (În lb. engl.).

de Kremlin în Transnistria, reculul entuziasmului de la 1989-1991, revanșa comuniștilor filoruși prin gașca partinică a agrarienilor, o nouă tentativă de revenire la democrație și românism, în fine, „viforul roșu” din februarie 2001...

Se pare că nimic, mai mult sau mai puțin semnificativ, nu rămîne în afara cîmpului de observare al cronicarului de la *Europa Liberă*: nici manifestațiile studenților de la Chișinău pentru menținerea în învățămînt a limbii, literaturii și istoriei române, nici tragicomedia cu autonomia găgăuză, nici înălțările și prăbușirile partidelor de opoziție, nici martiriul patrioților sechestrați de regimul criminal de la Tiraspol... Factorul, mai bine zis focarul de tensiuni transnistrean, e mereu în vizorul lui Dan Ionescu: primejdia pe care unii (mulți!) politicieni și analiști din Vest aveau să o perceapă abia nu de mult, acest pericol devastator nu numai pentru noi, dar și pentru întreaga Europă, a fost prezentat ca atare, de către conaționalul nostru de la *Europa Liberă*, încă de la cristalizarea lui, în 1991-1992.

Obiectiv și vizionar, Dan Ionescu prezintă în cartea sa o panoramă pe cît de cuprinzătoare, pe atît de clară a situației geopolitice a R. Moldova. La baza materialelor incluse în volum stau, neîndoios, comentariile și analizele făcute de autor de la microfonul *Europei Libere*. În versiune engleză, unele din aceste analize și comentarii au fost tipărite în reviste de genul faimoasei *Transition*, în diverse rapoarte privind starea de lucruri în Balcani, în Europa Centrală și de Sud-Est sau în spațiul ex-sovietic. O parte din articole au fost inserate în anuarele celebrei Enciclopedii Britanice. Astfel, Dan Ionescu a furnizat Occidentului de-a lungul unui deceniu și mai bine informații complete, exhaustive și maxim posibil de corecte, obiective despre noi. Tot astfel, Dan Ionescu și-a onorat cu brio o datorie pe care, în fond, nu o avea ca angajat și ca șef la *Europa Liberă*, dar în suflet cu certitudine o avea: de a spune adevărul despre românii de la est de

Prut acolo unde acest adevăr parcă e dorit, dar parcă nu se dorește să fie chiar gol-goluț, ci cumva fardat cu sulemeneli de sorginte dacă nu rusă, apoi la sigur cosmopolită. Profităm de ocazie pentru a-i spune dlui Dan Ionescu, pentru acest efort, un *Mulțumim frumos – sincer și infinit*. Cine va consulta cartea la care ne-am referit aici, va merge pe drumul cel drept spre noi, fără a se abate spre Răsărit, de unde veneau și vin... da, razele soarelui, dar înaintea lor, de multe ori – tunurile, tancurile, rachetele.

(*BiblioPolis*. 2004, vol. 11, nr. 3)

ȘANSA DE A FI SENSIBIL LA FREAMĂTUL DIN JUR

... **F**erice de cititorul-recenzent care deschide o carte complexă, densă, zvicnind de gânduri sclipitoare și fraze meșteșugite, ce-ți fac să suridă și ochii, și inima chiar. Impresiile de lectură se învâlmășesc, se iau parcă la harță: care e mai tare, care e mai electrizantă? Încearcă, în aceste condiții, să mai spui / să mai scrii și pentru alții – dintr-o răsuflare! – de ce merită a fi citit volumul cu pricina...

Iar *volume cu pricina* apar la noi, în ultimul timp, tot mai multe. Mă refer acum exclusiv la cărțile de publicistică și oricât de mare ar fi tentația, nu voi face o clasificare, un top al aparițiilor editoriale din acest domeniu. Pentru a ilustra performanțele – îndubitabile, ale publicisticii basarabene de azi – ar fi suficient, cred, să ne referim și la o singură carte, numită excesiv de simplu: *A fi*, de Efim Josanu, apărută în Editura „Litera”, la finele anului ce s-a scurs, 2004, avînd 360 de pagini.

Efim Josanu a debutat în jurnalism ca reporter sportiv, dar pe urmă, mai recent, a făcut un salt spectaculos în „marea publicistică”. Deși, la drept vorbind, elementul spectaculosului a fost prezent chiar de la începutul activității de ziarist a lui E. Josanu. Căci avea el o dicțiune mai deosebită, accentua mai altfel cuvintele, rînduia mai sigur cuvintele în frază, folosind cu remarcabilă ușurință termenii din fotbal, baschet, volei, tenis ori din alte sporturi. Un ascultător cu suficient spirit de observație nu putea să nu remarce și acest aspect, defel neglijabil, din emisiunile reporterului E. Josanu: avea, în voce, un grad sporit de emotivitate cînd vorbea despre sportivii români – fie

că era vorba de performanțe, fie de eșecuri... Puse cap la cap, aceste însușiri i-au asigurat radio-, apoi și telejurnalistului Efim Josanu un număr de simpatizanți în constantă creștere și, printre ei, recunosc, m-am înscris și eu, de mult, nu știu dacă printre primii chiar, dar cu certitudine printre cei mai fideli.

Și dacă începusem vorba despre salturi... nu e chip să abandonăm prea ușor acest subiect! Săritura cea mare și spectaculoasă pe care a făcut-o Efim Josanu în jurnalism are în vedere și calitatea scrisului, dar, mai ales, totuși schimbarea calitativă în abordări. Între sport și moralitate exista, neîndoios, o legătură – poate mai puțin vizibilă, dar oricum trainică. Însă autorul nostru nu numai că a făcut și mai palpabilă, și mai durabilă, aceasta relație, dar a extrapolat-o... Mai exact, a pus deasupra la toate morala, etica, bunul-simt, buna-cuviință, „obrazul curat”, cum se spune la noi la țara. Este edificator în acest sens eseul despre sportivul Valentin Șcerbacov, dar parcă numai acesta?

Cronologic, publicistica lui E. Josanu își are începutul în viața sportivă: din RSSM, din URSS, din R. Moldova, din România. Schița despre maestrul Pavel Ciobanu ne lămurește ce înseamnă inteligența în fotbal... spre marea surprindere a celor care trăiesc cu convingerea că sportul și inteligența ar fi incompatibile. Prin celebra aruncătoare de disc Lia Manoliu, bucureșteancă originară din Chișinău, ni se oferă un model de dirzenie plus feminitate, plus o palpitantă iubire de neam, aceasta din urmă fiind realizată și printr-o ritualică întrebare pe care i-o pune ziaristului, ori de câte ori se întâlnesc: „Ce mai fac moldovenii?” Ne putem numai imagina fața, dar și inima crispată a faimoasei Lia, auzind acest răspuns necruțător, dar vai! atât de adevărat: „Se ceartă și se urăsc!”...

Ierarhic, după sport, am numi în simpatiile gazetărești ale lui E. Josanu televiziunea. „Închide TV Moldova 1, prinde orice la București sau la ruși” – iată o frază aproape că de serviciu, acum, în multe, multe case de gospodari basarabeni. Nici nu-ți vine a crede ce vremuri am mai trăit cândva, Doamne: bărbații puneau cep butoiului, vecinele lăsau neterminată bîrfa, copiii își întrerupeau țurca... și mergeau toți să urmărească programul informativ *Mesager*. Efim Josanu a fost și el un artizan al acelei televiziuni de zile mari, cu adevărat naționale, de unde și freamătul emoțiilor când scrie despre evoluțiile ulterioare din

această instituție, ajunsă la che-remul unor agramăți și șperțari. Lărgind spectrul problemei, autorul se arată preocupat și de presa scrisă în limba română, care, vorba cîntecului, „parcă este (în campanii electorale), parcă nu-i” (între acestea)... Prea des sînt nevoite să-și ia vacanțe mari ziarele și revistele noastre, conchide jurnalistul, în timp ce – adăugăm noi – presa rusă a devenit un cataclism cu o periodicitate cotidiană, iar ziarele de la București pot fi citite, cu o remarcabilă întîrziere, în doar cîteva biblioteci mari de la Chișinău.

Jurnalistului sportiv – și mai ales dacă e unul de vocație, ca Efim Josanu – îi stă bine cu drumul și nu ne poate mira pasiunea cu care prezintă el cititorului tărîmuri de unii jinduite, de alții cunoscute, dar de mulți – abia bănuite. Răzbate din paginile cărții *A fi* o Americă atît de pitorească, încît îți vine să lași totul și să mergi să vezi pe viu acea lume neună, neună, neună, dar unde prevalează totuși acțiunea, inițiativa, inspirația..., comunitatea, omul, omenia... și abia neunia, ca una din miile de opțiuni... de altfel, o opțiune neobligatorie și nici pe departe tipică sau molipsitoare.

Cu splendori și/sau cu nebunii, SUA oricum rămîne centrul de atracție numărul unu al acestei lumi, al acestui timp. Spre deosebire de altă țară, doldora de bogății naturale și... de ambiții imperiale, Rusia. Dincolo de amintirile arhitectonice și culturale lăsate de o burghezie cosmopolită, europenizată, dincolo de gloria singulară a unor scriitori, muzicieni, pictori... Rusia se identifică numaidecît cu apă-sătoarea umbră a gulagurilor și rachetelor gata să distrugă orice le stă în cale, în orice clipă. Și se mai identifică această țară cu un nesăbuit cult al mizeriei, dus pînă la paroxism, încît neunia aici, spre deosebire de America, nu mai e o opțiune, ci, practic, o *conditio sine qua non!* Și dacă o invitație în America echivalează cu șansa unor impre-

sionante revelații, apoi a merge în Rusia înseamnă... „o invitație de a trăi în rahat”, așa cum ne convinge un personaj din cartea recenziată, un om ce cunoaște „uriașul pe picioare de lut”, de la Răsărit, nu din cărți sau din auzite. Am insistat asupra acestei paralele – Vest (Europa, America) / Est (Rusia) pentru că ea constituie o problemă a cărei gravitate depășește mult spiritul polemist sau critic al unui articol. Șovini notorii din Kremlin, alde Jirinovski sau Rogozin, amenință că-i vor expulza din Rusia pe moldovenii aflați acolo, iar altora, doritori de a merge la salahorie, li se vor impune restricții de intrare în fosta „mumă a comunismului”. De-ar ști acești agresivi clovni politici ce bine ar face bieteii noastre Moldove dacă și-ar realiza intențiile! Satele noastre furnizoare de forță de muncă ieftină în lumea largă s-au împărțit, convențional, în „mahalale de Vest” și „mahalale de Est”. Și în „mahalalele de Vest” trăiesc oameni stresați, pe cînd în „mahalale de Est” lumea e și stresată, dar și în continuă degradare: beții și scandaturi non-stop, limbaj suburban, cele mai incredibile perversiuni etc., etc. Și pentru toate se găsește o circumstanță atenuantă: „În Rusia se întîmplă și mai al naibii!...” Asta e influența „benefică” a „fratelui mai mare”... Nu ne-au fost de ajuns 50 de ani de ocupație rusească! Și dacă altfel nu e chip, poate măcar ajutați de Jirinovski-Rogozin et Co vor scuipa oamenii noștri pe invitația „de a trăi în rahat”, și în mileniul III! Iar la întrebarea „Ai cui sînt moldovenii?” – pe care o pune și Efim Josanu, la unison cu atîția alți patrioți, s-ar putea să se răspundă: „Ai Europei!... În orice caz – nu ai Rusiei!”

Nu aș vrea să se creadă că Efim Josanu s-ar specializa exclusiv în elogierea / criticarea altora. Am menționat mai sus cu cîtă căldură scrie dînsul despre unii sportivi, despre unii colegi de la TVM... Impresionează și simpatiile literar-artistice ale jurnalistului: Tudor Arghezi, Geo Bogza, Emil Loteanu, Ion și Doina Aldea-Teodorovici; este remarcabil interviul cu Aureliu Busuioac.

Însă o legitate a existenței noastre ne demonstrează implacabil că oamenii de treabă sînt infinit mai puțini decît cei... mai puțin de treabă! Și iată-i pe moldovenii noștri mari amatori de petreceri zgomotoase, în stil Rasputin; iată-i nepăsători față de carte – nici să învețe din ea, nici s-o citească pentru plăcerea sufletului; iată-i mari iubitori de... cîini! Incredibil, dar adevărat: unii locuitori ai orașelor basarabene pun pe bunăstarea materială și pe confortul psihologic al

cîinilor mai mult decît pentru un copil talentat sau pentru o bătrînică ce a trudit o viață la prășitul sfeclei de zahăr... Apoi, penibila ceartă a intelectualilor noștri, absurda gîlceavă a oamenilor noștri de litere și artă (de unde și „finețea” literar-artistică a atacurilor?!), de cultură (dragă Doamne!), de știință (totul se fundamentează clasic!), de politică (vine vorba!)... Care să fie motorul acestor neostoite ostilități? Pizma? Rîca? Grandomania? Narcisismul? Arivismul? Lăcomia? Lipsa oricărei măsuri? Sau poate că toate laolaltă, ceea ce s-ar numi, foarte pe scurt, dar extrem de exact: diluarea bunului-simț, pierderea omeniei... Și în mîinile cui se află acest blestemat motor producător de rele? Numai nu în puterea Domnului deducem, citind, scâlțați de sudoare, articole în care autorul evită culorile roz, căci prea nu cadreză ele cu obscurul dominant.

Dar proverbiala, devastatoarea noastră obișnuință de a nu ne ține de cuvînt! O istorie tulburătoare, relatată încă de Tudor Arghezi, și repusă în actualitate de E. Josanu, cu un preot francez, de lîngă Dijon, ar trebui să fie citită la Radioul zis Național cît mai des, în locul la tot felul de aberații doar numite frumos, prețios: „Ă propos” sau nu mai știm cum asemenea. Dar pînă vor decide „monșeroii” să se ocupe și de probleme de ordin moral, vom reda pe scurt povestirea aceea medievală, extrem de actuală și azi, cînd, se pare, tot mai puțini au puterea de a fi elementar corecți. Așadar, un preot fusese condamnat la moarte pentru o ipotetică, nedovedită crimă: că ar fi omorît pe un bătrîn paroh, ca să-i ia catedra, dieceza. Peste ani, s-a găsit adevăratul ucigaș: o femeie ce se chinuia în agonia morții și Cel-de-Sus nu o mai mîntuia de zile. Ea se mărturisise preotului victimizat, dar acesta nu a divulgat taina spovedaniei, chiar dacă știa că-l așteaptă ghilotina. Ce ar avea a spune de fapta acestui preot francez, sfînt încă în viață, unii preoți de la noi, care, avînd legămînt cu cele divine, și-au îndemnat totuși enoriașii, și în această primăvară, să voteze cu cei care pînă mai deunăzi se mîndreau cîte biserici au distrus și cîți clerici au trimis în Siberia?

Publicistica lui E. Josanu trece, în mai multe cazuri, limitele convenționale ale genului. Textul intitulat *Procesul lichelei* este, indiscutabil, un studiu lingvistic, lexicologic și etimologic, în plan contrastiv! *Anatomia ignoranței* e o poveste... dar nu una de adormit copiii! Ca o nuvelă spumoasă se percepe scrierea *Vecinele*...

Recurgînd la un calapod greu de abandonat în vreo prezentare, zicem și noi: „Exemplele (evident, pozitive!) nu se limitează la cele citate mai sus...” Mai mult, credem că aceste pilde se vor înmulți. Cu o condiție: să nu-și închidă cumva, Doamne ferește, Efim Josanu, „dugheana tabletelor sentimentale” – un loc ideal ce oferă șanse nemaipomenite pentru a simți freamătul din jur – ici tulburător, colo înspăimîntător!... O dugheană ce ar putea face concurentă serioasă și celor mai haioase buticuri.

(*BiblioPolis*. 2005, vol. 14, nr. 2)

POATE NU PREA MULT, DAR EDIFICATOR

La București apare o nouă revistă literară.

Ceva mai deosebită decît altele pe care le cunoaștem

Și noțiunea de *revistă literară* diferă, probabil, de la o țară la alta. Cel puțin, dacă e să ne referim la două spații culturale familiare cititorilor, intelectualilor basarabeni: România și Rusia. Astfel, un rus ar accepta anevoie să considere drept *reviste România literară, Literatôrul, Adevărul literar și artistic, Contemporanul, Dilema (veche), Observator cultural...* numindu-le, îngăduitor „*horosie literaturnie izdania (gazeti) = niște publicații / gazete literare bune*”. Ca atare – și oricum cu anumite rezerve! – rusul va califica *Viața Românească, Secolul 21, Manuscriptum, Steaua, Convorbiri literare...* La rîndu-i, un intelectual din România, dar nefamiliarizat cu presa din Rusia, ar răsfoi contrariat reviste ca *Novii mir, Moskva, Neva, Znamea, Inostrannaia literatura, Naș sovremennik* și altele, de la Moscova, Petersburg, dar și din provincia rusă, constatînd – pe bună dreptate! – că acestea sînt, de fapt, niște cărți, niște volume solide care, iată, apar cu o impresionantă regularitate și chiar cu o greu credibilă precizie: de obicei, lunar, la sfîrșitul fiecărei luni.

Tradiția revistelor literare „groase” (în rusă: „*tolstii literaturnii jurnal*”) are la ruși o apreciazabilă vechime: asemenea publicații apăreau și pe timpul lui Pușkin, Gogol, Lermontov, ca să înregistreze o adevărată înflorire (numerică, dar și calitativă) în epoca Dostoievski, Lev Tolstoi, Cehov, în „Epoca de argint” („*Serebriannii vek*” – la începutul sec. XX) și să se stabilizeze în URSS. Și la noi, la Chișinău, apărea (și mai

apare) ceva similar: revista *Nistru*, al cărei conținut a fost refăcut substanțial de Dumitru Matcovschi, tot el schimbându-i și titlul – în *Basarabia*; la începutul anilor '90 Valentina Tăzlăuanu lansează revista *Sud-Est*; în 2002 acad. Mihai Cimpoi renaște, într-o formulă nouă, *Viața Basarabiei*; Iuri Grecov încearcă să mențină pe linia de plutire *Kodri*, în limba rusă.

Întotdeauna mi s-a părut că în dreapta Prutului se editează foarte multe reviste literare și culturale, unele ducându-și existența (inclusiv prin serii noi) din a doua jumătate a veacului XIX. Așadar, trăiam cu impresia că scriitorii din România au reviste numeroase, suficiente, că nu mai e loc pentru altele, noi. Dar iată că de la un timp, din București, a început să ne vină o nouă revistă literară. Are o formulă „cumva rusească”, și totuși, e pur românească, pentru că – aceasta e convingerea noastră nestrămutată – poate tradiția, poate posibilitățile (mai modeste), poate viziunea estetică și pur umană (ferită de grandomania rușilor sau a altor popoare mari), poate... – sau toate împreună, au impus publicațiilor literare și culturale din România un stil propriu, pe care, în rezumat, l-am defini astfel: nu prea mult, dar edificator.

Noua revistă bucureșteană se numește *Museum*, cu adaosul *Euro* în față, așadar: *EuroMuseum*. Un titlu bun, „încăpător”, semnificativ, dacă e să avem în vedere rostul, atribuțiile, funcțiile și chiar posibilitățile unei instituții culturale de talia unui muzeu. Iar în cazul nostru e vorba de *Muzeul Literaturii Române*, „care își asociază toate mijloacele muzeale dar mai ales artistice capabile să dea un corp material himerelor ficțiunii literare: mijloace ale artelor spectacolului, ale artelor vizualului și ale tactilului. A înființat și o editură unde pînă acum au văzut lumina tiparului 394 de titluri, dintre care edițiile naționale integrale Mihai Eminescu, Virgil Mazilescu și Nichita Stănescu. Astfel, muzeul nostru s-a transformat cu timpul mai mult într-un forum al slujitorilor artei decît într-un simplu templu al vestigiilor ei” (cit

din *Paradoxul originar*, de Alexandru Condeescu, articol cu care se deschide nr. 1 (absolut), din 2006, al revistei *EuroMuseum*). Cît privește „adaosul din față”, *Euro-*, nu credem că e la mijloc un tribut adus modei timpului nostru: „totul să fie european, globalizat etc.”; în opinia noastră, acest prefix este, mai curînd, o aluzie la deschidere spre continent, spre lumea largă, un vector al colaborării cu alții, al popularizării valorilor altor popoare.

Două numere de *EuroMuseum*, pe care le am la dispoziție, „pe masa de lucru”: nr. 1/ 2006 și nr. 2/2007 (așadar, primele două numere ale acestei publicații) lasă o impresie plăcută – chiar dacă, deocamdată, avem în vedere o impresie „de suprafață”. De aici vom și începe prezentarea. Pe coperta-față, la ambele numere (fiecare avînd cîte 130 de pagini), descoperim / descifrăm, numele unor somități ale literaturii noastre – semnături în genere cunoscute, unele îndrăgite încă din anii de școală: M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, Ion Pillat, G. Călinescu, N. Stănescu... Pe coperta-spate se repetă imaginea editorului: Muzeul Literaturii Române. Fiece număr este ilustrat cu secvențe din *O istorie a literaturii române în imagini*: în nr. 1 este „înviat” Nichita Stănescu, iar nr. 2 este dedicat, la acest capitol, Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca.

Cuprinsul revistei este foarte variat, panoramic, caleidoscopic chiar: poezii, eseuri, nuvele, povestiri, fragmente de roman, file de jurnal, interviuri, evocări, recenzii, cronici (și literare, și de teatru, și de film) etc., ca să nu uităm și de numărul impresionant de traduceri inserate în cele peste 250 de pagini ale numerelor recenzate. Nu lipsesc nici polemicele, diverse, inclusiv axate pe dureroasa obsesie a românului din ultimii ani (zece? 18? 30? sau poate din chiar anul ocupării țării de către trupele sovietice și kominterniste?) – scriitorul, omul de litere și arte, omul în genere și colaboraționismul: cu regimul opresiv, cu Securitatea, cu neocomuniștii cocoțați în vîrfurile puterii după decembrie 1989.

Ar fi de remarcat predilecția noii reviste pentru tematica literară balcanică – fie că e vorba de românii din Balcani, de ex., din Serbia [unde, alături de Ioan Flora îl includem, cu de la sine putere, și pe Vasko (Vasile) Popa, unul dintre cei mai de seamă poeți și traducători ai acestei țări], fie de nume mai puțin cunoscute (nouă, deocamdată) de scriitori albanezi, greci sau bulgari, fie de personalități notorii

ale scrisului, din această zonă de la confluența continentului european cu cel asiatic. La ultimul compartiment sînt de reținut nume ca cele ale lui Konstantinos P. Kavafis, „cel mai mare poet grec modern”, conform prefațatorului Marin Codreanu (chiar dacă *EuroMuseum* ti-părește totuși o curioasă nuvelă de acest autor grec) sau doi laureați ai Premiului Nobel – alt grec, Odysseas Elytis (1911-1996), și turcul Orhan Pamuk (n. 1952, încununat cu laurii nobeliști anul trecut).

Ni se pare nu pur și simplu îmbucurătoare, ci de-a dreptul remarcabilă prezența în *EuroMuseum* a literaților basarabeni: acad. Mihai Cimpoi, poeții Nicolae Dabija și Ion Hadârcă, Leo Butnaru (aici, în ipostază de prozator), Nicolae Rusu, prezent cu o nuvelă, dar care mai e și redactor-corespondent, din afara granițelor actuale ale României, al noii reviste bucureștene (alături de Doina Uricariu – SUA, și Baki Ymeri – aromân din Macedonia). De altfel, acad. Mihai Cimpoi este și membru al consiliului editorial al revistei, alături de personalități notorii precum Cezar Ivănescu, Horia Gârbea, Liviu Ioan Stoiciu, Vasile Andru, Radu Voinescu, Gheorghe Istrate, Stan V. Cristea, Nicolae Bud. Și dacă tot am dat-o pe onomastică, să cităm și alte cîteva nume, ale scriitorilor ce-și aduc obolul la apariția *EuroMuseum*-ului: Alexandru Condeescu (director-fondator), Neculai Onțanu (senior-fondator), Marin Codreanu (redactor-șef), Petru Ionescu (redactor-șef adjunct), Ioana Oprea (secretar de redacție), lor alăturîndu-li-se o echipă de redactori formată din Gheorghe Stroe, Valentina Pituș, Ana Dobre, Florica Bud, Ștefania Coșovei, Rodica Mihaj, Florian Huțanu.

Într-un interviu, din nr. 2/2007, Marin Codreanu îl întrebă pe Horia Gârbea: „*Cum ar trebui să arate revista pentru a scurta drumul lung și anevoios al consacrării?*” Reproducem răspunsul integral, din două motive. În primul rînd, pentru că e scurt, clar și... instructiv: „*Dacă poate, să arate altfel decît zecile de reviste care apar. Dacă nu, să arate la fel, dar să fie mai puternică în conținut. Mai bine articole mai puține, mai succinte și mai dense. În viața civilă îmi place șprițul, dar literatura o prefer fără sifon.*” Al doilea motiv care ne-a făcut să transcriem aceste rînduri este că, revista *EuroMuseum*, chiar dacă e să judecăm după numai două numere de care am luat cunoștință, în linii mari, se conturează cam așa cum dorește să o vadă interviuatul. Așteptăm, și la Chișinău, alte numere ale acestei reviste, care să ne aducă noi pagini de literatură, reconstituiri, istorie

și critică literară, cronică culturală, excursuri prin alte literaturi etc., etc. – toate „fără sifon”.

(*BiblioPolis*. 2007, vol. 22, nr. 2)

ORA ESEISTICII DE VÎRF ÎNTR-O ERĂ BARBARĂ

Dacă nu toți, atunci cu siguranță majoritatea oamenilor de mare cultură, intelectualii de marcă, veritabilii creatori... au un domeniu de predilecție care este sau devine și un domeniu al performanțelor.

Ion Hadârcă, iată, are chiar câteva sfere în care s-a impus prin împliniri remarcabile. Mai presus de toate – în *poezie*, unde și-a spus de mult, răspicat, verbu-i distinct. Apoi, ca *traducător* – din Cervantes, din marii poeți ruși (Pușkin, Lermontov, Hlebnikov), dar și din lirica spaniolă (Federico Mayor), armeană (Kevork Emin), letonă (Ojārs Vācietis și Leons Briedis), bulgară (Orlin Orlinov) etc. Indiferent ce spun unii (mai binevoitori sau mai îngăduitori) ori alții (mai invidioși sau mai malițioși), Ion Hadârcă este o importantă *figură politică*, este unul dintre fruntașii ale căror implicare și devotament în mișcarea de eliberare națională nu pot să nu-și afle locul potrivit și fără care această etapă din istoria noastră ar fi incompletă și neadeverată. În fine, o sferă a performanțelor lui Ion Hadârcă o formează *eseistica, publicistica* (pun intenționat aici, între acești doi termeni, virgula – ca semn al sinonimiei), a cărei valoare sporește considerabil, fiind scrisă tocmai când avem cel mai mult nevoie de ea, în această epocă a incertitudinilor, dacă nu a devastărilor, într-o *eră a clonărilor*, o *eră barbară*, cum o califică însuși Ion Hadârcă în una dintre cele mai noi cărți ale sale.

Ne referim la *Era barbară*^{*}, un volum solid de eseistică / publicistică, pe care am califica-o în câteva feluri – *sui generis*, de vîrf, frumoasă, incitantă, copleșitoare... – și nu riscăm a le arunca în vînt, calificativele, căci i se potrivesc, și poate încă nu sînt suficiente, căci este vorba de o carte scrisă pe temelia unui zid de sensibilități adînci și în continuă vibrație.

* Hadârcă, Ion. *Era barbară* [eseuri, studii, analize, interviuri, anchete]. – Chișinău : Editura „Garuda-Art”, 2005. – 412 p.

Volumul e structurat în trei compartimente relativ distincte: I. *Despărțirea de mileniu*; II. *Umbra (poe)zilelor*; III. *Interviuri, anchete*. Nu am utilizat întâmplător, ceva mai sus, adverbul *relativ*: cele aproximativ 75 de scrieri adunate între copertele *Erei barbare* sînt totuși într-un grad apreciabil unite – în primul rînd, prin intransigența demersului civico-estetic, apoi prin eleganța narațiunii, a unui limbaj șlefuit, „beletrizat”, aceste valențe conferind cărții o șansă în plus de receptare (pe lângă notorietatea numelui autorului, la care ne-am referit la începutul articolului nostru).

Compartimentul *Despărțirea de mileniu* se deschide cu excepționalul eseu-studiu *Exorcizarea Leviathanului*. (Precizăm, între paranteze: *exorcizare* înseamnă „izgonirea diavolului”; *Leviathan* era la fenicieni un monstru marin, devenit, în Vechiul Testament, simbol al răului.) Este această scriere a lui Ion Hadârcă un *memento*, un îndemn de a nu se da uitării o „verigă” din lanțul greu al zguduitoarei drame prin care le-a fost dat să treacă basarabenilor la mijlocul secolului XX. Nu se poate face economie – nici de hîrtie, nici de cerneală, nici de cuvinte, nici de emoții... – „verigile” aceluiași lanț trebuie mereu „scuturate”, actele tragediei trebuie întruna evocate, fie și la nominativ: după semnarea Protocolului adițional secret la Pactul Molotov-Ribbentrop a urmat ultimatumul Moscovei, către București, apoi cedarea, la Consiliul de Coroană, a Basarabiei, mai apoi ocuparea acestei vechi provincii românești de către tancurile sovietice, războiul și revenirea, prea de scurtă durată, la firesc, cea de a doua (și definitivă!) ocupație sovietică, foametea organizată, colectivizarea forțată... Iar între aceste segmente apocaliptice de istorie contemporană, după ocupația sovietică din 28 iunie 1940, Basarabia și Nordul Bucovinei cu Ținutul Herța au cunoscut **patru valuri de deportări**, toate constituindu-se în lucrarea diabolică, a bolșevicilor, de nimicire a neamului românesc

de la est de Prut – acel genocid, acel holocaust al nostru, care pînă astăzi nu a fost evaluat conform criteriilor avansate de organismele internaționale. Căci, dacă deportările erau evaluate corect, obiectiv, transparent, fără teama de a supăra pe conaționali și / sau pe urmașii călăilor, poate că aceste organisme internaționale s-ar fi ocupat / s-ar ocupa și de indescritibila noastră tragedie. Pentru aceasta însă e necesar ca „ai noștri de la putere” să aibă o atitudine elementară creștinească (nu iudaică) față de modul cum străinii, deveniți prin violență stăpîni, au făcut totul ca să-i nimicească (dacă nu fizic, apoi moral) pe niște oameni pașnici, muncitori și demni, transformați peste noapte în robi fără dreptul de a cîrți măcar. Dar unde credință și demnitate nu e, nici abordare omenească nu are cum să fie...

Ion Hadârcă îi pune față în față: pe călăi, pe de o parte, și pe victimele lor, de cealaltă parte. Primii, amintiți nominal în carte, nu sînt prea mulți: Stalin, Beria, Vișinski, Molotov, Abakumov, Mordoveț... Așadar, puțini (căci autorul se referă doar la „vîrfuri”!), dar cîte rele au făcut! Cîte zeci de milioane au pierit, din voia păgînilor, sau au fost schingiuiți, trecuți prin cercurile Infernului! Victimele (numai cele evocate în eseul documentar al lui Ion Hadârcă!) sînt infinit mai multe: părinții și frații compozitorului Mihai Dolgan, scriitorii Nicolai Costenco, Mihail Curicheru și Alexei Marinat, Vadim Pirogan, prof. Dumitru Crihan, medicul Corneliu Dendrinu, pictorul Victor Zămbrea; mai mulți țărani înstăriți din zona Sîngereiilor, baștina autorului – Elena Chistol, Parfenie Odainic, Daniel Jurmînschi, Al. Mardare, Maxim Holban; țărancă Lucheria Neğuțoi din Nordul Bucovinei, care a scris niște versuri tulburătoare despre soarta amară a celor „ridicați de ruși în Siberia”. Nu poate să nu sară în ochi diversitatea socială, profesională, a deportaților. Dar nu exista nici limită de vîrstă pentru cei ridicați: ocupanții au băgat în „bou-vagoane” spre Siberia și pe părintele Alexandru Baltaga, de 80 de ani, dar și pe „boierul” Costică, de șapte ani (!)...

Întrebarea pe care o pune eseistul, dar pe care și-o puneau, probabil, cel mai des, condamnații fără vină ai regimului ruso-comunist, e *DE CE?* Nimeni încă nu poate da și nici nu se știe de va putea da un răspuns cît de cît logic la această întrebare. Pentru că în materie de absurd nu poți opera cu noțiuni ce țin de rațiune, de judecata sănătoasă.

Desigur, vina pentru aceste oribile crime împotriva umanității – deportările din URSS – o poartă „Stalin și echipa”, NKVD-ul, iar mai larg – doctrina comunistă de croială rusă, regimul totalitar instaurat în Kremlin, curînd după „marea revoluție socialistă din octombrie”, cunoscută și ca puciul bolșevic din octombrie-noiembrie 1917. Totuși nu se poate face abstracție nici de implicarea destul de largă a maselor populare, de „*entuziasmul popular*”, caracteristic pentru o parte semnificativă a „norodului sovietic”, în epoca stalinistă, după cum observase filosoful rus Al. Zinoviev, citat de Ion Hadârcă. (În context, amintim că Al. Zinoviev este cel care, printre altele, a utilizat primul îmbinarea *homo sovieticus* ca o întrupare a unei mentalități degradante, antiumane și / sau șovine, imperiale.)

De altfel, acest „entuziasm popular” este, în mare măsură, caracteristic și societății ruse de azi. Cu totul recent, niște sondaje de opinie, efectuate la Moscova, Petersburg și în mai multe regiuni ale Rusiei, arată că un procent covârșitor de simpli ruși, întocmai ca și Putin, ca și alți cinovnici din Kremlin sau de la FSB (vechiul NKVD-KGB), văd „dușmani de moarte” în popoarele Țărilor Baltice, Georgiei, Moldovei... La o inițiativă stupidă a unui ziar nu mai puțin stupid, *Komsomolskaia pravda*, milioane de ruși au prins a boicota conservele de pește „fasciste” din Letonia și Estonia, apoi și vinurile moldovenești, georgiene, ba chiar și apa minerală din localitatea Borjomi, din Georgia, care este, de câteva secole, un deliciu pe masa rușilor – de la țări / secretari generali ai PCUS și pînă la proletarii din Ural și Siberia!

Nimic de mirare... Rușii – și mă refer, în primul rînd, la cinovnicii ruși – au văzut întotdeauna niște adversari în cei care au refuzat să le împărtășească, pînă la obediență amestecată cu umilință, mentalitatea, viziunile, opțiunile. Apoi, „*tortura constituie o parte importantă în istoria Rusiei. Ce nu înțeleg mulți este că ea (tortura) constituie o parte înspăimîntătoare și din prezentul Rusiei*”, spune publicistul Mihail Solomon, român din Canada, în cartea sa intitulată *Magadan* (sic!) și tipărită la București în 1993. Noi înțelegem, noi știm acest adevăr – trist, înspăimîntător chiar. Atîta doar că, potrivit unei observații a lui Arthur Koestler, în lume (iar la noi, în mod deosebit) persistă „*o ineficiență a propagandei împotriva atrocităților*”. Ion Hadârcă nuanțează datele problemei: „Dar aspectul esențial este că nu poate fi stabilită o comunicare rezonabilă între călău și jertfă, mai ales cînd e vorba de

paranoia. Aici societatea este, pur și simplu, obligată să-și ia măsuri sporite de securitate și să-i asigure și individului protecția respectivă” (pag. 29). Într-o societate normală își asumă această obligație chiar conducerea statului – cu condiția ca această conducere să nu fie formată din urmași ai călăilor, nici de oameni cu mentalitate specifică epocii călăilor, a celui *homo sovieticus*, despre care ne-a lămurit Al. Zinoviev...

În *Era barbară* se încearcă o definiție proprie a deportărilor, autorul face, în fond, o limpezire a lucrurilor – pentru cei care încă nu și le-au clarificat (din ignoranță sau din rea-voință, nu contează), totodată avansînd un act de acuzare a celor care ne-au răstignit un segment crucial de istorie contemporană, astfel victimizînd cîteva sute de mii de suflete basarabene: „...Deportările se califică drept un adevărat flagel, echivalent cu un război civil nedeclarat, însă declanșat cu mijloace specifice inchiziției medievale, contra propriului popor, contra popoarelor conviețuitoare, precum și a popoarelor aferente, direct sau indirect atinse de flagel. Scopul deportărilor în masă a fost exterminarea noastră ca neam; însușirea teritoriilor înstrăinate; furtul în comun, adică anonim al bunurilor publice, expansiunea nelimitată dictată de ambițiile dominației mondiale” (pag. 33).

Lecturînd cartea *Era barbară*, am zăbovit și la un text-comunicare la Simpozionul-duplex al Uniunilor Scriitorilor din România și din Republica Moldova, care a avut loc pe 20 iunie 2000. A spus atunci, absolut profetic, Ion Hadârcă: „Ceea ce neliniștește în mod deosebit [e că] sînt tot mai vizibile tendințele de transformare a ideologiei comuniste în «ideologie de stat», periclitarea proceselor de integrare europeană, lichidarea cuceririlor democratice din ultima perioadă și a opoziției de idei, ignorarea simbolurilor naționale și reanimarea în instituțiile de învățămînt a vechilor organizații de pionieri, comsomoliști și comuniști ortodocși” (pag. 97).

Pe aceeași linie a analizelor politologice, de înaltă tensiune, se situează și studiile *Gaițele moldovenismului, O concepție fără concept, Societatea închisă (I, II, III), O concepție despre democrație fără Marx* – ultimul avînd circa 20 de pagini de carte, acestea încheindu-se cu o bibliografie cu peste 30 de surse. Comentariile devin de prisos, dacă e să ne amintim că moldovenismul primitiv, prost-florus și vădit românofob, a devenit la noi, practic, politică de stat. Ca și „concepția

politicii naționale”, de altfel, conform căreia noi nu mai sîntem băștinași, nu mai avem identitate națională, pentru că aceste calități se atribuie unui hibrid antropologic inexistent – „poporul polietnic al R. Moldova”. Și iată că societatea noastră devine tot mai închisă (de parcă s-ar lua la întrecere cu cea bielorusă, dacă nu cu cea cubaneză!), iar democrația noastră este de tip occidental tocmai doar în măsura în care ea poate fi raportată la „neamțul” Marx...

Remarcăm în publicistica civică a lui Ion Hadârcă o serie de impresionante (uneori triste, alteori amuzante) parabole, numite de autor – în maniera cronicarilor noștri – „*basne*”. Unele metafore din asemenea texte ni se par excepționale. Astfel, glorioasele beciuri de la Cri-cova sînt calificate ca „*beciul pașilor împleticiți*”. Altă metaforă – „*cel mai iubit dintre moldoveni*” (de la „înroșirea” Republicii Moldova știți Dvs. cine se crede așa, inclusiv pentru că așa îi insuflă mass-media oficiale și unii ipocriți de serviciu). Sintagma „*Basarabia în guleai*” este despre atmosfera de la noi din perioada 20 decembrie – 20 ianuarie a fiecărui an, atmosferă eugeno-ionesciană, generată de marcarea „și pe stil nou”, „și pe stil vechi” a sărbătorilor de iarnă. (În treacăt fie spus, acest rusism, „*guleai*”, nu e cules ieri-alaltăieri din barurile Chișinăului – vă reamintim că a fost pus în circuitul umoristico-literar de către Ion Creangă, în povestea cu Ivan Turbinică.)

O preocupare constantă a scriitorului Ion Hadârcă este „în apărarea limbii române” (așa se numește un articol din *Era barbară*), căreia i se alătură neliniștea pentru soarta literaturii noastre, respectiv, o atitudine afectuoasă pentru carte și lectură. Sînt remarcabile eseurile consacrate unor contemporani (scriitori, lingviști, fruntași ai luptei de eliberare națională): Nichita Stănescu (*Nichita în două bronzuri, 1; 2*, scrieri prilejuite de inaugurarea unui bust al lui Stănescu pe Aleea clasicilor din Chișinău și a altuia – la Ploiești, în 1999), Marin Preda, Ioan Alexandru, Ion Dumeniuk, Eugeniu Coșeriu, Aureliu Busuioc, Gheorghe Ghimpu (*A fost un martir... Va fi o legendă*), Ion Borșevici, Mihai Cimpoi, Arcadie Suceveanu ș.a. Un loc distinct în eseistica lui Ion Hadârcă îi revine operei și nemuririi lui Mihai Eminescu și lui Ion Luca Caragiale.

Ultimul compartiment al volumului recenzat cuprinde interviuri și răspunsuri la anchete, tipărite inițial în diferite publicații periodice: *Capitala*, *Contrafort*, *Evenimentul* (Iași), *Flux*, *Glasul Națiunii*,

Limba Română, Literatura și arta, Natura, Timpul. Cele mai multe titluri ale dialogurilor din presă sînt extrem de semnificative pentru personalitatea, scrisul și poziția civică a lui Ion Hadârcă: „Vom exista atîta timp cît vom recunoaște că sîntem români”; „Mesajul creștin a fost sufletul mișcării noastre [naționale]”; „Societatea [noastră] mai trăiește cu fantome politice”; „Chiar și istoria recentă se face cu politicieni de durată”; „Chișinăul e ca un acvariu politic” etc.

În final, vom menționa că, așa cum precizează autorul însuși, apariția cărții *Era barbară* se datorează și concursului acordat de o familie cu nume pitorești: Vugar și Șafaq Navruzov. Putem bănui că sînt niște intelectuali azeri, fruntași ai Societății etnoculturale a azerilor din Republica Moldova. Cu certitudine, sînt dintre cei care au contribuit și la dezvelirea, la Chișinău, a unui bust al lui Nezami Ganjavi (1141-1209), unul din marii poeți persani, dar care, așa cum sugerează și numele, a trăit și a creat la Gandja (Ganca), oraș care se numea în Azerbaidjan, pînă nu de mult, Kirovabad. La inaugurarea bustului, Ion Hadârcă a rostit un cuvînt omagial despre Nezami, oferind astfel o dovadă în plus a largii sale deschideri spre valorile spirituale autentice, dincolo de oricare granițe.

(*Limba Română*. 2007, nr. 4/6)

BLESTEMUL ȘI NOROCUL DE A FI PUBLICIST LA TIMPUL POTRIVIT...

Pe firmamentul publicisticii românești din Basarabia, steaua lui Constantin Tănase a răsărit relativ recent... Nimic de mirare, deoarece a debutat ca profesor de limba și literatura română în școala unui sat de codru. Apoi, a fost profesor pentru alți profesori. Pe urmă – cercetător științific în domeniul lingvisticii românești. De vreo două decenii e cunoscut și ca autor de articole – mai întîi strict științifice sau de popularizare a cunoștințelor filologice, urmate și de scrieri perfect gazetărești, publicistice – toate însă incendiare, cu mare priză la cititorul dornic de a cunoaște adevărul despre sine și despre cei din preajma sa. Acesta ar fi, în rezumat, drumul de creație al lui Constan-

tin Tănase, basarabeanul-tiz al faimosului Constantin Tănase de la București. Cine putea să prezică, oricât de timid, că numele acestea se vor intersecta pe niște drumuri, oricât de diferite, în timp și spațiu? Căci alura de legendă a marelui artist de comedie se răsfrânge tot mai sigur și peste cea a lui C. Tănase – publicistul, lingvistul, eseistul, doctorul în filologie.

Dar până a ajunge personalitatea notorie de azi, C. Tănase a fost, întâi și întâi – ca oricine dintre noi, de altfel – un copil, unul dintre puștani care nu-și găseau astâmpărul într-un sat din lunca Prutului. Oricât de năzbătios, însă, după cum mărturisea recent un consătean de-al său, Costel nu voia nici măcar să arunce bulgări de zăpadă peste Prut, îndemnându-i și pe alții să se abțină de a-i supăra, nici în așa fel, pe frații din partea cealaltă a râului blestemat... Găsim în acest tulburător amănunt o explicație sigură a traiectoriei existențiale a lui Constantin Tănase, unul dintre stâlpii românismului pe acest picior de plai; un străjer de nădejde al limbii și spiritualității noastre, chit că nimeni nu i-ar putea reproșa că neglijează în vreun fel valorile general-umane...

* * *

Strict cronologic vorbind, Constantin Tănase s-a născut la 24 iunie 1949, în comuna Nemțeni, județul Lăpușna (acum, r-nul Hânțești), în familia țăranilor gospodari Mihail și Daria Tănase.

Licențiat al Facultății de Filologie de la Institutul Pedagogic (ulterior, Universitatea Pedagogică) de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (1971). Face studii de doctorat la Institutul de limbă și literatură al Academiei de Științe a Moldovei, unde își susține teza de doctor în filologie, cu subiectul *Relațiile formale și semantice între substantivele deverbale și modul lor de prezentare în dicționarele explicative* (1985), avându-l conducător științific pe regretatul acad. Silviu Berejan (1927-2007). A făcut vizite de documentare, fiind prezent la seminare și stagii în domeniul mass-media – în România, Germania, Franța, SUA, China.

Își începe activitatea ca profesor de română în școli sătești de cultură generală (1972-1974), apoi se angajează la Institutul de cercetări

științifice în domeniul pedagogiei (1974-1983; 1985-1986). Este secretar al Comisiei de terminologie a AȘM (1987-1990). Ales deputat în primul Parlament democratic al Republicii Moldova (1990-1994), a fost responsabil pentru funcționarea limbii oficiale (de stat) în Comisia pentru știință și învățământ. În anii 1994-1996 deține funcția de director al Centrului Național pentru standarde de limbă din cadrul Departamentului limbilor al Republicii Moldova (transformat curând în Centrul Național de Terminologie, dar desființat abuziv după 2001). A fost consilier-secretar al președintelui Republicii Moldova, Mircea Snegur (1996-1997). În anii 1997-2001 activează ca redactor-șef al publicațiilor *Flux: Cotidian Național* și *Flux: Ediția de vineri*, parcurgând astfel una dintre cele mai complicate etape ale activității sale gazetărești.

Este director-fondator al *Cotidianului Național independent Timpul* (cu apariții zilnice, de luni până joi, și cu o ediție săptămânală, de vineri), pentru a cărui activitate a mobilizat o echipă de reporteri și publiciști de forță. Noua publicație, lansată la 14 septembrie 2001 (o perioadă s-a numit *Timpul de dimineață*), a devenit un proiect efektiv de succes în mass-media din Republica Moldova, având un tiraj săptămânal de circa 50 de mii exemplare, cu un număr și mai mare de accesări ale versiunii electronice. *Timpul* este creditat ca un ziar obiectiv, imparțial, câștigând atașamentul cititorilor grație operativității cu care publică știrile, prin diversitatea tematicii, cu accentul pe probleme stringente de interes național major, pe investigațiile și dezvăluirile adeseori demolatoare pentru potențații zilei, prin deschiderea spre valorile europene și general-umane; în fine, prin maniera de a relata (a analiza, a comenta, a intervieva etc.) – pe cât de elevată, pe atât de accesibilă.

Debutază editorial în calitate de coautor al suportului didactic *Metodica predării limbii moldovenești: clasele 4-8* (1985), ca în 1987 să editeze studiul *Metodica formării deprinderilor de ortografie în cadrul studierii pronomelor personale*. Este autorul a două valoroase dicționare tematice: *Dicționar de termeni administrativi-cancelărești* (1990) și *Dicționar rus-român de terminologie financiară* (1993).

Încă înainte de a lucra la ziarul *Flux*, C. Tănase s-a manifestat ca un foarte bun publicist, cu un acut simț al percepției problemelor zilei. Fiind unul dintre intelectualii militanți ai Mișcării de eliberare

națională din anii 1988-1991 și până în prezent, scrie articole și studii memorabile în favoarea revenirii la grafia latină și a proclamării limbii oficiale (de stat); recunoașterii glotonimului corect: *limba română*; în apărarea limbii și demnității noastre naționale, pentru promovarea adevărului istoric etc. Aceste strălucite pagini de publicistică, cu elemente de analiză savantă, dar și cu o alură beletristică, îi asigură lui C. Tănase un succes fulminant la publicul cititor, dar și furia, setea de răzbunare a celor vizați – actori și regizori ai unui regim nociv, antinațional și antiuman. Primele scrieri cu acest subiect, la finele anilor '80, le-a elaborat în colaborare cu Vasile Bahnaru, dr. hab. în filologie, cercetător științific principal la AȘM: *Devaluări parțiale în istoria limbii noastre* (Nistru, 1988, nr. 7), *Alfabet pe banca acuzaților?* (*Literatura și arta*, 25 august 1988), *Limba între realitate și ficțiune* (Moldova, 1988, nr. 9) etc. La *Flux*, apoi la *Timpul*, se manifestă ca un editorialist și eseist extrem de fecund, subtil și profund în analize, care ține perfect pulsul evoluțiilor din societatea noastră, cultivând o publicistică pe care acad. Mihai Cimpoi a caracterizat-o astfel: „Articolele sale, de fapt, eseurile, se situează la frontiera dintre literatură și publicistică [...]. Dincolo de filonul jurnalistic propriu-zis dăm, la el, de câte o jelanie cronicărească, de câte o unduire elegiacă sau de o amintire sentimentală, de tonalități litanice, de predispoziții ludice, de parodie, împingere în grotesc. Ca să nu mai vorbim de imprecățiile satirice, unde este în elementul său.”

În anul 2000 tipărește volumul de publicistică *Ochiul lui Esop*, urmat de alte două cărți cu articole, eseuri, tablete: *Patria vuindă* (2001) și *Hoții de mituri* (2004). Aceste volume s-au bucurat de frumoase lansări și prezentări, de zeci de recenzii și consemnări elogioase atât la Chișinău, cât și la București, *Hoții de mituri* fiind gratificat cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova, al cărui membru este Constantin Tănase.

La cea de-a 60-a aniversare, marcată în acest an, a lansat o nouă carte de eseuri, scoasă sub auspiciile prestigioasei Edituri „Litera” – *Blestemul de a fi...*, cu un cuvânt introductiv de Ion Hadârcă. Volumul, având subtitlul *Cronici basarabene*, include șase compartimente în care cititorul va găsi, riguros selectate, circa 150 de editoriale, eseuri, tablete, note polemice, foiletoane, parabole etc., publicate de-a lungul unui deceniu, cu precădere în ultimii cinci ani. Titlurile

compartimentelor redau cu precizie chintesența demersului publicistic: *Moldova, încotro?, Boala comunismului, România, ca destin, Ziaristică și politică, Balade vesele și triste, Blițuri...* De altfel, și titlul noii cărți conține o esență: *Blestemul de a fi...* publicist, om al Cetății într-o societate în care atâtea se fac altfel decât și-ar dori-o omul de bună-credință sau, pur și simplu, un om cu judecata sănătoasă... Mai e de menționat însă, iar precizarea ne-o sugerează și punctele de suspensie din titlu – că blestemul acesta e și un noroc, o șansă, un prilej rarisim de a crea în numele unui ideal, altfel zis – de a-ți trăi în demnitate viața de cetățean și de creator. Acest adevăr poate fi dedus și din nota autorului, *Dulcele blestem de a fi...*; și din prefața *Hamletianul Constantin Tănase sau A fi constant cu Timpul*, de I. Hadârcă; și din *Datele biografice*, inserate la deschiderea volumului. Cu și mai multă pregnanță iese în evidență respectiva axiomă în ultimul compartiment al cărții, *Oglinzi*, în care au fost adunate referințe despre creația și crezul lui C. Tănase, aprecieri pe care i le dau Grigore Vieru, Silviu Berejan, Mihai Cimpoi, Anatol Codru ș.a.

În pauzele dintre un editorial și... alt editorial, C. Tănase lucrează la un roman documentar inspirat de realitățile de la noi, din ultimele două decenii, un fel de *Delir basarabean*, dacă e să recurgem la metafora din titlul unei celebre proze de Marin Preda. Acest roman poate fi o insolită surpriză literară, narațiunea situându-se la limitele absurdului sau ale prozei *horror*, ale realismului magic sau de factură kafkiano-orwelliană etc., văzute prin „ochiul lui Esop”, alias prin „oceanul lui Ion Luca Caragiale”, punctat cu indulgența filozofică a lui C. Noica sau a lui Dan Puric. Rămânem mereu în așteptarea editorialelor *Timpului*, semnate de C. Tănase, dar așteptăm și apariția romanului despre care se discută deja, aprins, în surdină...

(*Limba Română*. 2009, nr. 7/8)

O CARTE AL CĂREI TITLU SE VREA O REALITATE PALPABILĂ

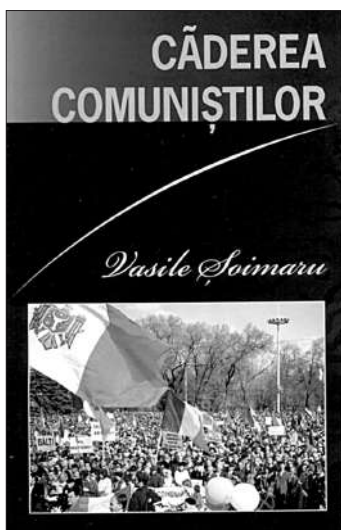
Iată un paradox vădit, de altminteri, unul din numeroasele paradouri basarabene: într-o societate atât de mult, atât de agresiv politizată, cum e a noastră, cartea politică nici pe departe nu se află în ca-

pul topurilor cu preferințe de lectură. Din păcate! Doar concetățenii noștri, orice s-ar spune, au stringentă nevoie nu numai de o mai bună informare, ci și de o cultură politică mai sigură.

Căci, deceniile – foarte multe, de ocupație străină – și-au pus adânc amprenta peste mentalitatea noastră, făcându-i pe unii prizonieri dispersați ai minciunii și falsului, ai ipocriziei și fărâdelegii. Iar alții, chiar dacă au puteri de a înfrunta ticăloșiile politice, nu de puține ori cad în regretabile „ispite”: fie că e vorba de trecătoare slăbiciuni, ce duc omul, încet dar sigur, la pierzanie, fie că se lasă duși de valul deznădejdi, al pesimismului, al deusolării, al orbirii, al muțeniei... Nu știu câți au fost cu 20, 50, 100 de ani în urmă, astăzi, însă, la noi, cu certitudine, nu sunt prea mulți cei care văd, cei care doresc să vadă realitatea cu ochii larg deschiși. Iar cine vede, simte, trăiește cotidian această realitate – nu mai poate sta indiferent, fără să vrea devine un combatant al oștirii ce se numește metaforic Demnitatea Națională, întru totul identică cu Demnitatea Umană. Nu e simplu să fi un asemenea oștean. Cei care se înregimentează însă trăiesc inefabila bucurie a împlinirii, apoi, la sigur – și a izbânzii. Tocmai în acest context aș spune, cu toată certitudinea, dar și cu maximă încântare: fericiți sunt cei care văd cu ochii minții și ai inimii, larg deschiși, ce se întâmplă în jurul lor și nu acceptă ca totul să decurgă așa cum le place unora „de sus”, ci încearcă să îndrepte mersul lucrurilor.

Personal, cunosc bine un asemenea om al atitudinii treze, demne și militante, un caracter greu de influențat sau de remodelat după rețetele celor care vor să ne știe o turmă într-o stână fără câini, ei, cei ajunși „sus”, asumându-și rolul de lupi pe lângă miei. În pofida acestei tării a friii sale, este, concomitent, un suflet sensibil și receptiv la bucuriile și durerile celorlalți, de un sânge și de un grai cu el. De fapt, nu îl cunosc numai eu, ci, îndrăznesc să spun, îl știe *o lume*... – nu în sensul de *omenire*, de *glob pământesc*, ci mai ales în accepția de *număr mare de oameni de treabă*. Este de meserie economist, un timp s-a implicat și în politică, după care a abandonat-o în beneficiul catedrei, dar și al artei fotografice și al gazetăriei.

A debutat în publicistică editorial cu unsprezece ani în urmă, când a scos de sub tipar volumul intitulat *Căderea premierilor*. E o carte de analize economice, axate însă pe un fenomen ce marca pe atunci Republica Moldova: prim-ministrul, dar și alți șefi mai mari sau mai

mici, cădeau spectaculos, odată cu ei căzând și economia, și cultura, și demnitatea noastră. Peste numai doi ani de la acea apariție editorială, ca un efect direct al căderilor de la noi, aveau să revină la putere, în forță, neocomuniștii. Au coborât peste noi aidoma unui cârd de ciori, surprins pe pelicula foto de Vasile Șoimaru – căci, cum ați intuit, la dânsul ne referim – în ajunul revanșei neobolșevicilor de la Chișinău...

De atunci, dr. conf. univ. Vasile Șoimaru a prins a-și ascuți armele, arme pașnice, dar greu de înfruntat de către ipoteticii adversari: aparatul foto și stiloul, ambele secundate de calculator, cu multiplele și miraculoasele sale posibilități. De-a lungul acestui deceniu atât de chinuit al basarabenilor, a făcut zeci mii de poze... De scris, a scris mai puțin, însă a făcut-o la o tensiune maximă, atunci când nu mai putea să tacă, și nici să nu-și împărtășească emoțiile, pozitive sau mai ales negative – numai celor apropiați, nu mai putea. Altfel zis, a scris atunci când a simțit necesitatea stringentă de a-și expune frământările public, în presă. Așa s-a înfiripat noua sa carte, situată pe o axă similară celei pe care a clădit primul volum publicistic: în recenta culegere de articole, *Căderea comuniștilor*^{*}, după cum vedeți din titlu chiar, autorul ei tratează din nou despre cădere... Încă incertă, „de catifea”, această cădere a neocomuniștilor basarabeni este iminentă, dar și absolut necesară: de nu se va produce, vom cădea noi, toți ca unul, în infernul ale cărui porți ni le deschid, cu o sadică încrâncenare, strănepoții demonilor lui Dostoievski sau ai tartorului numit Komintern.

Ca om ce vede mai departe și mai clar decât numeroși alți compatrioți ai săi, Vasile Șoimaru ne deschide și nouă ochii la multe realități cumplite din preajmă. Un prim avantaj al său e că o face cu instrumentele specifice științei economice, operând cu cifre, calcule, date statistice, recurgând la comparații între societățile libere și cele în-

* Șoimaru, Vasile. *Căderea comuniștilor*. Chișinău : Ed. Prometeu, 2010. 160 p.: il.

grădite de absurdul și tupeul ideologiei comuniste de factură rusească. Iar rațiunile unui economist lucid devin, adeseori, mai elocvente și mai convingătoare decât volume întregi de publicistică „pură”. Și cine are curiozitatea și răbdarea de a zăbovi asupra acestor socoteli, înțelege că viața noastră atârnă de un fir de păr: dacă mai rămân să ne conducă „tovarăși”, firul se rupe și ne prăbușim în hăul mizeriei și al întunericii de la Est; dacă scăpăm de „tovarăși” – avem șanse reale de a reveni acolo unde merităm a fi, în casa națiunilor cu economii, respectiv, cu standarde de viață apropiate de Vest. Însă, oricât s-ar ocupa de economie, nu poate autorul să facă abstracție de sora ei geamănă – politica. La acest capitol aș menționa virtuozitatea cu care V. Șoimaru dezgolește esența kominternistă a actorilor și regizorilor regimului de la Chișinău: pare incredibil, dar cei care au dărâmat România Mare, smulgându-i Basarabia și aruncând-o în ghearele haitei de fiare de la Răsărit, ca să vedeți, acei demolatori au la noi niște aprigi urmași sau învățaței. Ei vor să facă, pe această palmă de pământ românesc, din necăjitul nostru popor, un poligon pentru experimente diabolice. Demagogia lor, de un ridicol optimism, ascunde cu greu adevăratele lor intenții, care numai spre prosperarea conaționalilor noștri nu sunt orientate, având obiective infinit mai grandioase, de la Orientul Apropiat până hăt în Extremul Orient. Cu regret, nu prea mulți înțeleg la noi marea primejdie ce o comportă neokominternismul și părtașii lui, or, aflarea lor la putere este fatală – de s-ar afla ei în fruntea noastră o zi, o săptămână, o lună, nu că opt ani de zile! Dar dacă, Doamne ferește, se dublează acest opt?!...

Scrierile cu subiecte economico-politice ale lui Vasile Șoimaru nu fac decât să confirme, o dată în plus, o afirmație zguduitor de adevărată a lui Albert Camus, plasată pe foaia de gardă, aleasă fiind ca motto pentru această carte – o veritabilă radiografie a „înălțării” și, mai ales, a căderii kominterniștilor din Basarabia. Mottoul sună astfel: „*Niciun rău pe care comunismul pretinde a-l vindeca nu este atât de rău ca și comunismul însuși.*” Vom preciza, în context, că marele prozator și filozof francez a fost un timp simpatizant al stângii, ba chiar și al ideilor socialiste și comuniste. Ce-i drept, un timp numai: până a pătruns în esența ideologiei și practicii comuniste... Mai e de menționat că acest motto, cules din *Caietele* lui Albert Camus, consună surprinzător de bine, dacă nu este confirmată chiar cu brio prin dedicația făcută de

autor unor țărani, români basarabeni: „*Dedic această carte memoriei părinților mei, care au fost lipsiți de averea agonisită până la ocupația kominternistă a Basarabiei, dar care n-au ajuns să se bucure de căderea comuniștilor.*”

Prezentând lucrarea pe care am citit-o nu numai cu atenția ce se cuvine să o aibă un redactor, dar și cu o satisfacție mai greu de imaginat pentru un om „tobă de lecturi”, repet, am rămas impresionat de „jocul argumentelor” economice, statistice, la care autorul recurge adeseori, abil, iar în ultimă instanță – și eficient. Să nu se creadă, însă, că dr. Vasile Șoimaru ne oferă o culegere de texte îmbibate de statistici, dezvăluiri și polemici cu tentă politică – astea, cu voie sau fără voie, ținând mai mult de partea urâtă a lucrurilor, a vieții în genere, la noi, în ultimii anii. A găsit autorul destul loc și pentru suflelele de frumos doritoare, ca să-l parafrazăm pe Tudor Arghezi. Sunt scrise la o impresionantă cotă a sensibilității și a sublimului eseurile despre conașionalii noștri din alte părți: din Țările Baltice, din majoritatea statelor balcanice, din Kazahstan sau din Italia. Pe aceeași linie aș situa și scrierile omagiale – fie că se referă la Marea Unire din 1918 sau la Podul de flori din 1990; fie la personalitatea de excepție a prof. dr. Paul Bran, ctitorul ASEM-ului; la aniversarea a 55-a a săptămânalului *Literatura și arta* ori la merituosă inițiativă a ziarului „*Timpu*” și a Editurii „*Litera*” de a difuza mai energic literatura națională, universală și de referință. Pe cât de caustică și neiertătoare e maniera în care și redactează articolele despre samavolnicia liderilor neokominterniști, pe atât de înduioșătoare sunt scrierile cu subiecte „neutre”, adică, situate pe altă undă decât cea a catastrofei politico-economice basarabene. Și titlul cărții... – cum era să uit de el! *Căderea comuniștilor*, din 2010, desigur, face o frumoasă simetrie cu *Căderea premierilor*, din 1999. Nu încapă nicio îndoială însă, că titlul recentului volum al lui V. Șoimaru se dorește a fi mai mult decât o simplă alipire de cuvinte, el conținând o dorință, o speranță, o necesitate, poate chiar o realitate palpabilă...

Indiferent de subiect, scrierile din prezenta carte au ca numitor comun accesibilitatea și caracterul cu adevărat captivant al relatării. Un merit deosebit al autorului e că a dat atenție sporită și aspectului estetic, grafic, al cărții: textele sunt însoțite de o frumoasă suită fotografică, aceasta completând conținutul, dându-i un spor de elocvență,

de precizie, dar și de emotivitate. Astfel încât, chiar dacă sunt scrise de un intelectual sadea, articolele adunate în volumul de față au ca destinatar potențial un șir lung și extrem de variat de cititori. Mai exact – de beneficiari, căci nu avem nicio îndoială că noua culegere publicistică a lui Vasile Șoimaru va fi de bun augur și de un real folos pentru mulți conaționali: cine va dori să o citească, fără doar și poate că va avea ceva de reținut, va învăța câte ceva, iar anumite lucruri i se vor limpezi, încât, după lectură, va vedea mai altfel viața noastră, starea în care ne-au adus cei care trebuie neapărat să cadă, cât mai repede, acum și în vecii vecilor.

Și, un acord final, chiar dacă se referă într-o măsură la începutul scrierii noastre. Ei da, în debutul acestei recenzii spuneam că la noi, cu regret, literatura pe teme politice nu prea suscită interesul mulțimilor. Cum se știe însă, de la Einstein înapoi – totul este relativ... Căci la numai câteva zile de la apariția *Căderii comuniștilor*, unul dintre „cardinalii cenușii” ai partidului kominternist din Chișinău a solicitat sau a dispus chiar să i se traducă, din română în rusă, textele din noua carte a lui V. Șoimaru. Aceasta, și à propos de faptul că de „apropiat” este acel „cardinal” (poreclit și „tartorul” – oare i-o fi spus-o cineva?!...) de noi, de existența noastră primară: cât dispreț și câtă ură trebuie să ai față de câteva milioane pe care pretinzi să le conduci, fără a catadicsi să înveți un minimum de cuvinte în limba lui?!... Revenind însă la interesul excesiv al tartorului kominternist față de lucrarea recenzată de noi, adică la solicitarea (sau ordinul, în stil partinic) lui de a i se tălmăci articolele pe mizerabilul său înțeles, nu putem să nu o întoarcem de la grav – la amuzament: fără să știe măcar, V. Șoimaru a ajuns la o nebănuită cotă a marilor aspirații... Doar, atâția autori doresc să-și vadă traduse scrierile în alte limbi! Numai că pentru a atinge asemenea performanță trebuie să scrii nu pur și simplu bine, ci să și pui pe gânduri semenii: și pe cei buni, și pe cei răi, și pe cei foarte răi...

(*BiblioPolis*. 2010, vol. 35, nr. 3)

CU MULT DRAG ȘI DESPRE ȚĂRANI, ȘI DESPRE ARTIȘTI

Se vorbește la noi, în ultimul timp, despre «explozii», apariții editoriale surprinzătoare în poezie, în proză, în dramaturgie. Totuși, credem, cele mai solide recolte, adeseori cu «elemente explozive», se înregistrează la noi pe ogorul mănos al publicisticii. Interviu, eseu, tableta, în acest context, devin specii literar-publicistice avantajate, răsfățate de măiestria unor condeieri ce se înscriu plener într-o breaslă de elită nu numai a Chișinăului, ci în una pan-românească. Un loc distinct în această microcomunitate profesională (și profesionistă) și-a asigurat Nicolae Roibu.

Prin inspirație, talent – desigur –, dar și prin asiduitate, prin muncă grea și-a făcut Nicolae Roibu un nume de rezonanță în mass-media românească din Basarabia, și nu numai. Astfel, a ajuns acum, la 50 de ani și ceva, să fie mult prețuit, respectat, îndrăgit de cei mai diferiți cititori, dintre care aș evidenția două importante categorii: țărani și artiști.

Numai aparent e o bizară, greu admisibilă „alipire”, asociere: *țărani și artiști*, sau *artiști și țărani*. Cum, de altminteri, doar la prima vedere ar fi o ciudățenie că Nicolae Roibu este la ziarul său „natal”, *TIMPUL*, autorul care tratează preponderent, dacă nu chiar exclusiv, două linii de subiect majore: *cultură* și... *agricultură*.

Se știe prea bine că majoritatea (poate chiar absolută) a intelectualității noastre – de creație, științifică, din sferele economică, socială, politică – își trage obârșia din sate, *de la țară*, chiar dacă unii dintre reprezentanții ei pot număra câteva generații, în urmă, de rude urbanizate. Și nu e de mirare că cei mai mulți scriitori, artiști, savanți, funcționari, politicieni – de o doresc sau nu – oricum păstrează în suflet *starea* sau *simțirea de țăran*, care, într-un fel sau altul, mai devreme sau mai târziu, ne amintește de unde venim, cine ne-au fost părinții, bunicii, străbunii...

Pe de altă parte, țărani noștri, într-un număr mare, greu definibil, au vădite sau ascunse calități de artist, în primul rând, am zice – *o remarcabilă sensibilitate estetică*, datorată, probabil, și aceluia *modus vivendi* – până mai ieri, patriarhal, conservator – devenit astăzi, pentru unii pseudoelitiști, obiect al criticilor globalizante, ba chiar

și al unui dispreț de aceeași croială. Or, chestia cu sensibilitatea estetică, aparte, a țărănilor noștri a fost etalată și de unele somități ale spiritului românesc, ca să ne limităm la perimetrul național. Vasile Alecsandri a scris că „*Românul e născut poet!*”, și afirmația sa poate fi trecută și pe seama unei exaltări. Să nu uităm însă că în acea epocă, pe la mijlocul sec. XIX, noțiunea de *român* se identifica, era sinonimă cu cea de *țaran*; mai mult încă – păstra și sensul arhaic de „*om cu credință în Dumnezeu*”, „*creștin ortodox*”.

Nicolae Iorga, la începutul secolului trecut, pregătind admirabila monografie *Basarabia noastră*, relatează despre tulburarea ce l-a copleșit ascultând un cor improvizat de niște săteni, într-o localitate din zona de Codru. Și doar ascultase faimosul nostru cărturar cântăreți producându-se pe cele mai prestigioase scene ale Europei! Dacă țărani ceia basarabeni nu cântau cu suflet, mai curând nici nu amintea de ei într-un studiu științific marele Nicolae Iorga.

Nicolae Roibu nu face o excepție de la cvasiregulele enunțate mai sus. Este, categoric, un om de creație, un scriitor, un artist. Dar e și un suflet de țaran: adeseori răvășit, de nu mai puține ori în zbcium, în zbatere pentru a-și așeza cât mai potrivit lucrurile din jur, faptele din preajmă.

Din acest unghi de vedere, și volumul pe care îl deschideți – *Artiști și țărani** – este perfect motivat, justificat, „bătut în cuie”. Puțini dintre colegii noștri de breaslă ar fi fost la fel de motivați să scoată la lumina tiparului o carte cu un atare mesaj. În cele circa patru sute de file ale noii culegeri de eseuri, interviuri, medalioane, semnate de N. Roibu, ca într-un caleidoscop miraculos se perindă chipuri și destine, caractere și evenimente, nașteri și călătoriri în lumea umbrelor, bucurii

* Roibu, Nicolae. *Artiști și țărani: dialoguri, medalioane, eseuri*. Chișinău : 2010. 272 p.

și drame, împliniri și rateuri, toate însă având un numitor comun, dedublat: țărani și artiști, artiști și țărani. În cele patru compartimente ale cărții (*Dialoguri uitate, Dinastii, Aniversări și comemorări, Pro Vatra*) au încăput numeroase personalități de vază ale culturii românești din Basarabia, dar și un număr impresionant de personalități cumva „nevăzute” sau, mai bine zis – văzute, descoperite, exclusiv de Nicolae Roibu, ca să ne relateze și nouă despre oameni și fapte pe lângă care am trecut în grabă, dar care merită toată atenția, aprecierea și afecțiunea noastră. Celebri sau anonimi, eroii scrierilor sale sunt postați în fața semenilor pe aceeași pânză de șevalet, surprinși cu același penel măiestrit, născător de imagini vii, credibile, emoționante. Avem, așadar, o nouă carte de eseistică, pe care o citești ca pe un roman de dragoste (sau: polițist, sau: de *science fiction*, sau: istoric etc. – în funcție de gusturile potențialilor cititori). Am zis *penel*, deși ar trebui să recurg la un cuvânt înrudit: *pană*, adăugând numaidecât că Nicolae Roibu, vorba mai veche, „*are pană*”, pe care nu numai că o mănuieste excelent, dar știe în dreptul cui face să o înmoaie în cerneală și când să o lase în călimară...

Prezentul volum de eseuri, medalioane și interviuri, al lui N. Roibu, se înscrie norocos într-un ciclu de cărți similare, cumva – prin demers, prin construcție, prin abordări. La început a fost *Focul din verb* (1990, în trecut fie spus, una dintre primele cărți tipărite în grafie latină, la noi, după primul 31 August). Au urmat *Cei care au fost și Să vă spun ce s-a-ntâmplat* (1999), ca peste un an, în 2000, să editeze alte două volume, cu titluri ce-s un fel de replici ale primelor: *Cei care sunt și Să vă spun ce-am mai aflat*. În 2003 este prezent în librării cu *Spovedanii de Vineri*, iar în 2005 – cu *Lumini și umbre-n ceas de taină*...

Astfel încât, Nicolae Roibu se face autorul unui remarcabil serial de cărți (evident, neterminat încă), prin care înscrie un segment inedit în prezentarea literaturii (dar și a culturii, artelor, științei, iar ceva mai încoace – și a frământărilor sociale) de la noi. Prin aceasta autorul nostru contribuie la elaborarea unei *istorii subiective* (cum și-a subintitulat, de altfel, volumul ce deschide ciclul), *o istorie paralelă* a vieții literar-artistice, spirituale și comunitare din R. Moldova. Nu pune nimeni la îndoială: fac ceva similar și alți gazetari, și alți oameni ai scrisului, însă lucrarea lui N. Roibu are câteva particularități

ce-i conferă originalitate și temeinicie. Vom remarca, în context, amploarea acestei panorame, ca și caracterul ei democratic, ce se axează, preponderent, pe criteriul valoric, nu pe cel al succesului de moment, al unor opțiuni aservite snobismului. Apoi, Nicolae Roibu pune miza pe amănuntul revelator și captivant, pe faptul divers, pe situații insolite – de la dramatice până la anecdotice – povestindu-le cu mult nerv, încât ne ține la o hipertensiune a receptării estetice.

Grație acestor valențe ale scrisului său, N. Roibu ajunge ușor la inima și la mintea cititorilor, devenind, cum am mai menționat, un condeier îndrăgit de multă lume împătimită de lectură, de universul frumosului, dornică de omenie sau, pur și simplu, curioasă de a mai afla ceva nou, relatat mai altfel decât la radio, la televiziune, la Piața Centrală sau la fântâna din vale...

Noul volum al lui N. Roibu a beneficiat de câteva lansări, prezentări, recenzii și consemnări. Într-un fel, are deja asigurat succesul sau – cel puțin – o cărare bătătorită spre cititori. Aceștia, potențialilor cititori, am dorit, și prin intermediul *BiblioPolis*-ului, să le semnalăm: a mai apărut pe rafturi o carte excelentă (inclusiv din punctul de vedere al designului și al execuției poligrafice). Căutați-o, citiți-o, recomandați-o și altora. Nu veți regreta să faceți în periplu în fascinantul univers al artelor și, imediat, în lumea dur-realistă, dar nu mai puțin captivantă în care sălășluiesc gospodarii ce țin cu vrednicie înălțat steagul tricolor al satului basarabean.

(*BiblioPolis*. 2011, vol. 40, nr. 3)

PÂNĂ SE VA RISIPI NĂLUCA RĂTĂCITOARE DIN CAPETELE UNOR SUS-PUȘI...

Generațiile, ajunse la ecuatorul vieții ori trecute de acesta, țin bine minte cum își începeau, o lucrare scrisă în 1848, doi dintre primii „revoluționari de profesie”, Karl Marx și Friedrich Engels: „*O nălucă rătăcește prin Europa...*”

Acea nălucă, trebuie să precizăm pentru cei mai tineri, nu era altceva decât comunismul. Iar pentru tineri și adulți mai este necesar să menționăm că fatidica nălucă mai rătăcește și astăzi. Și nu numai în Europa, dar și pe alte continente. Atâta doar că, între timp, și-a

schimbat întru câtva denumirea și scopurile propuse. Astfel, comunismul „clasic” este numit deja „neocomunism”, dar cel mai des, „kominternism”, după titulatura criminalei organizații ce și-a propus drept scop – și, în bună parte a reușit – să planteze iarba răului pe întreg globul pământesc. Iar sarcina lor de bază – veche, inițială – nu mai este nimicirea proprietății private, partizanii neocomunismului acceptând-o, cumva selectiv, pe criterii obscure, preferând însușirea acesteia, însă – nu mai puțin – și însușirea proprietății de stat! Obscure, greu perceptibile pentru mulți sunt și țelurile ce și le pun (și cu succes le realizează) cei care au renunțat la seceră și ciocan în favoarea inteligenței, rămânând doar cu steaua, dar și asta ușor modificată – în ceea ce privește culoarea, numărul și dispunerea colțurilor.

Oricât de ascunse de ochii „prostimii”, aceste scopuri nu pot fi dosite la infinit, ele trezind tot mai mult uimirea, apoi și revolta oamenilor. Se aud tot mai des – deși înfundat încă – supărări privind scopul unor forțe ce se consideră cu de la sine putere atotștiutoare, a toate capabile, suverane peste destinele oamenilor, popoarelor, țărilor și continentelor, ba chiar și asupra istoriei trecute, prezente și viitoare. Ele, aceste forțe, elogiază la infinit anumite segmente și personalități istorice, trecând în negura uitării, prin falsificare și denigrare, alte segmente din istorie, alte personalități ale unor popoare, sortite de către ei – atotputernicii – sacrificiului, umilinței, iar, în ultimă instanță, și destrămării, **expunerii unui genocid cultural care nu este cu nimic mai bun decât etnocidul** sau genocidul pe criterii naționale, rasiale, vorba celui mai de seamă lingvist și filozof al secolelor XX-XXI, românul basarabean Eugen Coșeriu.

Forma de etnocid cel mai frecvent practică este (și) acum **cultivarea, inocularea agresivă a complexelor naționale**, în cazul nostru – „*a rușinii de a fi român*”, refren preferat de patronii și autorii ziarelor și revistelor ce apar sub auspiciile monstruosului GDS, de la București. Dar, în egală măsură, parcă la unison, coordonat și răspândit și de o ploaie murdară de publicații periodice de limbă rusă de la Chișinău. În subsidiar (doar în aparență!) se muncește cu sudoarea frunții și pentru știrbirea, subțierea, apoi și anihilarea, zădărnicierea până la substituire a memoriei colective, naționale. Cum să-și amintească vreun tânăr român (suedez, ceh, bulgar, german...) de tragediile prin care au trecut propriile popoare când despre acestea se amintește în

treacă (dacă se amintește în genere) în manualele naționale de istorie?... În același timp, numai în calendarele editate de UNESCO – organizație mondială pentru cultură și știință (dragă Doamne), cu sediul la Paris – sunt fixate nu mai puțin de 10 (zece) zile, în diferite luni ale anului, amintind despre tragedia poporului evreu, numită în grecește *holocaust*, iar în ebraică *shoah*. Și atunci cum să nu știe același tânăr reprezentant al națiunilor sus-amintite (dar și al multor altor națiuni) totul despre holocaust și aproape nimic despre dramele trăite de propriul popor? Nu ar fi nimic rău să cunoască în amănunțime o tragedie ce nu trebuie să se mai repete vreodată – indiferent cine a pus-o la cale, indiferent cine și cum a realizat-o –, dacă această dramă a secolului XX nu ar fi prezentată în manuale și studii nu doar amănunțit, ci și cu aproximații și chiar cu falsuri meșteșugit proiectate, astfel holocaustul fiind transformat „într-un bazar sentimental”, vorba lui Ion Minulescu, sau – și mai rău – într-un soi de târg, într-un bâlci din care unii se aleg cu grave acuzații continui, iar alții – cu solide gheșefturi?

Cu asemenea abordări, cu asemenea reprezentări ale evoluțiilor din lume, amnezia istorică se face tot mai simțită în rândul a milioane de români, uitarea aceasta, supranumită de cronicarul Miron Costin „*cel mai mare dușman al istoriei*”, al popoarelor înseși, fiind mereu secundată de penibile complexe, derivate direct din campania neostoită de culpabilizare a poporului nostru. Amintim în context că promotorii cei mai agresivi ai acestei campanii sunt, concomitent, și cei mai aprigi adversari ai oricăror forme de învinovățire colectivă, pe criterii etnice, rasiale sau confesionale – firește, atunci când acestea îi vizează pe ei.

* * *

Ne aflăm, așadar, în plin dezmăț propagandistic, informativ, cognitiv, iar pierderile noastre sunt tot mai mari, pe an ce trece, deoarece competiția este inegală, cum inegale sunt și forțele, metodele, posibilitățile și abilitățile. Pentru a ni se demonstra nevrednicia, se poartă o luptă cumplită pentru a ne lipsi de eroi, de oameni curajoși, pur și simplu, demni. Ce mai vorbă! Aceștia, nu că ne interzic cinstirea eroilor, elogiarea frunțașilor, dar nici să ne deplângem martirii nu ne permit! (Cazul cu retragerea, prin presiuni și amenințări, a simbolicei

demnități de Cetățean de Onoare al or. Târgu Ocna, martirului supranumit „Sfântul închisorilor”, Valeriu Gafencu, este mai mult decât grăitor.) Pentru a-și ascunde bârna din ochi, ni se arată mereu spre paiul din sau chiar de lângă ochii noștri, făcându-ne părtași numai și numai la rele, de-a lungul istoriei noastre, din ultimele două secole, mai ales. Și se dedau acestor nelegiuiri – care odată și odată cu certitudine vor fi amendate – atât unii străini, cât și năimiți din rândurile noastre, din preajma noastră. Agresivitatea acestora a luat proporții atât de mari încât, la un moment dat, te apucă disperarea, crezând că nu mai are niciun rost să le dai vreo ripostă, căci oricum nu vei putea opri avalanșa de minciuni, insulte, presiuni și intimidări abil truate... În această situație, cu părere de rău, iau apă în gură mulți istorici, demonstrează o criminală indiferență politicienii, businessmenii sponsorizează generos nu monumente ale măreției și durerii propriului popor, ci fastuoase muzee și complexe comemorative ale celor care ne fac de nimic pentru a se lustrui pe sine și a mai pune ceva în buzunare, în bănci adică...

Dar, spre marele necaz al acestor beneficiari ai celui mai penibil gheșeft (mercantil, dar și moral) din istoria omenirii, amnezia nu poate – și sper că nici nu va putea – să atace chiar pe toți românii. Ne stau drept dovadă elocventă, în acest sens, mai multe **fapte de ordin civic, științific, cultural, comemorativ** etc., care mai timide, care mai îndrăznețe. Puse cap la cap, însă, ele se constituie într-un simbolic, dar puternic râu de munte, rece și iute la curgere care, dacă nu e în stare (încă) să stăvilească avalanșa de minciună și denigrare, cel puțin pune pe gânduri, iar uneori îi mai și temperează pe regizorii și actorii scabrosului spectacol jucat „de la Nistru pân’ la Tisa”, mai exact, „de la Dâmbovița pân’ la Tisa”, trecând peste munți, peste Dunăre, de multe ori peste mări și oceane...

* * *

Un asemenea fapt, de majoră însemnătate civico-comemorativă, a fost și apariția, în 2012, a cărții intitulată *Cotul Donului 1942: eroism, jertfă, trădare* [colectiv de autori: dr. Vasile Șoimaru (coordonator), Iosif Niculescu (1914-2013), Roxana Iorgulescu-Bandrabur, Gheorghe Pârlea; Chișinău, Editura „Balacron”]. Valoarea documentară, dar mai ales morală a cărții, a sporit și grație faptului că a văzut lumi-

na tiparului în ziua când s-au împlinit 70 de ani de la marea tragedie românească, beneficiind în chiar acea zi de o exemplară lansare la Chișinău, însoțită de o comemorare și un parastas, rânduit de prototipul Petru Buburuz. Evenimentul, unic în acea zi în întreg spațiul românesc, a fost moderat de dna dr. Lidia Kulikovski, director general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu” din capitala basarabeană, adunând un public numeros și cu adevărat select. Au urmat alte zeci de lansări și prezentări – în cam o treime din județele cât mai există astăzi în România și în mai multe localități urbane și rurale din Basarabia. Aceste manifestări au fost onorate de mulți veterani de război și rude apropiate ale acestora, de militari – pensionați, în rezervă, în termen – clerici, diplomați, politicieni, tineri studioși, profesori, jurnaliști, scriitori, alți oameni de cultură și știință, dar și simpli cetățeni cărora le pasă de soarta Patriei.

Oricât de mare ne-ar fi dorința, nu vom izbuti să facem o listă cât de cât completă a celor care au onorat, cu prezența lor, lansările și prezentările în centrul cărora s-a aflat cartea despre Cotul Donului. Totuși, vom evoca barem câteva nume de personalități, de pe ambele maluri ale Prutului, ce merită a fi trecute în această filă de cronică a anului 2012: scriitorii Nicolae Dabija, Radmila Popovici-Paraschiv, Ion Iachim, Nicolae Rusu, ziariștii Constantin Tănase și Stela Popa-Dungaciu, actrița Ninela Caranfil, istoricii dr. prof. univ. Anatol Petrencu, Gheorghe Negru, Mihai Tașcă, medicii prof. univ. dr. hab. Ion Moiş, Aurel Dănilă, Grigore Dumitraș, câți alții de la Chișinău; întregul colectiv al Colegiului Național „Roman-Vodă” din Roman, unde au venit și prietenii noștri din comuna Miroslăvești, județul Iași [veteranul Ion Paiu, înv. Gh. Pârlea (coautor), prof. Ion Leleu, primarul Ionuț Gospodaru], fruntași și simpli aderenți la Societatea „Pro Basarabia și Bucovina”; prof. dr. Al. Amititeloaie de la Bacău; primarul Constantin Pitorac din județul Botoșani; preotul Constantin Lupea, parohul Bisericii de la Borzești-Onești, ziaristul Ioan Popescu de la Ploiești; scriitorul și editorul Ion Măldărescu, medicul Lia Șoimaru-Marian, magistratul Petre Dinescu, alți vrednici râmniceni; acad. Dinu Giurescu, profesorii universitari Zamfira Mihail, Iulia Mărgărit, Ion Coja; Mihai Nicolae de la Fundația „Frații Golescu”; diplomații Mircea Druc și Aurel Preda (adevăratul autor al *Declarației de Independență a Republicii Moldova*); distinsa intelectuală Mariuca

Vulcănescu, fiica învățatului, patriotului și martirului Mircea Vulcănescu; faimosul disident basarabean Nicolae Lupan, jurnaliștii Iulia Cristea-Scutaru, Roxana Iorgulescu-Bandrabur (coautor) și Victor Roncea – de la București, profesorul Nicholas Dima, venit din SUA, câți alții... Au urmat zeci și zeci de cronici, recenzii, consemnări, interviuri, comentarii...

* * *

Cu mult mai numeroase – și mai impresionante, și mai îmbucurătoare – au fost ecourile vizând apariția cărții despre tragedia românească de la Cotul Donului: sute de conaționali, parcă trezindu-se dintr-un vis urât, și-au amintit de acest episod, dat uitării, din istoria recentă a României – prin ample interdicții, obstrucționări și distorsionări. Este un episod tragic, dar care nu poate fi uitat măcar și din motivul că numeroși dintre participanții lui au mers la bătălie ghidați de nobila speranță de a reface Țara sfârtecătă de kominterniștii de la Moscova și de amicii lor de la Berlin, Budapesta și Sofia, și de a contribui, dacă nu la nimicirea monstrului comunist, cel puțin la stăvilirea lui. Episod ce trebuie repus în actualitate pentru că a avut la temelie niște elemente ontologice esențiale, foarte bine fixate de autori în titlu: *eroism, sacrificiu, trădare*; trei resorturi care au însoțit și, probabil, vor însoți mereu evoluția istorică a românimii și a omenirii în genere.

Foarte mulți oameni, în cadrul lansărilor sau la citirea recenziilor, la ascultarea reportajelor despre prezentările de care a beneficiat cartea *Cotul Donului 1942...*, și-au amintit, cu lacrimi în ochi, de tați, unchi sau frați, verișori etc. mai în vârstă ce au luptat la Cotul Donului, la Stalingrad și în Stepa Calmucă, unii fără a se mai întoarce de acolo... Atunci mi-am amintit și eu, surprins, cât de uzuale erau prin satele noastre, din nordul Basarabiei, cel puțin, fraze conținând îmbinarea „*Cotul Donului*”: „...[cutare] a fost la Cotul Donului...”, „...a luptat la Cotul Donului...”, „...a înghețat la Cotul Donului...”, „...nu a mai venit de la Cotul Donului...”, „...i-au rămas oasele, în pământ străin, fără cruce, la Cotul Donului...” etc. Și doar nu auzisem, niciodată, din gura sătenilor, îmbinări gen „*bătălia de la Kulikovo*” sau „*bătălia de la Borodino*”, de care era să aflu abia la școală!... Nu e și aceasta o dovadă în plus că valorile românești – nu numai limba ro-

mână, nu numai muzica populară, dar și însemnate evenimente istorice, militare – nu au putut fi șterse totuși din memoria basarabenilor, oricât de aprige au fost sforțările ocupanților sovietici?!...

Parcă fără vreo legătură cu acest remarcabil eveniment editorial, la Chișinău a avut loc și un soi de „conferință științifică republicană”, dar „cu participare internațională”, alias rusească. În jurul unui samovar sau al unei sticle de votcă, prețiși istorici și analiști politici nu au putut decât să înfiereze pe „fasciștii români” ajunși la Stalingrad, uitând, nu știu cum, și de naziștii germani, și de ceilalți aliați ai Führerului. Cel mai deșănțat au vorbit doi notorii falsificatori ai istoriei noastre, cu vechime de la sovietici în domeniul răstălmăcirilor. Unul dintre aceștia, chiar dacă nu are absolut nimic în comun cu poporul nostru, s-a pus pe „salvarea demnității poporului nostru moldovenesc”, care „popor”, zicea el, nu ar avea nicio treabă cu tragica bătălie de la Stalingrad... Asta, deoarece basarabeni, chipurile, fiind tratați cu neîncredere de către Mareșal, nu ar fi fost mobilizați în acea perioadă, astfel încât „moldovenii noștri trebuie să marcheze numai victoria răsunătoare a armatei roșii”, necum „înfrângerea rușinoasă a Armatei Române”. Poate că acel nenorocit de „istoric moldovean”, dublu nenorocit – și de îndoctrinarea sovietică, și de cea sionistă – nici nu știa că Mareșalul Antonescu într-adevăr nu i-a mobilizat la război, într-o fază, pe basarabeni și nord-bucovineni, numai că a făcut aceasta în semn de îndurare, pentru alinarea suferințelor prin care au trecut ei în acel an de groază al primei ocupații sovietice. Cât despre încrederea față de basarabeni și nord-bucovineni, ca și despre hotărârea lor de a lupta împotriva ocupanților sovietici, a kominterniștilor, a flagelului comunist în ansamblu – există dovezi documentare pe cât de limpezi, pe atât de numeroase: de urgența bolșevică s-au refugiat în dreapta Prutului, în iunie-iulie 1940, peste 100 000 de basarabeni și circa 50 000 de nord-bucovineni. Mulți, foarte mulți dintre aceștia au fost mobilizați în Armata Română, ajungând și în Crimeea, și la Stalingrad, și la Cotul Donului. (Unul din aceștia este zugrăvit cu măiestrie de Ion Druță, în nuvela *Murgul din Crimeea*.) Au plecat atunci pe Frontul de Est și voluntari, inclusiv unii dintre basarabeni ce nu trecuseră Prutul, în Vechiul Regat, în acea blestemată „Săptămână Roșie” (după Paul Goma). Am cunoscut personal pe unul dintre acei voluntari, am și scris cu drag despre el: durlășteanul Efim Genunchi,

Dumnezeu să-l ierte și să-l odihnească în pace! Numai bunul Dumnezeu și faptul că nu avea nici 18 ani când se cerea pe frontul antisovietic l-a ferit pe acest vrednic român de la Durlești să nu ajungă și el la Cotul Donului, dar în alte teritorii devenite teatru de război pentru trupele române a luptat sub Tricolor, motiv pentru care nu a avut nici după 1991 o pensie cât de cât omenească... Și mai strigător la cer este cazul unui consătean de-al meu, Ion Grădinaru (poreclit Ciofu), din Putinești, județul Soroca. Toți putineștenii știau de ce umblă el cu un ciot de lemn în locul piciorului drept; toți înțelegeau de ce este neglijat și chiar disprețuit de autorități: pentru că luptase pe Frontul de Est, împotriva rușilor, a bolșevicilor. Atitudinea dușmănoasă a noii puteri, adusă pe tancuri sovietice, s-a transmis, într-un fel, și consătenilor, oricum, multor dintre ei. Nu a putut lupta bietul om singur împotriva tuturor și iată că fiul de gospodari Ion Grădinaru prinse a luneca pe pârția disperării și a degradării... Astfel, atitudinea antiromânească a autorităților de ocupație, atitudine indusă și unor băștinași, a făcut dintr-un om – neom... Este doar un destin frânt, unul din mii de cazuri similare, căci toți basarabienii și nord-bucoveninii ce au luptat împotriva ciumei kominterniste, fiind veterani ai Armatei Române, au avut de suferit toată viața lor „sub ruși”... Au fost mereu umiliți și obidiți numai pentru că se aflaseră de partea cealaltă a frontului, dincolo de linia unde au ieșit învingători cei care aveau să ocupe total a șasea parte din globul pământesc, iar parțial – încă pe atâta.

* * *

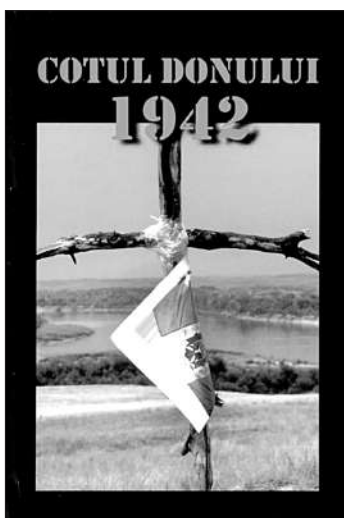
Iată, așadar, cum o carte – modestă ca volum, dar mare ca demers – cu o deosebită forță emotivă, a fost în stare să răscolească amintiri, sentimente, trăiri... A răvășit memoria colectivă, a trezit conștiințe, a făcut să bată în retragere amnezia de care voiesc să ne vadă contaminați neprietenii, dar – ce mai vorbă – adversarii noștri de moarte, „cruzii dușmani”, ca să recurgem la o parafrază din Imnul Național *Deșteaptă-te, române*. Cel mai curios este că apariția acestei cărți a suscitât interesul (истерic, după cum am menționat mai sus) chiar și al unor autori de „viclene uneltiri” împotriva demnității noastre naționale și umane. Cu regret, nu și interesul celor hărăziți, parcă, a fi străjeri la păstrarea neîntinată a memoriei poporului. Al celor meniți, vine vorba, să fie atenți, mai sensibili la faptele nu prea numeroșilor

entuziaști-militanți pentru cinstirea amintirii despre feciorii căzuți, aceștia fiind trimiși la un război inegal de către Statul pe care, de rău, de bine, îl reprezintă; oricum, erijându-se în conducători, dacă nu iubiți, apoi iubitori de popor.

Or, un laitmotiv al cărții *Cotul Donului 1942...* este omagierea celor căzuți în război și afirmarea solitudinii pentru amenajarea și sfințirea unor locuri, unde s-a scurs, conform aprecierii lui V. Șoimaru, circa un milion de litri de sânge al unor români nevinovați, deveniți, din cauza haosului, a lașității și trădării, carne de tun. Tocmai dr. Vasile Șoimaru, coordonatorul lucrării, a și făcut, în acest sens, în anul de grație 2012, un prim pas: a înfipt în pământul ce acoperă oasele ostașilor români o cruce „confeccionată” din crengi, prinzând de ele o imagine a Tricolorului, ruptă din cartea sa *Poeme în imagini...* Nu a făcut caz de acest gest cu totul ieșit din comun; mai mult, a accentuat – și în carte, și în comentarii în mass-media, pe marginea cărții –, că actualele conduceri ale altor țări membre ale Axei, au negociat, în ultimii ani, cu rușii lui Putin, și au putut să amenajeze destoinice, ba chiar impresionante cimitire comemorative. Parcă în replică, o organizație, subordonată guvernului de la București, a amenajat un cimitir minuscul, cu osemintele câtorva militari români, morți în captivitate la ruși, într-un lagăr de pe lângă Kursk... (În treacăt fie spus, soldații, subofițerii și ofițerii români, care au scăpat cu viață, din asemenea lagăre, au fost băgați în Divizia „Tudor Vladimirescu”...)

Între timp, în acea zonă a Donului, au apărut și alte cimitire comemorative, amenajate de urmașii combatanților din țările Axei, în urma unor acorduri cu Moscova sau cu administrația regiunilor Volgograd (fostul Stalingrad) și Voronej: germane, italiene, maghiare, finlandeze, slovace... Și numai oasele românilor pieriți acolo mai rămân pradă cuțitelor de la tractoare și buldozere, și numai sufletele românilor ce au luptat, au suferit și au sperat acolo că vor ajunge acasă, în Patria reîntregită, continuă să hălăduiască prin stepele ruso-calmuce, tot mai uitate de lume și de Dumnezeu.

Și ar fi putut să biruie pornirea diabolică a celor care vor să ne contamineză definitiv de amnezie istorică și națională, să ne șteargă ultima lacrimă, uscată deja, a demnității omenești, de nu ar fi făcut Vasile Șoimaru, însoțit de preotul Viorel Cojocar, de la Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel” din Chișinău, un nou pelerinaj spre locurile

de martiraj al Armatei Române. Înainte de a purcede la drum, la începutul acestei toamne, au avut parte de binecuvântarea protoiereului Petru Buburuz, parohul amintitei catedrale de la Chișinău. A te deplasa acum în Rusia este cum te-ai aventura să mergi în Texas, însă... retrospectiv, pe la mijlocul secolului XIX. Și numai bunul Dumnezeu i-a întărit pe acești doi fii ai Basarabiei și ai întregii românimi încât au putut ridica o nouă cruce, din lemn – adusă de acasă „pe bucăți”, cu un Tricolor din pânză –, în locul unde au avut loc cele mai grele bătălii, unde a curs cel mai mult sânge de militari

români, în fatidicul an 1942. Cu adevărat, sângele apă nu se face...

Alte amănunte, mai dense și mai tulburătoare decât cele ale noastre, de aici, specifice unei relatări gazetărești, cititorii vor putea afla deschizând filele acestei ediții noi – a doua – a cărții *Cotul Donului 1942: eroism, jertfă, trădare**. Volum apărut sub auspiciile editurii chișinăuiene „Balacron” (director – Dumitru Munteanu), prin inspirata contribuție a maestrului Simion Zamșa (autorul copertei; de altminteri, ca și la ediția întâi a acestei cărți) și a dnei Svetlana Crudu-Munteanu, machetatoarea iconografiei.

Ce l-a determinat pe dr. Vasile Șoimaru să scoată o nouă ediție? Probabil, pentru a o completa, ca să adauge între copertele ei trăiri și aspecte ce i-au scăpat sau încă nu le avea la îndemână atunci când pregătea prima ediție. Bunăoară, amănunte despre curat creștineasca purtare a preoților români în tranșee, alături de cadavre sau de trupuri în delir ale conașionalilor lor în uniforme militare. Sau despre firescul curaj de ostaș al Armatei Române, despre onoarea nepătată de ofițer român, în ale cărui mâini se află nu numai destinele subalternilor, dar și cele ale membrilor familiilor lor, rămase în

* *Cotul Donului 1942: eroism, jertfă, trădare* / Vasile Șoimaru (alcăt.), Iosif Niculescu, Gheorghe Pârlea, Roxana Iorgulescu-Bandrabur. Chișinău : Balacron, 2013. 200 p. ISBN 978-9975-100-95-3.

înfrigurată așteptare acasă... A făcut noua ediție, cu certitudine, și pentru a mai cinsti o dată memoria celor îngropați fără sfânta slujbă dumnezeiască, fără cruce, fără pomenire, în atâtea puncte geografice ale întinsei stepe ruso-calmuce, unele localități fiind identificate în urma unor noi, recente și riscante deplasări într-acolo. Foarte posibil, și pentru a aminti o dată în plus celor sus-puși că trecutul poporului nostru – cu bune și rele, cu bucurii și dureri – merită mai multă atenție, cel puțin aproape de cea pe care le-o acordă strămoșilor, bunicilor și taților, chemați sub arme, cu șapte decenii în urmă, liderii din alte țări implicate în acea conflagrație: Germania, Italia, Ungaria, Slovacia... A făcut-o cu speranța că poate odată și odată se va risipi năluca rătăcitoare din capul celor care trăiesc cu iluzia că ar fi conducători ai acestui minunat popor, chinuit și de străini, și de ai săi. Și nu se va lăsa, spune V. Șoimaru, până nu va vedea, până nu va simți că năluca aceasta fatidică se risipește... Până nu va vedea inaugurat, la Cotului Donului, și un cimitir de onoare al ostașilor români.

Nu am nicio îndoială că dr. Vasile Șoimaru, reeditând cartea despre tragedia românească de la Cotul Donului, 1942, a ținut să spună răspicat, să repete pentru cei care nu voiesc nicicum să înțeleagă: **nu vom permite nimănui să ne scrie istoria după bunul lor plac; nu vom accepta să decidă pentru noi alții – străinii – cine ne sunt eroii și cine ne sunt trădătorii și călăii; cine-s prietenii și cine-s adversarii noștri; pe cine să iubim, să venerăm, să cinstim și pe cine să trecem cu vederea sau să-i trecem chiar la groapa de gunoi a istoriei.** Inițial fiind o fărâmă din vastele sale preocupări pentru soarta româniei din jurul actualei României, încet-încet, motivul vizând românii rămași în țărâna grea de la Cotul Donului, am impresia, devine o permanență a existenței umane, civice, intelectuale a lui Vasile Șoimaru. Un subiect pe care nu-l va abandona până nu-i va vedea o soluționare demnă de amploarea tragediei naționale ce s-a produs acolo. Până nu va ajunge la urechile, la rațiunea celor ce se numesc acum „decidenți” că nu poate fi lăsat destinul unor conaționali, fie și trecuți în lumea umbrelor, la cheremul unor străini dornici de a ne contura, apoi a ne și decide soarta: fie la Roșia Montana, fie la Târgu Ocna, Pitești, Aiud, Sighetu Marmăției, Chișinău..., fie pe alte plaiuri pe unde românii au pierit fără a-și lăsa călcată în picioare demnitatea.

Și abia atunci se vor spulbera definitiv aceste cumplite îndoieli ale lui Vasile Șoimaru care sunt, de fapt, dubiile, temerile, spaimelile, mai multor intelectuali și țărani cu simțire românească din Basarabia acestui zbuciumat început de secol XXI. Iar îndoielile lui V. Șoimaru, expuse și în paginile acestei cărți (încă în prima ei ediție), merită a fi reproduse cu litere aldine (grase), dacă nu și mai mășcate decât contextul grafic general al volumului de față – poate, poate, vor fi citite cu luare aminte și de cei vizați?! Însă până ajung ei a le buchisi, vă rugăm respectuos, stimați cititori, să parcurgeți aceste rânduri ale durerii și deznădejzii românești din stânga Prutului:

„Căutările urmelor a sute de mii de români căzuți la datorie, urme practic dispărute, ca rezultat, în primul rând, al neglijenței și uituceniei Statului Român modern, m-au pus pe gânduri dacă mai există români în fruntea Statului Român, suspectând de nu se vrea cumva să dispară doritorii din rândul românilor, rămași la vatră, de a-și mai apăra, în caz de necesitate, Țara și Neamul...”

Personal, chiar dacă recunosc: uneori trebuie să-mi mai „pompez” optimism, vreau să văd lucrurile în culori ceva mai deschise. Și cred că așa va fi – mai bine decât se pare – măcar și din motivul că, iată, nu seacă izvorul gândurilor și făptuirilor luminoase; iată, avem cărți asemenea acesteia, despre tragedia de la Cotul Donului, unde s-au conjugat perfect curajul și sacrificiul, dar și lașitatea, trădarea; alte bune, alte rele, toate, vorba poetului, fiind scrise în legile omenești.

Așa va fi, cât avem la Cotul Donului măcar o cruce, lângă care, cine știe, se vor înălța și altele, aduse din diferite colțuri ale României. Liderii noștri – și de la București, și de la Chișinău –, din păcate, nu prea pot impresiona prin fapte mari, dar, din fericire, mare e suflul de român adevărat. Adevărat nu în vorbe, nici în documentele de identitate care adeseori mint. Așa fi-va, căci și mai mare este îndurarea Domnului nostru Dumnezeu, care-și va întinde Mâna și peste creștetele noastre, și peste ale celor ce stăpânesc astăzi și pământurile de la Cotul Donului, din Stepa Calmucă, din atâtea alte stepe, de la atâtea alte coturi, și care pe deasupra, când au nevoie, ne numesc frați întru Credință.

19 Noiembrie 2013

(BiblioPolis. 2013, vol. 50, nr. 4)

V. CONSEMĂRI

CĂLĂTORIȚI PRIN LUME... BAREM CU AJUTORUL LECTURII

Cu vreo zece ani în urmă, am văzut cu ochii mei un reportaj la TVR, în care un reporter bucureștean îi „ispitea” pe trecătorii de pe un bulevard al New Yorkului: „Ce știți despre România?...” Cei mai mulți dădeau din umeri; vreo doi au răspuns ceva în genul: „A, România, interesantă țară, mai ales capitala ei, Budapesta! – ce frumoase-s podurile peste rîu (adică peste Dunăre!) acolo, ce frumoasă-i clădirea Parlamnetului maghiar!”

Deși m-au indispus cunoștințele de carte ale acelor americani, nu am tras numaidecît concluzia că toți sînt chiar atît de ignoranți. Deși... cunoscusem anterior și francezi, intelectuali, dragă Doamne, care știau despre România doar ca despre „patria lui Dracula” și despre splendorile plajelor de la Mamaia. În timpul existenței URSS, mulți lucrători ai poștei confundau *Moldova* cu *Mordovia* (acum, în replică „istorică”, aceiași lucrători confundă *R. Moldova* cu statul *Maldive* – niște insule pierdute în Oceanul Indian!) Dacă e să fim sinceri pînă la capăt, avem și noi destui oameni care încurcă *Letonia* (în rusă, ca și în original – *Latvia*, capitala – Riga) cu *Lituania* (în lituaniană – *Lietuva*; în rusă *Litva*, capitala – Vilnius); iar *Slovenia* și *Slovacia* sînt „identificate” adeseori chiar și în unele comentarii politice, făcute, parcă, de analiști serioși. Desigur, vă amintiți că *Slovenia* era o republică iugoslavă (la nordul fostei țări întru cîtva „frățești”, cu capitala la *Ljubljana*), iar *Slovacia*, cu centrul administrativ la *Bratislava*, între 1918 și pînă la 1 ianuarie 1993 a format cu Cehia statul fe-

deral Cehoslovacia; după „divorț”, slovacii și-au făcut vecini, în afară de cehi, și pe polonezi, unguri, austrieci și ucraineni.

Geografia este nu numai o știință foarte curioasă, dar și necesară. O poate confirma oricine a avut prilejul să călătorească – fie din plăcere, fie constrâns de împrejurări. Adeseori, în călătorii, dificultățile se înmulțesc și din cauza cunoașterii proaste sau aproximative a geografiei. Tocmai de aceea, invocînd aici un vers dintr-o frumoasă poezie de Aureliu Busuioc – „*Să ne amintim și de geografie...*”, vă îndemnăm să căutați cartea *Statele lumii*. E un dicționar enciclopedic (150 pagini, plus hărți, ilustrații cu drapelele statelor etc.) care, în mod firesc, trece dincolo de limitele geografiei, conținînd și unele date de ordin istoric, politic, economic, de cultură generală. Autorii acestei lucrări de pionierat la noi sînt: dl A. Eremia, doctor în filologie, apreciat specialist în toponimie (știința numelor geografice); dna T. Constantinov, prof. doctor în geografie, și dl St. Vieru, cercetător la Academia de Științe din Chișinău, ca și dna coautoare. Dincolo de anumite mici inadvertențe, îndreptarul *Statele lumii*, scos în anul 2000 la Editura „Cartier” (director – dl Gheorghe Ierizanu), este valoros din mai multe puncte de vedere, dintre care am menționa: promovarea unui număr mare de nume geografice în forma lor corectă, standard; apoi – noutatea informației, culesă din cele mai recente surse furnizate de instituțiile abilitate ale ONU, UNESCO etc.

Călătorie plăcută cu dicționarul enciclopedic *Statele lumii* – dacă nu pornim la drum, cel puțin să rămînem cu această carte și s-o lecturăm în tihna casei. Pentru odihna sufletului nostru.

(*Mesagerul*. 7 febr. 2001)

O EDIȚIE MONUMENTALĂ A CĂRȚII CĂRȚILOR

Această carte, cu totul ieșită din comun, are o istorie de peste două secole. A fost tipărită pentru prima oară în anul 1795, la Blaj, de unde i se trage și denumirea mai cunoscută în literatura de specialitate și printre credincioși – *Biblia de la Blaj*. Este a doua tălmăcire integrală în română a textului biblic, fiind realizată de ilustrul cărturar al Școlii Ardelene Samuil Micu (Klein) (1745-1806). Reamintim,

că prima traducere integrală în română a Sfintei Scripturi au făcut-o frații Radu și Șerban Greceanu și N. Milescu Spătarul – e vorba de *Biblia de la București*, din 1688. Traducerea lui S. Micu a avut circulație în toate teritoriile populate de români, datorită faptului că a fost reprodusă aproape integral în secolul următor, după cum urmează: în cuprinsul *Bibliei de la Sankt Petersburg* (1819, avînd ca principali destinatari credincioșii din Basarabia), în cel al *Bibliei de la Buzău* (1854-1856, cu o circulație deosebit de largă în Principatele Muntenia și Moldova) și în *Biblia lui Andrei Șaguna* (Sibiu, 1856-1858, care s-a răspîndit, mai ales, în Transilvania).

Și iată că un colectiv de specialiști de la Institutul de Istorie și de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” (ambele de la Cluj-Napoca) au pregătit o ediție modernă a *Bibliei de la Blaj*. Coordonatorii ediției sînt prof. univ. dr. Ioan Chindriș și prof. univ. dr. Eugen Pavel. Tipărirea s-a realizat la Editura „Vaticana” din Roma. *Biblia* a fost scoasă într-un tiraj de 3000 de exemplare, cu paginile în folio avînd dimensiunile 36 × 24 cm – în total 2630 de pagini și cîntărește 7,5 kg. Editarea a fost susținută financiar din fondurile Papei Ioan-Paul al II-lea, pentru fiecare exemplar fiind investit un milion de lire italiene.

Această monumentală carte sfîntă, editată sub patronajul P.S. Virgil Bercea, Episcopul Eparhiei Române Unite din Oradea, și al Academiei Române, include o *Precuvîntare* și un eseu intitulat *Cartea Cărților*; de asemenea – un bogat aparat critic; indice de nume, glosar, un studiu istoric, un studiu filologic etc., studiile avînd și rezumate în limbile latină, italiană, franceză, engleză, germană. Este reprodus și textul original, în alfabet chirilic, pus „în oglindă” paralelă pe pagini. *Biblia de la Blaj*, reeditată în condiții excelente la începutul mileniului III, are și o dedicație în latină pentru actualul Suveran Pontiv, Ioan-Paul al II-lea, fiind unul dintre marii militanți pentru ecumenism, pentru apropierea și concilierea tuturor Bisericilor din lume, în primul rînd, a celor creștine.

(*BiblioPolis*. 2002, vol. 1, nr. 1)

PRINOS CREDINȚEI STRĂMOȘEȘTI ȘI PLAIULUI NATAL

Imaginea măreață a bisericii din satul Țăplești, județul Bălți (actualmente, r-nul Sângerei), îmi stăruie și acum în memorie așa cum arăta ea în copilărie și adolescență: înaltă, de nezdruncinat, vizibilă din toate părțile, încununată cu un acoperiș de olane roșii, misterioasă măcar și prin faptul că era înconjurată de cruci și troițe a căror istorie îmi păreau la fel de vechi ca și edificiile din Grecia antică, pe care le știam din manualele școlare.

Așa-mi părea, așa-mi pare și acum biserica din satul „de peste iaz” sau „de peste iezătură”, satul fiind Țăplești, iar „iazul” fiind râul Cubolta, poate cel mai de seamă afluent al Răutului, însuși Răutul vărsându-și apele în cel mai mare râu din părțile noastre, numit corect, la orele de geografie, *fluviul* Nistru.

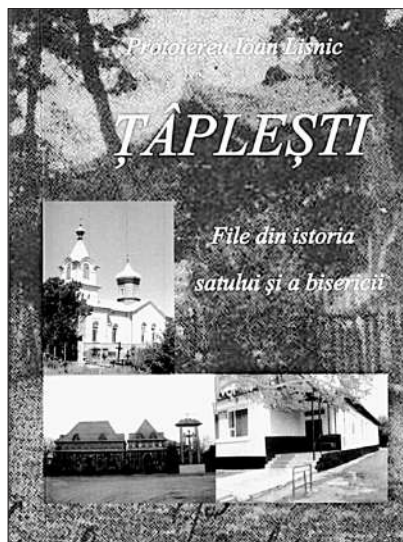
Dar mai era ceva la mijloc. În satul „de peste iaz”, la Țăplești, locuia sora mai mare a mamei noastre, Ileana, Dumnezeu s-o ierte și s-o odihnească în pace. Născută ca și mama, în familia Prisăcaru din satul Cubolta al boierilor Leonard și al lui Pan Halippa, nana Mărioara, Dumnezeu să o ierte și s-o odihnească în pace, era, fără doar și poate, cea mai frumoasă din mătușile noastre și cea mai înțeleaptă, și cea mai bună la inimă – cel puțin cu noi, „droaia” – mulțimea de nepoți de la sora din Putinești. Și mai era nana Mărioara, desigur, o enoriașă pilduitoare a Bisericii „Nașterea Maicii Domnului”, din Țăplești. Bunătatea creștinească ieșită din comun a mătușii noastre se învedera cu deosebire la sărbătorile creștine: la Crăciun, la Paști, la Duminica Mare, de hramul satului... Când veneam, bunăoară, la nana Mărioara și la nanu’ Ion Burduhosu din Țăplești, de Crăciun, ea mai întâi îndelung ne mângâia și ne jelea că suntem mulți și necăjiți, apoi ne asculta colindele, ca pe urmă să ne îndemne să spunem și câte o poezie sau o poveste, apoi ne dădea colaci, covrigi, bomboane, copeici – și galbene, cu totul mărunte, dar și argintii, adică mai scumpe. Ne dădea apoi să mâncăm pe săturate borș scăzut, răcături, sarmale, câte alte bunătăți... Iar înainte de a merge acasă, îi spunea lui nanu’ Ion să urce în pod să ne aducă „stafide”. Erau, de fapt, struguri de viță-de-vie, uscați pe niște sârme sau pe ațe în pod, dar nana Mărioara ne insufla că acestea sunt stafide, poame chiar de-acelea de care a mâncat Însuși

Iisus Hristos și iată așa ne apropiem și mai mult scumpa noastră nană de Mântuitorul nostru cel ce îndurase atâta pentru nesăbuiința și răutatea oamenilor. Peste ani, oriunde vedeam, prin bisericile ortodoxe, icoane cu chipul lui Iisus Hristos, îmi aminteam, cu emoție dar și cu mândrie, că nu numai m-am bucurat de nașterea Lui și nu numai am plâns de răstignirea Lui, ca să mă bucur din nou la Învierea Sa, dar și că, aidoma Fiului Domnului, am mâncat în copilărie, stafide – și nu în Palestina, ci acasă, adică în „satul de peste iaz”, la Țăplești...

Aceste gânduri luminoase mi-au venit citind, recent, cartea *Țăplești. File din istoria satului și a bisericii*, de părintele protoiereu Ioan Lisnic, paroh al Bisericii „Sf. Nicolae” din satul meu natal, Putinești, situat „peste iaz” de Țăplești, la mijloc de drum între Florești și Bălți, nu departe de șoseaua Bălți – Soroca. E o carte modestă ca volum, dar atât de valoroasă și trebuincioasă oamenilor noștri, tinerilor noștri, în primul rând, care trebuie să știe și să se bucure că au o credință veche-străveche și neclintită de vitregiile timpului și ale orânduielilor. Și că drept dovadă a acestei vechimi ne stau, în primul rând, locașurile sfinte fără de care nu există în Basarabia, ca și în întregul spațiu românesc și chiar panortodox, așezare omească.

Aflăm din cartea pr. Ioan Lisnic că prima biserică la Țăplești a fost înălțată, din lemn, mai ales prin jertfa parohienilor, în anul 1785, așadar, cu mult înainte de anexarea de către Rusia a teritoriului dintre Prut și Nistru. De la început a avut hramul „Nașterea Maicii Domnului”, păstrat de țăpleșteni cu pioșenie până în prezent. În deceniile următoare, biserica a cunoscut câteva reparații capitale,

* Lisnic, Ioan, protoiereu. *Țăplești. File din istoria satului și a bisericii*. Chișinău: Ed. Labirint, 2016. 68 p. : il. ISBN 978-9975-122-47-4.

și acestea făcute cu jertfa și munca zeloasă a poporenilor. În anii 1905-1907, la Țăplești s-a zidit o frumoasă biserică din piatră – este, de fapt, cea în care merg să se închine Domnului sătenii și în ziua de astăzi. În toamna anului 1927, parohia Țăplești a fost vizitată de PS Episcopul Visarion Puiu (1879-1964), pe atunci episcop de Hotin și Bălți, ajuns mai târziu Mitropolit al Bucovinei (1935-1940), apoi Mitropolit de Transnistria la Odesa (noiembrie 1942 – decembrie 1943), iar după ce a trebuit să ia calea pribegiei (1945) – cărmuitor al Eparhiei din Europa Occidentală a Bisericii Ortodoxe Române în exil (1945-1958). Nimeni nu putea bănui pe atunci, la 1927, că peste vreo două-trei decenii Biserica și slujitorii ei erau să fie supuși unor grele încercări, ba chiar unor prigoane aidoma celor îndurate din primii creștini la începutul anilor de după Hristos. De altminteri, autorul cărții, pr. I. Lisnic, prezintă lista clericilor și a sătenilor ce au avut de suferit de pe urma schimbării regimului, printre ei fiind și părintele Alexandru Dașcheev, respectat și iubit de credincioșii din Putinești și din satele din jur, inclusiv din Țăplești, căci ținea rânduiala creștină cu multă pioșenie, cultivând aceste sentimente și enoriașilor săi. În 1959 biserica din Țăplești a fost devastată, apoi închisă, fiind transformată într-un fel de muzeu. Așa ceva pare incredibil, inadmisibil, sălbatic... – astăzi, pentru generațiile tinere. Dar ce ar fi de spus dacă alte lăcașuri sfinte, pe atunci, în primele decenii de după război, au fost transformate în depozite, în „cluburi” („discotecă”!), în grajduri de vite sau chiar au fost distruse până în temelie?!...

Însă Puterea lui Dumnezeu este cu adevărat mare și de neînving și iată că în anul 1990 biserica din Țăplești, după renovări prin jertfa credincioșilor, a fost din nou sfințită.

Astăzi țăpleștenii vin să se închine Domnului ascultând vorba blândă și înțeleaptă a părintelui Nicolae Lisnic, dânsul fiind fratele autorului cărții de față, ambii făcând parte dintr-o vrednică dinastie de preoți basarabeni...

Cine va lua în mână această carte va rămâne impresionat nu numai de captivanta înșiruire a faptelor, dar și de imaginile cu caracter istoric ce încununează lucrarea – documente culese prin arhive de părintele Ioan Lisnic. Dar, mai presus de toate, cititorii vor avea bucuria de a se îmbogăți sufletește atât datorită informațiilor adunate de autor, cât și

de felul cum rânduiește dânsul cuvintele în această povestire a unui sat și a lăcașului său sfânt. Nu e greu să se observe meșteșugul potririi cuvintelor de către pr. Ioan Lisnic. Atrage atenția cititorului și cumpătarea cu care autorul ne prezintă perindarea anilor de-a lungul a vreo trei secole: laudând zelos ce e pe plac Domnului și cu măsură muștrând greșelile, rătăcirile, pornirile rele. Nimic de mirare, căci pr. Ioan Lisnic nu este un novice în ale scrisului și, mai având, se vede, acest har întărit de la Domnul Dumnezeu, a pus deja, la dispoziția credincioșilor, dar și a celor curioși de a afla Adevărul, patru cărți folositoare și dăruitoare de lumină. Să ne rugăm Bunului Dumnezeu să-i dăruiască autorului multă sănătate și noi scrieri prin care să aducă bucurii în sufletele credincioșilor, aducând astfel binemeritul prinos credinței noastre strămoșești și celor care au apărât pământul stropit de sângele ostașilor lui Ștefan cel Mare și Sfânt, natura-mamă, limba românească, vrednicia moștenită de la înaintași, alte bunuri datorită cărora astăzi suntem în rând cu alte seminții binecuvântate de Cel de Sus.

(*BiblioPolis*. 2016, vol. 61, nr. 1)

MODELUL EXISTENȚIAL GERMAN: ADMIRABIL, DEMN DE URMAT, ORICÂT DE GREU AR FI...

Am descoperit cartea pe care o vei putea deschide și tu, stimate cititorule, datorită unei felicitări publicate în săptămânalul *Literatura și arta*. Exact, într-un omagiu prezentat în această publicație, autorii – prieteni și consăteni ai dlui conf. univ. dr. Nicolae Cojocaru – urându-i să-și vadă realizate cât mai multe proiecte, aminteau și de un manuscris – iminentă apariție editorială. O viitoare carte de impresii despre Germania zilei de azi, despre modul de viață al nemților contemporani... Cunoscând preocupările de savant ale dlui N. Cojocaru, inclusiv pe cele sintetizate în articole, eseuri, studii, monografii, mi-am zis că viitoarea dumnealui carte trebuie să fie cu totul altceva decât zecile de „jurnale de călătorie” pe care le-am „consumat” în ultimii ani. Tocmai de aceea am îndrăznit și m-am oferit să fiu lector, redactor; de va dori autorul – și prefațator al manuscrisului ce-mi trezise o vie curiozitate numai prin tema enunțată.

Noua carte a dlui prof. N. Cojocaru, *Să știm mai mult despre nemți*^{*}, se deschide cu o hartă a Germaniei actuale, reunificate, pe baza căreia cititorul își poate face o imagine despre așezarea acestei țări și divizarea ei administrativă: 16 landuri (regiuni), orașele mai mari și mai vechi. Sunt marcate centrele universitare germane – numeroase și, de regulă, celebre. De ce sunt scoase în evidență celebrele universități și nu anumite unități economice cu renume mondial? Pentru că, după cum vrea să ne sugereze autorul, de aici, de la sistemul de învățământ a pornit admirabila ascensiune a nemților...

Simbolica hartă este urmată de o *Introducere* (p. 5-9), în care autorul își motivează efortul: „*e foarte important ca persoanele plecate să ia cunoștință de viața spirituală a poporului autohton, din țara adoptivă*”; „*să pătrundă cât de cât în tainele caracterului său național*”, consideră prof. N. Cojocaru, promițând să pună la dispoziția persoanelor interesate informații utile și captivante referitoare la nemți. Totodată, aceste informații ar trezi și interesul celor care nu au de gând să plece provizoriu sau definitiv în Germania, deoarece „*merită să învățăm, să preluăm cât mai mult de la nemți*”. Un cuvânt-înainte, *Dacă ne-am apropiat de modelul german de existență omenească...* (p. 10-18), a scris subsemnatul care, de altminteri, a fost și primul cititor al acestei lucrări. Partea cea mai consistentă a cărții este intitulată *Din impresiile personale* (p. 19-170), la care ne vom referi mai pe larg în continuare, ca și la cel de al doilea compartiment, *Anexe*, acesta având subdiviziunile: a) *Câte ceva despre unele probleme ale Germaniei și ale nemților de astăzi* (p. 171-282); b) *Coloniștii germani în Basarabia 1814-1940* (p. 283-297), de ing. Eugen Statnic de la München; c) *Câteva gânduri ale autorului cărții pe tema colonizării Basarabiei* (p. 298-304). Volumul este inteligent, ilustrat cu gust, deosebit de grăitoare fiind pozele color; ca și coperta, credem – operă a designerului Veaceslav Cernat. În context, nu putem să nu spunem un cuvânt de laudă pentru dl ing. B. Mihalache, directorul Editurii „Universul”, unde a și apărut cartea recenzată.

Prof. Nicolae Cojocaru este bine cunoscut și prețuit în rândul colegilor de breaslă: filosofi, sociologi, istorici, alți oameni de știință și cultură. Cu certitudine, cititorii fideli ai săptămânalului nostru au

* Cojocaru, Nicolae. *Să știm mai mult despre nemți*. Chișinău: Ed. Universul, 2016, 304 p. : il.

reținut unele dintre studiile sau articolele d-lui de filozofie socială sau de sociolingvistică – combative, scrise fluent și perfect argumentate. Nu prea mulți știu, însă, că mai bine de un deceniu dl N. Cojocaru – din alte motive decât cele ale emigrării – stă cu familia în Germania, la Düsseldorf, un important centru economic și cultural, cu o populație de circa 600 mii locuitori, situat pe malul Rinului, nu prea departe de frontiera cu Franța, Belgia și Olanda. Și această împrejurare l-a motivat și l-a ajutat să scrie o carte al cărei

personaj nu e numai orașul în cauză, dar și întreaga țară, întreaga națiune germană. Autorul studiului despre coloniștii germani, ing. Eugen Statnic (dumnealui fiind și un sponsor de seamă al acestei apariții editoriale), după cum au dedus cei care l-au ascultat în interviurile acordate lui Alecu Reniță, la emisiunea *Istoria în mișcare* de la Radio *Vocea Basarabiei*, este „o adevărată legendă vie a Basarabiei române”, stabilit, iarăși în virtutea unor împrejurări extraordinare, în patria lui Goethe. Inginer de clasă înaltă la faimoasele uzine „Siemens”, autor de monografii-unicat în electronică, d-lui a scris și câteva impresionante cărți de istorie, cu tematică națională, dar și universală. E de menționat că studiul lui E. Statnic se înscrie organic în cartea recenziată, accentuând o idee directoare a lui N. Cojocaru, și anume cât de mult contează pentru noi, basarabienii, și pentru români în ansamblu, recursul la modelul existențial german.

Încheind lectura primului compartiment – de impresii strict personale ale autorului nostru – m-am întrebat: oare să existe vreo fațetă a vieții cotidiene a germanilor care să nu fi fost abordată în această carte? Nu cred să fi trecut peste vreun aspect, cât de cât important, din viața poporului și a statului german, la ora actuală. Punând accentul, firește, pe existența umană. Doar Germania este dintre democrațiile în care statul se află în serviciul omului, și nu invers, ca

în Rusia sau în R. Moldova, Ucraina, Armenia, alte țări situate, de voie sau de nevoie, pe orbita rusească. Dacă admitem că autorul își deschide cartea cu locuința, casa nemților, apoi foarte curând el iese în stradă, ducându-ne prin cele mai nebănuite locuri unde își poartă pașii orașenii din Germania: pe trotuare, în stațiile mijloacelor de transport și în ele însele, în magazine, la micile piețe din urbe (căci, piețe mari, ca ale noastre, acolo nu sunt), la birou sau alt loc de muncă, la școală și universitate, la bancă și la CEC (casa de economii și consemnațiuni), la medici și la farmacii, prin grădinile publice, în sălile de sport, la stadion... Fără a uita – se poate altfel?! – de sălile de spectacole, de muzee, de biblioteci... În acest amețitor periplu, avem șansa de a auzi / a vedea cum vorbesc, cum se comportă, cum se îmbracă nemții; ce preferă să cumpere, ce resping; unde sunt generoși, și unde cam zgârçiti, pe ce pun preț și ce detestă ei etc. Astfel, este zugrăvit un chip bine conturat al populației sau al națiunii germane (în sensul ei politic) de azi, ea fiind alcătuită cam 80 la sută din nemți get-beget și vreo 20 la sută din „oaspeți”, unii dintre ei adaptați nu numai la avantajele, ci – într-o măsură considerabilă – și la exigențele țării adoptive.

Linia generală a narațiunii este una laudativă – cred că nici nu s-ar putea altfel, atunci când vorbești de un popor ce și-a clădit istoria și identitatea prin muncă asiduă și foarte temeinică / calitativă, prin „stoarcerea” talentelor și energiilor, cu eforturi adesea supraomenești, nu rareori chiar și cu jertfe, sacrificii. Învinși catastrofal, pe parcursul a mai puțin de trei decenii, dezmembrați, ruinați, într-o proporție semnificativă – nimiciti și mutilați, fizic și moral – germanii au renăscut într-un chip uimitor, grație virtuților ce îi caracterizează (o parte din ele le-am amintit aici, mai sus; mai amănunțit și mai convingător ele sunt descrise în cartea dlui N. Cojocar). Se pare că nemții de după Primul Război Mondial și, cu deosebire, după cel de-al Doilea Război Mondial, au vrut să demonstreze Europei și lumii întregi că mitul despre renașterea, din cenușă, a Păsării Phoenix, poate deveni și realitate. Or, aceasta, nu a putut-o dovedi țara marilor născocitori și iubitori de mituri, Rusia. Până în prezent rușii se mulțumesc doar cu apologia victoriei lor asupra nemților, rămânând, însă, la nivelul unui stat învins, al unui perdant pe linie, poate doar cu excepția orgoliilor, vanităților și fanteziilor geopolitice.

Dacă vom găsi între copertile acestei cărți imaginea unei Germanii de succes, prospere, frumoase, atractive, ispititoare, vreau să vă asigur, stimați cititori, că nu e la mijloc măiestria scriitoricească a autorului, nici – cu atât mai puțin – nu poate fi vorba de note subiective în impresiile dumnealui sau de vreun exces de germanofilie. Dimpotrivă, fiecă pagină, fiecă fațetă a vieții de azi a nemților sunt zugrăvite cu spirit maximum obiectiv, cu un subliniat realism și simț al dreptății. Acestea se fac simțite și atunci când dl N. Cojocaru trece în revistă (atât în capitolul întâi, cât și în al doilea al cărții) și unele probleme cu care se confruntă actualmente nemții sau pune în evidență anumite ciudățenii, scăderi (evident, în viziunea noastră) ale acestui popor. Adeseori autorul compară starea de lucruri din Germania cu situații similare de la noi, întrebându-se – nu de puține ori: de ce nu se aplică și la noi anumite soluții, modalități, proceduri relativ simple, care nu ar face decât bine societății basarabene, oamenilor de rând, factorilor de decizie din economie sau liderilor politici din R. Moldova? De cele mai multe ori, prof. N. Cojocaru, desigur, nu găsește răspuns la întrebările ce le pune, acestea din start fiind retorice. Ajuns la acest aspect – al paralelelor pe care uneori autorul le face, între starea de lucruri din Germania și cea de la noi –, nu trebuie să ne mire că aproape de fiecă dată noi suntem nu că altfel, dar categoric în urma germanilor. Nu trebuie să ne mire, zic, pentru că de-a lungul secolelor noi – basarabenii pe de o parte, și nemții pe de alta – am trăit în dimensiuni diferite, cu „măsurarii” (etalioane) diferite, având modele existențiale diferite.

O lucrare a unui cercetător științific din domeniul filosofiei, și poate cu deosebire a unui promotor al filosofiei sociale, în mod absolut firesc este concepută și ca o carte de învățatură. O carte, precum spuneam, de folos unui număr mare de membri ai societății, ai comunității, ai națiunii destinate (și presupun că nu numai a părții ei de la est de Prut). Din acest unghi de vedere, noua apariție editorială a dlui conf. univ. dr. N. Cojocaru nu poate să nu se înscrie în lista, nu tocmai mare, a cărților din care am avea a învăța câte ceva (poate chiar multe lucruri) ce ne-ar fi de o reală utilitate în viața de azi și, posibil, mai mult, în viitor. Vrea sau nu vrea autorul, el devine un propagator al modelului existențial german, un model, în mare măsură, frapant, mai ales dacă e să-l comparăm – fie și la nivelul amplei informații furnizate în prezenta

carte – cu oricare altele, de pe continentul european, despre care am citit sau am avut prilejul de a le vedea pe viu. Un model țesut, întâi de toate, din atitudini pilduitoare față de muncă (domeniu în care nemții de mult și-au format *un fel de religie a întemeierilor trainice*, după cum citează autorul nostru din *Falsul jurnal... german* (1977) al lui A.E. Baconsky). Dar și a grijii permanente pentru rosturile / rezultatele / efectele muncii, bunăstarea nemților explicându-se în foarte mare măsură prin faptul că ei nu fac unul și același lucru de multe ori. E o atitudine pe care nemții o manifestă și față de creație, și față de modul de trai, și de relațiile interumane, de respectarea tuturor regulilor în vigoare. Un model de demnitate omenească, aceasta constituind o bază solidă pentru demnitatea națională, pentru mândria apartenenței la națiunea germană și la statul acestei națiuni. Un model de sensibilitate față de sine, dar și față de semenii tăi, care nu dau prilej de decepție; sensibilitate față de aspectul estetic de lângă tine, dar și de frumosul creat de popor, de întreaga lume. În fine, un model de dorință de libertate, secundată de respectul pentru libertatea altora. Lista de atitudini și virtuți exemplare ale germanilor este cu mult mai lungă, nu știu câte studii ar fi necesare pentru a le sintetiza.

Personal, citind cartea dlui N. Cojocaru, deși copleșit de mai multe senzații plăcute, mi-am dat seama că am oscilat, cel mai mult, între două sentimente: *unul de admirație*, și *altul de disperare*. Admirație pentru felul de a fi al nemților, pentru uimitoarele standarde germane; și deznădejde pentru rămânerea noastră într-un cu totul alt spațiu; pietrificarea noastră în obiceiuri și apucături depășite, greu acceptabile în ritmurile vieții contemporane; dar și incompatibile cu declarațiile guvernanților noștri, de atașament pentru „vectorul european”, pentru „valorile occidentale” etc.

De unde acest decalaj, surprinzător, ca să nu zic înspăimântător, între mentalitatea germană și cea a majorității absolute a basarabenilor? – m-am întrebat în timpul lecturii și, mai ales, după terminarea ei. Răspunsuri ar fi multe, dar unul dintre ele trebuie să fie obligatoriu acesta: depărtarea noastră de nemți. Evident, nu e vorba numai de depărtarea geografică.

Am admite și o greutate a compatibilității româno-(basarabeano-)germane, determinată și de această depărtare. În context, parcă aud voci ce ar exclama la unison: modelul german ne este străin, greu ac-

ceptabil, greu asimilabil etc. Și vor avea dreptate unele voci: cu adevărat, este simplu să admiri și să propagi modelul german de corectitudine (ordine, disciplină, simț al responsabilității, respect pentru cuvântul dat...), bunăoară; și este infinit mai dificil să-l imiți, să-l urmezi, să ți-l însușești în viața cotidiană. Dar, incompatibilitatea și dificultatea de care vorbeam sunt determinate și de înrădăcinarea, fatală, în noi, a altor modele: cel oriental-balcanic și, cu deosebire, cel rusc. Ambele aceste modele (dacă pot fi numite astfel) se află într-o flagrantă contradicție cu modelul german, mai ales la compartimentele ce țin de demnitatea umană. Iar omul este în Germania centrul a toate, spre deosebire de țări ca Rusia ori R. Moldova, unde tradițional (și vehement!) se consideră că statul e totul. Persistența modelelor existențiale orientale și ruse (inclusiv așa-zis „sovietic”), după cum am menționat, ne-au fost fatală, ceea ce nu înseamnă că ne-a lipsit și de șansa de a învăța de la alții, de a prelua măcar unele aspecte, cele definitorii, din alte modele. Și, din modelul german, poate, în primul rând, acum.

Tradițional, avem mulți conaționali îndrăgostiți de cultura franceză; nu sunt mai puțini nici admiratorii modelului existențial francez, luat în ansamblu, care, la o examinare mai atentă, se dovedește a fi totuși, axat mai ales pe ziua de azi, pe interesul individual, uneori pus în contrast cu interesul național (de interesele altora nici nu face să vorbim aici). Lectura acestei cărți mi-a întărit credința în viabilitatea modelului existențial german – nu numai pentru nemți, dar și pentru alți europeni, posibil, și pentru popoare de pe alte continente. De altfel, acolo unde s-a impus (sau: a fost impus, acum nu mai contează), modelul german s-a dovedit a fi, în ultimă instanță, unul de succes. Suficient să amintim, în context, actualele țări baltice (mai ales Letonia și Estonia), unele țări scandinave (cu deosebire Suedia, Norvegia, Danemarca, dar și Finlanda), și chiar slave (Polonia, la un capăt al universului slav, Slovenia și Croația, la celălalt capăt). Și în Rusia sec. XVIII, împărăteasa Ecaterina a II-a a colonizat cu nemți regiuni masive, de-a lungul fluviului Volga, pentru ca rușii să aibă la îndemână exemple de spirit gospodăresc, de hărnicie, curățenie, corectitudine, alte fapte demne de urmat.

În ceea ce ne privește, e de menționat că modelul german nu ne-a fost chiar străin de-a lungul ultimului mileniu, cel puțin. Sașii și șvabii au conviețuit fără probleme cu românii în Ardeal și în Banat,

preluând reciproc ce li se părea mai bun, încât românii care au fost vecini cu aceste seminții germane au un simț mai acut al gospodăririi, corectitudinii, disciplinei etc. Aceleași observații rămân valabile și pentru relațiile dintre basarabeni și coloniștii germani în perioada de la începutul sec. XIX până în toamna anului 1940, adevăr demonstrat pe cât de accesibil, pe atât de convingător de dl ing. Eugen Statnic în studiul inclus în volumul de referință. Deși s-a aflat într-o acerbă concurență cu modelul cultural francez, spiritul nemțesc a putut frapa, influența și modela mulți români ce au devenit personalități marcante ale istoriei noastre – inclusiv datorită faptului că au făcut școli la Berlin, Dresda, Lipsca (Leipzig) sau la Viena, au muncit în această țară, au comunicat cu colegi de breaslă germani. Suficient să amintim de Mihai Eminescu, I.L. Caragiale, Liviu Rebreanu, Octavian Goga, Tudor Vianu, Lucian Blaga – în literatură; în politică – mai mulți din neamul Brătienilor, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu (ultimii doi fiind și scriitori de seamă); Sextil Pușcariu, Ovid Densusianu – în lingvistică; C. Rădulescu-Motru, Nae Ionescu, Mircea Vulcănescu, Dimitrie Gusti în filosofie (inclusiv sociologie) ș.a.m.d.

Este adevărat, modelul german a avut enorm de suferit, fiind grav compromis de militarismul german, de atrocitățile la care s-au dedat naștiții. După cel de-al Doilea Război Mondial însuși numele „neamț / german” a devenit un cuvânt de ocară, în acest sens spunându-și cuvântul greu propaganda sovietică și, nu mai puțin, cea „haustologică”, acestea contribuind și la cultivarea unor complexe în rândul națiunii germane. Aceste complexe, la rândul lor, au determinat retragerea Germaniei de la multe implicări, de rang european și mondial, la care ar fi trebuit să stea în capul mesei.

Tocmai de aceea, nu poate decât să ne bucure faptul că, de ceva timp, se face tot mai simțită o revenire în forță a nemților la locul meritat, în fruntea unor acțiuni și manifestări ce vizează destinul Europei și al lumii întregi. Cartea dlui prof. N. Cojocaru se înscrie în contextul unei cumpătate (cu adevărat „nemțești”) promovări a modelului german – existențial, social, economic, cultural – în mare măsură neglijat, „scos din joc”, premeditat, dar la sigur pe nedrept. Alte popoare au ce prelua, au ce învăța de la nemți și aceste lecții ar fi benefice pentru „toate părțile implicate”. Și noi, basarabeni, dacă ne-am apropia de modelul german de existență omenească, dacă l-am și

urma, fie și parțial, cu certitudine am avea multe de câștigat: mai întâi sub aspect moral, apoi și material. Însă, pentru a ne apropia de acest model, trebuie să știm cum se comportă nemții în viața cotidiană. Apoi, să preluăm ce e mai frumos din acest comportament; evident, ceea ce nu contravine bunelor noastre tradiții seculare, temeiurilor noastre etice și estetice, testate de-a lungul veacurilor.

Acum, rămâne să vedem cum să ne apropiem de modelul german, cum să facem mai ușor, mai bine, mai reușit „școala nemțească” pentru a vieții omenește și a supraviețuirii onorabil în aceste vremuri tulburi. Fiți siguri că există, dacă nu o mie, cu certitudine o sută de modalități se vor găsi. Una – captivantă, accesibilă, înțeleaptă – v-o oferă cartea pe care urmează să o citiți (*cu luare aminte*, precum îndeamnă însuși autorul ei). Vă urăm lectură plăcută și ne exprimăm convingerea că și Dvs., stimați cititori, ajunși la sfârșitul cărții, veți prezenta – fie și în gând – dlui prof. Nicolae Cojocaru, sincere felicitări și mulțumiri.

(*Literatura și arta*. 1 sept. 2016)

DEBUT EDITORIAL TARDIV, DAR EXTREM DE SEMNIFICATIV

Și care, cu regret, a fost și ultima carte a autoarei nonagenare...

Spre deosebire de marea majoritatea a colegilor ei de breaslă, Antoaneta Ralian se bucura de o vie popularitate, ca să nu zic celebritate, poate cu deosebire în deceniile de după decembrie 1989. Fac această remarcă în privința popularității, a faimei, a unei largi recunoașteri deoarece toată viața ei, lungă, captivantă, dar și zbuciumată, A. Ralian a fost traducătoare din limba engleză și redactor de carte la faimoasa Editură „Univers” – îndeletniciri care, de regulă, nu pot asigura deținătorului lor notorietate, o recunoaștere cât de cât generală. Din simplul motiv că, din păcate, cei mai mulți oameni memorizează numele autorului, rețin titlul și conținutul sau mesajul cărții traduse, nu însă și numele traducătorului, cu atât mai puțin pe cel al redactorului. Dar a și fost Antoaneta Ralian o traducătoare deosebită – energică, productivă, eficientă, solicitată și prețuită, dăruind cititorilor români circa 120 de cărți tălmăcite din literaturile

engleză, americană, italiană și israeliană: romane și piese de teatru, dar și versuri, de multe ori versiunile brute ale acestora punându-le generos la dispoziția unor maeștri ai transpunerii poetice. În plus, în ultimele două-trei decenii a fost și o prezență vie în presa culturală, la Radio și TV, dar și pe bloguri de internet, acordând interviuri spumoase, incitante, acaparante, capabile să rețină atenția celor mai diferite categorii de cititori.

Cărțile pe care le-a tradus din engleză în română sînt, aproape că fără excepții, ale unor autori de mare prestigiu. Cel mai curios e că această faimoasă traducătoare din engleză a debutat editorial, în 1956, cu o culegere de povestiri... italiene, tălmăcite evident, din italiană. (În fond, nimic de mirare, căci A. Ralian și-a luat licență în filologia engleză și în cea italiană, la Universitatea București, în 1948). Din aceeași limbă a mai tradus o capodoperă ce a frapat imaginația multor generații de copii: *Aventurile lui Pinocchio*, de Carlo Goldoni. Alte capodopere transpuse în română de A. Ralian sînt din literatura Marii Britanii și din cea a SUA, inclusiv: *Omul invizibil*, de Herbert G. Wells; *Darul lui Humboldt*, de Saul Bellow; *De veghe în lanul de secară*, de J.D. Salinger; *Spre far*, de Virginia Woolf; *Vlăstarul cuvintelor*, *Discipolul*; *Marea, marea* și alte scrieri de Iris Murdoch; *Șarpele cu pene*, *Fii și îndrăgostiți* de D.H. Lawrence, *Casa cu șapte frontoane*, de N. Hawthorne etc. În anii '90 ai sec. XX și la începutul acestui veac a tradus, în premieră românească, mai multe romane de Henry Miller, uimind cititorii prin felul măiestrit de a fi „omologat” în românește limbajul insolit – erotic, obscen sau de altă natură din original, în proze ca *Sexus*, *Plexus*, *Tropicul Cancerului*, *Tropicul Capricornului* ș.a. Tot atunci a pus la dispoziția cititorului de limbă română alte scrieri considerate insolite: *Bărbatul din gară*, de Jennifer Johnston sau *Memoriile unui bătrîn*, de Tennessee Williams etc.

Popularitatea traducătoarei s-a datorat și faptului că numeroase lucrări transpuse le-a prefațat sau postfațat, oferind cititorilor informații esențiale, valoroase, inedite, iar adeseori și analize profunde privind creația autorilor. Pentru traduceri, a luat mai multe premii și diplome: de la Uniunea Scriitorilor din România, Asociația Scriitorilor din București, Tîrgul de carte *Gaudeamus*, revista *Observator cultural* etc. În anul 2010, Tîrgul de carte *Gaudeamus* a instituit un Premiu special pentru traduceri care poartă numele Antoanetei

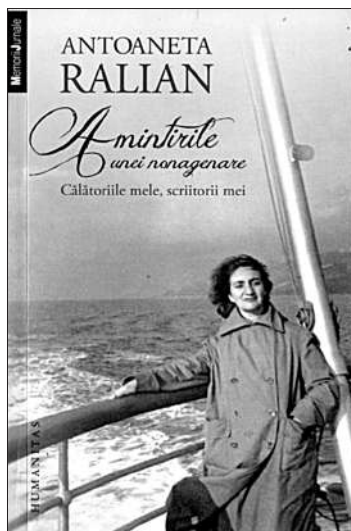
Ralian. Și iată că, într-un final, cea care a dat grai românesc atîtor mari scriitori străini, decide să scoată o carte proprie: volumul de memorii *Amintirile unei nonagenare. Călătoriile mele, scriitorii mei* (București, Ed. „Humanitas”, 2014). O simplă operație aritmetică ne dumerește că Antoaneta Ralian a debutat ca scriitoare la 90 de ani. Un debut tardiv, foarte tardiv (dacă se poate spune așa!), dar, vă rog să mă credeți – cu adevărat semnificativ, edificator, un veritabil eveniment editorial.

Articolul introductiv la *Amintirile unei nonagenare...* este ca o tulburătoare spovedanie și, în același timp, e un soi de „notă explicativă”, ba chiar și un fel de justificare a unei traducătoare că, iată, s-a apucat și ea de scris:

„Cînd la numărătorea anilor tăi depășești prefixul 8 – cel care cînd îl culci reprezintă înfinitul, adică veșnicia care îți face cu ochiul –, altfel spus, cînd te pomenești octogenar, sau optzecist, cum îmi place mie să-mi spun prin analogie cu ierarhia cronologică a poeților contemporani, se presupune că ești doldora de amintiri. O avalanșă de amintiri care îți încovoiaie spatele ca o desagă grea; o tonă de trecut în fața căreia prezentul tremură ca o punte șubredă, spre firul firav de drum care poartă încă numele de viitor [...].”

„Avalanșă” sau „desaga” sau „tona” de amintiri se vrea împărțită, o sete de confesiune îi dă ghes tot mai mult posesoarei acestor comori. Și atunci A. Ralian parcă se vede nevoită să scoată cartea a cărei analiză încercăm să o facem. Dar iată cum își definește cartea autoarea însăși:

„Am adunat în paginile prezente un mănunchi de impresii, de amintiri fragmentare, punctate de scene umoristice, solicitate de revista România literară, care a și publicat o parte din ele. La aceste «instan-

* Ralian, Antoaneta. *Amintirile unei nonagenare. Călătoriile mele, scriitorii mei*. București: Ed. Humanitas, 2014. 190 p. ISBN 978-973-50-4434-3.

tanee» din peregrinările mele pe meridianele lumii, am adăugat suita de întâlniri cu câteva personalități interesante din universul literaturii universale.

[...] Într-o carte pe care am tradus-o, un personaj bătrîn se simte atît de anonim și de inconsistent, încît, ca să se convingă că există, calcă adînc în straturile de zăpadă, apoi întoarce capul să-și vadă urmele, ca pe niște dovezi că da, există. Eu sînt fermă că încă exist (cogito ergo sum). Dar asemenea bătrînului, prin cărțulia de față întorc și eu capul, să-mi văd urmele.”

Volumul are trei compartimente, unul mai captivant decît celălalt: I. *Întîmplări de peste mări și țări*; II. *Întîlniri cu scriitorii (literare)*, cu subcompartimentele: a) *Europene*, b) *Americane*; III. *Derapaje*.

Din pură curiozitate feminină (pardon, omenească!), dar și în virtutea muncii pe care o presta la Editura „Univers” din București, A. Ralian a călătorit mult, făcînd o geografie personală impresionantă, cu descrieri incitante, și mă refer doar la cele incluse în cartea recenzată. Aceste călătorii, de obicei în compania soțului, un ziarist de seamă, făcute mai ales în „epoca de aur”, într-o perioadă bîntuită de suspiciuni, limitări sau chiar interdicții pentru intelectuali, în ceea ce privește deplasarea lor peste hotare; călătoriile acestea, zic, au fost însoțite, de regulă, de „uverturi” apăsătoare, umilitoare, stresante. Astfel, după cum notează autoarea însăși, „... am – sau am avut pînă de curînd – cincisprezece hîrtii de la Direcția Pașapoarte, prin care mi se respingeau cererile de petrecere a unei vacanțe în străinătate...”. Totuși, a perseverat, iar soțul a pus în mișcare mecanismul „pilelor”, al flatării și mituirii birocraților ceaușști. Datorită acestor și altor împrejurări, putem citi în cartea A. Ralian impresii despre Viena, Dresda, Londra, Tel Aviv, Arizona, New York, Madrid, Lugano (din Elveția „italiană”), Paris, Istanbul, Cairo, Atena, Chicago... Vom reproduce, mai jos, doar cîteva crîmpeie dedicate Ierusalimului. Așa putea scrie despre „Orașul veșnic” numai intelectuala ce se născuse Antoinette Stein, devenind, ulterior, o figură de seamă a culturii românești, din care se nutrise cît se poate de mult și cu tot ce putea fi mai valoros. À propos, numele de domnișoară al Antoanetei Ralian – Stein – s-ar putea să nu spună nimic majorității absolute a celor care i-au citit, îi citesc și îi vor citit traducерile. Tocmai de aceea facem precizarea că un frate al traducătoarei a fost compozitor, Richard Stein (1909-1992), și el este cel care a compus muzica pentru

hitul (șlagărul) anilor '30-'40 ai sec. XX, dar și al epocii noastre, *Sanie cu zurgălăi*, pe versuri de Liviu Deleanu (1911-1967)...

Să revenim însă la Ierusalim, la „Ierusalimul Antoanetei Ralian”:

„*Am refăcut traseele biblice din Vechiul și Noul Testament. La Ierusalim, cetatea și templul lui David. Am urcat pe muntele Sinai (nu-mi venea a crede că simt sub tălpi același pământ și aceleași pietre pe care a călcat Moise în așteptarea Decalocului); Zidul Plîngerii (unde am introdus printre cărămizi un bilețel cu o rugă), Marea Moartă, cu atmosfera-i sufocantă, situată la sute de metri sub nivelul oceanului; Marea Roșie (care nu e roșie, după cum la Viena Dunărea nu e albastră). Am intrat în apele Iordanului, în bisericile din Betleem și Nazaret, în biserica Sfîntului Mormînt și am străbătut toată Via Dolorosa, pe urmele îndurerate ale lui Iisus.*”

E de menționat că A. Ralian a cunoscut foarte multă lume bună, în mod firesc – a comunicat cu numeroși scriitori, inclusiv sau, în primul rînd, cu autori din ale căror opere traducea și pe care ea cu drag îi numește, în chiar titlul cărții, „*scriitorii mei*”. M-au impresionat adînc, găsindu-le curioase, pline de vervă, dar și instructive, edificatoare, povestirile Antoanetei Ralian despre întîlnirile ei cu scriitori din care traducea. Nu am putut să nu culeg, ca să reproduc și pentru Dvs., cîteva crîmpeie, barem:

a) „Despre întîlnirea și prietenia mea cu Iris Murdoch am tot vorbit. Țin doar să povestesc o mică întîmplare elocventă. Iris mergea des cu mine prin cîrciumioare, prin *pub*-uri, la un pahar de *cherry*. Într-o zi m-a dus la un *pub* irlandez, cu mese lungi și bănci lungi de lemn, de o parte și de alta a meselor. Pe banca din fața noastră s-a așezat, la un moment dat, un tînăr frumușel, de vreo douăzeci de ani, cu o mină cam melancolică. Iris, care de obicei nu era foarte volubilă, ci mai curînd reticentă, a intrat imediat în vorbă cu el. A început să-i pună întrebări meșteșugite, incitante, a făcut o adevărată maieutică cu el și l-a determinat să-și povestească viața și istoria unei iubiri nefericite. Mi-am dat seama că asta înseamnă documentare «pe viu». Cînd i-am tradus romanul *Marea, marea*, am avut impresia că recunosc ecouri din spovedaniile tînărului.”

b) „La Londra, firește că am cerut să-l cunosc pe Ted Hughes (1930-1998 – *n.n.*). Era *Poet Laureate*, ceea ce în tradiția literelor engleze constituie distincția supremă, *nec plus ultra*, acordată pe durata vieții.

[...] Cînd l-am cunoscut, mi s-a părut a fi arhetipul Poetului. Frumos, de o tristețe inefabilă, timid, vulnerabil, interiorizat. Ca să întregească clișeul, a și murit tînăr, așa cum le stă bine poeților. Am discutat în acea dimineață despre Baudelaire și Francis Jammes, despre Eugen Ionescu și «Brancuși». Muream să aduc vorba despre Sylvia Plath, dar desigur că nu am făcut-o. Mi-a oferit o carte a lui, *Remains of Elmet*, cu o dedicație frumoasă, carte din care am tradus un grupaj de versuri în revista *România literară*, de îndată ce m-am întors în țară.

Da, Ted Hughes era bărbatul pentru care merită să mori, dar, cum eu sînt o vitalistă, aș spune mai curînd pentru care merită să trăiești.”

Precizăm, în context, că Sylvia Plath (1932-1963) a fost o poetă americană, și fosta soție a lui T. Hughes, care s-a sinucis cînd a aflat despre o idilă amoroasă a soțului cu o altă scriitoare, aceasta fiind, de altminteri, muza unui amic, și el poet, pe nume David Vavilla...

Deosebit de captivant mi s-a părut eseul *Cum l-am cunoscut pe Saul Bellow*, care e, de fapt, o nuvelă dintre cele mai meșteșugite. (În fond, cam toate scrierile adunate între copertele *Amintirilor unei nonagenare...* se află sub semnul unei beletristici de calitate și se citesc ca atare: ca niște nuvele, povestiri, frînturi de roman...) Proaspătul laureat al Premiului Nobel, S. Bellow, venise la București în 1977, după devastatorul cutremur, însoțit de soția sa româncă, matematiciana Alexandra Bagdasar. A. Ralian tocmai traducea *Darul lui Humboldt* și e firesc să fi dorit mult să-l întâlnească, să discute cu el, ceea ce s-a și întîmplat la Uniunea Scriitorilor, apoi într-o casă particulară, la o rudă a nevestei bucureștene a lui S. Bellow. Așadar, scopul întrevederii era „ca să-mi lămurească o serie de nedumeriri legate de unele realități specific americane și de unele personaje reale din roman care îmi erau necunoscute”. Dar...

c) „L-am găsit aproape năucit, cu senzația omului care a nimerit pe altă planetă”, relatează în eseu A. Ralian și continuă: „Nu mai vorbesc de faptul că era o casă veche, avariata de cutremur, fără apă caldă și cu căldura de pe vremea lui Ceaușescu – laureatul Premiului Nobel trebuia să toarne, la toaletă, apa cu găleata, – dar îl năucea și că telefonul era înfășurat într-un șal gros, că în timp ce discuta se dădea radioul la volumul maxim, că i se sugerase să fie foarte amabil cu portăreasa blocului, care era în relații foarte amiabile cu sectoristul, și așa mai departe. L-am găsit speriat, foarte panicat, convins că

pretutindeni unde intra era înconjurat de microfoane și că pe stradă era tot timpul urmărit de agenți. Pentru Bellow picat din caldă bunăstare din Chicago, din luxul vieții unui scriitor de mare notorietate, vizita la București echivala cu o coborîre în infern. Făcuse o adevărată psihoză. Am cunoscut-o și pe doamna Bellow, considerată transfugă, căreia nu i se dădea voie să-și vegheze la căpătii mama muribundă, așa cum ar fi vrut. Bellow părea foarte îndrăgostit de soția lui și, mai mult, mi-am dat seama că era mîndru, îi gîdila orgoliul faptul că era căsătorit cu o savantă care făcea parte din aristocrația, din boierimea românească [...].”

„Toate trăirile bucureștene au fost rediate mai mult sau mai puțin ficționalizat, dar inevitabil intelectualizat, în cartea *Iarna decanului*, apărută în America în 1982. Moment din care Bellow a devenit *persona non grata* în România și cărțile i-au fost scoase din biblioteci. Abia în 1991, în febra și boomul de publicații postdecembriste, am reușit să-i traduc în grabă *Iarna decanului*.”

Pînă a cădea, marele scriitor american, în dizgrația atotputernicilor oficialități ale României comuniste, A. Ralian i-a luat lui S. Below un interviu, inserat în revista *Secolul XX*. Iată o întrebare, respectiv, un răspuns, din acel dialog:

d) „A.R. – Știi că îl cunoașteți bine pe scriitorul Mircea Eliade. Mă înșel, sau se pot descifra în ultimul Dvs. roman sensuri și rezonanțe ale gîndirii lui M. Eliade?”

S.B. – *Îl admir foarte mult pe profesorul Mircea Eliade și am citit multe din cărțile sale; faptul de a citi cu admirație aduce, fără îndoială, la unele influențe, dar nu aș putea spune cinstit în ce fel de măsură m-a influențat. Mă simt îndatorat lui, dar nu am posibilitatea de a aprecia măsura acestei datorii.”*

Dar... continuă A. Ralian,

e) „În chip dumasian, «după douăzeci de ani», în romanul *Ravelstein* avea să se producă marea mutație. Bellow a divorțat de Alexandra Bagdasar (sau viceversa). Mina, soția adulată din *Iarna decanului*, devine Vela, soția detestată și inegalant criticată în romanul *Ravelstein*. Mircea Eliade, acela admirat în 1979, bun prieten al Alexandrei, prin care l-a cunoscut Bellow, devine profesorul Grielescu, pe care *Ravelstein* îl zugrăvește în cele mai sumbre și prolegionare culori. Furnizînd materie primă doamnei Laignel-Lavastine.”

Ca să înțelegem mai bine atitudinea de respingere a acestei bizare „mutații” a lui S. Bellow, pe care a adoptat-o Antoaneta Ralian, amintim că Alexandra Laignel-Lavastine este o ziaristă, eseistă și traducătoare franceză (n. 1966), care a scris, printre altele, și o cărțuie numită *Cioran, Eliade, Ionesco: l'Oubli du fascisme* (2002), lucrare suspectă, profund subiectivă, dar care, în mod firesc, a provocat încântarea „haustologilor” de profesie din România și din alte câteva țări.

Cel care va prinde a citi cartea Antoanetei Ralian se va opri, neapărat, și la evocările pe care autoarea le face unor mari scriitori contemporani ca Raymond Federman (SUA), Amos Oz (Israel), Salman Rushdie (bengalez stabilit în Marea Britanie, cel cu *Versetele satanice*, care au bulversat teribil lumea islamică), Kurt Vonnegut... Va reține atenția multor cititori subcompartimentul *Derapaje*, din care reținem doar câteva titluri, poate cele mai elocvente: *Eu, traducătorul, și celălalt, autorul; De ce bărbații?; Eternul feminin în literatura universală; Popularitatea capodoperelor, Fețele fericirii*.

Impresionează adânc reflecțiile autoarei despre viața familială, despre fericire, despre bătrînețe, despre glorie și vanitate.

* * *

Cînd am primit cadou acest volum parcă modest și totuși foarte elegant, autoarea lui Antoaneta Ralian, născută în 1924, la București, era în viață. În discuții particulare, cu colegii și prietenii, la unele lansări de carte, am dat-o exemplu de debut pe cît de tardiv, pe atît de semnificativ: *Amintirile unei nonagenare. Călătoriile mele, scriitorii mei*. Mi-am schițat imediat după lectură niște gânduri pentru o viitoare prezentare a cărții ei de debut; parte din aceste reflecții le-am reprodus într-un dialog cu Milica (Emilia) Ghețu, la emisiunea *Viața cărților* de la Radio *Vocea Basarabiei*. Nu știu cum s-a întîmplat însă că am tot amînat scrierea cronicii. Inclusiv pentru că *Amintirile unei nonagenare...* au tot „călătorit” de la un bibliofil la altul, de tot vreo șapte persoane, cu ritmuri diferite ale lecturii. Iar la sfîrșitul lui noiembrie 2015 am aflat din presă despre decesul traducătoarei de 91 de ani... Și iată că o banală prezentare se transformă, vrei-nu vrei, într-o omagiere, căci registrul de emoții inițiale s-a dublat, s-a triplat...

* * *

...În luna mai 2016, Editura ART din București a scos o nouă carte a Antoanetei Ralian: *Nu cred în sfârșitul lumii*. Este un volum omagial pentru cea care a fost Antoaneta Ralian, traducătoarea, redactorul de carte, omul de mare cultură, o sinceră admiratoare a limbii române și a patriei sale, România. După cum menționează Marius Chivu, în cuvântul introductiv, „prima secțiune a cărții de față adună aproape toate textele ocazionale scrise de Antoaneta Ralian în ultimul deceniu de viață. În cea de-a doua secțiune, am pus laolaltă, în ordine cronologică, șapte interviuri pe care traducătoarea le-a acordat, în perioada anilor 2002-2015, diverselor ziare, reviste și bloguri. Îmi exprim speranța ca acest volum compozit, alături de numărul impresionant de traduceri, să infirme temerea Antoanetei Ralian cum că posteritatea ar avea o memorie scurtă”. Și, în continuare, editorii precizează: „Poate cea mai cunoscută traducătoare din ultimii douăzeci de ani, Antoaneta Ralian vorbește cu dragoste despre cărți pe care le-a redat în română. Se gîndește dacă nu cumva ficțiunile la care a lucrat sînt mai reale, pentru ea, decît chiar viața ei. Cînd vine vorba despre sine, încearcă să nu se pună deloc într-o lumină favorabilă. Vrea să rămînă cu picioarele pe pămînt. Potrivit educației conservatoare primite, ale cărei urme le resimte și la o vîrstă înaintată, nu se iubește mai deloc pe sine. Dar tocmai prin asta i-a cucerit Antoaneta Ralian pe toți cei care au cunoscut-o, direct sau prin traducerile ei.”

(*BiblioPolis*. 2016, vol. 62, nr. 3)

CEL MAI DURABIL MONUMENT AL SATULUI ȘOIMĂREȘTI (În loc de prefață)

Cunosc oameni care se emoționează puternic numai auzind denumirea satului natal, acolo unde știu cel mai bine cum miroase florile și ierburile luncii, unde poate îi mai așteaptă casa bătrânească, școala, toloaca, maidanul pentru horă la marile sărbători peste an; iezătura, halta...

Cunosc și oameni pentru care „motorul” emoțiilor este Parisul sau Ierusalimul, sau New Yorkul, sau altă metropolă pe unde și-au purtat

pașii, cândva – fie la studii sau la munci, fie în vreo delegație sau vreo escapadă turistică...

Și mai cunosc oameni legați sufletește de anumite țări, regiuni sau orașe pe unde încă visează să ajungă, să-și spele acolo ochii cu emoția unor splendori irezistibile, dar imaginare, cunoscute foarte bine însă numai din filme, din cărți sau din povestirile altora... Iar dacă dorința e mare, neclintită, ei vor ajunge obligatoriu odată și odată pe aceste tărâmurii visate, jinduite...

Este într-un totu explicabil asemenea atașament față de o localitate văzută, „trăită” sau chiar și numai visată, care marchează, într-un fel sau altul, simțirea, însuși destinul omului.

Se pretează însă anevoie unei explicații logice atașamentul pentru vreo localitate pe care ai cunoscut-o, ai văzut-o printr-o întâmplare... *odată... poate încă o dată...* fără a spera, fără a crede măcar că vei mai vizita-o.

Însă logica formală nu coincide nici pe departe cu „logica sentimentală”, nu întotdeauna șoaptele sufletului ascultă de sugestiile rațiunii...

Pentru mulți, probabil, va fi enigmatic, greu explicabil „*cazul Șoimărești*”, adică relația unor basarabeni cu acest sat din lunca râului Moldova, localitate de la „confluența” a trei județe: Neamț, Iași, Suceava...

Recunosc: până acum vreo cinci-șase ani puteam doar bănuî de existența unui sat cu nume „atât de sadovenian”, ca Șoimăreștii.

Mai exact, i-am auzit cu toată claritatea numele în vara anului 2000... Îl însoțeam în drumeții pe conf. univ. dr. Vasile Șoimaru, pornit să-și caute strămoșii prin toată România, căci intuiția îi dădea ghes că rădăcinile arborelui său genealogic sunt adânc împlântate în acest pământ și răsfrirate prin mai multe sate și orașe „de la Nistru pân' la Tisa...”, ca să recurgem la o dimensiune metaforică, așadar, nu într-un totu exactă.

În drum spre Drăguș, un sat ardelenesc celebru măcar și prin faptul că fusese cercetat de echipa monografică a lui Dimitrie Gusti (ca și Cornova lui Vasile Șoimaru), am poposit la Făgăraș. Două lucruri știam bine despre acest oraș: că avea (sau avusese!) un mare combinat chimic și că aici trăia o familie de rafinați intelectuali, mari sufletiști, profesorii Traian și Doina Greavu, cărora le fusesem ghid și translator

în Rusia, mai exact în imperiul sovietic, deoarece pe lângă Moscova și Leningrad, traseul nostru includea și Riga, mândra capitală a Letoniei. Trec peste această reîntâlnire extrem de emoționantă, după aproape un sfert de secol, cu familia Greavu... anii ce ne despărțeau, atât de mulți! – parcă nici nu trecuseră... La preafrumoasa mănăstire Sâmbăta sau poate la o cină cu păstrăvi, V. Șoimaru spuse gazdelor ce caută: un sat pe nume Șoimărești, din nu se știe ce motiv nefixat pe hărțile României pe care le avea la îndemână. „Dar știți că eu am fost cândva la Șoimărești? a zis, deloc insinuant, dna Doina Greavu. Mi-am vizitat la Șoimărești o colegă de promoție, Octavia Monoranu, șoimăreșteancă, repartizată la Brăila, după absolvirea Facultății noastre, de filozofie și psihologie, a Universității București...” Și a prins a ne explica, cu lux de amănunte, cum se ajunge la Șoimărești.

Această mărturisire senzațională a fost făcută în una din ultimele zile ale lunii august 2000. Era o seară tihnită, domoală, devenită, brusc, și extrem de misterioasă. Îmi pot imagina numai nesomnul peste noapte al lui V. Șoimaru, în așteptarea acelei ore de dimineață când era să pornim de la Făgăraș spre Șoimărești. Pentru Vasile Șoimaru, cel care a avut ocazia să viziteze vreo 30 de capitale de pe trei continente, în acea zi, nu mai exista, în întreaga lume, nicio localitate mai importantă decât Șoimăreștii, un sat ipotetic, încă!...

Și iată-ne spre seară la Șoimărești. Unde poți afla cele mai multe și mai sigure date despre un sat? Dacă școala e în vacanță, iar la biserică nu se ține vecernie, atunci – poate la crâșmă, poate la primărie? Prima ne nimerise în cale crâșma satului și acolo am intrat să ne documentăm. A urmat un moment de decepție: în sat la Șoimărești nu trăiesc oameni cu numele Șoimaru, ci doar unul, „zis Șoimaru”, pe numele adevărat Vasile Onu. Aici, se pare, în casa lui moș Vasile Onu (Dumnezeu să-l odihnească în pace!...), a mătușii Elena Onu și a fiului lor, Costel Onu, a început „odiseea Șoimăreștilor”, la care coautor, dacă nu un autor de bază a devenit, de-a lungul a cinci ani deja, dr. Vasile Șoimaru.

Nu mai țin mine exact cine ne-a îndrumat spre casa Preutu... la **domnul profesor Vasile Preutu și doamna învățătoare Agripina Preutu**. Au rămas în schimb foarte vii impresiile primei noastre întâlniri cu această familie deosebită de intelectuali de la țară. După un schimb de vorbe, după o cafea, apoi o cină gospodărească pusă la cale

de doamna Coca, am înțeles că am dat tocmai peste ceea ce ne-am fi dorit: niște oameni cu suflet mare și cu dragoste mare – de oameni, de carte, de frumos, de voie bună, de natură, de Țară... O seară petrecută în compania dumnealor și aveam impresia că-i cunosc foarte bine, că ne cunoaștem de-o viață – dar parcă se poate altfel când ești tratat cu o duioasă ospitalitate, acompaniată de o plăcere aparte a comunicării, de o seninătate a firii, de o lumină ce străbate din adâncuri și e atât de generoasă, că ajunge pentru toți, pentru foarte mulți!

Mi-a fost dat să aud atâtea cuvinte calde despre noi, basarabeni, atâtea aprecieri frumoase, dar și exacte, obiective, însă iarăși, spuse mai altfel, despre cele făptuite și scrise de V. Șoimaru, Al. Furtună, N. Rusu. Nu cred să fi avut un cititor mai binevoitor, mai entuziasmat al scrierilor mele, care îi au ca primi destinatari, totuși, pe basarabeni...

Orice urmă de convențional, de oficial, de protocol s-a șters cu o incredibilă viteză în această casă, lăsând să se aștearnă între noi un confort sufletesc, căci am găsit cu doamna învățătoare și cu domnul profesor lungimea de undă cea mai potrivită pentru o comunicare de la om la om... de la intelectual la intelectual... de la român la român... Și chiar după acea primă vizită am simțit că uneori mi se face dor de Șoimărești, că vreau să știu ce mai face familia Preutu, că mi-e drag să-i mai aud vorbind cu blândețe, cu o doză de neînțeleasă mie sinchiseală pe care o au numai unii intelectualii rasați, fixați de destin să-și facă apostolatul la țară, pe drumuri fără asfalt, departe de biblioteci, de muzee, săli de spectacol, restaurante și baruri, fără alte avantaje oferite de civilizația urbană. Mergând prin Chișinău și poate mai ales prin satele noastre basarabene, vedeam uneori, imaginar, aleea din fața casei dumnealor, florile liliachii ce tivesc cărăruia spre prag... spre terasa unde stăteam la o cafea sau la un pahar de vin, discutând câte în lună și în stele, vorba ceea, punând țara la cale și având ce pune la cale când te doare că Țara mai e ciopârțită, iar tranziția pe care o străbate nu mai are capăt...

Aceeași senzație de agreabilă căldură ademenitoare au avut-o și alți basarabeni ce au vizitat familia Preutu: cercetătorul doctor în istorie Alexandru Furtună sau prozatorul Nicolae Rusu, jurnalistul și istoricul literar Vasile Malanețchi, businessmanul Gheorghe Tonu, ca să nu mai vorbesc de Vasile Șoimaru, care, a devenit foarte curând „omul casei” Preutu. Și nici nu s-ar putea altfel, de vreme

ce, datorită „pilei de la Șoimărești” s-a cristalizat cartea *Neamul Șoimăreștilor: 500 de ani de istorie*, o solidă monografie cu care s-ar mândri și cele mai nobile vițe de români! Mi-a fost dat să aud impresii frumoase despre această casă de la Șoimărești și de la membrii familiei Vasile Șoimaru: doamna Maria Șoimaru, fiul Tudor, fiica Mihaela...

Anul trecut, într-o seară tihnită de vară, am stat la taifas, pe terasa acestei case ospitaliere, cu V. Șoimaru, am stat la taifas cu dl profesor, cu dna învățătoare și cu un fost elev al dumnealor – Ionică Nechifor, acum domnul primar de Șoimărești. Printre altele, am abordat și subiectul monografiei satului, ajungând la concluzia unanimă că vrednicia unui primar se vede și în implicarea sa în viața spirituală a localității, bucurându-ne de înțelegerea pe care a manifestat-o conducătorul noilor autorități de la Șoimărești. Iar în luna lui Cuptor, anul curent, i-au vizitat pe dascălii Agripina și Vasile Preutu, împreună cu noi, cu „rudele basarabene”, și o distinsă familie de la Huși – dna profesoară Lina și dl Theodor Codreanu, academician, reductabil critic și istoric al literaturii, autor a peste 20 de volume, inclusiv cinci consacrate tematicii eminesciene. Ei bine, am observat că și ei s-au simțit foarte bine în casa Preutu, în grădina lor, ba chiar și în împrejurimile deosebit de pitorești, unde nu găsești un ghid mai bun decât dl profesor Vasile Preutu.

De fapt, tocmai această ultimă – deocamdată! – vizită la Șoimărești, în casa Preutu, constituie pretextul principal pentru scrierea rândurilor de față. Am ajuns în sat la o oră destul de târzie, ne gândeam că, iată, poate tulburăm tihna gazdelor. Dar ce ne-a fost dat să vedem! În casa Preutu, la acea oră de la miezul nopții, clocotea munca... Și munceau nu numai domnul profesor, nu numai doamna învățătoare, ci și fiica dumnealor, Vasilica Mirela, și soțul d-ei, ginerele, Dan Dinu Șlencu, și fiul lor, nepotul Bogdan Gabriel Șlencu, student la medicină... O adevărată „antrepriză de familie” – cine își mai amintește de terminologia muncii în „epoca de aur”, de altfel, aceasta fiind o forma avansată, progresistă, mai puțin sau chiar deloc socialistă a muncii! Toți lucrau la... definitivarea, sub aspect tehnic deja! – a unei monografii a satului Șoimărești. Da, da, e vorba chiar de această monografie, pe care – mulțumim din suflet! – ai avut bunăvoința sau inspirația, dar și norocul! să o deschizi, stimată, iubite cititorule.

Astfel am putut asista la un moment final în pregătirea pentru tipar a cărții de vizită a satului Șoimărești. Era ceva ritualic, poate chiar sacral în această muncă – xerocopierea textului manuscrisului cu cercetarea monografică a localității Șoimărești.

Intuiam că acest „moment final” a fost pregătit, asigurat de o mulțime de alte eforturi, strădanii, căutări, bucurii și îndoieli, alte emoții, de-a lungul câtorva ani buni.

Însă am putut să-mi dau seama de-a binelea ce eforturi și emoții au precedat acea seară a xerocopierii abia după ce am citit manuscrisul.

Ideea era să redactez textul și să-i fac o prefață. L-am citit cu atenție, cu interes, cu pasiune, cu emoție. Exact, textul monografiei scrise, elaborate de dl prof. Vasile Preutu și de dna învățătoare Agripina Preutu emoționează. M-am gândit că poate eu sunt un sentimental incurabil... Însă, paralel, citea alt exemplar de manuscris și Vasile Șoimaru, care, la un moment dat, mi-a mărturisit că lecturând acest text pe alocuri și-a stăpânit cu greu lacrimile...

La drept vorbind, nu am prea avut ce redacta în acest manuscris, din simplul motiv că autorii au adoptat o manieră de scriere tipic monografică – calmă, „cuminte”, sobră... povestind despre fapte, evenimente, locuri și oameni curgător și – totodată – captivant, într-un limbaj firesc și ferit de șabloane, de cuvinte sau fraze „de serviciu”, așadar, într-o limbă românească exemplară, cum ar zice marele lingvist român, originar din Basarabia, Eugeniu Coșeriu.

Bănuiam eu că în România, în virtutea unei frumoase tradiții și datorită prestigiului încă nealterat al acestei profesii, un învățător, respectiv, un profesor de școală generală sunt și niște oameni de cultură, oferind și un model de cultură lingvistică, însă cuplul Vasile și Agripina Preutu au depășit cu mult așteptările mele. Dar nu performanțele vizând maniera de expunere primează, totuși, în această carte. Mai important mi se pare că autorii au ținut – și le-a reușit – să se documenteze foarte bine despre ceea ce relatează cititorilor, astfel încât totul despre ce scriu dumnealor în monografia satului natal: evenimente istorice, chipuri și fapte de consăteni, monumente și ctitorii, forme de relief, flori, copaci, animale, găze, pești... totul e prezentat cu maximă precizie, într-un stil documentar demn de o serioasă cercetare monografică a unei localități rurale.

Impresionează, poate în mod deosebit, galeria de fi ai satului Șoimărești. Cine ar putea fi crezut că un sat ca Șoimăreștii (lipsă pe hărțile mari ale României!) a dat județului, Țării și chiar Europei, lumii, atâtia oameni vrednici, onești, harnici, talentați! Și devotați – și meseriei pe care și-au însușit-o, și ideii de a face bine altuia, altora; și tradiției familiale, și baștinei, și Țării... Nu pot să nu desprind din această admirabilă galerie chipurile marcate cu numele *Drăgușanu*, în primul rând, pe cel al lui *Vasile Drăgușanu* (1882-1978). Scriind acest nume, mi-am amintit, vrând-nevrând, de localitatea de unde am pornit să căutăm – și să găsim! – Șoimărești... gândul m-a dus din nou la *Drăguș* din partea Făgărașului... Lumea aceasta, cu adevărat, e plină de coincidențe surprinzătoare!

Vasile Drăgușanu a fost o personalitate excepțională, unul dintre cei cărora România modernă le datorează ascensiunea. A fost mai mult decât un învățător la țară, căci a fost Învățătorul, Sfetnicul, Judecătorul de pace și Avocatul șoimăreștenilor și al locuitorilor multor sate și chiar orașe din împrejurimi. În îndelungata și extrem de bogata sa activitate, a pus miza pe câteva repere definitorii pentru viața la țară: încurajarea atracției pentru știința de carte și cultură, susținerea spiritului de gospodar, accentul pe moralitate și, desigur, pe educația patriotică. În acest sens, a oferit chiar el personal modele: de om cult, de om moral, de bun gospodar, de patriot, de ostaș, de ofițer, care nu numai că a apărat granițele și avuția țării, dar a contribuit și la unificarea pământurilor populate de români.

Luând cunoștință mai în de aproape de tumultuoasa biografie a lui Vasile Drăgușanu, de impresionanta serie de fapte bune pe care le-a săvârșit de-a lungul unei vieți de om, am putut să-mi explic niște nedumeriri, mai exact – niște fenomene, care stăteau în conștiința mea de prieten al Șoimăreștilor, respectiv, de lector al acestei cărți despre acest sat. Astfel, am dedus – și nimeni nu mă va putea convinge de contrariu – că numărul mare de șoimăreșteni ajunși oameni de vază, se datorează, neîndoios, semințelor dragostei de carte, ale respectului pentru ceea ce faci și cum faci, semințe aruncate în acest sol de către învățătorul și patriotul Vasile Drăgușanu. Mai apoi, după ce am aflat cine și cum a fost Vasile Drăgușanu, mi-am putut explica și mai bine admirabila prestație a doamnei învățătoare Agripina Preutu, născută Drăgușanu. Și, concomitent, am înțeles mai bine prestația familiei

Preutu, astfel mi-am putut explica definitiv atmosfera ce domnește în această casă – un aer de aleasă cumsecădenie și devoțiune intelectuală, unde se întrepătrund fericit pasiunea pentru carte și cunoștințe, grija de natură și iubirea de patrie, dar peste care domnește dragostea de om, de foștii elevi, colegi de breaslă, simpli șoimăreșteni. În fine, astfel am înțeles mai bine cum a putut fi scrisă această monografie a satului Șoimărești, pe care am bucuria și onoarea de a o prefața.

Cum am mai menționat, monografia a fost elaborată cu un acut simț al răspunderii, autorii valorificând numeroase și foarte variate documente: de la acte și înscrisuri de prin secolul XVI, scoase din arhivele și bibliotecile de la Iași, Piatra Neamț, Bacău, până la CV-urile solicitate de la consăteni, risipiți în toată țara și chiar în lumea largă – foști discipoli, absolvenți ai școlii din Șoimărești, apoi ai altor școli, tot mai înalte.

Dar nu mai puțin decât precizia expunerii, decât tăria documentului impresionează căldura cu care au scris autorii despre acești șoimăreșteni, ca și alte, multe alte amănunte prețioase vizând așezarea localității, trecutul și prezentul satului, monografia încheindu-se cu un mănunchi de tulburătoare *Concluzii* ce trebuie percepute ca niște sfaturi testamentare pentru generațiile viitoare.

Tocmai sub impresia lecturării monografiei despre Șoimărești, cu deosebire inspirat de aceste *Concluzii* ale autorilor, dna înv. Agripina și dl prof. Vasile Preutu, mi-au reconfirmat și ei o concluzie pe care mi-aș permite s-o enunț aici. Șoimăreștii e un sat deosebit, înscriindu-se pe linia acelor localități rurale de excepție cercetate de faimoasele echipe monografice constituite și ghidate de acad. Dimitrie Gusti. Mai deosebiți sunt oamenii aici, altele le sunt firea și comportamentul lor, parcă mai pitorești îmi par aici priveliștile, locurile. Ce să fie la mijloc? Apropierea de locurile sfinte ale tuturor românilor, mănăstirile Moldovei medievale, ce trezesc și azi încântarea Europei – Putna, Voroneț, Dragomirna, Vărațic?... Vecinătatea Cetății Neamțului, a altor fortărețe ale lui Ștefan cel Mare, a celor trei glorioase capitale ale Principatului Moldova – Baia, Suceava, Iași? Faptul că Șoimărești se află la intersecția unor drumuri ce duc spre locurile de naștere și / sau de viață ale unor personalități marcante ale spiritualității românești ca Mihai Eminescu și Veronica Micle, Ciprian Porumbescu și George Enescu, Vasile Alecsandri și Nicolae Grigorescu, Ion Creangă și Mihail Sadoveanu? Sau poate ca toate astea luate împreună... Căci,

locurile marcate de Istorie, ca și personalitățile însemnate cu har de la Dumnezeu, se știe – aceste locuri și acești oameni, răspândesc în jur energii benefice... Și dacă e anume așa, *Șoimăreștii merită, trebuie să trăiască!* – îndelung și prosper, pe această matcă strămoșească, prin sătenii de azi, prin urmașii lor și urmașii acestora, care, chiar dacă vor pleca de aici, oricum vor reveni și-i vor îndemna și pe alții să se întoarcă la obârșii. În ultimă instanță, cât face numai numele satului, înveșnicit de marele Mihail Sadoveanu în romanul său, la începutul secolului trecut! Peste aproape încă un veac, numele satului Șoimărești era să fie reactualizat de către Vasile Șoimaru, în monografia amintită. De fapt, și „monografia genealogică” a lui V. Șoimaru, și interesul aparte pentru satul Șoimărești, și, în definitiv – monografia pe care ați deschis-o acum – totul se datorează lui Mihail Sadoveanu... De altfel, maestrul Sadoveanu a „localizat” satul Șoimărești din roman în județul Orhei, din inima Basarabiei, lângă Cornova lui V. Șoimaru, aducând astfel o dovadă în plus în ceea ce privește unitatea dintotdeauna a românilor, oriunde s-ar afla ei! În pofida interdicțiilor impuse de ocupanții ruși, multe cărți de Sadoveanu se găseau și în Basarabia, fiind cu nesaț citite. Filmul inspirat de romanul *Neamul Șoimăreștilor* a avut și în fosta URSS un nemaipomenit succes. Ce să mai spunem, la acest capitol? Chiar și când am venit la Șoimărești ca să „luăm în primire” manuscrisul cu monografia satului, ne întorceam de la o „activitate sadoveniană” – participasem la Fălticeni, la Zilele municipiului, în cadrul cărora, la Casa-muzeu „Mihail Sadoveanu”, am beneficiat de o excelentă lansare a cărților lui Vasile Șoimaru și de cea mai călduroasă prezentare a Basarabiei noastre.

Marele poet al Romei și al Daciei antice, Ovidiu, într-un poem numit *Exegi monumentum...*, a lansat ideea că omul care scrie – inspirat –, prin ceea ce scrie zidește un monument. Și chiar dacă acest monument este imaterial (desigur, numai în raport cu marmura, cu bronzul, cu fildeșul!...), este unul spiritual, mulți își vor îndrepta pașii spre el, pentru a-l admira, pentru a depune la soclu florile recunoștinței.

Doamna învățătoare Agripina și domnul profesor Vasile Preutu, prin această monografie, au ridicat și ei un monument satului Șoimărești. Un monument aidoma Monumentului eroilor din sat. La fel de mândru, la fel de durabil. Ba poate, și mai durabil... căci scurgerea vremii macină și piatra, roade și granitul, dar cuvântul scris și tipărit

stă neclintit în fața Timpului. Amintim, în context, că unul dintre autorii proiectului este basarabeanul Vasile Șoimaru, un mare și fidel prieten al familiei Preutu și al satului Șoimărești, în genere. Iar la montarea acestui monument, la dezvelirea lui pentru vederea generală au contribuit mai mulți oameni de bună-credință, ale căror nume sunt trecute la loc de cinste pe foaia de gardă a prezentei lucrări.

Flori de admirație și de grațitudine pentru această operă de valoare nu vor întârzia să apară la soclu. Cu aceste rânduri deschizătoare de carte am încercat să aducem și noi un buchet, pentru mișcătoarea cinstire a Șoimăreștilor pe care a făcut-o familia de dascăli Agripina și Vasile Preutu. Sunt flori culese din luncile Basarabiei și care-s la fel de frumoase, mirositoare și aducătoare de voie bună ca și oricare alte flori de pe întregul cuprins al României istorice. Aplecându-ne să punem aceste flori la noul monument al satului Șoimărești, ne închinăm de sănătate, cu cele mai frumoase gânduri și urări pentru cei care au trudit la scoaterea din anonimat a unui punct mic, dar strălucitor pe harta veșniciei românești.

(Preutu Vasile. *Satul Șoimărești: cinci veacuri de existență demnă* / Vasile Preutu, Agripina Preutu. – Chișinău: Prometeu, 2006. – 308 p. |)

ÎN SUDUL BASARABIEI ISTORICE TRAGEDIA BĂȘTINAȘILOR CONTINUĂ. ÎNSĂ NICI LUPTĂ LOR PENTRU DREPTATE NU ÎNCETEAZĂ

De 70 de ani, imediat după a doua ocupație sovietică, din partea de sud a provinciei basarabene ne parvin vești numai și numai proaste. De 20 de ani, mai exact, după proclamarea independenței Ucrainei, știrile de acolo sunt și mai triste. Puținele școli cu predare în limba română ce au mai rămas în județele noastre de la sud, sunt închise, sunt ucrainizate sau rusificate. Preoții sunt opriți să officieze serviciul divin în limba băștinașilor și, cel mai des, stilul ucrainean de a împiedica efectuarea ritualurilor creștine constă în a intimida, a zvânta în bățăi, a izgoni preoții din satele moldovenești; a amenința și a tulbura mințile enoriașilor; în fine, a pângări odoarele bisericesti și înseși sfintele lăcașe. Absolvenții de licee românești și licențiații uni-

versităților din România sunt respinși cu grosolănie, chiar dacă, de ochii lumii, li se permite să depună dosare pentru o candida la vreun post, loc de muncă potrivit specialității obținute. De altminteri, nici tinerii care fac studii la colegii sau universități din Cahul, Chișinău sau Bălți nu se bucură de un tratament mai civilizată.

Nu mai e cazul să amintim câte înjosiri și nedreptăți îndură, cum sunt terorizați cei care au redobândit cetățenia română... Ca și cei care au curajul de a se declara români, respectiv, vorbitori de limbă română. În condițiile în care cărțile, ziarele și revistele de la București, Galați sau Chișinău nu mai au nicio șansă de a ajunge la destinatarii din satele și orașele sud-basarabene, aceste nefericite localități sunt inundate de tone de maculatură „moldovenistă”, mai simplu spus – antiromânească. S-a ajuns până într-acolo încât se reduce drastic, consecvent, metodic (și cu totul nejustificat) numărul de curse de autobuze sau microbuze cu destinația Cahul sau Chișinău sau oricare altă localitate din R. Moldova, numai ca să se limiteze, până la o eventuală suspendare, a oricăror legături între frații de neam, limbă și credință din actuala regiune Odesa a actualei Ucraine cu cei din Republica Moldova și chiar din... actuala regiune Cernăuți a aceleiași actuale Ucraine!... De barierele care se pun pentru a zădărnici legăturile dintre sud-basarabeni și frații lor din dreapta Prutului, cu regret, nici nu face să vorbim: se pare că sârma ghimpată ridicată pe Prut de către sovietici a fost transformată într-un nou Zid al Berlinului, de către „bravii” fii ai Ucrainei independente, stat a cărui conducere pretinde a avea aspirații europene.

De fapt, avem deja toate motivele să numim această nouă frontieră de pe Prut „Zid al plângerii”, căci lista nelegiuirilor la care se dedau autoritățile ucrainene în județele de sud ale Basarabiei istorice poate fi continuată la infinit. Dincolo de interdicții, presiuni, intimidări – care, firește, nu au nimic bun încât nu le dorim nici dușmanilor noștri – poate cea mai mare tristețe o provoacă dezbinarea oamenilor de același sânge și „stricarea” unora, poate chiar a multora, prin asmuțare împotriva conaționalilor, prin falsificări și minciuni predicate non-stop, încât, uneori, se creează impresia că conducerea de la Kiev nu mai are niciun fel de probleme decât să-i deznaționalizeze, să-i înjosească, să-i terorizeze zi de zi pe moldovenii / românii din aceste raioane. Cu regret, unii conaționali de-ai noștri de la sud (dar și de

la nord) cad în capcana pe care le-o întinde monstruoasa „Bezpieka” (Securitate) ucraineană; alții, din lașitate sau din comoditate acceptă a fi – nu cetățeni loiali ai statului ucrainean, cum sunt majoritatea absolută a moldovenilor / românilor din sudul Basarabiei –, ci de a se face slugi ascultătoare și credincioase ale unor autorități cu comportament criminal și / sau complici, părtași ai unor ticăloși „lideri” de pretinse organizații, chipurile, reprezentative, „moldovenești” (ghilimelele aici sunt absolut necesare).

În acest context sumbru, apăsător, jalnic, deplorabil, ni se pare și mai demnă de laudă și admirație îndărătnicia, forța, rezistența, dorința neștrămutată a unor oameni din sudul Basarabiei de a rămâne ceea ce sunt de la Dumnezeu – români într-o țară străină. Unii, pe deasupra, încearcă a-i dumeri și pe alți conaționali de acolo de dreptatea lor, de necesitatea de a-și păstra integritatea și demnitatea națională și pur umană. Printre acești adevărați eroi ai acelor locuri, în timpurile noastre, se află și dl **Tudor Iordăchescu**, cunoscut și apreciat departe de satul natal după lansarea monografiei *Hagi Curda (Camășovca). Un sat românesc din Basarabia istorică* (Chișinău, Editura „Prometeu”, 2011. Autorul proiectului, coordonator și imagini dr. Vasile Șoimar). Cartea la a cărei elaborare dânsul a muncit mai mulți ani, în scurtul răstimp de la apariție s-a bucurat de un frumos succes, interesul față de acest volum monografic fiind în continuă creștere. Lucru firesc, doar hagicurdenii nu au mai avut așa ceva, mai mult încă: dacă la noi, în R. Moldova, elaborarea monografiilor consacrate diferitelor localități e un fenomen frecvent, aproape că general, apoi acolo, unde conaționali noștri au devenit minoritari, străinii au grijă de a-și ticlui cât mai multe istorii proprii, pentru a-și justifica prezența pe aceste pământuri, neglijând intenționat sau chiar împiedicând scrierea și a unor istorii ale locuitorilor ce dețin adevăratul statut de băștinași.

Om simțitor și iubitor al baștinei străbune, dl Tudor Iordăchescu nu vrea ca ai săi consăteni și compatrioții din localitățile megieșe, risipite în raioanele de la sudul Basarabiei, să-și uite obârșia și nici să se lase speriați și descurajați de agresorii de la conducerea regiunii. Tocmai de aceea, în pofida intimidărilor la care a fost supus el însuși și familia sa, Tudor Iordăchescu ține, cu tot dinadinsul, să ofere în continuare un exemplu cum nu trebuie să te lași bătut, nici să faci pe plac răuvoitorilor neamului.

...Lecturând textul monografiei și se umple sufletul de tristețe și durere de ce se întâmplă în sudul Basarabiei, de nenorocirile continui pe care le este dat să le îndure conaționali noștri de pe această palmă de pământ românesc. Pe de altă parte, sufletul mi s-a luminat, totuși, văzând admirabila îndărătnicie a autorului nostru, curajul cu care înfruntă el durerile personale și pe cele ale consătenilor; când mi-am dat seama că visul ucrainenilor de a-i corupe, de a-i face trădători și vânzători de neam pe hagicurdeni și pe alți băștinași din partea locului este departe, poate chiar foarte departe de a se realiza!... Dovadă e și faptul că T. Iordăchescu nu a completat manuscrisul cu laude aduse autorităților pentru nenumăratele lor isprăvi cu totul urâte, reprobabile, fără pic de omenie. Nici cu justificări ale cedărilor comise de unii conaționali mai slabi de caracter, care se schimbă după cum le cer liderii din centrul raional sau din capitala regiunii. Astfel, cititorii cărții vor afla amănunte privind venirea ocupanților, realități neștiute din anii celui de-al Doilea Război Mondial, precizări despre grozăviile prin care au trecut oamenii noștri în timpul foametei și al deportărilor, un subcompartiment al cărei s-ar putea intitula *Ucrainizarea (rusificarea) continuă* ori, poate și mai potrivit pentru situația de acolo – *Tragedia (terorizarea) băștinașilor în sudul Basarabiei nu mai are capăt*.

...Cu doi ani în urmă, în prefața la prima ediție a acestei cărți, îmi exprimam speranța că apariția monografiei îi va uni pe hagicurdeni, le va consolida rândurile cam risipite de noua stăpânire și rărite de exodul masiv al basarabenilor spre alte limanuri, cu nădejdea că vor găsi măcar acolo o viață mai bună, mai liniștită, mai demnă. Rămân la aceeași idee și acum, când scriu aceste rânduri cu următoarea precizare: am o mare dorință ca adevărul și dragostea ce străbat din filele adunate de Tudor Iordăchescu să lumineze mințile și sufletele la cât mai mulți consăteni și, în general, basarabeni. Numai în acest caz, autorul nostru, ca și celelalte persoane implicate în editarea monografiei, s-ar putea considera împliniți ca fii ai unui neam care, deocamdată, n-a putut fi doborât de nenorocirile ce s-au abătut continuu peste plaiurile noastre binecuvântate de Sus.

(Iordăchescu Tudor. *Hagi Curda (Camășovca)*: un sat românesc din Basarabia istorică. – Chișinău : Ed. Prometeu, 2011 – 192 p.; il.

Martie 2013

Un post-scriptum ce se impune

Am mai scris și cu alte ocazii despre cartea satului Hagi Curda, despre importanța ei pentru sătenii și fiii satului, pentru alți consăngeni aflați într-o situație similară. Parcă am spus destule, în aceste rânduri și totuși ceva a rămas „în afara paginii”. Și cele nespuse se cer a fi înșirate aici, pentru a împlini un crez, un ideal, un rost. Voi încerca să punctez absolut telegrafic gândurile restante.

...Aveam impresia că patrioții ucraineni luptă pentru stoparea rusificării populației țării lor, care a suferit nu mai puțin decât noi, românii basarabeni, în perioada de ocupație sovietică. Dar, de unde!... Acești patrioți ucraineni – și nu am nicio îndoială că printre politicienii de la Kiev, Odesa, Cernăuți, Ujhorod etc. sunt și veritabili iubitori ai neamului lor – însă acești patrioți, zic, preferă ca cele câteva sute de mii de români să fie rusificați, numai să nu învețe limba lor strămoșească, română.

...S-ar părea că ierarhii ucraineni, ortodocși ca și noi fiind, sunt extrem de îngrijorați de năvala tot mai agresivă a numeroaselor secte care nu știu de astâmpăr nici zi, nici noapte. Iată însă că și ierarhii ucraineni preferă ca românii din sudul Basarabiei, ca și cei din actualele regiuni Cernăuți și Transcarpatică, mai bine să înmulțească numărul sectarilor (numiți, nu întâmplător, de un teolog grec „cel mai mare pericol al ortodoxiei”) decât să-și manifeste iubirea de Dumnezeu în limba unei Biserici-surori, la urma urmei – în limba mamei, cum, printre altele, preconiza și Fiul Domnului, Iisus Hristos.

...Trăiam cu iluzia că politicienii ucraineni, făuritori ai statului lor independent, militează pentru consolidarea poporului lor, extrem de dispersat: în „apusenii” și „răsăriteni”, „prooccidentali” și „proorientali”; filoruși înflăcărați din zona industrială Doneț și adepți înverșunați ai separării Crimeii prin alipirea ei la Rusia; ortodocși, greco-catolici (uniți) și catolici etc., etc. În realitate, însă, liderii de la Kiev, în complicitatea, cu tot soiul de liderași de la Odesa și de la Cernăuți îi dezbină pe românii din Ucraina în români și „moldoveni”, scuișând pe adevărul istoric, științific, lingvistic; sfidând opiniile unor somități ca M. Eminescu sau N. Iorga, părerile unor savanți de talie mondială, dar făcând pe plac unor secături de teapa lui V. Stati ori A. Fetescu. Acesta să fie oare adevăratul nivel al liderilor politici ai Ucrainei independente?

Sunt doar trei aspecte ale prigoanei la care-s expuși mereu conaționali noștri din Hagi Curda și din alte localități românești ale actualei Ucraine. Ce alta poate demonstra asemenea atitudine decât o ură zoologică a ucrainenilor față de concetățenii lor de etnie românească? Însă nu numai aceasta scoate la iveală agresivitatea ucrainenilor față de moldovenii / românii ajunși, printr-o tristă ironie a sorții, cetățeni ai Ucrainei. Desigur, ies la suprafață și niște penibile complexe ale noilor autorități ucrainene: modestia vocației de a governa normal, dar și aceasta înăbușită de dorința arzătoare de a-și manifesta apucăturile de „stăpân”, de „șef”, de „patrician”. Este la mijloc un oribil sindrom microimperialist și / sau neoimperialist, în care mulți lideri ucraineni se complac ca într-o unică, poate și ultimă șansă de a fi și ei mai mari peste cineva. Nu au învățat nimic politicienii șovini de la Kiev de la frații lor de pe butoiul de praf de pușcă din Balcani, nicio concluzie nu au tras din „lecția iugoslavă”. Sau poate, pur și simplu, nu le place să admită adevărul elementar că cine prigonește ca sârbul, ca sârbul își va frânge și gâtul, și țara cărpită nu numai din teritorii, dar și din dureri străine. În ultimă instanță însă, cruzimea nestăvilită cu care ucrainenii îi apasă, îi prigonesc, îi umilesc pe românii sud-basarabeni și nord-bucovineni trădează și o mare teamă, o frică obsesivă... Vom menționa că de asemenea sentimente sunt dominați nu numai ucrainenii, ci și alții, ba chiar toți străinii ce devin peste noapte stăpâni pe pământuri, oameni și destine care nu au cum să le aparțină de drept.

A-i apăra pe conaționali noștri de ura și cruzimea autorităților ucrainene este o datorie de onoare, dar și una pur omenească și a Bucureștiului, și a Chișinăului. A-i sprijini acum, când se află la grea restriște, înseamnă a proceda cum au făcut, în situații poate și mai dificile, marii noștri înaintași: Eminescu, Hasdeu, Maiorescu, Kogălniceanu, N. Iorga, câți alții!... Tipărirea și difuzarea unor cărți ce povestesc adevărul despre noi, ce pledează pentru dreptatea și drepturile băștinașilor este, la ora actuală, cel mai sincer și cel mai sigur mod de a întinde o mână de ajutor fraților noștri de la miază-zi și de la miază-noapte, ajunși, mai mult decât noi, pe culmile disperării despre care vorbea Emil Cioran cu exact opt decenii în urmă.

TOTUL PENTRU... BASARABIA: ȘI DRAGOSTE, ȘI DOR, ȘI DURERE, ȘI SPERANȚĂ...

Îmi stăruie în memorie un episod din istoria nu prea îndepărtată a suedezilor... La răspîntia veacurilor XVII-XVI-II, în Regatul Suediei, din care făceau parte și Norvegia, Finlanda, Danemarca, precum și actualele țări baltice Letonia și Estonia, ei bine, în acel înfloritor regat, pe atunci, rezultatele unui recensămînt arătau că în rîndurile populației fusese lichidat analfabetismul. Cu această ocazie, pe la începutul sec. XVII, un rege deosebit de luminat, Frederic I, din dinastia Hessen-Kassel, entuziasmat de frumosa-sele împliniri ale culturii naționale, a emis un decret pentru... stimularea scrisului! Prin acest decret, monarhul își îndemna supușii să compună texte literare, documentare, memorialistice, etnografice și de oricare altă natură, pe care să le trimită la curtea regală, contra unor onorarii deloc simbolice. Grație acestei inițiative, în cîteva decenii, fondurile Bibliotecii Regale (care avea și are în Suedia atribuții de Bibliotecă Națională) s-au completat cu sute, apoi cu mii de manuscrise: poezii, nuvele sentimentale, povestiri cu aventuri, aduceri-aminte, cronici de familie, istorii ale diferitelor sate și orașe, descrieri ale unor monumente arhitectonice și ale naturii ș.a.m.d.

Se pare că niciun alt suveran suedez nu a mai avut inspirația aceluia Frederic, dar poate că nici nu a fost nevoie de așa ceva: completarea Bibliotecii Regale de la Stockholm, cu manuscrise ale scriitorilor nonprofesionali, foarte curînd a devenit o adevărată preocupare națională a suedezilor, noi și noi scrieri de autori în genere anonimi, au prins „a curge”, constituindu-se într-un fond extrem de bogat, în continuă completare, pînă în zorii secolului XX! Nu mai e cazul să precizăm că această rarisimă colecție e și obiectul unei justificate mîndrii a suedezilor, dar și subiectul unui mare și continuu interes al cercetătorilor din domenii extrem de variate: istorici, scriitori, critici literari, etnografi, sociologi, filozofi, economiști etc., etc.

* * *

Noi nu am avut norocul unor asemenea iniţiative – la propriu şi la figurat regale! Însă, două constatări – a unui clasic al literaturii, şi a unui poet mai mult anonim – ne îndreptăţesc să credem că au existat, în spaţiul spiritual românesc – oricît de sfirtecat, de-a lungul istoriei –, alte resorturi, alte stimulente pentru a scrie ceva, şi pentru sine, şi pentru urmaşi. „*Românul e născut poet!*”, exclama Vasile Alecsandri, entuziasmat de bogăţia, diversitatea şi originalitatea folclorului nostru. „*Că nu e om să nu fi scris o poezie...*”, îl susţine pe bardul de la Mirceşti un început de romanţă, îngînată sau interpretată cu voce tare, cu cele mai diferite ocazii, de la Nistru pîn’ la Tisa şi pînă hăt peste Dunăre, la sud de aşezarea, în formaţiuni statale, a românilor. Precizăm, că în aceste contexte, calificativele *poet*, *poezie* sînt întru totul convenţionale, desemnînd, în fond, orice scriere ieşită din suflet, din inima celui care a pus mîna pe condei şi pe foaia albă de hîrtie... Şi dacă s-ar fi instituit şi la noi – la Bucureşti sau la Iaşi, la Timişoara, Cluj-Napoca sau Baia Mare, la Chişinău sau la Cernăuţi – o colecţie aidoma celei din Suedia, nu încape nicio îndoială că am fi avut şi noi nişte fonduri „de manuscrise populare” realmente împărăteşti...

Aşadar, oamenii noştri au compus dintotdeauna, oamenii noştri mai scriu şi astăzi... Problema e cîte lucrări – din trecut, dar şi din prezent – ajung pe masa cititorului, cîte din cele scrise de oameni concreţi devin un bun obştesc? Cine ar putea stabili oare, proporţia, cît de cît precisă: pentru cine scriu cei care iau condeiful în mînă: cam cîţi scriu pentru sine, pentru propria-i plăcere sufletească, şi cîţi sînt cei care scriu pentru un anumit public cititor?

Poezii, prozatorii, dramaturgii consacraţi, fără doar şi poate, scriu cu gîndul la destinatar, la un potenţial număr de cititori – de la elevi şi pînă la pensionari, cu diferenţierile de rigoare în ceea ce priveşte starea socială, profesională, gradul de cultură ale viitorilor cititori. Iar cei care scriu „pentru sine”... chiar şi aceştia au un număr anume de destinatari, de regulă, oamenii cei mai apropiaţi: femeia iubită, în cazul unor poezii amoroase „de album”; părinţii, copiii, nepoţii... – dacă e să ne referim la o cronică de familie, la nişte amintiri ce vizează trecutul respectivei familii. Există însă şi cazuri cînd unii autori ar dori să-şi vadă manuscrisele tipărite, date publicităţii, cum se spune acum, însă nu-şi imaginează cum s-ar întîmpla aceasta... În prezent,

bariera cea mai grea în calea editării unei scrieri rezidă în aspectul economic, financiar al problemei. Dar cu 20 de ani în urmă încă, interveneau alte probleme: cenzura comunistă – excesiv de vigilentă, drastică, neiertătoare cu orice gând, cu orice mărturie ce ar fi pus regimul totalitar într-o lumină nefavorabilă. Am citit, prin anul 2001, o asemenea carte: memoriile poetului, eseistului traducătorului Mihai Beniuc, scrise pe la apusul vieții sale – răscrucea anilor '70-'80 ai sec. XX, așadar, în plin comunism ceaușist. Autorul, cunoscut mai pe larg ca autor al poemului „naționalist” *Dansează ursul românesc*, poate cel mai mult grație unei tulburătoare versiuni interpretative a lui Tudor Gheorghe, nu credea că va apuca prăbușirea comunismului, că amintirile sale vor fi editate cândva, în condiții de libertate, și, în consecință, vor fi citite doar de un cerc restrâns de prieteni și rude. Tocmai această împrejurare – ideea fixă că memoriile nu vor fi tipărite vreodată, că nu vor trece pragul editorial și, prin urmare, nu vor fi citite de cenzori, l-a determinat pe Mihai Beniuc să fie sincer la maximum în această carte a sa, să nu-i fie teamă de a se destăinui foii de hîrtie, astfel lăsîndu-ne un emoționant document, incredibil prin franchețea și curajul confesiunilor, prin dorința de a spune lucrurilor pe nume, „de a spune totul pînă la capăt” – pentru „a se răcori”, pentru a se purifica măcar în fața hîrtiei de manuscris...

* * *

Nu credeam că voi mai avea ocazia să citesc ceva similar. Însă viața unui ziarist, a unui redactor de carte, e un șir continuu de surprize... La sugestia lui Vasile Șoimaru, doctor în economie, conferențiar universitar la ASEM, am citit o carte care m-a impresionat din capul locului, chiar prin titlul ei: *Al cui este acest pămînt*. O denumire parcă interogativă, parcă retorică, pe un volumaș ce a văzut lumina tiparului în Editura „Litera”, Chișinău, în anul 2005. Despre autorul cărții – *Andrei Martiniu (Martiniuc)* – nu știam nimic... nu aveam de unde ști, pentru că vreo prezentare, cît de cît sumară, în presă, nu exista... Dar am deschis prima pagină, am citit primul alineat... Apoi l-am recitit, cu o senzație de incredibil, căci începe această carte astfel: „*Nu știi dacă ceea ce vreau să scriu va putea vedea vreodată lumina tiparului...*” M-am oprit aici, căutînd ceva mai departe, apoi la sfîrșitul cărții, ceva informații despre autor... Din ultimele file ale cărții am

putut deduce că a fost scrisă în anii '80 ai veacului trecut – așadar, atunci cînd regimul comunist, delirînd, se ținea cu disperare de nava în derivă a istoriei trăite de noi. Am mai putut deduce că autorul nu a apucat apusul, prăbușirea odiosului regim totalitar, deci, nu a putut să-și vadă cartea tipărită. Atunci, de ce a scris-o? – se va întreba cîte cineva, inofensiv, dar și logic, într-o anumită măsură. Răspunsul ni-l oferă chiar autorul, în chiar același preambul, din care am citat deja: „[...] *Voi scrie pentru a-mi alina puțin din durerea rănii sufletești care continuu mă doare, de cînd nu pot să mă întorc în satul în care m-am născut, decît cu pașaport și cu viză de intrare [...]*.”

Andrei Martiniu și-a scris cartea aflîndu-se la București, iar satul pe care nu-l putea vizita decît înfruntînd mari dificultăți birocratice se află în sudul Basarabiei, din 1944 fiind încorporat, pentru nu se știe cîtă vreme, Uniunii Sovietice, din punct de vedere administrativ făcînd parte din R. Moldova. Spațiul geografic mai la sud de Ștefănești, adică restul fostului județ Cetatea Albă, spre malul Mării Negre, se află actualmente în statul independent Ucraina... Și dacă la noi lucrurile nu stau nici pe departe bine, apoi în zona de ocupație ucraineană băștinașii români (numiți, în cel mai bun caz – moldoveni), este de-a dreptul catastrofală: acolo deznaționalizarea a luat proporții cu totul înspăimîntătoare...

Două mari tragedii au avut de trăit, la mijlocul secolului trecut, locuitorii Basarabiei și cei din Nordul Bucovinei. *Prima tragedie a fost cea a ocupației sovietice, care a implicat deportări, foamete organizată de autorități, colectivizare forțată, deznaționalizare și rusificare*, pe toată linia, multe alte fraude și umilințe la care au fost expuși sute de mii de trăitori ai acestui meleag. De prin 1988-1989, și mai ales după 1991, la noi au apărut nu prea multe, și totuși, au fost tipărite memorii, documente, studii privind această groaznică dramă. Infinit mai puțin s-a scris despre *cea de-a doua tragedie a basarabenilor și nord-bucovinenilor: refugiul, evadarea în dreapta Prutului* atunci cînd veneau peste noi hoardele bolșevice, mai întii în iunie 1940, apoi în primăvara-vara lui 1944. Desigur, refugiul peste Prut nu poate fi comparat cu deportarea în Siberia. Și totuși... Numai cei care au trăit acest refugiu i-au cunoscut toate meandrele, unul mai dureros decît altul. În primul deceniu de după război, care s-a identificat cu ocupația sovietică, stalinistă, a României, cei evacuați / refugiați au trebuit

să-și ascundă originea basarabeană, respectiv nord-bucovineană – deasupra capetelor lor planînd mereu primejdia returnării, predării lor către autoritățile sovietice, după care „tovarășii sovietici” îi transportau, în condiții infernale, dacă nu în Siberia, apoi la minele din Ucraina sau din Kazahstan. Abia după 1957-1958 refugiații au putut să-și revadă locurile natale – și nu oricare, și nu oricum, ci numai pe bază de invitație, cu viză și pașaport, pe un termen limitat. Alții nu s-au bucurat nici măcar de o revedere, fie ea și întîrziată, cu părinții, frații și surorile, alte rude pe care le lăsaseră aici, pe teritoriul unde ocupanții sovietici s-au așezat pe multe decenii... Este și cazul autorului nostru, Andrei Martiniu, care nu și-a mai văzut mama bătrînă și bolnavă și care nu putea muri de dorul lui, sărmana mamă decedînd abia cînd a auzit de la o consăteană că fiul ei este viu și sănătos...

Refugiul, respectiv părăsirea forțată a vetrelor strămoșești, s-au transformat pentru numeroși basarabeni și nord-bucovineni – cîteva sute de mii – într-o rană mereu sîngerîndă, într-un dor nepotolit, amestecat cu o speranță pe care nimeni și nimic nu le-a putut-o omorî, uneori pînă la moartea fizică a acelor băjenari din calea urgiei de la Răsărit...

* * *

Durerea despărțirii inopinate, dorul de cei lăsați la baștină, de locurile natale înseși – sînt doar o parte a gamei de sentimente ce mistuiau sufletele basarabenilor refugiați. Atît de chinuitoare i-au fost durerea despărțirii de baștină și dorul de ea, încît aceste senzații, dar și revolta pentru nedreptatea ce i s-a făcut, ca și speranța că va reveni în satul natal nu ca oaspete, ci ca la el acasă, l-au și determinat pe Andrei Martiniu să scrie cu sîngele inimii cartea la care ne referim. Și, s-o spunem din capul locului: intenția autorului s-a soldat cu o mare izbîndă, cu o frumoasă împlinire sufletească, în fine – cu un important studiu documentar. Păcat că nu a avut norocul să-și vadă cartea tipărită... Să ne bucurăm măcar noi de această prezență editorială care, așa cum am menționat deja, are incontestabile resorturi sentimentale, dar și netrecătoare valențe de document – istoric, etnografic, lingvistic, nu în ultimă instanță – de document politic.

Obiectul mării dureri și al marelui dor, al mării iubiri de baștină se numește, în cazul lui Andrei Martiniu – comuna Ștefănești, fostul

judet Cetatea Albă, astăzi raionul Ștefan Vodă. Pe hărțile sovietice această localitate se numea exact așa cum știa și A. Martiniu: Stepanovka. Abia după 1990 s-a revenit la numele istoric Ștefănești – îndreptare a unui adevăr pe care, cu regret, nu a mai apucat-o acest vrednic fiu al satului... A plecat în lumea umbrelor îndurerat de practica vicioasă a schimbării denumirilor de sate românești din Basarabia, în forme rusificate, practică la care s-a recurs încă din anii '60-'70 ai secolului trecut; Cetatea Albă fusese „rebotezată” în Belgorod-Dnestrovsk și mai înainte, pe când era în viață Stalin. Străinii au stăruit să schimbe totul pe pământurile ocupate, să șteargă mărturiile seculare de românism din această zonă: au modificat denumiri de localități, au schimonosit sau au tradus numele localnicilor, au distrus ori au schimbat destinația locașurilor de cult și ale instituțiilor culturale, pînă și unele forme de relief le-au modificat! Tocmai, știind despre această practică criminală a noilor „stăpîni”, autorul nostru a scris cu și mai multă înverșunare lucrarea proiectată, precizîndu-și, din chiar primele rînduri, intenția, scopurile: *„Voi căuta să arăt, cît voi putea, datinile și obiceiturile folclorice ale moldovenilor care trăiesc în jumătatea cealaltă de trup a Moldovei, care se numește Basarabia. Prin descrierea graiului, a datinilor și obiceiturilor lor, voi căuta să arăt lumii întregi că basarabeanul, frate de sînge este cu moldoveanul, olteanul, ardeleanul și munteanul.”*

Cine va citi această carte, *Al cui este acest pămînt*, va confirma fără ezitare că autorul și-a atins cu brio scopul propus. Unii cititori vor remarca maniera crengiană în expunerea evenimentelor, faptelor, în zugrăvirea chipurilor, extrem de simpatice, de țărani harnici și bonomi, dotați cu un simț aparte al frumosului și al buneii dispoziții. Amintesc de maniera narativă a lui Ion Creangă și paginile țesute cu umor, cu ironie, cu satiră; în stil crengian sunt și unele isprăvi sau pozne făcute de copilul și adolescentul Andrei Martiniu, precum și de semenii săi. În semn de adînc omagiu consătenilor, A. Martiniu recurge la un limbaj cît mai apropiat de graiul specific locuitorilor din zona de sud a Basarabiei. De altfel, acest aspect al narațiunii nu are nimic în comun cu preocupările moldoveniștilor primitivi de la Chișinău: autorul nostru subliniază, repetă de zeci de ori că limba basarabenilor este aceeași cu a muntenilor, transilvănenilor, bănățenilor etc., și cele mai multe regionalisme au, între paranteze, echivalentele

lor din limba literară. Sensibil la felul de a se exprima al eroilor cărții sale, atunci când se referă la un învățător venit pe plaiurile sud-basarabene din județul Mehedinți (Banat) – A. Martiniu redă cu maximă precizie felul de a se exprima al acestuia. Însă în contexte generale el scrie în româna comună, exemplară – cea pe care o învățase la liceu, cea în care vorbise ca ostaș al Armatei Române, cea pe care a vorbit-o pînă la ultima suflare...

Totuși, deosebit de impresionantă și originală ni se pare panorama de ordin etnografic, folcloric, iar în bună parte – și de ordin geografic, istoric, politic, pe care ne-o oferă autorul. În multe locuri, pe multe pagini, uimește acribia, capacitatea deosebită a autorului de a fi memorizat, înmagazinat – în copilărie, în adolescență și ceva în tinerețe, ca mai apoi să descrie peste decenii, extrem de meticulos, multe amănunte vizînd șezătorile, clăcile, sărbătorile de iarnă, logodna, cununia, nunta etc. la românii basarabeni. Un compartiment separat este dedicat zestrei de nuntă a miresei și altul – sărbătorii de Sf. Andrei, care era, în mare măsură, o sărbătoare a tinerilor. Toate cele descrise, cu lux de amănunte, au fost văzute, trăite, de autorul nostru, însă el nu a fost un simplu observator, ci un martor ocular activ, implicat energic în multe din evenimentele numite „ciclul sărbătorilor de iarnă”, respectiv, „ciclul sărbătorilor de familie”, acestea din urmă culminînd, în caleidoscopul amintirilor lui A. Martiniu, cu „*petrecania*” – petrecerea tinerilor mobilizați în armată. Simbolică „*petrecanie*”! – căci pentru autorul acestei cărți ea s-a întîmplat să fie la 15 noiembrie 1939 – dată după care nu a mai călcat pe drumurile ce duceau spre casa părintească.

Ni se pare cu totul remarcabil faptul că autorul prezintă datinile, obiceiurile, sărbătorile tradiționale „cu ochi de gospodar”, prin prisma unui țaran harnic, și în consecință – înstărit, ferit de mizerie, de sărăcie, de nevoia de a-și pleca spatele pentru altcineva. Aceasta era situația majorității țăranilor basarabeni în perioada descrisă de A. Martiniu, și această realizare se datora reformei agrare îndeplinite la puțin timp după Marea Unire din 1918.

A doua observație ce se impune este atenția deosebită pe care o acordă autorul fenomenului cultural din satul său de baștină și din satele basarabene în genere, accesului la învățămînt și la serviciul divin în limba română. Ne reține atenția, în repetate rînduri, sincera

bucurie, entuziasmul juvenil al scriitorului pentru libertatea de a se exprima în limba strămoșească, de a nu fi silit să vorbească o limbă străină. Prin contrast, nu de mai puține ori este deplinsă situația consătenilor și a altor basarabeni când aceștia, în condițiile ocupației țariste, apoi și a celei sovietice, erau obligați să învețe în rusă, fiind rusificați și prin școală, și prin slujba bisericească, și prin lucrările administrative. Un capitol special, intitulat *Jertfele satului meu* – are ca obiect de preocupare nu numai pierderile suferite de țăranii din preajma Cetății Albe în timpul invadării, de către hordurile sovietice a pământului strămoșesc, din perioada evacuării forțate, a deportărilor, apoi și a altor grozăvii puse la cale de ocupanții cu stele roșii. Prin jertfe aduse de consătenii săi autorul subînțelege și pierderile de ordin spiritual, urmare directă a ocupației: chinurile la care au fost expuși consătenii săi pentru simplul motiv „că s-au născut români”, pentru că participaseră la viața țării natale, pentru că vorbeau românește... Iar ultimul compartiment al volumului în cauză – *Stimați tovarăși istorici...* – cuprinde un temerar răvaș către redacția revistei *Magazin istoric*, un apel la rațiune, un strigăt de disperare către istoricii care, în condițiile existenței lagărului socialist, a declaratei „prietenii a popoarelor frățești”, se temeau sau nu doreau să-și facă probleme ca să spună adevărul despre răpirea, de către URSS, a Basarabiei și a Nordului Bucovinei.

* * *

De unde această sensibilitate, atât de tulburătoare, a lui Andrei Martiniu pentru românism? De unde această înțelegere, această convingere – adâncă, dreaptă, temerară – a tăriei liantului românesc ce unește pe locuitorii din Sudul Basarabiei, din Moldova istorică și din celelalte provincii românești? Pentru autorul cărții la care ne referim, adevărul că Basarabia e o parte indisolubilă a României, ideea unității lingvistice, etnice, spirituale a tuturor românilor, „de la Nistru pîn’ la Tisa”, nu e un slogan, ci un crez, un reper, o parte – poate cea mai importantă – a existenței sale! Și nu e vorba numai de un crez, dar și de o tărie sufletească, de un curaj civic și intelectual! Desigur, e la mijloc școala, acea faimoasă școala românească din perioada interbelică, pe care autorul a făcut-o iarăși aidoma lui Ion Creangă – ghidat de convingerea părinților, a mamei, în special, că omul cu carte

are și parte; în plus, copilul și adolescentul Andrei Martiniu avea și o mare pasiune pentru învățătură. Și-a spus cuvîntul și pregătirea civică, patriotică, din școală, apoi și din armată. Însă mai e ceva la mijloc: baștina, satul, județul natal. Locul de unde se trage autorul. Este un adevăr incontestabil că omul sfințește locul, dar, în multe cazuri, și locul modelează omul, mentalitatea, simțirea lui.

Iar baștina lui A. Martiniu, după anexarea, în 1812, de către ruși, a Basarabiei, a fost de două ori mai românească decît celelalte pămînturi basarabene, căci de două ori a revenit la sînul Patriei. Prima dată aceste județe – Cahul, Ismail, Cetatea Albă, au fost retrocedate Moldovei lui Ștefan cel Mare, de către Rusia înfrîntă în Războiul Crimeii, în 1856. Astfel, aceste județe au participat la „Mica Unire”, din 1859, a Principatelor române Moldova și Muntenia, locuitorii lor au contribuit la punerea temeliei Statului Român modern. A doua oară, ca și întreaga Basarabie, județele sus-amintite au făcut parte din România Mare, după Unirea din 27 Martie / 9 Aprilie 1918, pînă la ocupația din iunie 1940, repetată în anul 1944. Printr-o curioasă coincidență, în ambele cazuri, revenirea la Patria-Mamă a durat 22 de ani... Și dacă pentru noi, basarabenii, cele două decenii de aflare în componența României Mari nu a fost pur și simplu benefică, ci chiar salvatoare – în sensul păstrării și revigorării spiritualității –, apoi, pentru locuitorii județelor din sudul provinciei, dubla revenire la sînul Patriei a însemnat o consolidare sporită a românismului și în suflet, și în minte. Astfel, numai astfel putem explica puternica, impresionanta dragoste a autorului pentru tot ce e românesc, neclintita lui dorință de a-și revedea locurile natale acolo unde le-a fost urzit de istorie să se afle – alături de celelalte pămînturi populate de români.

Baștina lui A. Martiniu a beneficiat de o atenție sporită a celor mai fierbinți inimi și a minților cele mai luminate ale României moderne. Atunci cînd Rusia, învingătoare în Războiul ruso-turc din 1877-1878, a pus problema recuceririi sudului Basarabiei, Mihai Eminescu, a scris o suită de articole prin care respingea documentar, cu multă fermitate, pretențiile imperialiste ale rușilor. Chiar numai titlurile articolelor pe această temă, inserate în ziarul *Timpul* de la București, redactat de marele nostru poet, sînt mai mult decît semnificative, vorbesc de la sine: *Drepturile românilor*, *O parte din vatra strămoșilor noștri*, *Dreptul nostru istoric*, *Credința în trăinicia poporului român*,

Forța dreptului față de dreptul forței, Marile Puteri încalcă tratatele internaționale etc.

„*Însuși numele „Basarabia” țipă sub condeiele rusești. Căci Basarabia nu însemnează decît țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor [...]*”, nota Mihai Eminescu, pentru a-și continua gândul într-un spirit perfect actual pînă în prezent: „*Rusia voiește să ia Basarabia cu orice preț; noi nu primim nici un preț. Primind un preț, am vinde, și noi nu vindem nimic! Guvernul rusesc însuși a pus cestiunea astfel, încît românii sunt datori a rămînea pînă în sfîrșit consecvenți moțiunilor votate de către corpurile legiuitoare: nu dăm nimic și nu primim nimic. Românul care ar cuteza să atingă acest principiu, ar fi un vînzător*” (10 februarie 1878). Ceva mai tîrziu, dar în aceeași dramatică pentru noi conjunctură politică, Eminescu afirma: „*[...] Rusia a luat Basarabia, și acum, la o sută de ani după cedarea Bucovinei, cere să-i retrocedăm partea ce ni s-a înapoiat din această Basarabie. Țarul nu avea nici un drept recunoscut pe care și-ar fi putut întemeia această cerere atunci cînd a luat teritoriul din Nistru pînă în Prut, și cu atît mai puțin are acum vreun drept, cu care ar putea lua partea ce ni s-a înapoiat din acest teritoriu [...]*” (11 aprilie 1878).

O fi cunoscut Andrei Martiniu aceste pledoarii eminesciene? Deși în anii de comunism în România publicistica lui Eminescu avea o circulație prea de tot redusă, deși în carte nu se fac referințe la ele, credem că autorul, acest vrednic, admirabil fiu al sudului basarabean, avea cunoștințe de ele, dacă ținem cont că autorul are un instrumentar extrem de bogat de dovezi ale românismului Basarabiei, făcînd, în acest sens, trimiteri la autori extrem de diferiți, cum ar fi Marx și Engels, Lenin – „monștrii sacri” ai istoriografiei din acea epocă, dar și la unii autori pe atunci, în genere, prohibiți: Constantin Stere, Pan Halippa, Iancu Flondor ș.a. În ultimă instanță însă, contează cel mai mult că A. Martiniu și-a zidit un sistem propriu – puternic și eficient – de argumentare, sistem care este de o reală utilitate și pentru cititorul de astăzi, poate în special pentru tinerii intoxicați de tot felul de „istorii integrate”.

...Scriam la începutul acestei prefețe că m-a impresionat, din start, titlul cărții: *Al cui este acest pămînt*. Lipsa unui semn de întrebare nu exclude substratul interogativ al ideii din titlu. Chiar dacă autorul ne convinge că întrebarea e retorică – acest teritoriu, din preajma Cetății

Albe, fiind românesc, și în trecut, și în prezent, și în viitor –, credem că se mai impun unele nuanțări. Acum – și încă nu se știe bine pînă cînd – acest pămînt e unul de izbeliște. Însă atîta timp cît mai avem patrioți, oameni cu simțirea românească aidoma lui Andrei Martiniu... nu numai Ștefăneștii, ci toată palma de pămînt numită și sudul Basarabiei, cu certitudine ne aparține, chiar dacă acum, geografic, politic, economic și „cultural” e în cadrul Ucrainei. Cel puțin sufletele noastre aparțin aceste spații pînă la talazurile Mării Negre, iar din sufletul omului nici cel mai aprig adversar nu poate lua nimic, pentru totdeauna. Cartea lui Andrei Martiniu stă ca o dovadă incontestabilă, în acest sens – peste ani și decenii. Iar în aceasta rezidă și deosebita ei valoare.

(Martiniu Andrei. *Al cui este acest pămînt*. – Chișinău, 2008)

O NOUĂ CARTE CU SCRIERI DE ANDREI VARTIC

Noua carte – *Purificarea istoriei din oglinda scenei** – include doar trei segmente din vasta moștenire publicistico-culturologică și filosofică a lui Andrei Vartic, după cum urmează: a) *Paravanul dintre actor și rol [Scrisori către un student în arta teatrului]*; b) *Purificarea istoriei din oglinda scenei [O mizanscenă de la 2002 în opera lui Ion Luca Caragiale]*; c) *Timpul lui Eminescu*.

Primele două compartimente sunt legate prin similitudinea abordărilor tematice – problemele teatrului, în plan diacronic și sincron, chiar dacă plasarea accentelor diferă: splendorile și dificultățile artei teatrale, văzute prin prisma regiei, a artei interpretative, a rigorilor unui repertoriu onorabil etc., în primul caz; actualitatea netrecătoare a creației celui mai mare dramaturg român – în al doilea caz. Aceste scrieri îi vizează, preponderent, pe oamenii de teatru și pe tinerii studiosi în domeniu, deși, nu mai puțin, și pe toți cei pasionați de arta teatrală.

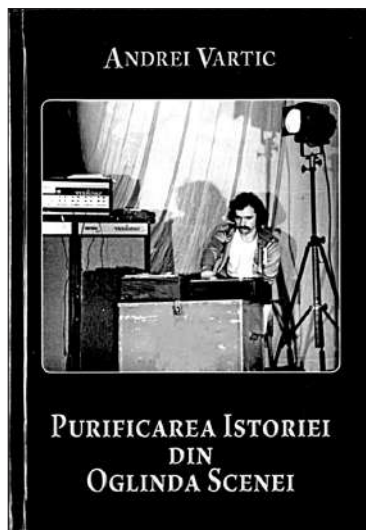
Al treilea compartiment al cărții este un pios omagiu adus lui Eminescu – poetul, cetățeanul, filosoful, omul de cultură [și omul

* Vartic, Andrei. *Purificarea istoriei din oglinda scenei* / Andrei Vartic. Chișinău: [S.n.], 2016 (ÎS FEP „Tipografia Centrală”). 352 p. ISBN 978-9975-53-701-8.

de teatru, dacă vreți]. Ni se pune la dispoziție un serial de eseuri ce demonstrează o dată în plus valoarea complexă și netrecătoare a operei eminesciene, autorul insistând asupra necesității de a păstra Luceafărul mereu în preajmă, pentru a fi mereu mai bogați, nu tot mai săraci – din punct de vedere spiritual.

Andrei Vartic a avut darul, vocația și intuiția estetică-filosofică de a dezvălui subiecte de maximă stringență, de importanță majoră pentru destinul culturii naționale. Mai e de menționat că, de cele mai multe ori, a abordat subiecte cu titlu de pionierat, la noi, făcând-o mereu într-o manieră inedită.

Impresionante prin vervă, incitante prin suportul documentar, emoționante prin ardoare, scrierile lui A. Vartic își au un cititor sigur, fidel, încă din timpul când au fost publicate în premieră, în presa periodică; unele – chiar de pe când se multiplicau și se difuzau „samizdat”. Nu încap vreo îndoială că noul volum își va găsi sau regăsi destinatarul, mai ales în rândul oamenilor de artă și al celor predispuși la dialog cu frumosul.

(*BiblioPolis*. 2016, vol. 63, nr. 4)

APRECIERI

Meritul lui Vlad Pohilă este de a fi adunat în jurul revistei *Biblio-Polis* oameni de cultură, de o omenie calitativă, interesantă, diversă și solicitată. Alături de acest avantaj, noi, toți cei de la Biblioteca Municipală, avem sprijin, îndemn, pildă, să scriem, să împărtășim lumii preocupările noastre. Nu obosește să-i învețe pe alții, să-i îndemne să scrie, să-i ajute să scrie, să-i felicite și să-i laude pentru că au scris. Cîți bibliotecari au îndrăznit să scrie? Cîți bibliotecari au scris? Aproape toți. Și iarăși este meritul lui Vlad.

Oamenii anevoie vorbesc bine despre alții. Însă, nu la Vlad Pohilă se referă aceste cuvinte... Mai ales cînd oamenii sînt de calitate, de seamă; cînd sînt colegii lui de breaslă, de muncă, de idei – scrie și se bucură că i-a pus în evidență, că le-a făcut publice succesele, că le-a adăugat valoare...

Conf. univ. dr. Lidia KULIKOVSKI

* * *

De-a lungul vieții Vlad Pohilă s-a simțit intim preocupat de omagierea permanentă și tot mai cuprinzătoare a celei mai diafane realități care ne înconjoară și ne încorporează, care constituie ființa noastră ca oameni: limba pe care o vorbim. Răspunderea în fața propriului „eu” a formatorilor de formatori este infinit mai grea decât cea pe care cei ce se consideră formatori o folosesc pentru materialul uman pe care trebuie să-l formeze. Vl. Pohilă a fost și este un formator al formatorilor, în pofida faptului că aceste trepte intermediare complică procesul de transmitere a datelor, nu numai ca complexitate, ci ca arie a informațiilor, a releelor de legătură și a formulelor în care întreaga acțiune este transmisă.

Deși a făcut-o totdeauna prin scris, adică lăsând la latitudinea cititorului opțiunea lecturii și a receptării celor scrise, autorul Vlad Pohilă a avut certitudinea neexprimată, dar evidentă, că scrisul său captează atenția celui care are în mână textul, pe care îl determină, prin formulările concise și expresive să continue lectura și îl convinge, prin forța argumentelor, de veridicitatea celor exprimate. Exprim această convingere eu, ca lector permanent al celor scrise de Vlad Pohilă, și o atestă bibliografia bogată a scrierilor sale. De aceea, bănuiesc că el este conștient de magia cuvântului exprimat, pe care îl expune de fiecare dată inspirat. A scrie studii, articole, fișe și articole de dicționare enciclopedice sau de cultură generală (cum sunt volumele *Calendarului Național* editat de Biblioteca Națională a R. Moldova) sau editoriale (concise și rotunde ca niște manifeste de avangardă) fac dovada talentului de eseist, analist și cunoscător profund al fenomenului cultural. La care se adaugă talentul, adică acea dotare nativă de a scrie „interesant”, captivând atenția cititorului și convingându-l prin justetea expunerii.

Prof. dr. Zamfira MIHAIL

MAGUL

Lui Vlad Pohilă

El merge și seamănă

semințe de Lumină,
El nu caută-n spate
cui luminează,
El merge și seamănă...
Pentru cei ce-o să vină.

Ionel CĂPIȚĂ

CURRICULUM VITAE

Licențiat al secției de jurnalism din cadrul Facultății de Filologie a Universității de Stat din Chișinău, **Vlad Pohilă** de patru decenii activează ca ziarist, traducător, lingvist practician, redactor de carte. S-a născut în comuna Putinești, raionul Florești (fostul județ Soroca), fiind al șaptelea în familia cu nouă copii a lui Ion Pohilă și Ileana (n. Prisăcaru).

După absolvirea secției de jurnalism din cadrul Universității de Stat din Chișinău (1975), a urmat la Moscova Cursuri de muzeistică și studiul artelor (1976). În anii 1975-1981 a lucrat ca traducător și ghid la Biroul de turism pentru tineret „Sputnik”, specializat pentru Chișinău și pentru marile muzee de artă din Moscova și din Leningrad (Sankt Petersburg). Este perioada când a învățat sau și-a perfecționat cunoștințele în domeniul limbilor romanice, slave și baltice.

Ca publicist, s-a impus prin abordarea tematicii culturale, colaborând cu diferite ziare și reviste de la Chișinău, București, Iași, Cernăuți; la publicații în format clasic sau electronic ale diasporei românești din Franța, Canada, SUA, Germania etc. A fost implicat direct în elaborarea și tipărirea clandestină a primelor ziare libere, cu alfabet latin, în Basarabia sovietizată: *Glasul* (1989, primul număr tipărit la Riga, Letonia; al doilea – la Vilnius, Lituania) și *Deșteptarea* (1989) – buletinul Frontului Popular din Moldova.

Este autorul unor cărți ce au contribuit la promovarea și cultivarea limbii române în condițiile specifice ale Basarabiei: *Nume proprii din alte limbi în context moldovenesc* (1988), *Să citim, să scriem cu litere latine* (1989), *Grafia latină pentru toți* (1990), *Mic dicționar de nume proprii străine* (1998); este unul dintre autorii *Dicționarului al greșe-*

lilor de limbă (1998 și câteva ediții ulterioare). În 2008 publică volumul de eseuri *Și totuși, limba română*, iar în 2012 cartea cu editoriale *Arta de a pasiona cititorii*, completată în 2015 (*Elogiu lecturii*), astfel adunînd articolele de fond din revista *BiblioPolis* de-a lungul a 12 ani.

În activitatea-i gazetărească cultivă cu succes eseul și portretul, numai în ultimele două decenii prezentînd circa 300 de scrieri despre personalități ale literaturii și culturii naționale, dar și străine. Acestora li se adaugă circa 200 de recenzii, prefețe, postfețe, note asupra ediției, cronici literare etc. Este autorul unor nuvele, povestiri și schițe publicate în presa literară din Chișinău.

A tradus patru romane – din polonă, din bulgară, din rusă și din estonă. La fel, a transpus în română mai multe nuvele, povestiri, eseuri, poezii – din rusă, bulgară, polonă, franceză, lituaniană, letonă, franceză etc. Peste 20 de cărți de artă și ghiduri ale unor localități a tradus din rusă, în anii '80 ai sec. XX.

A redactat sute de manuscrise de proză, critică literară, poezie, istorie, cultură, bibliologie. Menționăm activitatea de lector, redactor (uneori și de coautor, consultant științific sau prefațator) ce a asigurat apariția unor importante volume de referință (cu caracter enciclopedic): *Dicționar enciclopedic moldovenesc* – DEM (1989); *Enciclopedia Chișinău* (1996); *Dicționarul universal al limbii române* de L. Șăineanu (1998, ediție revăzută și completată); *Dicționar rus-român* (2002); *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române* – DEXI (2007); *Opera poetică* de Mihai Eminescu (2008); *Almanah universal: evenimente și cifre* (2008); *Literatura universală: manual pentru licee cu profil umanistic*, de S. Pavlicenco (2008); *Enciclopedia muzeologiei* de E. Ploșniță (2011); *Eminescu: dicționar enciclopedic* de M. Cimpoi (2012); *Cartea de aur a Basarabiei și a Republicii Moldova* de D. Roșca (2015); *Doctori în drept din Republica Moldova. 1959-2011. Dicționar enciclopedic* (2016); *Enciclopedia Moldovei* (vol. I, 2017) etc.

Din anul 2002 este redactor-șef al revistei trimestriale de biblioteconomie, științe ale informării și de cultură *BiblioPolis*, editată de Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”.

Este redactor (din 1997), apoi și autor (din 1998), membru al colegiului de redacție al *Calendarului Național*, anuar de aniversări culturale ce apare sub egida Bibliotecii Naționale din Chișinău și a Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Din 2006 este redactor, apoi și membru al colegiului de redacție al revistei *Tyragetia* (cîte două volume anual, editate de Muzeul Național de Istorie a Moldovei).

Demnități și distincții: prezent în topurile *Cei mai buni ziariști* (2000, 2003); laureat al săptămînalului *Literatura și arta* (2003, 2007, 2010-2016) – pentru publicistică, scrieri cu caracter științific, critică literară; laureat al ziarului *Timpul* (2008). Deține *Diploma de excelență* a BM „B.P. Hasdeu” și *Diploma de excelență* a Primăriei Chișinău; Diploma *Ordinul ziariștilor*, cl. I, Aur, acordată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România (2009); Diploma de prețuire a Societății literar-artistice „Tibiscus-Uzdin” din Voivodina, Serbia (2012). Este cetățean de onoare al satului Șoimărești, comuna Drăgănești, județul Neamț (2011).

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (din 1990), Vl. Pohilă este laureat al mai multor publicații de cultură, concursuri, saloane de carte. Distins cu Ordinul Republicii (2010) și cu Ordinul *Meritul Cultural* în grad de Ofițer, categoria A – Literatură (2014).

ANEXE

Index

de titluri de recenzii, consemnări, prefețe, postfețe

- Actrița Ninela Caranfil în oglinda unui volum pentru urmași – 139
- Adevărul despre noi: *Limba Română este Patria mea* (Studii, comunicări, documente) – 155
- Albumul *Alexandru Plămădeală* – o filă mai puțin cunoscută din trecutul imediat al culturii noastre – 23
- Apar și la noi manuale în domeniul de strictă specializare – 93
- Basarabeni au multiple și surprinzătoare talente – 244
- Bibliotecile pot fi utile pentru cei mai triști ca noi – 80
- Blestemul și norocul de a fi publicist la timpul potrivit... – 274
- Busola filologului-cercetător* – 26
- Ca o fortăreață fără garnizoană... – 206
- Caii albi ai dorului bulgar pe pașiște moldavă – 56
- Căderea Parisului* – 20
- Călătoriți prin lume... barem cu ajutorul lecturii – 299
- Cea mai mare Marie a muzicii lirice românești – 67
- Cel mai durabil monument al satului Șoimărești – 321
- Chimia și viața – între știință și poezie – 200
- Clar, cuprinzător și obiectiv despre noi – 257
- Comunismul are, cu siguranță, un sfârșit – 157
- Cu drag de Mălăieștii din preajma Rîșcanilor – 178
- Cu mult drag și despre țărani, și despre artiști – 284
- Debut editorial tardiv, dar extrem de semnificativ – 313

- Despre „dificil, dar nu și imposibil”: istorie, teorie, practică – 190
- Despre multe pe scurt, într-un excelent îndreptar pe anul 2002 – 76
- Destinul Inorogului* – 19
- Dostoievski: *Pagini pentru copii* – 22
- Drumul anevoios, dar și fascinant, al cunoașterii de sine – 229
- „Drumul n-avea capăt, noaptea nu se mai sfârșea...” – 62
- Elogiu talentului de a evoca – 240
- Eminescu, din nou la Praga... – 162
- Există în lume și „lagăre libere”... – 253
- Fenomenul informațional pus în fața interdisciplinarității, transdisciplinarității și multidisciplinarității – 125
- Gustul amărui al merelor moldovenești, la răscrucea sec. XX-XXI – 72
- Innokenti Smoktunovski: *Timpul bunelor speranțe* – 27
- Ion Druță: *De la verde pîn' la verde* – 29
- În sudul Basarabiei istorice tragedia băștinașilor continuă. Însă nici lupta lor pentru dreptate nu încetează – 330
- Laturi ale adevărului, care scînteie... – 70
- Leacuri poetice care ne încălzesc sufletele – 42
- Mai mult decît o bibliografie – 96
- Măști, șarje* de Glebus Sainciuc – 32
- Meridiane*-83 – 34
- Mișcarea culturală de la Biblioteca Municipală în retrovizorul lui Valeriu Rață – 146
- Modelul existențial german: admirabil, demn de urmat, oricât de greu ar fi... – 305
- Noi publicații bibliografice din Polonia – 131
- O carte al cărei titlu se vrea o realitate palpabilă – 278
- O ediție monumentală a Cărții Cărților – 300
- O nouă carte cu scrieri de Andrei Vartic – 346
- O realizare de seamă pe tărîmul bibliologiei – 100
- O surpriză de pe plaiuri vrînce: revista *Lector* – 83
- O șansă sigură pentru dănuirea noastră – 88
- O *Lumină* ce vine din Banatul Sîrbesc – 165
- Omagiu bălțean unui savant de la Chișinău – 112
- Opere* de Mihai Eminescu în trei volume – 24
- Ora eseisticii de vîrf într-o eră barbară – 268
- Patru secole de literatură română văzute de la Praga (și, parțial, de la Chișinău) – 169

- Până se va risipi năluca rătăcitoare din capetele unor suspuși... – 287
- Poate nu prea mult, dar edificator – 264
- Poeți basarabeni acasă la... Tîrgoviște – 37
- Poezia dorului de-acasă – 47
- Prinos credinței strămoșești și plaiului natal – 302
- Relațiile noastre cu slavii: o viziune proaspătă – 151
- Rodnică valorificare a (în)semnelor vechii culturi românești – 236
- Scoaterea din anonim a unei așezări românești din triungiul de sacrificiu – 159
- Scrieri alese* de Aureliu Busuioc – 28
- Sinceritatea, ca o condiție *sine qua non* a poeziei – 39
- Șansa de a fi sensibil la freamătul din jur – 259
- Totul despre comunicare, de la „*a-rond*” pînă la „*zvon*” – 119
- Totul pentru... Basarabia: și dragoste, și dor, și durere, și speranță... – 336
- Trei tipărituri din vechea noastră cetate de scaun – 107
- Tulburătoare spovedanie a unui cărturar – 79
- Ultima carte a Mioarei Avram – 184
- Un model de ținută enciclopedică în domeniu: *Dicționarul avangardelor* de acad. Dan Grigorescu – 220
- Un studiu rezistent prin trăinicia documentării și eleganța expunerii – 175
- Un suflet deschis spre bibliotecă, lectură, cititor – 104
- Versul negrei deznădejdi, luminat de albul exaltării – 51
- Volume de creație populară – 30
- 20 de ani în Siberia* – 64

Index

de cărți și reviste recenzate

- A fi* (Efim Josanu, 2004) – 259-264
- Academicianul Silviu Berejan. Biobibliografie* (2005) – 112-119
- Acasă, la Mălăiești* (Aurel Scobioală, Anatol Ciocanu ș.a., 2006) – 178-184
- Accesul persoanelor dezavantajate la potențialul bibliotecilor* (Lidia Kulikovski, 2006) – 80-83
- Al cui este acest pămînt* (Andrei Martiniu, 2005) – 287-295
- Alexandru Plămădeală* (1981) – 23-24
- Alt portret din profil cultural al Bibliotecii Municipale „B.P.*

- Hasdeu*” (Valeriu Rață, 2016) – 146-151
- Amintirile unei nonagenare. Că-lătoriile mele, scriitorii mei* (Antoaneta Ralian, 2014) – 313-321
- Anotimpul mărturisirilor: Avaturile vieții unui chimist sau despre drumul nesfârșit al cunoașterii* (Dumitru Batîr, 2009) – 234-236
- Artiști și țărani: dialoguri, medaliaone, eseuri* (Nicolae Roibu, 2010) – 285-287
- Biblia de la Blaj* (2001) – 300-301
- Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy 1939-1945 w dokumentach jej archiwum / Biblioteca Publică a Varșoviei în anii 1939-1945 în documente din arhiva ei* (2009) – 135
- Biblioteki warszawskie w latach 1939-1945 / Bibliotecile Varșoviei în anii 1939-1945* (2010) – 117
- Blestemul de a fi...* (Constantin Tănase, 2009) – 274-278
- Busola filologului-cercetător* (Leonid Curuci, 1981) – 26
- Calendar Național – 2002* (2003) – 76-79
- Cartea de aur a Basarabiei și a Republicii Moldova* (Denis Roșca, 2016) – 244-252
- Cartea, modul nostru de a dăinui* (Lidia Kulikovski, 2006) – 88-93
- Căderea comuniștilor* (Vasile Șoimaru, 2010) – 278-283
- Căderea Parisului* (Ilya Ehrenburg, 1981) – 20-21
- Cărți cu autograf în colecțiile secției „Fond Bucovina”* (Eduard Țan, 2006) – 110-111
- Contactele romanilor răsăriteni cu slavii* (Nicolae Raevschi, 1988) – 151-155
- Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)* (Gheorghe Duca, 2007) – 201-206
- Cotul Donului 1942: eroism, jertfă, trădare* (Vasile Șoimaru, Iosif Niculescu ș.a.) – 290-298
- Darczyńcy i ich kolekcje w zbiorach Biblioteki na Koszykowej / Donatori și colecțiile lor la Biblioteca din str. Koszykowa* (2008) – 136
- De la verde pîn’ la verde* (Ion Druță, 1982) – 29-30
- Destinul Inorogului* (Dimitrie Cantemir, 1981) – 19-20
- Dicționar de comunicare, mass-media și știința informării* (Sultana Craia, 2008) – 119-125
- Dicționarul avangardelor* (Dan Grigorescu, 2005) – 220-225
- Dragoste și neîmpăcare* (Ionel Căpiță, 2005) – 39-42
- Era barbară* (Ion Hadârcă, 2005) – 268-274

- EuroMuseum* (2006, nr. 1; 2007, nr. 2) – 264-268
- Familia română* (2008, nr. 1) – 215-220
- From SSMR to the Republic of Moldova ± pmr / De la RSSM la Republica Moldova plus / minus rmn* (Dan Ionescu, 2002) – 257-259
- Grafika księżki warszawskiej / Grafica de carte varșoviană* (2009) – 137-139
- Hagi Curda (Camășovca). Un sat românesc din Basarabia istorică* (Tudor Iordăchescu, 2011) – 330-335
- Hai la mere!* (Nicolae Rusu, 2005) – 72-75
- Iconar. Cernăuți, 1935-1937* (2006) – 111-112
- Ionică scriitorul stă de vorbă cu poporul* (Ion Răzlog, 2010) – 42-47
- Jurnal de lagăr liber* (Corneliu Florea, 1992) – 253-257
- ...Limba Română este Patria mea...* (1996) – 155-157
- Lector* (2005, nr. 5, 6) – 83-88
- Luciferice flori sau Edenul pierdut* (Nicolae Bălțescu, 2013) – 51-56
- Lumina* (2002, nr. 9.12) – 165-169
- Măști, șarje* (1983) – 32-34
- Mă tem că voi uita...* (Anatol Lența, 2012) – 240-244
- Meridiane-83* (1983) – 34-36
- Mihai Eminescu în cultura cehă* (Libuše Valentová, 2000) – 162-165
- Molnița. Șase veacuri de statornicie românească* (Didina Țăruș-Aștefculese, 2000) – 159-162
- Neamul Șoimăreștilor: 500 de ani de istorie* (Alexandru Furtună, Vasile Șoimaru, 2003) – 321-330
- Neliniștea memoriei: Evoluția chimiei în Moldova și avatarurile vieții. Sinteze. Portrete. Medalioane. Reflecții* (Dumitru Batîr, 2007) – 229-234
- Ninela Caranfil, artista dorurilor noastre. Biobibliografie* (2014) – 139-146
- Noaptea cu cai albi* (Pavel Vejinov, 1984) – 56-62
- O antologie cronologică a aforismului românesc de pretutindenii* (Efim Tarlapan, 2005) – 70-72
- O carte deschisă a sufletului – bibliotecă: articole, comunicări, interviuri* (Elena Roșca, 2006) – 104-106
- Opere* (Mihai Eminescu, 1981) – 24-26
- Organizarea informației: analiza documentară* (Natalia Goian, 2005) – 93-96
- Pagini pentru copii* (Feodor Dostoievski, 1981) – 22-23

- „*Pełniący obowiązki...*” – Sokrates Starynkiewicz w Warszawie / „*Onorîndu-și obligațiile...*”: Sokrates Starynkiewicz la Varșovia (2011) – 138-139
- Philobiblon mureșean. O viață printre oameni și cărți* (Dimitrie Poptâmaș, 2002) – 79-80
- Poezia acasă: Poeți contemporani din Basarabia* (2003) – 37-39
- Presa din Basarabia în contextul sociocultural al anilor 1906-1944* (Silvia Grossu, 2003) – 175-178
- Proverbe și zicători* (1981) – 30-32
- Purificarea istoriei în oglinda scenei* (Andrei Vartic, 2016) – 346-347
- Recviem pentru Maria* (Vera Malev, 2004) – 67-70
- Revista „Arhivele Basarabiei” (1929-1938): studiu documentar-informativ* (Ion Șpac, 2006) – 96-100
- Să știm mai mult despre nemți* (Nicolae Cojocar, 2016) – 305-313
- Scieri alese* (Aureliu Busuioc, 1981) – 28-29
- Scriptum* (2006, nr. 3-4) – 107-110
- Scurtă introducere la o enciclopedie a informației* (Ion Stoica, 2010) – 125-130
- Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate. Istoric. Prezent. Tendințe* (Lidia Kulkovski, 2004) – 80-83
- Sfârșiturile comunismului* (Françoise Thom, 1995) – 157-159
- Slovník rumunských spisovatelů / Dicționarul scriitorilor români* (2001) – 169-175
- Statele lumii* (2000) – 299-300
- Studii de morfologie a limbii române* (Mioara Avram, 2005) – 184-190
- Timpul bunelor speranțe* (Innoconti Smoktunovski, 1981) – 27-28
- Torentul negru* (Leopold Buczkowski, 1986) – 62-64
- Traducerea din perspectivă semiotică* (Irina Condrea, 2006) – 190-200
- Trandafirii dragostei* (1981) – 30-32
- Transilvania* (2008, nr. 3-4) – 209-215
- Țăplești. File din istoria satului și a bisericii* (Ioan Lisnic, 2016) – 302-305
- Ultima ninsoare* (Ala Tonu-Coșcodan, 2013) – 47-51
- Vitralii patinate : (în)semne ale cărții vechi românești* (Teodora Fîntînar, 2010) – 236-240
- 20 de ani în Siberia* (Anița Nandriș-Cudla, 1991) – 64-67

Index
de nume de persoană

Abakumov Viktor – 270	Avasiloaie Rodica – 77
Ablov Anton – 232, 233	Avram Andrei – 184-186
Adam Ioan – 236, 238, 239	Avram Mioara – 76, 78, 116, 118,
184-190, 237
Aderca Felix – 86	Baba Ioan – 167, 168
Agârbiceanu Ion – 211	Baciu Raluca – 86
Aiacoboae Corina – 86	Baconsky Anatol E. – 310
Aitmatov Cinghiz – 35	Badiu Vasile – 19
Aldea-Teodorovici Doina – 262	Bagdasar Alexandra – 318, 319
Aldea-Teodorovici Ion – 262	Bahnaru Vasile – 277
Alecsandri Mariana – 91	Baliff – 97
Alecsandri Vasile – 12, 15, 19,
196, 285, 328, 337	Baltağa Alexandru – 270
Alexandru cel Bun – 160, 183	Banaru Victor – 242
Alexandru Ioan – 15, 263	Bantoș Alexandru – 156
Almăjan Slavco – 167	Bantoș Ana – 168
Altshuler Bruce – 224	Bantuș Natalia – 169
Amado Jorge – 77	Barbu Eugen – 110
Amihălăchioaie Dumitru – 161	Barițiu George – 210, 211
Amihălăchioaie Gheorghe – 161	Barthes Roland – 198, 237
Amihălăchioaie Mihai – 161	Batalov Aleksei – 27
Amititeloiaie Al. – 291	Batîr Dumitru – 229-236
Andersen Hans Christian – 21	Baudelaire Charles – 53, 318
Andre Carl – 226	Baznat Mircea – 182
Andrić Ivo – 77	Bădina Ovidiu – 78
Andru Vasile – 267	Bălașa Sorin – 78
Anghel Paul – 110	Băleanu Andrei – 142
Antonescu Ion – 293	Bălțeanu Lorina – 13, 174
Apostol Veniamin – 141, 142	Bălțescu (Roșca) Nicolae – 51-55
Arabagi Radion – 67	Băncilă Octav – 78
Archipenko Alexander – 226	Băran Vasile – 73
Ardelean Teodor – 216	Bărbuță Petru N. – 110
Arghezi Tudor – 262, 263, 282	Bâtcă Veronica – 215
Asachi Gheorghe – 232	Bâtea Ioan – 216
Attila – 61	Beckett Samuel – 228

- Bell Roger T. – 198
 Bellow Saul – 314, 318, 319
 Beniuc Mihai – 338
 Bercea Virgil – 301
 Berejan Silviu – 78, 112-119, 156,
 275, 278
 Beria Lavrenti – 270
 Bersucher Isaac – 232
 Besançon Alain – 158
 Beșleagă Vladimir – 149, 163,
 170
 Bezviconi Gheorghe – 97
 Bianu Ioan – 237
 Biedermann H. – 198
 Bielinski Visarion – 19
 Bieșu Maria – 67
 Bivol Efim – 71
 Bîkov Vasil – 35
 Bjørnson Bjørnstjerne – 77
 Blaga Lucian – 71, 111, 143, 144,
 147, 171, 312
 Blandiana Ana – 15, 77, 110
 Blendea Ioana – 85
 Blok Aleksandr – 68
 Bloomfield Leonard – 121
 Bobernagă Sofia – 24
 Bobolan Geta – 85
 Bochmann Klaus – 118
 Bobâna Gheorghe – 168
 Boga Leon – 97, 99
 Bogza Geo – 110, 262
 Boldur Alexandru – 97
 Bondarenco Ana – 242
 Bordeianu Leo – 38, 156
 Borges Jorge Luis – 85, 103, 105,
 228, 237
 Borodatii Tatiana – 139
 Borșevici Ion – 273
 Borșianu Viorel – 79
 Botez M. – 97
 Botezatu Eliza – 141
 Botoș Ion M. – 216
 Botticelli Sandro – 61
 Boțu Pavel – 20, 173
 Böll Heinrich – 34
 Brad Traian – 91, 105, 106
 Bran Paul – 282
 Brăduț Covaliu Ion – 222
 Brătieni, dinastie – 312
 Brâncuș Grigore – 157
 Brâncuși Constantin – 71, 165,
 222, 225-227
 Brecht Bertolt – 228
 Briedis Leons – 268
 Briusov Valeri – 68
 Bruhis Mihail – 198
 Bruk S. – 152
 Bruno Giordano – 222
 Buburuz Petru – 291, 296
 Buczkowski Leopold – 62, 64
 Bud Florica – 267
 Bud Nicolae – 267
 Budagov Ruben – 118
 Bulat Larisa – 77
 Bulat T. – 97, 99
 Bulduma Gabriela – 139
 Bulgakov Mihail – 35, 43, 196
 Buluță Gheorghe – 122
 Burac Andrei – 44
 Burduhosu Ion – 302
 Burduhosu Mărioara – 302
 Busuioc Aureliu – 13, 15, 16, 21,
 28, 29, 38, 163, 170, 262, 273,
 300

- Butnaru Leo – 38, 267
Butucel Elena – 149
Buzilă Valentina – 70
Buzu Tudor (Teodor) – 50, 164, 171, 257
Byron George Gordon Noel – 19, 222
Caloian Florentina – 85
Camus Albert – 15, 228, 281
Cantemir Dimitrie – 15, 19, 20, 71, 232
Capița Ludmila – 139, 144, 149
Caragiale Ion Luca – 71-73, 77, 142, 157, 171, 196, 266, 273, 278, 312, 346
Caragiu-Marioțeanu Matilda – 78, 157
Caraion Ion – 44
Caranfil Ninela – 16, 139-146, 149, 291
Carmeliuc D. – 218
Căldare(-Roșca) Elena – 104-106, 149
Călinescu G. – 13, 14, 162, 163, 173, 237, 266
Călinescu Matei – 103
Căpiță Ionel – 39-42, 349
Cărare Petru – 73, 200, 230
Cărăbuș Gabriel – 107-109
Cărăuș Tamara – 174
Cărtărescu Mircea – 228
Cătănoiu Anamaria – 85
Câdea Virgil – 229
Cârmu Isai – 25, 156, 164, 180
Cârneli Radu – 110
Ceaușescu Elena – 203, 204
Ceaușescu Nicolae – 204, 318
Cehov Anton – 35, 43, 138, 144, 196, 264
Celibidache Sergiu – 78
Cebotari Maria – 67-70
Cerbeanu-Herșcovici O. – 198
Cerchez Zina – 187
Cernat Veaceslav – 306
Cervantes Saavedra Miguel de – 268
Cezar (Caesar) – 186
Céline Louis-Ferdinand – 43
Cheianu Constantin – 168
Chelariu Traian – 108, 109
Chelaru Ion – 161
Chetruș Petru – 232
Chilvers Ian – 224
Chindriș Ioan – 301
Chistol Elena – 270
Chivu Marius – 321
Chomsky – 198
Chopin Fryderyk (Frédéric) – 133
Christi Aura – 174
Cibotaru Arhip – 32
Cibotaru I. – 142
Cimpoi Mihai – 13, 14, 35, 76, 77, 149, 167, 168, 173, 198, 265, 267, 273, 277, 278, 351
Cincilei Grigore – 78, 118, 242
Ciobanu Anatol – 118, 149, 156, 180
Ciobanu Lazăr – 19, 25
Ciobanu Maria – 67
Ciobanu Mircea V. – 168
Ciobanu Silvia – 115
Ciobanu Ștefan – 97
Ciobanu Vitalie – 170, 173

- Ciocanu Anatol – 20, 32, 179, 180-182
 Ciocanu Aurel – 179, 180, 182
 Ciocanu Ion – 55, 149, 168
 Cioclea Eugen – 173
 Cioculescu Șerban – 44, 78
 Cioran Emil – 111, 165, 211, 237, 335
 Ciorbă Toma – 24
 Ciornâi Elena – 78
 Ciubotaru Mihail Ion – 35, 173, 179
 Ciubucciu Vlad – 180, 182
 Ciuclea Aurel – 161
 Ciugureanu Daniel – 212
 Ciutac Victor – 142
 Cîrlan Mihaela – 86
 Clarke G. Elliott – 219
 Codreanu Corneliu Zelea – 212
 Codreanu Lina – 325
 Codreanu Marin – 267
 Codreanu Theodor – 325
 Codru Anatol – 38, 141, 278
 Coja Ion – 291
 Cojocarui Gheorghe – 212, 215
 Cojocarui Nicolae – 168, 305-310, 312, 313
 Cojocarui Svetlana – 92
 Cojocarui Viorel – 295
 Colesnic Iurie – 91, 148
 Columb Cristofor – 222
 Comarnescu Petru – 222
 Conan Doyle Arthur – 43
 Condeescu Alexandru – 266, 267
 Condrea Irina – 190, 193, 195-200
 Constantin Ion – 212
 Constantinov Constantin – 144
 Constantinov Tatiana – 300
 Conțescu Elena – 77
 Conțescu Ion – 156
 Copcea Florian – 168
 Coresi – 191
 Corghenci Ludmila – 91
 Corlăteanu Nicolae – 20, 118, 149, 157, 199
 Coroban Vasile – 19, 22
 Corobceanu Anatol – 78
 Cortázar Julio – 57, 228
 Corti Maria – 237
 Cosma Flavia – 219
 Cosma Lidia Elena – 218
 Cosmescu Alexandru – 21, 44, 78, 198, 210
 Cosniceanu Maria – 180, 181
 Cossaris Victor N. – 110
 Costăchescu Neculai – 232
 Costenco Nicolai – 22, 38, 270
 Costin Miron – 289
 Coșbuc George – 41, 171, 172, 211
 Coșeriu Eugeniu – 113, 115, 118, 156, 157, 165, 187, 204, 273, 288, 326
 Coșeriu Tatiana – 149
 Coșovei Ștefania – 267
 Coteanu Ion – 118
 Coteață Ion Al. – 181, 182
 Cotruș Aron – 111
 Cornel Cotuțiu – 218
 Cozub Alexandru – 142
 Craia Sultana – 120-124
 Crăciun Veronica – 85, 87
 Crăinean Marin – 169

- Crășescu Victor – 15, 43
Creangă Ion – 13, 15, 19, 45, 178,
196, 266, 273, 275, 328, 341,
343
Creția Petru – 78
Crețu Igor – 13, 15, 21, 32, 35, 78
Crihan Dumitru – 270
Cristea Alexandru – 219
Cristea Miron – 229
Cristea Stan V. – 267
Cristea-Scutaru Iulia – 292
Cristinoiu Ion – 78
Crudu-Munteanu Svetlana – 296
Cupcea Pimen – 233
Cupcea Valeriu – 142, 233
Cupcea-Josu Argentina – 35,
198, 233
Curbet Vladimir – 148
Curicheru Mihail – 270
Curuci Leonid – 26
Cuzuioc Ion – 55
Čapek Karel – 170
Dabija Elena – 149
Dabija Nicolae – 38, 141-142,
144, 145, 149, 173, 181, 267,
291
Damian Daniela – 141
Damian Liviu – 20, 33, 38, 179
Danov Hristo – 61
Dante Alighieri – 65
Darie Nicolae – 141
Dascăl Ion – 78
David – 142, 317
David Eugenia – 35
Dănilă Aurel – 291
De Coster Charles – 77
Debussy Claude – 78
Decev Danail – 61
Deleanu Liviu – 316
Dendrino Corneliu – 270
Densusianu Ovid – 312
Dickens Charles – 77
Diessl Gustav – 69
Dima Alexandru – 211
Dima Nicholas – 292
Dimitriu Gheorghe – 20
Dimitrov Gheorghî – 31
Dimov Leonid – 228
Dinescu Petre – 291
Diviza Ion – 71
Dîrul Alexandru – 118
Dobre Ana – 267
Dobrogeanu-Gherea Constantin
– 26, 192
Doga Eugen – 33, 144
Doinaș Ștefan Augustin – 77, 193
Dolet Etienne – 194
Dolgan Mihai – 78, 270
Domașnev Anatoli – 118
Donici Alexandru – 24, 73
Doronina Tatiana – 27
Dosoței – 170, 191
Dostoievski Anna Grigorievna –
22
Dostoievski Feodor – 22, 27, 87,
196, 264, 280
Dragomir Cosmin – 87
Dragomiroiu Maria – 67
Dragotă Ioana – 218, 220
Drăgan Maria – 67
Drăgușanu Vasile – 327
Druc Mircea – 291
Drucec Vitalie – 142
Drumur George – 112

- Druță Ion – 13, 15, 27, 29, 30, 33, 142, 144, 172, 196, 293
 Dubaș Florian – 256
 Duca Gheorghe – 203, 204, 232
 Dumas Alexandre (tatăl) – 77
 Dumbadze Nodar – 35
 Dumbrăveanu Luminița – 174
 Dumbrăveanu Victor – 179
 Dumeniuk Ion – 116, 118, 198, 273
 Dumistrăcel Stelian – 116
 Dumitraș Grigore – 291
 Dumitrescu-Bușulenga Zoe – 237
 Dumitriu Eugen – 108
 Eco Umberto – 85, 198, 228
 Effel Jean – 34
 Efremov Oleg – 27
 Ehrenburg Ilya – 20, 21
 Elefteriades Cleovol – 228
 Elefteriades Elena – 228
 Eleutheriades Stephan – 228
 Eliade Mircea – 111, 164, 165, 170, 171, 237, 319, 320
 Eliot Thomas Stearns – 228
 Elytis Odysseas – 267
 Emin Gevorg (Kevork) – 33, 268
 Eminescu Mihai – 12, 13, 15, 19, 24-26, 43, 65, 71, 78, 79, 87, 139, 142-144, 149, 152, 162-164, 171, 172, 196, 265, 266, 273, 312, 328, 334, 335, 344-346, 351
 Eminovici Gheorghe – 162
 Eminovici Șerban – 162
 Enachi Ana – 94
 Enescu George – 328
 Engels Friedrich – 287, 345
 Epstein – 226
 Eremia Anatol – 300
 Esambaev Mahmud – 33
 Esinencu Nicolae – 20
 Esop – 46, 277-278
 Ețcu Ion – 118
 Euripide Moraitakis Elisabeta – 228, 229
 Evdoșenco Arcadie – 78, 118
 Evtușenko Evgheni – 27, 33, 202
 Élluard Paul – 228
 Faulkner William – 228
 Faure Elie – 237
 Federman Raymond – 320
 Feodorov A. – 198
 Fetescu A. – 334
 Filip Iulian – 37-39, 141
 Filip N. – 114
 Filip Vitalie – 32
 Filipciuc Ion – 110
 Fintînaru Ioana – 240
 Fintînaru Gheorghe – 240
 Fintînaru Teodora – 85-87, 236-240
 Flondor Iancu – 345
 Flora Ioan – 266
 Florea Corneliu (Dumitru Pădeanu) – 16, 150, 216, 253, 254, 256
 Florin S. – 195
 Foiu Taisia – 139
 Fotescu Maria – 113-115
 Fraghi Mahtumkuli – 35
 Franck César – 78
 Frederic I – 336
 Freud Sigmund – 170, 228

- Frișcu Alexandru-Horațiu – 149, 150
Fruntelată Nicolae Dan – 156
Fulga Laurențiu – 110
Fundoianu Benjamin – 171, 228
Funica Gabriel – 85, 87
Furdui Teodor – 234
Furtună Alexandru – 324
Fusu Dumitru – 38
Gabinschi Marcu – 78
Gaciceladze T. – 198
Gafencu Valeriu – 290
Gandric Constantin – 92
Gaisan Raisa – 77
Gaju Emil – 142
Galaction Gala – 229
Galaicu-Păun Emilian – 38
Gane Emil – 97, 99
Gane Nicolae – 107
Ganea Ion – 232
García Márquez Gabriel – 228
Garștea Veronica – 78
Gaudier-Brzeska Henri – 226
Gărbălău Nicolae – 232
Gârbea Horia – 267
Gârneț Vasile – 170
Genunchi Efim – 293
Gershwin George – 61
Gheorghe Tudor – 338
Gheorghită Ion – 35
Gheorghită Nadina – 90
Gheorghiu Gheorghe – 32
Gherman Ion – 160
Ghibu Onisifor – 78, 165, 209
Ghica Grigore – 83
Ghidoveanu Ștefan – 87
Ghimpu Gheorghe – 273
Ghinculov Silvia – 91
Gigli Beniamino – 69
Giurescu Dinu C. – 78, 291
Gociu Dumitru – 161
Gociu Simion – 161
Goethe Johann Wolfgang von – 43, 206, 307
Goga Octavian – 41, 172, 211, 312
Gogol Nikolai – 196, 264
Goia Dumitru – 78
Goian Natalia – 93-96, 101, 103
Goldiș Vasile – 211
Goldoni Carlo – 144, 314
Golescu Iordache – 71
Golopenția Anton – 150
Goma Paul – 148, 253, 293
Gomboș Stelian – 219, 220
Gombrowicz Witold – 132
Goncourt Edmond de – 77
Gondu Anatolie – 142
Goța Alexandru I. – 182, 183
Gorbaciov Mihail – 158
Gorincioi Tamara – 55, 90
Gorincioi Veronica – 90
Gorki Maksim – 21, 35, 142
Gospodaru Ionuț – 291
Greavu Doina – 322
Greavu Traian – 322
Grebenicov Eugeniu – 78
Greceanu Radu – 191
Greceanu Șerban – 191
Greco Juliette – 33
Grigor Ana – 219
Grigorescu Dan – 220-222
Grigorescu Grigore – 90
Grigorescu Nicolae – 328

- Grama Steliana – 150
 Grass Günter – 77
 Grădinaru Ion – 294
 Greceanu Radu – 191
 Greceanu Șerban – 191
 Grossu Silvia – 175-178
 Grosu Gurie – 77, 229
 Grosu Valeria – 173
 Grumeza Andrei – 180
 Gugel Anatol – 77
 Guramișvili Davit – 35
 Gusti Dimitrie – 312, 322, 328
 Guttuso Renato – 78
 Guțu Aurel – 78
 Guzun Eugenia – 218
 Gyr Radu – 111
 Hadârcă Ion – 33, 38, 55, 267-274, 278
 Halippa Pantelimon – 212, 302, 345
 Hangiu Ion – 112
 Hanighan Stephen – 76
 Harconița Elena – 113, 115
 Haret Spiru – 71
 Harjevschi Mariana – 139, 147, 148
 Hasdeu Bogdan Petriceicu – 15, 19, 24, 26, 105, 114, 118, 149, 211, 335
 Hašek Jaroslav – 170
 Hawthorne Nathaniel – 314
 Hămurararu Filimon – 78
 Häulică Cristina – 237
 Heliade-Rădulescu Ion – 77, 191, 192
 Herța Valeriu – 147-149
 Hesse Hermann – 77
 Hipocrate – 256
 Hîncu Andrei – 20
 Hlebnikov Velimir – 268
 Hobana Ion – 85-87
 Hodoș Nerva – 237
 Holban Ion – 148
 Holban Maxim – 270
 Horoșinschi Ilie – 66
 Horthy Miklós – 210
 Hughes Ted – 92, 317, 318
 Hugo Victor – 19, 77, 207
 Huizinga Johan – 237
 Huțanu Florian – 267
 Iachim Ion – 291
 Iacovlev-Moraru Tamara – 15, 56
 Iankov Kosta – 61
 Ibrahimbekov Maksud – 56
 Ibrăileanu Garabet – 71
 Ierizanu (Erizanu) Gheorghe – 300
 Ierunca Virgil – 266
 Ilf Ilia – 196
 Ilia Ludmila – 242
 Ilie Cleopa – 77
 Iliuț Maria – 67
 Inculeț Th. – 97
 Ioan-Paul al II-lea, Papa – 301
 Ioanid-Păsat Dumitru – 90
 Ionescu Dan – 257-259
 Ionescu Eugen (Ionesco Eugène) – 77, 165, 171, 228, 318
 Ionescu Nae – 111, 312
 Ionescu Petru – 267
 Ioniță Mircea – 113, 242
 Iordan Iorgu – 117, 118
 Iordăchescu Tudor – 332, 333

- Iorga Nicolae – 70, 71, 79, 97, 204, 206, 213, 229, 237, 285, 334, 335
- Iorgulescu-Bandrabur Roxana – 290, 292, 296
- Ioviță Vlad – 20, 173
- Irimescu Ion – 107
- Irimia Dumitru – 237
- Isac V. – 232
- Isanos Magda – 144
- Ispas Constantin – 86
- Istrate Gheorghe – 229
- Istrati Lida – 173
- Istrati Panait – 44
- Ivașcu Ion – 168
- Ivănescu Cezar – 267
- Iwaszkiewicz Jarosław – 132
- Jakobson – 198
- Jammes Francis – 318
- Janson H.W. – 223
- Jiménes Juan Ramón – 34
- Jirinovski Vladimir – 262
- Jitaru Nicolae – 161
- Jitărășu Dumitru – 161
- Jones William – 19
- Johnston Jennifer – 314
- Jora Mihail – 111
- Jornet y Barnet J. – 142
- Josanu Efim – 259-264
- Joyce James – 222
- Junghietu Efim – 20, 30
- Junghietu Grigore – 232
- Jurminschi Daniel – 270
- Kafka Franz – 34, 170, 228
- Kavafis Konstantinos P. – 267
- Kawalerowicz Jerzy – 132, 136
- Kazakova Rimma – 33
- Kálmán Imre (Emmerich) – 78
- Kennedy John Fitzgerald – 61
- Kent Rockwell – 78
- Kirov Bacio – 61
- Kiprenski Osip – 78
- Kisiov – 61
- Klinkberg J.M. – 198
- Koestler Arthur – 271
- Kokoschka Oskar – 170
- Kogan Leonid – 33
- Kogălniceanu Mihail – 71, 192, 312, 335
- Kojevnikov Iuri – 78
- Konopnicka Maria – 132
- Kosiğhin Aleksei – 132
- Kostelanetz Richard – 227
- Krîlov Ivan – 73
- Kulikovski Lidia – 80-83, 88-94, 100-106, 133, 139, 149, 214, 216, 291, 348
- Kundera Milan – 170
- Kupala Ianka – 78
- Kuprin Aleksandr – 21, 196
- La Fontaine Jean de – 73
- Lagerlöf Selma – 60
- Laignel-Lavastine Alexandra – 319
- Lari Leonida – 13, 35, 38, 53, 144, 150, 172
- Lawrence David Herbert – 314
- Lazarev V. – 237
- Lazariuc Anastasia – 33
- Lazurievski Gh. – 232
- Lătărețu Maria – 67
- Leahu Nicolae – 168
- Leca Ipolit – 35
- Lefter Marcel – 115

- Leibniz Gottfried Wilhelm von – 19
- Leleu Ion – 291
- Lem Stanisław – 43, 44
- Lenau Nikolaus – 43
- Lenin Vladimir – 176, 345
- Lența Anatol – 78, 241-244
- Leonard, boier – 301
- Lermontov Mihail – 21, 35, 264, 268
- Levý Jiří – 198
- Lipcovschi Lidia – 24
- Lisnic Ioan – 303-305
- Lisnic Nicolae – 304
- Lombard Alf – 78, 187
- Loteanu Emil – 33, 173, 262
- Lovinescu Eugen – 107
- Lovinescu Monica – 266
- Lozanu Mina – 232
- Lönnrot Elias – 77
- Lungu Alexandru – 44
- Lungu Eugen – 25
- Lungu-Ploaie Raisa – 179
- Lupan Andrei – 13, 19, 25, 77
- Lupan Nicolae – 292
- Lupea Constantin – 291
- Lupu Constantin – 76
- Lupu Corvin – 211-213
- Lupu Grațian – 215, 216
- Lupu Vasile – 183
- Macovei Ligia – 164
- Macovei-Briede Maria – 35
- Madan Gheorghe – 20
- Madan Ion – 77, 94
- Maeterlinck Maurice – 77
- Magdu Lia – 168
- Maiakovski Vladimir – 228
- Maiorescu Titu – 12, 13, 25, 71, 312, 335
- Maironis – 78
- Malanetchi Vasile – 219, 324
- Malinowski Tadeusz – 232
- Mallarmé Stephane – 77
- Malev Nadejda – 68
- Malev Vera – 68-70
- Malraux André – 228
- Mandelstam Osip – 228
- Manet Edouard – 78
- Manole Ana – 89
- Manole I. – 113
- Manoliu-Manea Maria – 118
- Marceau Marcel – 33
- Mardare Al. – 270
- Marin Vitalie – 118
- Marinat Alexei – 270
- Marinescu George – 156
- Marino Adrian – 254
- Mariț Veronica – 103
- Martin Alexandra Roxana – 86
- Martiniu Andrei – 339-346
- Marx Karl – 255, 272, 273, 287, 345
- Masichievici Partenie – 109
- Matcovschi Dumitru – 38, 141-145, 149, 265
- Matcovschi I. – 113
- Mateevici Alexe – 15, 24, 167, 219
- Matienco Boris – 232-233
- Matvei Valeria – 77
- Maugham Somerset – 43
- Mavrocordat Nicolae – 83
- Maxim Dumitru-Dan – 16
- Mayor Federico – 268

- Mazilescu Virgil – 265
Măldărescu Ion – 291
Mălinaș Constantin – 215-218
Mănucă Dan – 118
Măran Mircea – 168
Mărgărit Iulia – 291
Mărgineanu Ion – 105
Mățaș Nicolae – 116, 156
Mânăscuț Ioan – 67
Mândăcanu Valentin – 92, 179, 198
Mârza Dumitru – 212
Melnic Boris – 232
Melnic Ion – 219
Melnic-Žalakevičiene Lica – 76
Mendeleev Dimitri – 231
Meniuc George – 22, 35
Mickiewicz Adam – 132
Miclău Paul – 85
Micle Veronica – 328
Micu (Klein) Samuil – 300
Mihail Paul – 97, 99
Mihail Zamfira – 16, 291, 349
Mihaj Rodica – 267
Mihalache Boris – 306
Mihalci D. – 118
Mihăilă Gheorghe – 157
Milescu Spătarul Nicolae – 191, 301
Milev Gheo – 61
Miloș Ion – 167
Miller Henry – 314
Miłosz Czesław – 132
Milton John – 53
Minulescu Ion – 171, 289
Modigliani Amedeo – 226
Moisi Cilibi – 71
Moiș Ion – 291
Molea Virgil – 181, 182
Molière – 77
Molotov Viaceslav – 270
Moore Henry – 226
Moniuszko Stanisław – 133
Monoranu Octavia – 323
Montesquieu Charles de Secondat, baron de – 158
Moraitakis Constantin E. – 228, 229
Moraitakis Elisabeta E. – 228
Moraitakis Euripide – 228, 229
Moraru Pavel – 212, 213
Moraru Tiberiu – 216
Moraru-Iacovlev Tamara – 15, 57
Moraru-Matvievici Maria – 161
Mordoveț Iosif – 270
Moroșanu Nicolae N. – 78, 97
Moța Ionel I. – 112
Mounin G. – 198
Mrozek Sławomir – 132
Munteanu Angela – 216
Munteanu Dumitru – 296
Munteanu Petru – 86
Murdoch Iris – 314, 317
Mureșean Al. – 79
Musteață Adrian – 180
Mușatescu Tudor – 71-73
Nandriș-Cudla Anița – 16, 64-67, 77
Nandriș Gheorghe – 66, 111
Napoleon I (Bonaparte) – 207
Našinec Jiří – 163, 164, 171-173
Navruzov Șafaq – 274
Navruzov Vugar – 274

- Năgară Ecaterina – 174
 Năstase Gh. – 97
 Nâzım Hikmet – 78
 Neagu Fănuș – 110
 Neagu Mădălina – 86, 77
 Neagu Mălai – 183
 Nechifor Ionică – 325
 Nechiforeac Vera – 77
 Nechit Irina – 38
 Nedzelschi Ecaterina – 133
 Negrei Ion – 212, 215, 216
 Negru Adrian – 168
 Negru Gheorghe – 291
 Negru Nina – 216-218
 Negruzzi Constantin – 15, 26, 31, 106
 Negruzzi Iacob – 77
 Neğuțoi Lucheria – 270
 Nekrasov Nikolai – 196
 Nenițescu Costin D. – 202, 203, 231
 Netea Vasile – 79
 Nezami Ganjavi (Gancavi) – 274
 Nicolae Mihai – 291
 Niculescu Iosif – 290, 298
 Niculică Alis – 108-112
 Niemeń Czesław – 133
 Nikitin Ivan – 35
 Nikolaeva Galina – 195
 Nitreanu Victor – 156
 Noica Constantin – 108, 111, 237, 278
 Novac A. – 113
 Novalis – 43
 O'Henry – 77
 Obreja A. – 97
 Odainic Parfenie – 270
 Odobescu Alexandru – 196
 Ogiński Michał – 133
 Olahus Nicolae – 170
 Ololenco Aurel – 34
 Olos Ana – 219
 Onciu Parascovia – 139, 144, 149
 Onciul Dimitrie – 108
 Onilov-Cărare Raisa – 200, 230
 Onțanu Neculai – 267
 Onu Costel – 323
 Onu Elena – 323
 Onu Vasile – 323
 Oprea Ioana – 267
 Oprișan Nicoleta – 85, 87
 Orlinov Orlin – 268
 Ortega y Gasset José – 228
 Orwell George – 211
 Orzeszkowa Eliza – 132
 Osadenco Ion – 78
 Osoianu Vera – 91
 Ostrovski Aleksandr – 142
 Ovidiu – 77, 329
 Oz Amos – 320
 Pacea Ion – 222
 Paganini Niccolò – 78
 Pahomi Zinaida – 91
 Paiu Ion – 291
 Pamuk Orhan – 267
 Pann Anton – 71
 Paragină Angela – 85
 Partole Claudia – 52, 55, 141, 142
 Pastramagiu Nicu – 171
 Pastureau M. – 198
 Paustovski Konstantin – 15, 35, 77
 Pavel Diana – 87
 Pavel Eugen – 301

- Pavelciuc Ion – 35, 198
Păunescu Adrian – 15
Păunescu Andrei – 150
Pârgaru Iurie – 161
Pârja George – 217
Pârlea Gheorghe, învățător, publicist, poet – 150, 290, 291, 296
Pârvan Vasile – 78, 111
Pelivan Adrian – 212
Pelivan Ion – 97, 99
Perpessicius – 44
Perrault Charles – 21
Perzyna Ludwik – 137
Pessoa Fernando – 228
Petu Natașa – 212
Petrașcu Milița – 78, 226
Petrencu Anatol – 291
Petrescu Camil – 171
Petrescu Cezar – 77
Petrov Evgheni – 196
Picasso Pablo – 20, 21
Pillat Ion – 111, 266
Piotrowski Raymund – 78, 118, 157
Pirogan Vadim – 270
Pitorac Constantin – 291
Pituț Valentina – 267
Pînzaru Laura – 111
Plath Sylvia – 318
Plămădeală Alexandru – 5, 23, 24
Plămădeală Antonie – 166
Plămădeală Ludmila – 218
Plămădeală Olga – 24
Pohilă Vlad – 4, 64, 89, 94, 139, 140, 144, 147, 184, 348-350
Poni Petru – 232
Pop Gheorghe – 218
Popa Gh. – 113-115, 118, 119
Popa Nicolae – 38
Popa Vasko (Vasile) – 167, 168, 169, 266
Popa Vasile S. – 150
Popa-Dungaciu Stela – 291
Popa-Stoicîu Doina – 87
Popescu Ioan – 291
Popescu Stan M. (Găină Ovidiu) – 109
Popovici (-Paraschiv) Radmila – 291
Poptâmaș Dimitrie – 79, 80, 91
Porucic Teodor – 97
Porumbescu Ciprian – 107, 328
Posteucă Vasile – 112
Postolache Ghenadie – 174
Preda Aurel – 291
Preda Marin – 15, 77, 273, 278
Preutu Agripina – 323-330
Preutu Vasile – 323-330
Prévert Jacques – 34
Prisăcaru Mărioara – 302
Prodan Galina – 115
Promet Lilli – 35, 77
Protopopescu Dragoș – 222
Proust Marcel – 57
Prus Bolesław – 132, 136
Pugaciova Alla – 33
Puia-Bădescu Marina – 168
Puică Sergiu – 39, 42
Puiu Ion – 141
Puiu Visarion – 97, 229, 304
Puric Dan – 278

- Pușcariu Sextil – 77, 111, 118, 211, 251, 312
 Pușkin Aleksandr – 19, 196, 264, 268
 Putin Vladimir – 271, 295
 Rachieru Adrian Dinu – 168
 Raevschi Nicolae – 151-155
 Rakovski Gheorghe – 61
 Ralian (Stein) Antoaneta – 313-321
 Ralli-Arbore Zamfir – 183
 Ranganathan Siyali Ramamrita – 127
 Rasputin Grigori – 262
 Rață Valeriu – 4, 6, 144, 146-150
 Rădăuțanu Sergiu – 232
 Rădulescu-Motru Constantin – 312
 Răileanu Nicolae – 34, 180
 Răileanu Vitalie – 149
 Rău Alexe – 38, 76, 91
 Rău Elisabeta – 86
 Răzlog Ion – 44-47
 Reazanov Eldar – 27
 Rebreanu Liviu – 171, 196, 312
 Reniță Alecu – 307
 Reymont Władysław – 132
 Richter Sveatoslav – 33
 Ricoeur P. – 198
 Rodowicz Maryla – 133
 Rogozin Dmitri – 262
 Roibu Nicolae – 284-287
 Rojdestvenski Robert – 202
 Roman Viorel – 168
 Romanciuc Vasile – 38
 Romm Mihail – 27
 Roncea Victor – 292
 Rostropovici Mstislav – 78
 Roșca Denis – 245, 247-252, 351
 Roșca Elena – Vezi: Căldare (Roșca) Elena
 Roșca Nicolae – Vezi: Bălțescu Nicolae
 Roșca Nuțu – 212
 Rotaru Sofia – 33
 Rousseau Jean-Jacques – 77
 Roussos Demis – 33
 Rubakin Nikolai – 91
 Rubens Peter Paul – 222
 Rushdie Salman – 320
 Rusnac Gheorghe – 157
 Rusnac Valeriu – 50
 Russo Alecu – 26, 83
 Rusu Liviu – 112, 237
 Rusu Nicolae – 72-75, 215, 267, 291, 324
 Rusu Vitalie – 144
 Sabahattin Ali – 61
 Sadoveanu Mihail – 15, 107, 148, 170, 171, 196, 251, 328, 329
 Sagan Françoise – 35
 Saharneau Valeriu – 180, 181
 Sainciuc Glebus – 5, 32-34, 105
 Sala Marius – 78, 118, 157, 187
 Salinger Jerome David – 314
 Saramago José – 77
 Saramandu Nicolae – 118
 Samoilova Tatiana – 27
 Sarabaș Maria – 67
 Sarraute Nathalie – 228
 Sartre Jean-Paul – 33, 105, 228
 Satco Emil – 108, 109
 Saussure Ferdinand de – 195
 Sava Aurel V. – 97

- Sava Lucia – 213
Savory Th. – 194
Savu Horia – 214, 215
Sălișteanu Ion – 222
Sănduță Elena – 77
Săvescu Cristina – 87
Sbiera Ion G. – 108
Schiller Friedrich – 43
Schipor Vasile I. – 110
Schmidt Carol – 138
Scobioală Aurel – 179, 180, 181, 182
Scobioală Genoveva – 104, 180, 182
Scobioală Vasile – 179, 180, 182
Scobioală Veaceslav – 181, 182
Scurtu Elena – 113, 115
Scutaru Silvia – 218
Sebeok Th. – 198
Sekelarov – 61
Selek Ștefan – 219
Semcinski Stanislav – 157
Sériot Patrick – 242
Shakespeare William – 21, 221, 222
Shaw Bernard – 222
Shelley Percy Bysshe – 222
Sienkiewicz Henryk – 132
Șirbu Nicolae – 89
Șirbu Richard – 168
Skendos Vanderbech Michail – 19
Slușanschi Barbu – 112
Słowacki Juliusz – 132
Smoktunovski Innokenti – 5, 27-28
Smolik Michal – 56
Snegur Mircea – 276
Soljenitin Aleksandr – 253
Solomon Dumitru – 142, 144
Solomon Mihail – 271
Soltan Petru – 76
Sorbală Vitalie – 242
Sorescu Marin – 169, 228
Spinei Vasile – 38
Spoială Raluca – 86
Stalin Iosif – 270, 341
Stan Mihai – 37, 39
Stanciu Sergiu – 180
Stancu Zaharia – 77
Starostin Pavel – 35, 198
Starynkiewicz Sokrates – 138
Stati Vasile – 334
Statnic Eugen – 306, 307, 312
Stawinski Jerzy Stefan – 56
Stănescu Bogdan – 122
Stănescu Nichita – 15, 171, 211, 228, 265, 266, 273
Stein Richard – 316
Steinbeck John – 77
Steinhardt Nicolae (Nicu) – 77, 206, 220
Stelea Rodica – 141
Stepanov Iuri – 118
Stere Constantin – 173, 182, 345
Stoenescu Irène – 85
Stoianov Maria – 149
Stoianov P. – 20
Stoica Ion – 82, 125-130
Stoiciu Liviu Ioan – 267
Strauss Johann – 78
Strauss Richard – 69
Strebingerová Eva – 164
Streinu Vladimir – 44, 77

- Streinul Mircea – 112
 Stroe Gheorghe – 267
 Stroescu Vasile – 209
 Strungaru Ariadna – 94
 Suceveanu Arcadie – 38, 77, 273
 Suveică Raisa – 70
 Szymanowski Karol – 133
 Șaguna Andrei – 301
 Șăineanu Lazăr – 246, 351
 Șcerbacov Valentin – 260
 Șcurea Ion (Sandri) – 142
 Șerban Melinte – 79
 Șerban Radu – 78
 Șișmariov Vladimir – 118
 Șleahțițchi Maria – 112, 114
 Șlencu Bogdan Gabriel – 325
 Șlencu Dan Dinu – 325
 Șlencu Vasilica Mirela – 325
 Șoimaru Maria – 325
 Șoimaru Mihaela – 325
 Șoimaru Tudor – 325
 Șoimaru Vasile – 4, 141, 147, 149,
 150, 190, 280-283, 290, 295-
 298, 323-326, 329, 332, 338
 Șoimaru-Marian Lia – 291
 Șolohov Mihail – 21, 196
 Șpac Ion – 96, 99, 100, 149
 Ștefan cel Mare și Sfânt – 83, 107,
 149, 183, 305, 328, 344
 Ștefănuță Petre – 97
 Ștefuriuc Constantin – 110
 Știr Victor – 150
 Șveț Maria – 77
 Ștefanko Ondrej – 168
 Tagore Rabindranath – 228
 Tamazlâcaru Elena – 105
 Tarlapan Efim – 70-73
 Tașcă Mihai – 212, 214, 215, 291
 Tănase Constantin, publicist –
 118, 149, 150, 274-278, 291
 Tănase Daria – 275
 Tănase Mihail – 275
 Tănase Maria – 67
 Tătărăș Margareta – 85-87
 Tăzläuanu Valentina – 265
 Teleucă Victor – 38, 77, 173
 Testemițanu Nicolae – 78, 232
 Theodorescu Răzvan – 223
 Theodoru Radu – 148
 Thira Viorel – 218
 Thom Françoise – 158-159
 Tipa Nicoleta – 110
 Tito Iosip Broz – 166
 Titulescu Nicolae – 71, 78
 Tofan G. – 212
 Tolstoi Aleksei – 77, 195
 Tolstoi Lev – 21, 27, 196, 264
 Toma Diana – 86
 Toma Dolores – 237
 Toma Ileana – 150
 Tomaș Jan – 163
 Tomescu Constantin – 97
 Tomuș Mircea – 211
 Tonu Gheorghe – 324
 Tonu-Coșcodan Ala – 48-51
 Topârceanu George – 15, 44
 Toscanini Arturo – 69
 Traian – 154
 Trifan Călina – 77, 174
 Tucan B. – 118
 Tudose Paula – 108-109
 Tufescu V. – 97
 Tulbure Victor – 110
 Turda Antoaneta – 219

- Turuta Elena – 77
Tzara Tristan – 228
Țan Eduard – 108-110
Țankov A. – 61
Țăruș-Aștefculese Didina – 160-162
Țăcu Octavian – 212
Țurcanu Andrei – 38
Țurcanu Ianoș – 38, 71, 148
Țurcanu Ion – 38, 212
Țvetaeva Marina – 34, 77
Ungheanu Mihai – 156
Ungureanu Andrei – 174
Ungureanu Dănuț – 86
Ungureanu Ion – 141, 144
Ureche Grigore – 170
Uricariu Doina – 267
Urmuz – 228
Urnevičiutė R. – 142
Ursu Tamara – 20
Ursu-Ghelan Zina – 182
Valentová Libuše – 76, 163, 170, 171, 173, 174
Vangheli Spiridon – 77, 149, 179
Vargas Llosa Mario – 228
Varlaam – 170
Vartic Andrei – 7, 141, 346, 347
Vatamanu Ion – 38, 39, 173, 200, 201, 230
Vavilla David – 318
Vârgolici Teodor – 85
Vârlan Ion – 4
Vācietis Ojārs – 268
Vejinov Pavel – 15, 56, 57, 61
Velniță Elena – 85
Vereșciaghin Vasili – 78
Vergiliu – 60
Verna Božena – 163
Verne Jules – 85, 86
Vianu Tudor – 164, 221, 312
Vicol Dragoș – 110
Vieru Grigore – 33, 38, 142, 144, 145, 149, 172, 278
Vieru Igor – 164, 230
Vieru Ion – 179
Vieru St. – 300
Vieru-Ișaev Maria – 90
Vințeler Onufrie – 118
Vișoțki Vladimir – 202
Vișinski Andrei – 270
Vlad P. – 232
Vlahov S. – 198
Vlaicu Aurel – 78
Vlasiu Ion – 79
Vodă Gheorghe – 20, 38, 173, 180, 181, 200
Voiculescu Vasile – 44
Voinescu Alice – 222
Voinescu Radu – 267
Volneanschi Aurel – 182
Vornicescu Nestor – 77
Voronca Ilarie – 228
Voynich Ethel Lilian – 21
Voloșciuc Daniel – 4
Voltaire – 19, 207
Vonnegut Kurt – 320
Voznesenski Andrei – 202
Vrabie Gheorghe – 164
Vrabie Olga – 77
Vraceanski Sofronie – 61
Vulcan Iosif – 12
Vulcănescu Mariuca – 292
Vulcănescu Mircea – 237, 292, 312

Vulcănescu Romulus – 78	Zavada Vilem – 164
Wajda Andrzej – 132	Zavtoni Paulina – 149
Wells Herbert George – 314	Zazerschi Vilhelmina – 78
Whitman Walt – 163	Zâmbrea Victor – 270
Williams Tennessee – 314	Zârnescu Constantin – 70
Woolf Virginia – 77, 314	Zbârciog Vlad – 44
Ymeri Baki – 267	Zelenka Pert – 142
Zadnipru Petru – 38, 77	Zelinschi Nicolai – 232
Zaharia Ion – 86	Zemţov Dina – 180
Zamfirescu Duiliu – 83	Ziedonis Imants – 53
Zamfirescu George Mihail – 84	Zinoviev Aleksandr – 271, 272
Zamfirescu Lascăr – 87	Zweig Stefan – 21
Zamşa Simion – 296	Žeromski Stefan – 132, 134
Zanussi Krzysztof – 132	

Index de nume geografice

Aarhus, Danemarca – 253	Bacău – 291, 328
Africa – 201	Baia – 328
Aiud – 297	Baia Mare – 208, 216-220, 337
Alba Iulia – 105, 106, 143, 166,
256	Balcanică, Peninsula – 166, 258,
266, 335
America (de Nord) – 69, 71, 228,
254, 256, 261, 262, 319	Banişoara – 61
Amsterdam – 131	Bălăbăneşti, Criuleni – 112
Antalya, Turcia – 47	Bălţi – 33, 112, 113, 117-119,
241, 303, 304, 330
Apşa de Jos – 216	Beala Cerkva, Bulgaria – 61
Arad – 166, 253	Bealata Voda, Bulgaria – 61
Ararat, muntele – 179	Beijing – 131
Argentina – 109	Belgia – 307
Arizona – 316	Belgrad – 12
Armenia – 29, 131, 307	Bełżec, Polonia – 62
Atena – 131, 228, 229, 230, 316	Berlin – 69, 116, 119, 209, 292,
312
Auschwitz (Oświęcim) – 62	Betleem – 317
Australia – 131, 216, 253	Bielarusia – 158
Austria – 109, 131, 253-255	

- Bistrița, orașul – 150
Blaj – 300, 301
Boian, Cernăuți – 16
Bonn, Germania – 44
Borjomi, Georgia – 271
Borodino – 292
Borzești, Bacău – 291
Botoșani – 109, 291
Brasilia – 131
Brașov – 166, 210
Bratislava – 299
Brazilia – 131
Brăila – 109, 323
Bremen, Germania – 168
Brno, Cehia – 163
București – 132, 134, 150, 156, 157, 160, 161, 177, 180, 183-187, 191, 203, 209, 212, 221, 237, 260, 261, 264, 269, 271, 275, 277, 288, 295, 298, 301, 314-316, 318-320, 323, 331, 337, 339, 344, 350
Budapesta – 131, 204, 209, 210, 292, 299
Bug, râu – 166
Bulgaria – 29, 56, 60
Buzău – 183, 301
Cahul – 213, 330, 331, 344, 316
Cairo – 316
Calmucă, stepa – 292, 298
Canada – 16, 76, 131, 150, 216, 219, 253, 254, 271, 350
Canberra – 131
Cehia (și Ceho-Slovacia) – 50, 76, 163, 164, 170, 171, 299
Cernăuți – 66, 109, 111, 156, 161, 162, 187, 218, 331, 334, 337, 350
Cernei, cotul – 60
Cetatea Albă (Belgorod-Dnestrovsk) – 44, 156, 339, 341, 344,
Chicago – 316, 319,
China – 131, 275
Chișinău – 9, 15, 16, 23, 28, 32, 33, 37, 38, 43, 55, 56, 61, 67, 68, 70, 73, 77-80, 87, 89, 100, 105, 113, 116-119, 133, 139, 142, 146, 150, 151, 155-157, 166-173, 175-178, 180, 185-187, 192, 198, 199, 209, 210, 213, 214, 216-218, 229, 241, 246, 247, 258, 260, 261, 264, 273-275, 277, 280, 281, 283, 288, 290, 291, 293, 295-298, 300, 324, 330-332, 337, 338, 341, 350, 351, 352
Cimișlia – 141-143
Cîmpulung, Argeș – 109
Cluj-Napoca – 70, 105, 116-118, 166, 187, 301, 337
Condreștești, Ungheni – 48
Constanța – 203, 212, 256
Cornova, Ungheni – 322, 329
Cotul Donului – 290-298
Cracovia – 131
Cricova – 273
Crimeea – 30, 219, 293
Crișana – 166
Croatia – 168, 311
Cuba – 201
Cubolta, Sîngerei – 302

- Danemarca – 253, 311, 336
 Delta Dunării – 44
 Dolj – 183
 Dragomirna, Suceava – 107, 328
 Drăguș, jud. Brașov – 322, 327
 Drăslăceni, Criuleni – 16
 Dresda – 312, 316
 Dubna, Moscova – 182
 Dunărea, rîu – 153, 154, 290, 299, 337
 Durlăști, Chișinău – 294
 Düsseldorf – 307
 Elveția – 216, 242, 316
 Erevan – 131
 Estonia – 36, 131, 271, 311, 336
 Europa – 20, 69, 107, 134, 158, 171, 172, 205, 222, 228, 258, 262, 287, 304
 Făgăraș – 322, 323, 327
 Fălticeni, Suceava – 107, 329
 Finlanda – 81, 255, 311, 336
 Focșani – 71, 83, 84-87
 Franța – 19, 47, 62, 131, 198, 242, 275, 307, 350, 275, 307, 350
 Galați – 331
 Gandja (Ganca, Kirovabad), Azerbaidjan – 274
 Gălăveț, localitate, Bulgaria – 61
 Georgia, republică – 271
 Germania (și RDG) – 44, 109, 134, 135, 156, 168, 187, 216, 253, 275, 297, 305-309, 312, 350
 Giurgiulești, Cahul – 146
 Grecia – 19, 131, 154, 166, 302
 Gura Humorului, Suceava – 107
 Haga – 131, 236
 Hagi Curda (Camășovca) – 332-334
 Helsinki – 91
 Herța, Cernăuți – 148, 159, 160, 162, 269
 Hâncești – 275
 Hobița, Gorj – 225
 Hotin – 304
 Hunedoara – 183
 Huși – 325
 Ialoveni – 16
 Iași – 100, 109, 114, 116-118, 143, 161, 167, 183, 187, 256, 291, 322, 328, 337, 350
 Ierusalim – 131, 229, 316, 317, 321
 Indian, Oceanul – 299
 Iordan – 317
 Irlanda – 216
 Iskăr, rîu, Bulgaria – 61
 Ismail – 344
 Israel – 71, 91, 131, 320
 Istanbul (Constantinopol) – 61, 75, 229, 316
 Italia – 48, 50, 51, 62, 282, 297
 Japonia – 29, 131
 Kaunas – 131
 Kazahstan – 282, 340
 Kazanlık – 60
 Kiev – 116, 157, 331, 334, 335
 Kulikovo – 292
 Kursk – 295
 Lăpușna – 112, 166, 275
 Leipzig (Lipsca) – 118, 312
 Letonia – 29, 131, 271, 299, 311, 336, 350
 Lituania – 76, 131, 299, 350

- Liulin – 60 286, 291, 298, 299, 301, 303,
 Ljubljana – 299 307, 309, 311, 326, 329, 331,
 Londra – 316, 317 332, 336, 339, 341, 343, 345,
 Lozenet, Bulgaria – 60 350, 351
 Lugano, Elveția – 316 Moldova, rîu – 322
 Lund, Suedia – 187 Moldovița, Suceava – 107
 Lyon, Franța – 47 Molnița, Herța, Cernăuți – 159-
 Macedonia – 267 162
 Madrid – 316 Mongolia – 29
 Magadan – 271 Montreal – 131
 Mahala, sat, Cernăuți – 65, 66 Moscova – 11, 12, 27, 30, 36, 57,
 Majdanek, Polonia – 62 116, 117, 119, 131, 132, 142,
 Mamaia – 299 143, 165, 182, 201, 203, 204,
 Mangalia – 228 231, 242, 264, 271, 292, 295,
 Maramureș – 162, 166, 218, 219, 322, 350
 220 Mureș – 183
 Marea Britanie – 198, 314, 320 Muscel – 236
 Mălăiești, Rîșcani – 178-183 München – 162, 257, 306
 Medgidia, Constanța – 212 Naslavcea, Ocnița – 146
 Mehedinți – 342 Nazaret – 317
 Melbourne – 131 Neagră, Marea – 153
 Mihăileni, Rîșcani – 156 Neamț – 322, 352
 Milano – 69 Nemțeni, Hîncești – 275
 Milcov – 83 New York – 224, 227, 299, 316,
 Mircești, Iași – 337 321
 Mirosălvești, Iași – 150, 291 Nistru, rîu – 29, 97, 153, 191,
 Moldova, Republica (și Basara- 265, 290, 302, 303, 322, 337,
 bia) – 37, 38, 44, 52, 54, 71, 76, 343, 345
 81, 87, 88, 90, 93, 95, 96, 100, Norvegia – 62, 311, 336
 105, 112, 115, 116-119, 139, Novi Sad, Serbia – 167, 169
 141, 150, 155-163, 167-172, Obzor, Bulgaria – 60
 174-176, 180, 183, 185-188, Odesa – 67, 304, 331, 334
 199, 204, 209, 210, 212, 213, Olanda – 131, 307
 217- Onega, rîu, Rusia – 161
 219, 229, 231, 232, 235, 245, 246, Onești, jud. Bacău – 291
 249-251, 257, 258, 260, 269, Ontario, Canada – 76
 272-274, 276-279, 281, 284, Oradea – 166, 215, 216

- Orhei – 87, 329
 Ottawa – 131
 Panciova, oraș, Serbia – 167
 Paris – 12, 13, 20, 119, 131, 158, 159, 227, 289, 316, 321
 Piatra Neamț – 328
 Pitești – 297
 Ploiești – 273, 291
 Plovdiv – 57
 Polonia – 29, 62, 63, 131-137, 255, 311
 Pozino – 61
 Praga – 12, 76, 116, 162, 163, 169, 171, 173, 175, 204, 209, 257
 Prahova – 183
 Prajila, Florești – 150
 Primorsko, Bulgaria – 60, 61
 Prut, râu – 29, 39, 66, 77, 97, 111, 153, 177, 180, 182, 187, 192, 213, 214, 259, 265, 270, 275, 291, 293, 298, 309, 331, 339, 345
 Putinești, Florești – 201, 294, 302-304, 350
 Putna, Suceava – 107, 328
 Rădăuți, Suceava – 109
 Răut, râu – 302
 Rio de Janeiro – 131
 Rio Grande – 222
 Riga – 12, 131, 299, 322, 350
 Rin – 307
 Rîșcani – 178-180
 Roma – 168, 204, 301
 România – 41, 66, 69, 77, 87, 109, 111, 150, 156, 160, 163, 167, 170, 183, 192, 193, 199, 203, 208, 211, 214, 216, 218, 222, 260, 264, 265, 272, 275, 281, 291, 299, 314, 319, 320, 321, 326, 327, 330, 344, 345, 352
 Rotterdam – 61, 131, 169, 236
 Roșia Montana – 297
 Roșie, Marea – 317
 Rusia (și URSS) – 19, 29, 40, 53, 66, 78, 80, 131, 132, 135, 156, 157, 159, 176, 182, 183, 195, 198, 201-203, 227, 232, 257, 260-262, 264, 271, 296, 299, 303, 307, 308, 311, 322, 329, 334, 343-345
 Sankt Petersburg (Leningrad) – 27, 116, 201, 322, 350
 Satu Mare – 256
 Satul Nou, Cimișlia – 142
 Sena, râu – 20
 Serbia (și Iugoslavia) – 167, 266, 352
 Shanghai – 131
 Siberia – 64-67, 109, 161, 263, 270, 271, 339, 340
 Sibiu – 166, 203, 208-211, 213-215, 301
 Sighetu Marmăției – 212, 297
 Silezia – 109
 Simeonovo, sat, Bulgaria – 60, 61
 Sîngerei – 270, 302
 Slovacia – 297, 299
 Slovenia – 299, 311
 Sobibor, oraș, Polonia – 62
 Sofia (Bulgaria) – 12, 33, 61, 116, 292
 Solea – 109
 Soroca – 87, 150, 201, 218, 294, 303, 350

- Spania – 21, 216
Sredna Gora – 61
Statele Unite ale Americii – 29, 91, 118, 182, 198, 216, 221, 253, 261, 267, 275, 292, 314, 320, 350
Stockholm – 336
Suceava – 107-112, 116, 161, 322, 328
Suedia – 78, 81, 187, 253, 311, 336, 337
Sydney – 131
Șoimărești – 322- 330, 352
Ștefănești (Stepanovka), Ștefan Vodă – 339-341, 346
Taganrog – 138
Tallinn – 12, 131
Tartu – 36, 131
Tábor, Cehia – 164, 171
Tel Aviv – 131, 316
Texas – 204, 296
Tighina (Bender) – 24
Timișoara – 109, 168, 187, 204, 254, 255, 337
Tiraspol – 117, 258
Tisa – 191, 290, 322, 337, 343,
Tîrgoviște – 37-39
Tîrgu-Mureș – 79
Tîrgu Ocna – 290, 297
Tokio – 131
Traiskirchen, Austria – 254-256
Transilvania – 79, 183, 191, 192, 208, 209, 301
Tulcea – 185
Tübingen, Germania – 187
Țiplești, Singerei – 302-304
Ucraina – 156, 157, 159, 161, 162, 216, 219, 257, 307, 334, 339, 340
Ungaria – 131, 219, 297
Ural – 271
Vadul lui Vodă – 112
Varșovia – 12, 61, 131-135, 137-139
Vaslui – 183
Vărativ, Neamț – 328
Vîrșeț – 167, 169
Viena – 69, 119, 163, 210, 312, 316, 317,
Vilnius – 76, 131, 299, 350
Vitoșa, Bulgaria – 60, 61
Volga – 311
Volgograd (Stalingrad) – 292, 293, 295
Voronej, Rusia – 295
Voroneț, Suceava – 107, 328
Vrancea – 83, 236
Winnipeg, Canada – 16, 216, 253
Zagreb – 12